

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

**MŪSDIENU PUBLISKĀ BIBLIOTĒKA LATVIJAS
PAGASTOS**

PROMOCIJAS DARBS
FILOLOĢIJAS DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI
KOMUNIKĀCIJU ZINĀTNES
BIBLIOTĒKZINĀTNES APAKŠNOZARĒ

Autore: **Sandra Cīrule**
Darba zinātniskā vadītāja: profesore Dr.paed. **Baiba Sporāne**

RĪGA

2009

SATURS

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS	3
IEVADS	5
1. PUBLISKO BIBLIOTĒKU DARBĪBAS KONCEPTUĀLAIS PAMATOJUMS	15
1.1. Bibliotēkas fenomens sabiedrības apziņā	15
1.1.1. Fenomenoloģijas virziena veidošanās un interpretāciju daudzveidība	15
1.1.2. Bibliotēkas fenomena tapšana indivīda un sabiedrības apziņā	19
1.2. Tautas attīstības teorētiskās pamatnostādnes un to saistība ar publisko bibliotēku pamatfunkcijām	24
1.2.1. Tautas attīstības kritēriji katra indivīda dzīvē	24
1.2.2. Publisko bibliotēku pamatfunkciju un tautas attīstības teorijas jēdzienu saskare	27
1.3. Publiskās bibliotēkas un personības attīstības teoriju saistība	32
2. MŪSDIENU PUBLISKO BIBLIOTĒKU DARBĪBAS FONSS LATVIJĀ VISPĀRĪGĀ UN PAGASTU KONTEKSTĀ	45
2.1. Bibliotēku darbības attīstība Latvijā 20.- 21.gadsimtu mijā	45
2.2. Pagastu bibliotēkas un bibliotēku darbību reglamentējoši dokumenti	51
2.2.1. Vietējas nozīmes bibliotēku funkcijas starptautiskajos bibliotēku darbību reglamentējošos dokumentos	51
2.2.2. Latvijas likumu un valdības dokumentu radītā niša pagastu bibliotēkām	56
2.3. Publisko bibliotēku darbības apstākļi Latvijas laukos	64
2.3.1. Lauku definīcija	64
2.3.2. Latvijas lauku sociālekonomiskās vides pārmaiņas, lauku iedzīvotāju dzīves līmenis un pamatproblēmas gadsimtu mijā	67
2.3.3. Pagastu bibliotēku un vietējo pašvaldību sadarbība	69
3. PUBLISKO BIBLIOTĒKU VISPĀRĪGO PAMATFUNKCIJU REALIZĒŠANA LATVIJAS LAUKU VIDĒ	83
3.1. Latvijas pagastu publisko bibliotēku iekļaušanās informācijas un zināšanu sabiedrības veidošanās procesos	83
3.2. Pagastu bibliotēku loma Latvijas lauku kultūrvides veidošanā un uzturēšanā	92

3.3. Pagastu publiskās bibliotēkas – pilnvērtīgi partneri sabiedrības izglītības procesos	101
3.4. Pagastu pašvaldību publisko bibliotēku sociālās funkcijas izpausme	112
4. LATVIJAS PAGASTU BIBLIOTĒKU DARBĪBAS SPECIFISKAS IEZĪMES LATVIJAS LAUKU VIDĒ	120
4.1. Pagastu bibliotēku resursu faktiskā atbilstība mūsdienīga pakalpojuma sniegšanai	120
4.2. Pagastu bibliotēku iekļaušanās vienotā sociālajā vidē – sadarbības tīkla veidošana	127
4.3. Pamatfunkciju un strukturālas izmaiņas pagastu bibliotēkās – daudzfunkcionalitāte un pielāgošanās	134
NOBEIGUMS	142
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	147
PIELIKUMI	155

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

- ALA (*American Library Association*) – Amerikas Bibliotēku asociācija
- ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija
- ASV – Amerikas Savienotās Valstis
- Calimera (*Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resource Access*)-
Kultūras lietotnes: vietējās institūcijas – starpnieki piekļuvei elektroniskajiem resursiem
- CSB – Centrālais Statistikas birojs
- CV – Curriculum Vitae – „dzīves ceļš” jeb īsa autobiogrāfija
- EDSO - Eiropas Drošības un sadarbības organizācija
- EK – Eiropas Komisija
- ES – Eiropas Savienība
- Eurostat - Eiropas Savienības statistikas birojs
- IFLA (*International Federation of Library Associations and Institutions*) – Starptautiskā
Bibliotēku asociāciju un institūciju federācija
- IKT – informācijas un komunikāciju tehnoloģijas
- IT – informācijas tehnoloģijas
- IZM – Izglītības un zinātnes ministrija
- KM – Kultūras ministrija
- LATLIBNET - Vienotais bibliotēku informācijas tīkls
- LEADER - programma, mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstībai,
kuras rosina sabiedrību meklēt jaunus risinājumus esošajām lauku problēmām.
- LIIS – Latvijas Izglītības informācijas sistēma
- LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka
- LR – Latvijas Republika
- LU – Latvijas Universitāte
- MK – Ministru Kabinets
- NATO (*North Atlantic Treaty Organisation*) – Ziemeļatlantijas līguma organizācija
- NORSLIS (*Nordic Research School in Library and Information Science*) – Ziemeļvalstu
Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes pētniecības institūcija

NVO – nevalstiskās organizācijas

PULMAN (*Public Libraries Mobilising Advanced Networks*) – Publisko bibliotēku aktivizējošie tīkli

SPPI – Sociālo un politisko pētījumu institūts

SPSS (*Statistic Package for the Social Science*) – sociālo zinātņu statistikas pakete (datorprogramma statistikas apstrādei)

SVID – „spēks”, „vājums”, „iespējas”, „draudi” – stratēģiskās analīzes shēma

SZF – Sociālo zinātņu fakultāte

UNDP (*United Nations Development Programm*) – Apvienoto Nāciju Attīstības programma

UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija

QM (*Quality management*) – kvalitātes vadība

VA KIS – Valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas”

VSIA – valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību

VVBIS – Valsts vienotā bibliotēku informācijas sistēma

IEVADS

Pētījuma temats, tā izvēles pamatojums

Promocijas darbā „Mūsdienu publiskā bibliotēka Latvijas pagastos” tiek atklāta Latvijas pagastu pašvaldību pārziņā esošo publisko bibliotēku situācija 20.gadsimta beigās un 21.gadsimta sākumā (pētījuma periods no 1997.gada līdz 2007.gadam) informācijas sabiedrības, Latvijas reģionālās un tautas attīstības, kā arī Latvijas lauku apvidu sociālo un kultūras parādību kontekstā.

Promocijas darbā Latvijas pagastu pašvaldību publiskās bibliotēkas tiek dēvētas par pagastu bibliotēkām un to darbība tiks aplūkota no šādiem aspektiem:

- pagastu bibliotēku kā jebkuru bibliotēku saistība ar filozofiskiem priekšstatiem par bibliotēku sabiedrības apziņā;
- pagastu bibliotēku kā publisko bibliotēku darbības saistība ar tautas attīstības teorijas un personības vajadzību teorijas pamatnostādņēm;
- lauku sociālās un kultūrvides īpatnības Latvijā un to ietekme uz pagastu bibliotēku darbību;
- pagastu bibliotēku resursi un iespējas;
- pagastu bibliotēku sadarbība ar citām institūcijām vienotā sociālā vidē;
- pagastu bibliotēku funkciju un struktūras paplašināšanās un variēšanās lauku sociālās vides ietekmē.

Promocijas darbā pagastu bibliotēku loma tiek aplūkota pozitīvā aspektā, t.i., kāda ir bibliotēku loma un kādas ir potenciālās iespējas labvēlīgas sociālās un kultūrvides radīšanā un uzturēšanā Latvijas laukos.

Temata izvēles iemesli:

- bibliotēku darbību reglamentējošos dokumentos un likumdošanā uzsvērtie nosacījumi, kas skar tieši lauku reģionu sabiedrības apkalpošanu;
- pozitīvas pārmaiņas veicinošais potenciāls, kas piemīt pagastu bibliotēkām;
- saskare ar pagastu bibliotēku darbības problēmām autores ikdienas darbā.

Promocijas darbs veidots, balstoties uz veiktajiem empīriskajiem pētījumiem, LR likumiem, valdības un citu organizāciju dokumentiem, kas tieši vai pastarpināti skar bibliotēku darbu, statistikas datiem un bibliotēkas darba pārskatiem, kā arī teorētiskajiem avotiem.

Pētījumā ar anketēšanas palīdzību izzināts bibliotēku darbinieku un pašvaldību vadītāju viedoklis, taču nav pārstāvēts pārējās sabiedrības viedoklis. Lai atbildētu uz šajā pētījumā izvirzīto galveno pētījuma problēmu un pētniecības jautājumiem, galvenokārt ir svarīgi

izzināt, kā sava pagasta bibliotēku vērtē un ir gatavi atbalstīt pagastu pašvaldību vadītāji un kā savu misiju izprot bibliotēku darbinieki, un kādos apstākļos viņi to realizē.

Temata aktualitāte

20.gadsimta beigās, mainoties ekonomiskajām, politiskajām un sabiedriskajām struktūrām, notika strauja pāreja uz tirgus ekonomikas attiecībām. Tas jūtami ietekmēja sabiedrības ekonomisko stāvokli, pasaules uzskatus, vērtīborientāciju. Līdz ar to mainījās sabiedrības prasības pret izglītības, kultūras kvalitāti un iestādēm, kas strādā šajās jomās.

Pārmaiņu gaita gadsimtu mijā vairs nebija tik strauja un jūtama, bet jau bija atstājusi zināmas sekas Latvijas sociālekonomiskajos rādītājos. Īpaši smagi pārmaiņas skāra Latvijas laukus. Pāreja no kolektīvās saimniekošanas sistēmas uz brīvā tirgus ekonomiku noritēja pārāk strauji un haotiski, izjaucot lauku apvidu infrastruktūru. Sekas - bezdarbs, nelabvēlīgi sociāli apstākļi, iedzīvotāju aizplūšana no laukiem – turpinās vēl tagad un ierindojusi lauku iedzīvotājus sociāli neaizsargāto grupā. Vēl pirms dažiem gadiem valdība apsprieda pasākumus lauku iedzīvotāju integrācijai sabiedrībā.

Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, reģionālā attīstība kļuvusi par vienu no prioritātēm. Latvijas valdība izstrādājusi virkni dokumentu, kas ir savstarpēji saistīti un vērsti uz lauku attīstību. Tā, piemēram, ir tapis Reģionālās attīstības likums (86), kura pamatnostādnes saskaņotas gan ar Latvijas Nacionālās attīstības plānu (73), gan Lauku attīstības plānu (48). Visos pieminētajos dokumentos centrā izvirzīts cilvēks un viņa dzīves kvalitāte, sociālās vides sakārtošana un piekļuve informācijai un zināšanām.

Lai palīdzētu laukiem atdzimt un lauku iedzīvotāji varētu realizēt savas tiesības uz informāciju, izglītību, zināšanām, pilsonisko līdzdalību, kultūru un atpūtu, ir vajadzīga kāda institūcija, kas spēj šādu komplicētu garīgo vērtību paketi nodot sabiedrībai. Šāda iestāde jau ir – katrā pagastā ir bibliotēka. Tā ir viena no iestādēm, kas vairāk vai mazāk veiksmīgi pārdzīvojuši infrastruktūras pārmaiņas. Šobrīd ir jautājums par to, kā pagasta bibliotēka ir pielāgojusies saviem jaunajiem pienākumiem, cik lielā mērā tā apzinās savu sociālo misiju un kādi resursi ir tās rīcībā laikā, kad pasaules sabiedrība sevi dēvē par informācijas un zināšanu sabiedrību.

Viens no līdzekļiem, kā atbildēt uz šiem jautājumiem ir – veikt pētījumus, apzināt pagastu bibliotēku resursus un pievērst valdības un sabiedrības uzmanību pagasta bibliotēkai kā pilnvērtīgam, sagatavotam partnerim attīstības procesos. Ir jāizceļ pagastu bibliotēku potenciāls un jāveido šo iestāžu publicitāte, lai tās nepaliktu neievērotas laikā, kad to pakalpojumi ir sabiedrībai nepieciešami.

Problēmsituācija un pētījuma problēma

Daudz tiek runāts par informācijas sabiedrības veidošanu Latvijā, par e-pārvaldes ieviešanu, par informācijas nozīmi tautsaimniecības un sabiedrības attīstībā. Tiek pieņemts, ka informācijas sabiedrība ir jau sevi piepildījusi, ka tas ir noiets etaps. Šobrīd arvien skaļāk ieskanas apgalvojums, ka tiek veidota jauna, augstāka sabiedrības formācijas pakāpe – zināšanu sabiedrība.

Taču realitāte ne visur Latvijā atbilst šiem optimistiskajiem apgalvojumiem. Reģionālā attīstība ir izvirzīta par vienu no Latvijas valdības prioritātēm, taču Latvijas lauku reģioni savā sociālekonomiskajā attīstībā vēl joprojām atpaliek no galvaspilsētas un lielākajām pilsētām. Lauku infrastruktūras nesakārtotība un ekonomiskā stagnācija nenoliedzami ietekmē arī sociālo jomu: gan dzīves līmeni, gan dzīves kvalitāti.

Pagastu bibliotēkas ir informācijas, izglītības un kultūras iestādes, kas, sniedzot savus pakalpojumus vietējai sabiedrībai, piedalās labvēlīgas sociālās vides veidošanā un uzturēšanā Latvijas laukos, veicina sabiedrības informatizāciju un integrāciju, taču izpratnes trūkums par bibliotēku lomu un bibliotēku rīcībā esošie resursi kavē tām realizēt savas iespējas.

Promocijas darba galvenā pētījuma problēma ir:

- Vai publiskajai bibliotēkai, ņemot vērā tās darbības specifiku un pamatfunkcijas, ir iespējams sniegt ieguldījumu Latvijas lauku sabiedrībai vitāli svarīgos procesos - tādos kā sociālās un kultūrvides attīstība, mūžizglītības organizācija, lauku iedzīvotāju integrācija informācijas sabiedrībā?

Lai atrisinātu šo problēmu, izvirzīti izpētes jautājumi:

- Kāds ir pagastu bibliotēku ieguldījums reģionu un vietējās sabiedrības attīstībā Latvijā?
- Kā pagastu bibliotēkas atbalsta sociālās vides un sadarbības tīkla veidošanos Latvijas laukos?
- Kādas strukturālas un funkcionālas izmaiņas skar publiskās bibliotēkas, darbojoties laukos?

Koncepcija

Bibliotēku darbs ir viena no tām darbības sfērām, kas mūsdienu tirgus apstākļos nepelna, bet kuras lietderība tiek regulāri pārskatīta. Tas nozīmē vienu – tikko bibliotēkas nespēs izpildīt sabiedrības pasūtījumu, to darbība kā neekonomiska var tikt pārtraukta. Īpaši apdraudētas ir bibliotēkas, kas atrodas vājāk attīstītās sociālekonomiskās vides ietekmē.

Lauku vidē darbojas nedaudz citādāki sabiedriskās dzīves nosacījumi, to varētu nosaukt par klātbūtnes fenomenu. Klientorientētas bibliotēkas pienākums ir savu darbību un

pakalpojumus tuvināt sabiedrībai, t.i., izprast sabiedrības pasūtījumu un piedāvāt atbilstošus pakalpojumus. Pagastu bibliotēkas, var teikt, ir tuvinātas sabiedrībai ne tikai pārnestā, bet tiešā nozīmē. Tā arī ir viena no lielākajām iespējām saglabāt savu statusu un darboties sabiedrības interesēs. Bibliotēkzinātnes speciālists Džess Šīra (*Jesse Hawk Shera*) apgalvo, ka bibliotēka ir sociāls līdzeklis, kuru veido tā sociālā vide, kurā tā funkcionē. (114).

Publiskajām bibliotēkām kopumā, bet īpaši pagastu bibliotēkām, ir ciešs kontakts ar saviem lietotājiem, tās labi pārzina lietotāju vajadzības, taču mūsdienīgai darbībai nepieciešamo resursu trūkums ir viens no bibliotēku darbības draudiem 20.gadsimta beigās un 21.gadsimta sākumā. Šo problēmu var skatīt arī citā rakursā – resursu nodrošinājums nākotnē atkarīgs no bibliotēkas misijas apziņas, savas lomas izpratnes un sociālās aktivitātes. Ceļš, kā optimāli izmantot ierobežotos resursus un padarīt sevi pamanāmu sociālajā vidē, ir veidot plašu sadarbības tīklu gan pagastā, gan ārpus tā, jo bibliotēka nevar uzlabot sociālo un kultūrvidi, būdama no tās izolēta. Tikai piedaloties un jūtīgi reaģējot uz vietējās sabiedrības vajadzībām, bibliotēka var kļūt par attīstības balstu.

Pārfrāzējot – ja publiskās bibliotēkas Latvijas laukos savlaicīgi apzināsies savu misiju un saskatīs savu lomu Latvijas lauku sociālās un kultūrvides veidošanā, tas palīdzēs tām nodrošināt savu darbību nākotnē.

Pētījuma objekts un pētījuma priekšmets

Pētījuma objekts – publiskās bibliotēkas. Pētījuma priekšmets – Latvijas pagastu pašvaldību pārziņā esošo publisko bibliotēku darbība lauku sociālajā un kultūrvidē.

Teorētiskā bāze

Tā kā publiskās bibliotēkas savā būtībā ir daudzfunkcionālas ar potenciālu ietekmi uz savu lietotāju un līdz ar to sabiedrības attīstību, bibliotēku darbību var saistīt ar teorijām, kas pārstāv dažādas zinātņu nozares.

Filozofiski bibliotēka tverta kā fenomēns sabiedrības un atsevišķu cilvēku apziņā, šo skatījumu pamatojot ar filozofa E.Huserla (*Edmund Husserl*)(34) un viņa sekotāju radītā un izstrādātā filozofijas virziena - fenomenoloģijas - atziņām.

Saistot publisko bibliotēku pamatfunkcijas ar Latvijas lauku un vietējās sabiedrības attīstības jēdzienu, minētās pamatfunkcijas lielākoties pārklājas ar samērā jaunas ekonomikas nozarē radītas teorijas pamatatziņām. Šīs teorijas – tautas attīstības teorijas – pamatlicēji ir Indijas ekonomists un filozofs A.Sens (*Amartaya Sen*) un Pakistānas ekonomists Mahbub ul Haks (*Mahbub ul Haq*), un teorija tautas attīstības centrā liek cilvēku un attīstību formulē kā cilvēka spēju uzlabošanu un izvēles iespēju paplašināšanu.

Tā kā bibliotēku darbības centrā arī ir cilvēks un bibliotēkas būtībā pilda sabiedrības pasūtījumu, tad dabiski ir jautājums – kas cilvēkam ir vajadzīgs, lai nodrošinātu viņa attīstību? Tādēļ, lai parādītu bibliotēku iespējas atbalstīt sabiedrības kopumā un atsevišķu tās locekļu attīstību, pētījuma teorētiskajā daļā ir aplūkota publisko bibliotēku saistība ar psihologa A. Maslova (*Abraham Maslow*) (63) izstrādāto personības vajadzību teoriju.

Pētījuma gaitā izmantotas atziņas no Latvijas un ārvalstu bibliotēku zinātnes pārstāvju darbiem. Promocijas darbā ir atsauces gan uz bibliotēku zinātnes klasiķiem Dž. Šīru (*Jesse Hauk Shera*) (114) un S.R. Ranganatanu (*Shiyali Ramamrita Ranganathan*) (85), gan mūsdienu speciālistiem A.Glosieni (*Audrone Glosiene*) (Lietuva) (29), D.Skot-Hansenu (*Dorte Skot-Hansen*) (Dānija) (90), B.Vavreku (*Bernhard Vavrek*) (ASV) (105). Latvijas bibliotēku zinātni promocijas darbā pārstāv profesore Baiba Sporāne (93, 94, 95) ar atziņām bibliotēku filozofijā un doktore Vineta Gerkena (26, 27, 28) ar vietējās sabiedrības apkalpošanas koncepciju.

Empīriskā bāze

- Pēc nejaušības principa no visiem Latvijas novadiem izvēlētu 11 rajonu pagastu bibliotēku darbinieku anketēšana (Bauskas, Jēkabpils, Jelgavas, Liepājas, Limbažu, Madonas, Ogres, Preiļu, Rēzeknes, Talsu, Valmieras rajoni) (2005).
- Pēc nejaušības principa no visiem Latvijas novadiem izvēlētu 10 rajonu pagastu pašvaldību vadītāju anketēšana (Bauskas, Liepājas, Rēzeknes, Madonas, Jēkabpils, Jelgavas, Kuldīgas, Limbažu, Tukuma, Valmieras rajoni) (2005).
- Bauskas, Kuldīgas, Preiļu, Valkas rajona galveno bibliotēku gada pārskatu par pagasta bibliotēku darbu 2006.gadā analīze, lai ar konkrētiem pagastu bibliotēku darba piemēriem ilustrētu pētījuma tekstā paustās atziņas.
- 15 Latvijas rajonu (Saldus, Liepājas, Daugavpils, Ludzas, Jēkabpils, Krāslavas, Preiļu, Balvu, Madonas, Gulbenes, Alūksnes, Valmieras, Limbažu, Bauskas, Rīgas rajons) pieteikuma vēstules konkursam „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” (2007).
- Publisko bibliotēku iespējas un nepieciešamība koncentrēt savu uzmanību tieši lauku reģionu attīstīšanai un tur dzīvojošās sabiedrības vajadzību apmierināšanai ir uzsvērts daudzos Latvijas normatīvajos aktos un cita veida dokumentos, kā arī starptautiska līmeņa bibliotēku darbību reglamentējošos dokumentos. Pētījuma gaitā tiek analizēti vairāki Latvijas un starptautiskie dokumenti, kā arī statistikas dati saistībā ar publisko bibliotēku darbību lauku reģionos (1997-2007).

Pētījuma mērķis un uzdevumi

- Mērķis:
  - pierādīt pagastu bibliotēku iespējas piedalīties reģionālās attīstības veicināšanā un atbalstīt Latvijas lauku sociālās un kultūrvides attīstību.
- Uzdevumi:
  - parādīt publisko bibliotēku tēla un darbības saistību ar filozofijas atziņām, psiholoģijas un ekonomikas teorijām;
  - atklāt, kā likumos un citos dokumentos tiek atspoguļoti publisko bibliotēku pienākumi reģionālās attīstības un lauku sabiedrības apkalpošanas kontekstā;
  - atklāt pagastu bibliotēku infrastruktūru, resursus un to attīstības dinamiku;
  - noskaidrot, cik lielā mērā pagastu bibliotēkas iekļaujas vietējai sabiedrībai vitāli svarīgos procesos - tādos kā sociālās un kultūrvides attīstība, mūžizglītības organizācija, lauku iedzīvotāju integrācija informācijas sabiedrībā;
  - noskaidrot, cik izvērsta ir pagastu bibliotēku sadarbība ar vietējām institūcijām;
  - izpētīt pagastu bibliotēku aktivitātes, saistot tās ar vietējās sabiedrības sociālās un kultūrvides attīstības ideju;
  - noskaidrot, kādas funkcionālas un strukturālas izmaiņas notiek pagastu bibliotēku darbībā un infrastruktūrā, darbojoties lauku sociālekonomiskajā un kultūrvidē.

Pētniecības metodes

Pētījumu var uzskatīt par jaukta tipa pētījumu, jo tas satur gan kvantitatīva, gan kvalitatīva pētījuma iezīmes.

1. Datu vākšanas metodes:

- anketēšana (skat. anketas 1.pielikumā, 2.pielikumā);
- statistikas datu izmantošana un analīze;

- rajona galveno bibliotēku gada pārskatu par pagastu bibliotēku darbu 2006.gadā analīze;
- 2006.gada konkursa „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” kandidātu pieteikuma vēstuļu (skat.3.pielikumu) analīze.

2.Datu analīzes metodes:

- matemātiskās statistikas metodes, analizējot statistikas datus un atbildes uz slēgta tipa jautājumiem anketās;
- kontentanalīze, analizējot atbildes uz atvērta tipa jautājumiem anketās un bibliotēku gada pārskatus.

Anketu atbilžu apstrādei tiek izmantota programma SPSS (*Statistic Package for the Social Science*).

Hipotēzes

Saskaņā ar Latvijas likumos un valdības izstrādātos dokumentos izvirzītajām valsts attīstības prioritātēm, publiskajām bibliotēkām, īpaši tām, kas darbojas Latvijas lauku vidē, atklājas plašs darba lauks, jo daudzu prioritāšu sasniegšanai nepieciešams tieši tāda rakstura atbalsts, kādu spēj sniegt publiskās bibliotēkas savas kompetences ietvaros. Vairāki starptautiskie bibliotēku darbību reglamentējošie dokumenti nepārprotami uzsver publisko bibliotēku lomu tieši lauku iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanā.

Apkopojot lauku attīstības problēmas un prioritātes, publisko bibliotēku loma un iespējas Latvijas reģionālajā un tautas attīstībā ir skaidri saskatāma, tādēļ var izvirzīt vairākus pieņēmumus.

- Publiskajām bibliotēkām ir pozitīva loma Latvijas lauku sociālās un kultūrvides veidošanā un saglabāšanā, tās sniedz atbalstu Latvijas reģionālās politikas īstenošanā un tautas attīstībā.
- Darbība Latvijas lauku vidē maina publisko bibliotēku tradicionālo infrastruktūru un pamatfunkcijas.
- Publiskās bibliotēkas pagastos realizē savu misiju sadarbībā ar citām pagasta institūcijām, veidojot plašu sadarbības tīklu.

Izpētes pakāpe, novitāte

Publisko bibliotēku nozarē veikti ļoti daudzi pētījumi kā ASV un Eiropā, tā arī Latvijā konkrēti. Taču publiskās bibliotēkas laukos pēdējo 10 gadu periodā maz pētītas.

Vislabākā situācija ir ASV, kur darbojas Lauku un mazo bibliotēku asociācija (*Association for Rural and Small Libraries*) (skat.4.pielikumu), Pensilvānijā Klarionas

universitātē (ASV) dibināts Lauku bibliotēkzinātnes studiju centrs (*Center for the Study of Rural Librarianship*) (skat.5.pielikumu). Šie centri nodarbojas ar lauku publisko bibliotēku apzināšanu, sadarbības vadīšanu, informācijas izplatīšanu, konferenču un tālākizglītības pasākumu organizēšanu, konsultatīvu darbību, kā arī speciālu preses izdevumu izdošanu. 20.gadsimta 90.gados vairāki pētījumi un publikācijas tieši lauku publisko bibliotēku jomā ir ASV bibliotēkzinātnes pārstāvim B.Vavrekam (*Bernard Vavrek*), piemēram: „Rural and Small Library: Provider for Lifelong Learning” (1995) (105), „Rural Libraries and Community Development” (1995), „Rural Information Needs and the Role of the Public Library” (1995). Pēdējais lielākais pētījums tieši lauku publisko bibliotēku jomā ALA (*American Library Association*) veikusi 2004.gadā – „The American Association Task force on Rural School, Tribal and Public Libraries”(2).

Latvijā publiskās bibliotēkas ir pētītas daudz, taču vai nu kā publiskā bibliotēka vispār vai uz pilsētu publisko bibliotēku bāzes. Otra tendence ir pētīt tikai vienu no publisko bibliotēku darbības aspektiem, piemēram: publiskās bibliotēkas kā informācijas centrs, kā novadpētniecības centrs, kā kultūras centrs, publisko bibliotēku tīkls, sadarbības tendences un partneri.

Uz publisko bibliotēku darbību laukos attiecināma doktores V.Gerkenas izstrādātā vietējās sabiedrības apkalpošanas koncepcija. Pēdējo 10 gadu laikā ir tapuši daži studentu pētījumi par publiskajām bibliotēkām laukos, skatot to pagastu kontekstā: Deksnis R. Bibliotēkārā apkalpošana laukos (1997), Cīrule S. Pagasta bibliotēka lauku sociālekonomiskajā vidē (2003) (116), Kaupiņa A. Pagasta bibliotēka kā pagasta informācijas centrs jeb „vienas pieturas aģentūra” (2005) un Pelīte A. Bibliotekāro procesu automatizācija pagastu bibliotēkās (2007). Nopietnākie socioloģiskie pētījumi, kas aptvēra lauku publiskās bibliotēkas un to darbību Latvijā, bija LNB organizētie pētījumi „Pagasta bibliotēka 20.gadsimta beigās” (1997) (31) un „Pagasta bibliotēka 21.gadsimta sākumā” (2002) (36).

Tātad var secināt, ka promocijas darbs „Mūsdienu publiskā bibliotēka Latvijas pagastos” ir viens no nedaudzajiem pētījumiem Latvijā par publisko bibliotēku lauku vidē, papildina ar savām atziņām jau minēto pētījumu sarakstu un šī pētījuma ietvaros bibliotēka ir tverta visaptveroši, aplūkojot tās darbību no dažādiem aspektiem.

Promocijas darba struktūra

Promocijas darbs sastāv no ievada, 4 nodaļām, kurām pakārtotas apakšnodaļas, nobeiguma, izmantoto informācijas avotu saraksta un pielikumiem.

Pirmās nodaļas „Publisko bibliotēku darbības konceptuālais pamatojums” pirmajā apakšnodaļā tiek sniegts filozofiskais bibliotēku eksistences skaidrojums, izvēloties pamatot

bibliotēku pastāvēšanas ilgmūžību un pastāvīgo spēju mainīties līdzī sabiedrības formācijām ar fenomenoloģijas palīdzību, t.i., atklājot bibliotēkas fenomena anatomiju. Otrajā apakšnodaļā tiek atklāta tautas attīstības (*human development*) teorijas būtība un tās pamatindikatoru saistība ar bibliotēku, īpaši pagastu bibliotēku, darba pamatfunkcijām, tiek parādīti bibliotēku pamatfunkciju un tautas attīstības pamatindikatoru saskares punkti. Trešajā apakšnodaļā tiek saistīti mūsdienīgas publiskās bibliotēkas funkcijas, darbības mērķi un uzdevumi ar personības vajadzību teoriju pamatatziņām, uzsverot tieši A. Maslova (*Abraham Maslow*) izstrādāto personības attīstības modeli.

Otrās nodaļas „Mūsdienu publisko bibliotēku darbības fons vispārīgā un pagastu kontekstā” pirmajā apakšnodaļā tiek aplūkota bibliotēku sistēmas un bibliotēku darbības attīstība Latvijā vispār 20.gadsimta pēdējās desmitgades beigās un 21.gadsimta sākumā. Otrajā apakšnodaļā atklāta bibliotēku darbības, normatīvās bāzes un citu bibliotēku darbību reglamentējošu dokumentu saistība gan starptautiskā, gan vietējā līmenī, īpaši uzsverot dokumentos ietvertos norādījumus, kas rosina tieši pagastu bibliotēku sociālās atbildības apzināšanos. Trešajā apakšnodaļā raksturots lauku fenomens, Latvijas lauku sociālekonomiskais stāvoklis un tā izmaiņas pētījuma periodā, kā arī pagastu bibliotēku un pagastu pašvaldību sadarbības kvalitāte.

Trešajā nodaļā „Publisko bibliotēku vispārīgo pamatfunkciju realizēšana Latvijas lauku vidē” 4 apakšnodaļās tiek raksturotas 4 publisko bibliotēku pamatfunkciju (informācija, izglītība, kultūra, sociālais centrs) izpausmes, t.i., pamatnosacījumi katras funkcijas realizēšanai un pagastu bibliotēku darbības, kas veiktas, lai šīs funkcijas realizētu, saistot ar lauku vides un iedzīvotāju vajadzībām un pamatojot ar empīriskajā pētījumā iegūtajiem rezultātiem.

Ceturtais nodaļas „Latvijas pagastu bibliotēku darbības specifiskas iezīmes Latvijas lauku vidē” pirmajā apakšnodaļā analizēti empīriskā pētījuma rezultāti, kas atklāj pagastu bibliotēku rīcībā esošos resursus un to atbilstību mūsdienīga pakalpojuma sniegšanai, kā arī salīdzinoši vērtētas izmaiņas resursu nodrošinājumā pētījuma periodā. Otrajā apakšnodaļā tiek atklāta pagastu bibliotēku spēja veidot sadarbības tīklu sociālajā vidē, un šī tēma pamatota ar empīriskajā pētījumā iegūtajiem rezultātiem. Trešajā apakšnodaļā, balstoties uz empīriskā pētījuma rezultātiem, atklātas tās specifiskās klasisko funkciju un struktūras izmaiņas, ko diktējusi darbība lauku vidē.

Promocijas darbu noslēdz secinājumi, izmantoto informācijas avotu saraksts un pielikumi.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Bibliotēku darbības nepieciešamības un finansēšanas jautājumi Latvijā joprojām ir aktuāli, īpaši ekonomiski vājākajos apvidos. Lai pievērstu valdības un sabiedrības uzmanību bibliotēku ieguldījumam valsts vispārējās labklājības celšanā, ir nepieciešami pētījumi un teorētisks pamatojums. Šis promocijas darbs ir viens no mēģinājumiem parādīt jau esošo struktūru vērtību – ieguldījumus un potences, lai nelietderīgi nebūtu jātērē laiks un līdzekļi, veidojot no jauna institūcijas un radot funkciju nevajadzīgu dublēšanos.

Otrs apsvērums, kādēļ nepieciešams šāda veida pētījums: pagastu pašvaldību vadītājiem un pagastu bibliotēku darbiniekiem ne vienmēr ir skaidra šo institūciju loma plašākā kontekstā. Šis pētījums koncentrētā veidā parāda gan ieguldīto un paveikto, gan nākotnes iespējas un vietu nākotnes sabiedrībā, jo, kā jau minēts iepriekš, no šodienas savas misijas izpratnes un aktivitātes veidosies nākotnes darbības pamats.

Pētījuma tapšanas gaitā pētījuma atziņas vai atsevišķas promocijas darba nodaļas prezentētas vairākos pasākumos, kā arī tapušas publikācijas dažādos mūsu valsts un ārzemju izdevumos:

- dalība ar referātu starptautiskā konferencē „Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas”, seko publikācija „Tautas bibliotēku loma kultūrvides veidošanā un uzturēšanā Latvijas laukos” konferences rakstu krājumā (2004);
- dalība ar referātu 7.Baltijas bibliotekāru kongresā „Diversity in Unity” ar sekojošu publikāciju „The Role of Public Libraries in the Formation of the Social and Cultural Environment in Rural Latvia” kongresa rakstu krājumā (2004);
- dalība ar referātu „Publiskā bibliotēka Latvijas laukos: potenciālās iespējas” LU SZF SPPI konferencē (2004);
- dalība ar referātu „The Public Library in the Rural regions of Latvia” NORSLIS konferencē Rīgā (2004);
- publikācija „Veränderungen in der Arbeit der Bibliotheken Lettlands: Theorie und Praxis” Vācijas speciālajā bibliotēkzinātnes izdevumā „Bibliothek: Forschung und Praxis” (2004);
- dalība ar referātu LU Filoloģijas fakultātes doktorandu konferencē ar sekojošu publikāciju „Publiskā bibliotēka un personības vajadzību teorijas mūsdienu sociālajā kontekstā” zinātnisko rakstu krājumā „Platforma” (2005);
- dalība ar referātu starptautiskā konferencē „Lauku vide. Izglītība. Personība” ar sekojošu publikāciju „Publiskā bibliotēka Latvijas laukos: sadarbības partneris izglītības procesos” izdevumā „Journal of Science Education” (2006).

1. PUBLISKO BIBLIOTĒKU DARBĪBAS KONCEPTUĀLAIS PAMATOJUMS

1.1. Bibliotēkas fenomens sabiedrības apziņā

1.1.1. Fenomenoloģijas virzienu veidošanās un interpretāciju daudzveidība

Cilvēka subjektivitāte un apziņas fenomeni jau pirms fenomenoloģijas radītāja E.Huserla (*Edmund Husserl*) nodarbināja filozofu prātus. Interpretācijas bija dažādas. Filozofijas vissvarīgākais uzdevums jau kopš apgaismības laikiem ir atrast ceļu uz zināšanu autonomiju un suverenitāti, uz pasaules izzināšanu „tikai pareizā veidā”.

Britu domātājs un teorētiķis E.Gelners (*Ernst Gellner*) visus filozofijas strāvojumus šķir divās lielās grupās: platoniskajās un kartēziskajās. Kā atšķirību autors norāda, ka platoniskās filozofijas uzskata zināšanas par rezultātu un pasaule apstiprina zināšanu vērtību, bet kartēzisms aplūko pasauli kā zināšanu sekas, kur zināšanas apstiprina pasauli un ir neatkarīgas no tās (25). Likumsakarīgi, ka vienu no fenomenoloģijas virziena dibinātāja E. Huserla darbiem sauc „Kartēziskās meditācijas”. Tā saucamajos mūsdienu filozofijas virzienos dominē kartēziskā domāšana, jo filozofu uzmanības centrā nonāk cilvēks.

Fenomenoloģija ir likumsakarīga ne tikai filozofiskās domas, bet arī cilvēces attīstības ķēdes daļa. Ar fenomenoloģiju cilvēki nodarbojušies jau tad, kad tai vēl nebija vārda. Hindu un budistu priesteri savās dziļajās meditācijās praktizēja tieši to, ko mūsdienās māca fenomenoloģija.

17.gadsimta autonomās izziņas ideja parādās R. Dekarta (*René Descartes*) darbos, tad 18.gadsimtā – D.Hjūmam (*David Hume*) un I.Kantam (*Immanuel Kant*). 19.gadsimtā G.V.F.Hēgelis (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) attīsta „absolūtā gara” teoriju un 1808.gadā publicē darbu „Gara fenomenoloģija”, cilvēka patību izceļ dāņu filozofs S.Kirkegors (*Søren Aabye Kierkegaard*), 19.gadsimta otrajā pusē F.Nīče (*Friedrich Wilhelm Nietzsche*) rada dzīves filozofiju, kas atstāj dziļu ietekmi uz filozofiskās domas attīstību. V.Diltejs (*Wilhelm Dilthey*) tās ietekmē cilvēku atbrīvo no racionālā saprāta un iekļauj dzīvajā Kosmosā („cilvēks kā izzinošs subjekts” (40)), vācu filozofa G.Zimmela (*Georg Simmel*) cilvēks dzīvo savas apziņas radītā pasaulē. Pozitīvistis Ogists Konts (*Auguste Comte*) 19.gadsimta pirmajā pusē uzsver vajadzību radīt stingri zinātnisku mācību par pasauli. „Stingras zinātnes, ideāls ir arī E.Huserlam, taču viņa mācība noteikti ir pretstatīta naturālistiski ievirzītām zinātnēm. E.Huserls savu mācību balsta nevis uz t.s. reālo pasauli racionālā un dabaszinātņu izpratnē, bet uz cilvēka pārdzīvojuma pasauli.

Šī filozofijas virziena nosaukums atvasināts no vārda „fenomens”, kas grieķu valodā („*phainomenon*”) nozīmē ‘*tas, kas parādās*’. Taču fenomenoloģijas kontekstā šāds vienkāršs tulkojums neder. Parādības, par ko runā fenomenoloģija, nav būtības ārējās izpausmes. Parādībai jeb fenomenam tiek piešķirts pašas būtības statuss, tas nes sevī būtību, tam ir sava esamība. Fenomenoloģija pēta fenomenus tieši to esamības statusā, nevis kā būtības atvasinājumus. Tādējādi fenomens sevi atklāj caur sevi pašu, un tā nozīmība tiek skatīta cilvēka dzīves pasaulē. E. Huserla aicinājums: „*Atpakaļ pie pašām lietām!*” ir aicinājums atgriezties pie apziņas pirmsākumiem un aprakstīt lietas mūsu iekšējā pieredzē, t.i., kādas tās ir.

Cilvēka apziņa un fenomens nav šķirami. Nekas nav fenomens pats par sevi, tas kļūst par fenomenu cilvēka apziņā, personīgajā pieredzē. Ja cilvēkam ar konkrēto priekšmetu nav kopīgas pieredzes, tad arī viņa apziņā nav ar to saistītās nozīmes un jēgas. Par fenomenu parādība var kļūt tikai tad, kad starp to un cilvēku kaut kas notiek. Priekšmeti ir identī ar mūsu domu par tiem, taču fenomeni nav identī priekšmetiem, jo rodas mūsu apziņā atkarībā no pieredzes. Fenomeni rodas apziņas iekšējā dzīvē, cilvēkam pārdzīvojot pasauli. Jau I.Kants savulaik parādības jeb fenomenus nodēvē par „*lietām mums*”. Pasaule cilvēkam ir dota apziņā.

Tātad fenomenoloģija ir mācība par parādībām (40). Šeit var salīdzināt dažādos avotos atrastos skaidrojumus:

- mācība par apziņas parādībām (18);
- mācība par apziņā tvertajām parādībām (97);
- zinātne par apziņas pieredzi (42);
- apziņas filozofija (40);
- būtības skatījums (42);
- iekšējās pieredzes filozofija (40);
- vispārējā būtības mācība, kurā iekļaujas zinātne par izziņas iespējamību (34).

Kāda tad ir fenomenoloģijas būtība un pazīmes? E.Huserla mērķis bija nevis radīt vēl vienu filozofisku teoriju, bet radīt „stingru zinātņi”, visu mūsu zināšanu beznosacījuma pamatu, kas meklējams mūsu pašu apziņas fenomenos. Kā galvenos pamatnosacījumus E.Huserls izvirza:

- 1) apziņa nav mehānisms un nav spogulis, tā ir plūsma, pieredze, pārdzīvojums;
- 2) apziņa vienmēr ir vērsta uz kaut ko un pozitīva, jo tā ir „par kaut ko”:

Fenomenoloģiju raksturojošas kategorijas ir:

- antiredukcionisms (t.i., uz parādībām nedrīkst attiecināt ārējus apstākļus, cēloņus un pieņēmumus, tās nedrīkst salīdzināt vai pielīdzināt citām parādībām, jo tā nevar piekļūt fenomenu būtībai);
- intencionalitāte (apziņas vērstība uz lietām, uz kaut ko);
- apziņas priekšmetiskums (apziņa vienmēr ir par kaut ko, tā nevar būt tukša vai bezmērķīga);
- fenomenoloģiskā redukcija (t.i., Es atbrīvošana no ārējiem nosacījumiem, lai iegūtu pilnību, ko E.Huserls nosauc par „transcendentālo Es”);
- konstituēšana (nozīmju veidošanās mūsu apziņā, pie tam tās vai nu top skaidras, vai netop nemaz) (34).

E.Huserls savu mācību izvērš ļoti plaši. Viņa darbībā var izdalīt 3 periodus:

- agrīnais, kad tiek radīta aprakstošā fenomenoloģija;
- brieduma, kad rodas t.s. „tīrā fenomenoloģija”;
- „dzīves pasaules” periods, ar dzīves pasauli saprotot katra cilvēka saprašanas lauku. Cilvēki, kas dzīvo dažādās dzīves pasaulēs, neredz un nesaprot to, ko nav pieredzējuši.

E.Huserls izvērš arī mācību par iekšējo laiku, tā ir laika struktūra apziņā, kas palīdz sakārtot apziņas aktus, spēj tos saistīt kopā.

E. Huserls dažreiz tiek dēvēts par fenomenoloģijas „tēvu”. E.Huserls jaunībā daudz izglītojas, tostarp arī astronomijā un matemātikā. Viņš ir pazīstama vācu psihologa un filozofa Franca Brentāno (*Franz Brentano*) skolnieks. Šis skolotājs izaudzina daudzus vēlāk slavenus zinātniekus, pietiks, ja teiksim, ka arī Zigmunds Freids (*Sigmund Freud*) bija viņa audzēknis. E.Huserlam bija paredzēta daudzsološa matemātiķa karjera, sākotnēji viņš pievērsās matemātikas filozofijai, bet viņa grāmata „Loģiskie pētījumi”(1900) parāda, kāds filozofiskās domas virziens ir savaldzinājis jauno zinātnieku. Tieši no sava skolotāja F.Brentāno E.Huserls aizgūst intencionalitātes jēdzienu.

Fenomenoloģija pārdzīvo vairākus attīstības posmus. No 1900.gada līdz 1930.gadam to varētu dēvēt par klasisko fenomenoloģiju, otra posma – eksistenciālās fenomenoloģijas sākums datējams ar 20.gadsimta 20. gadu beigām, taču varētu teikt, ka tā aktuāla vēl mūsdienās. Trešais uzvaras gājiens sākas apmēram 60. gadu beigās, kad par šis virziens izplatās visā pasaulē. 20. gadsimta 20.- 30. gados Latvijā fenomenoloģijai nopietni bija pievērsies filozofs Teodors Celms. Tad fenomenoloģiskās domas attīstību pārtrauca padomju periods, taču mūsdienās interese un pētījumi ir atjaunojušies.

E.Huserla ideju sekotāji ir ieguldījuši paliekošu devumu mūsdienu filozofijā. Franču filozofs Moriss Merlo-Pontī (*Maurice Merleau-Ponty*) vērsas gan pret cilvēka būtības

skaidrošanu „no ārpuses”, gan pret apjēgšanu no iekšpuses ar „tīrā prāta” palīdzību. Viņš meklē vēl kādu trešo dimensiju, kas skaidri parādītu dabas un apziņas attiecības cilvēkā, tā nonākot pie uztveres fenomenoloģijas un apziņas un ķermeņa nesaraujamās saistības. Un tā M.Merlo-Pontī izvirza atziņu par „pasaules miesu” – cilvēks nav pretstatīts pasaulei, bet ir daļa no „pasaules miesas”, kas ir visu lietu jēgas un struktūras pamatā (42).

Vācu fenomenologs Makss Šēlers (*Max Scheler*) attiecina fenomenoloģijas atziņas uz tādām nozarēm kā kultūras filozofija, reliģijas filozofija, ētika. Viņš saista vērtības ar cilvēka emocijām un cilvēka būtību saredz nevis domāšanā vai gribēšanā, bet mīlestībā. M.Šēlers atzīst, ka pilnvērtīga esamība var būt dibināta tikai uz mīlestību un ka tikai cilvēkam ir gars, kas palīdz tam atrisīties no organiskā nosacītiem ierobežojumiem (42).

Franču filozofs un rakstnieks Žans Pols Sartrs (*Jean Paul Sartre*) pārstāv eksistenciālisma virzienu, bet viņa uzskatus jūtami ietekmējis E.Huserls. Viņš izvirza jautājumu par esamību kā no apziņas neatkarīgu lietu esmi. Interesanta atziņa ir tā, ka cilvēks ir tāda esamība, kas pāri tagadnei sevi modelē nākamībā, viņš ir tas, par ko viņš sevi veido. Tā ir viņa brīvība, un, tā kā viņš nevar sevi neveidot, cilvēks būtībā ir notiesāts uz brīvību. Otra ideja, ko Ž.P.Sartrs attīsta, ir - lai pazītu pats sevi, ir vajadzīgs cits, tā analizējot vērojuma fenomenu.

Nevar nepieminēt vācu filozofu Martinu Heidegeru (*Martin Heidegger*) - ievērojamu E.Huserla sekotāju un vienu no eksistenciālisma pamatlicējiem. Viņa idejām ir plaša atbalss literatūrzinātnē, teoloģijā, psiholoģijā. M.Heidegers atkal izvirza jautājumu par esamības jēgu, un centrālā figūra ir cilvēks, kas definēts kā klātesamība. Tā ir „būšana pasaulē”. M.Heidegers izvirza arī laiciskuma principu, jo šī klātesamība kopumā var pastāvēt tikai kā „bijusī-tagadniskā- nākotne”. Starp citu, šajā virknē pagājība definēta kā atkārtotāšanās (42).

Neraugoties uz to, ka fenomenoloģija kalpo par augsni jaunu filozofisku mācību attīstīšanai, pašai fenomenoloģijai ir izdalīti 7 paveidi:

- transcendentālā – kā notiek no ārpasaules nosacījumiem brīvu nozīmju konstituēšanās apziņā;
- naturālā – kā apziņa veido dabas objektu nozīmes, pati būdama dabas daļa;
- eksistenciālā – pēta cilvēka eksistences nosacījumus un rīcības un izvēles brīvību;
- ģeneratīvā – nozīmju rašanās kolektīvi vēsturiskā kontekstā;
- ģenētiskā – nozīmju rašanās mehānisms cilvēka pieredzes rezultātā;
- hermeneitiskā – pēta pieredzes interpretācijas;
- reālistiskā – pēta ārējās pasaules ielaušanos domāšanas procesa iekšējās struktūrās;

- vēl pie dažādajām fenomenoloģijas izpausmes formām pieder ķermeņa fenomenoloģija, kas pēta jēgu un nozīmju veidošanos saistībā ar cilvēka ķermeni un tā sajūtām;
- valodas fenomenoloģija, kas ir tuva hermeneitikai un pēta nozīmju jēgu sakarus ar valodas materiālu un tā saprašanu (91).

Bieži vien ir tā, ka robežas starp fenomenoloģiju un atsevišķiem filozofijas virzieniem ir ļoti plūstošas. Sākot iztirzāt fenomenus cilvēka apziņā, nākas atzīt, ka tīrās fenomenoloģijas robežas ir pārkāptas. Visbiežāk robežojas hermeneitika, eksistenciālisms, aksioloģija un semiotika.

Filozofija savā būtībā ir refleksija. Kā kādā intervijā teicis vācu filozofs Hanss Georgs Gadamer (*Hans-Georg Gadamer*) – filozofija nevar aizstāt zinātnes, un pat nevar kļūt par zinātni. Viņš uzsver, ka tā ir mācīšanās jautāt, ka tā ir retorika (22).

Saskaņā ar fenomenoloģijas pamatatziņu, objektu ārpus apziņas nav. Kā teicis gruzīnu filozofs Merabs Mamardašvili (*Мераб Мамардашвили*):

„Nekas nav fenomens. Kaut kas var tikai kļūt par fenomenu. Ja starp mani un priekšmetu nav notikusi tikšanās, tad nav iespējams prasīt, lai es izdzirdētu tā balsi” (61, 75.lpp.).

Fenomenoloģiska pieeja ir mēģinājums pamatot kaut kā esamību, šajā gadījumā – bibliotēkas eksistences pamatojums. Kas ir bibliotēka, kāpēc tā ir, kā es (recipients, cilvēks, personība) to redzu? Kas man ir bibliotēka?

1.1.2. Bibliotēkas fenomena tapšana indivīda un sabiedrības apziņā

Jautājums par bibliotēkas fenomenu aktualizējās reizē ar diskusijām par Latvijas Nacionālās bibliotēkas celtniecību. Kas liecina par to, ka bibliotēka cilvēku apziņā ir kļuvusi par fenomenu? Pirmā liecība, ka bibliotēkas tēls ir ieguvis vispārinātu un simbolisku nozīmi un cilvēku prātos sācis dzīvot pats savu dzīvi, ir tas, ka katram ir gatavs priekšstats un spriedums par bibliotēku. To var pārbaudīt, kā katalizatoru, izmantojot maģisko vārdu „bibliotēka”. Reakcija būs vai nu pozitīvi vai negatīvi iekrāsota, tas atkarīgs no katra cilvēka „dzīves pasaules”, t.i., no viņa pieredzes, no pirmā mirkļa iespaida, no notikuma starp viņu un bibliotēku. Vienaldzīgo nebūs, jo šis fenomens dzīvo arī to cilvēku apziņas laukā, kas apgalvo, ka tā viņam nav vajadzīga.

Kā iegūst šādu pieredzi sakņotu attieksmi? Kādā veidā bibliotēkas tēls „ielaužas” sabiedrības apziņā? Pirmkārt, tieša kontakta rezultātā, otrkārt – pastarpināta, pārņemta pieredze un uzskati, ko viens sabiedrības loceklis nodod citam. Priekšstati par lietām, arī par

bibliotēku nereti sabiedrības apziņā veidojas ar mākslas, literatūras, plašsaziņas līdzekļu starpniecību. Ar kādu nosacītu instrumentu palīdzību šī ielaušanās notiek? Bibliotēka ne tikai uzrunā cilvēku kopumā kā jēgpilns tēls, bet veido šīs jēgas un nozīmes ar katru reālo priekšmetu tajā: grāmatas, telpas, mēbeles, krāsas, skaņas, kārtība, visbeidzot pats bibliotekārs rada jutekliski tveramu pieredzi apmeklētāja apziņā. Bibliotēkas tēls visbiežāk saplūst ar bibliotekāra tēlu, un tie cilvēku apziņā nav dalāmi. Bibliotēka būtībā ir fenomenu kopums. Emocionālā „ielaušanās” sākas, kad indivīds sev jautā: kā es jūtos, vai esmu apmierināts, ka atnācu šeit?

Ķermeņa fenomenoloģija liek mums domāt, cik svarīga ir šī jutekļu tvertā pieredze, jo ne tikai cilvēka gars vēlas lidot, bet arī ķermenim ir savas, pie tam neapstrīdamas, prasības pēc labsajūtas. Ja kaut kā pietrūkst, fenomens apziņā maina savas īpašības.

E. Huserls transcendenci saprata kā pilnīgu apziņas atbrīvošanu no ārējiem nosacījumiem, kas pilnīgi izslēdz lietu salīdzināšanu vai iepriekšnoteiktu apstākļu attiecināšanu uz tiem. Bibliotēku visbiežāk salīdzina ar kaut ko: bibliotēka kā kultūras centrs, bibliotēka kā „ciema aka”, bibliotēka kā fenomens. Taču bibliotēkas fenomena pamatā, pirms tas apaug ar vērojumiem, spriedumiem un nonāk sabiedriskās domas ietekmē, ir transcendentis tēls, kas mājō sabiedrības apziņā un nes līdzī konkrētas asociācijas: grāmatas, labirints, templis, klusums, gudrība. Kādēļ gan sabiedrība tik viegli un dziļi pieņēma „Gaismas pils” metaforu? Bibliotēka kā nesalīdzināma un transcendentāla tverta argentīniešu rakstnieka L.H. Borhesa (*Jorge Luis Borges*) stāstā „Bābeles bibliotēka” (9). Tāpat arī latviešu filozofa un publicista I.Šlāpina rakstā „Mīts par bibliotēku” (98), kurā viņš analizē bibliotēkas redzējumu skolēnu sacerējumos, redzam, ka bibliotēkai ir daudz seju, un ka nav nekādas nozīmes, kas tur iekšā un ko tur dara, nav nozīmes arī, kas uz turieni dodas un kāpēc, bet Īstās, Ideālās bibliotēkas fenomens dzīvo savu dzīvi skolēnu apziņā.

Franču rakstnieks un pedagogs D. Penaks (*Daniel Pennac*) savā esejā „Kā romāns” piedāvā 10 lasītāja likumus, no kuriem pats pirmais skan: „*Lasītājam ir tiesības nelasīt*” (81). Šī atziņa rosina eksistenciālu fenomena uztveri. Katram indivīdam ir izvēle – tuvoties bibliotēkai vai nē, iegūt zināšanas vai nē. Tas ir jautājums par garīgo attīstību – attīstīties vai ne, ja jā, tad kādā virzienā? No tāda viedokļa bibliotēkas fenomenam nevajadzētu būt biedējošam, jo cilvēks var izvēlēties distanci. Eksistenciālas dabas jautājums ir arī par to, kādēļ noteikta cilvēku kategorija nespēj iztikt bez bibliotēkas, kādēļ daļa sabiedrības ir vienaldzīgi pret šo institūciju, citi ir pilni nicinājuma, bet daudzi izvēlas tajā strādāt.

Bibliotēkas fenomenu sabiedrības apziņā palīdz veidot arī pašas bibliotēkas iespaidīgā vēsture, kas iedveš cieņu. Bet šis vēsturiskais tēls var kļūt arī par bibliotēkas „klupšanas akmeni” – bibliotēka dažādos laikos bijusi dažāda, un ne vienmēr labākajā un viesmīlīgākā

attiecībā pret savu apmeklētāju. Kā tāda tā arī paliek sabiedrības kolektīvajā atmiņā, un vēsturiskie fenomeni, kā zināms, nostiprinās cilvēku prātos cieši.

Ja starp indivīdu un priekšmetu ir noticis tiešs kontakts, notikums, viņa apziņā notiek personīgajā pieredzē balstītu nozīmju veidošanās procesi, uzslāņojumi uz transcendentālā fenomena pamatiem. Tas nozīmē, ka katra konkrēta cilvēka apziņā eksistē viņa paša bibliotēkas tēls, t.i., katram cilvēkam ir it kā sava bibliotēka. Šajā pieredzē liela nozīme ir katram sīkumam, jo viss, kas tiek pārdzīvots, piedalās fenomena tapšanā. Liela nozīme ir arī nozīmju un jēgu interpretācijai, ko nosaka daudzi iekšēji un ārēji faktori. E. Huserls aicināja atbrīvoties no nosacījumiem, tverot lietas, kādas tās ir. Un interpretācijas procesā nav šajā sakarā nekādu pretrunu. Katrs cilvēks tver un interpretē lietas to būtībā, jo lietas būtība katram cilvēkam slēpjas viņa apziņā, kādu viņš to redz. Šeit jāatceras, ka šī saite „bibliotēka – sabiedrība” ir atgriezeniska. Bibliotēka, savukārt, „redz” sabiedrību kā fenomenu, tai saistošs ir lietotāja fenomens, personības fenomens, jo bibliotēka pastāv sabiedrībai nevis otrādi.

Visbeidzot – valodas fenomenoloģija pēta valodas sakarības ar apkārtējās pasaules tvērumu. I. Šlāpina rakstā skolēni interpretē vārdu „bibliotēka”, apcerot katra burta nozīmi un asociācijas. Skolēnu interpretācijas lielākoties liecina par mitoloģizētu bibliotēkas tēlu apziņā, par bibliotēkas izcelšanos, augšāmcelšanos, kas atkarīga no labo un ļauno spēku cīņas (98). Bibliotēkas vārds ir atsevišķs fenomens, un kā tāds būtu pētīšanas vērts, jo atdzīvina bibliotēkas tēlu apziņā, izvelkot apziņas virspusē visas tās asociācijas un izjūtas, ko konkrētais cilvēks ieguvis. Sabiedrības apziņā šis vārds spēj izraisīt arī stereotipas asociācijas, kuru dēļ studenti, kas par savu nākotni izvēlējušies sakrālo, bet pretrunīgo bibliotekāra profesiju, vēlas, lai viņus dēvē par informācijas zinātnes speciālistiem.

Mūsdienu bibliotēkas fenomens sabiedrības apziņā tieši savas izdzīvošanas spējas, pielāgošanās, transformēšanās dēļ ir kļuvis daudzslāņains, pretrunīgs. Bibliotēka ir kultūrvēsturisks fenomens ar savu organizācijas sistēmu, struktūru, un šim fenomenam piemīt spēja evolucionēt institucionāli, organizatoriski un funkcionāli (113). Šo bibliotēkas spēju apliecina arī bibliotēku filozofs un bibliotēkzinātnieks S.R.Ranganatans (*Shiyali Ramamrita Ranganathan*) savos bibliotēku zinātnes likumos – viens no tiem vēstī: „*bibliotēka ir augošs organisms*”(85).

Daži priekšstati par bibliotēku ir plaši izplatīti:

- bibliotēka kā civilizācijas zināšanu un atmiņas krātuve (memoriālā funkcija);
- bibliotēka – pieradums;
- bibliotēka – patvērums (94).

Fenomena pretrunas izpaužas ārēji nesavienojamos priekšstatos, piemēram, vieta, kur meklēt mieru, intelektuāla gremdēšanās sevī un tekstos, patvēruma meklēšana bibliotēkas

lasītāju apziņā cieši saistīta ar priekšstatu par bibliotēku kā sociālas komunikācijas nodrošinātāju (94). Skolēnu sacerējumos par bibliotēku I.Šlāpins saskatījis viņu „privātuma deficītu” un „intimitātes alkas” (98) šajā steidzīgajā un garāmslidošajā pasaulē, bet pats dīvainākais ir tas, ka skolēni saista šo alku apmierinājumu ar bibliotēku, kas savā pamatbūtībā ir publiska iestāde. Lai bibliotēka varētu pastāvēt un pildīt savu misiju, tai sevi jāpiepilda ar zināšanām un informāciju, kas jāsakārto zināmā sistēmā, jo haoss var būt kaut kā pirmsākums, bet ne instruments. Tas nozīmē, ka bibliotēkā vienā un tajā pašā laikā notiek gan zināšanu eksplozija, gan implozija.

Bibliotēkas fenomena pretrunīgums iemūžināts arī literāros darbos. Tā kā literāts veido savus darbus, pamatā balstoties uz savu „dzīves pasauli”, tad literārie darbi labāk un patiesāk nekā zinātniski traktāti spēj liecināt par fenomenu esamību un to struktūru. Amerikāņu fantasts R. Bredberijs (*Ray Bradbury*) savā romānā „451 grāds pēc Fārenheita” raksta:

„Šīs grāmatas ir viens vienīgs pretrunu mudžeklis. Bābeles tornis, kur bijāt ieslēgta” (10, 43.lpp.).

Šī frāze sasaucas ar L.H. Borhesa Bibliotēkas koncepciju stāstā „Bābeles bibliotēka” (9). Bābeles torņa simbols sabiedrības apziņā saistās ar sajukumu, iznīcinošu haosu, taču rakstnieks tā ir nosaucis bibliotēku, kas viņa stāstā savukārt simbolizē perfekti sakārtotu Visumu.

Bibliotēku darbā ir jāprot uz lietām paraudzīties ar pietāti un jāatzīst fenomena spēks – sabiedrība, lietotājs, personība, visbeidzot informācijas, zināšanu un grāmatas fenomens, kas dzīvo savu dzīvi katra indivīda apziņā:

„Bibliotēkai, tāpat kā baznīcai, nav nepieciešama reklāma, tās pastāvēšanu nosaka cilvēku vēlēšanās izzināt pasauli” (94, 188.lpp.).

Fenomens ir iekšējā pieredze, iekšējās dzīves sastāvdaļa. Apziņa vienmēr ir apziņa par kaut ko. Tā ir iedziļināšanās pasaulē, ko paši esam radījuši. Fenomenoloģija māca nereducēt fenomenu uz tā īpašībām, jo tām katra cilvēka apziņā ir cita nozīme. Nedrīkst pazaudēt tēla pašvērtību, vērtējot kaut ko kā lielu vai mazu, derīgu vai nederīgu. Piemēram, lielas pilsētas iedzīvotājs nekad nav domājis, ka lauku pagastos arī ir bibliotēkas, kas ne savu apjomu, ne ārējā tēla īpašību, ne piedāvāto iespēju dēļ nelīdzinās viņam pierastajai milzīgajai lielpilsētas bibliotēkai. Bet tas nenosaka šīs mazās bibliotēkas vērtību, jo kādu citu cilvēku apziņā tai ierādīta nozīmīga vieta, kādēļ tai tiek piedots kāds trūkums, apbrīnota izdzīvošanas spēja ne pārāk labvēlīgos apstākļos, piedēvēta vietējās sabiedrības aprūpētāja loma. Un tas ir viss, kas vajadzīgs, lai fenomens rastos un dzīvotu ļaužu prātos.

Bibliotēkas vēsture pierāda, ka cilvēce radīja to kā institūciju, kas palīdzēs tai atcerēties, ka ir dzīvojusi. Tieši tādēļ bibliotēka ieguvusi sociāla fenomena statusu, ka pati sabiedrība

radījusi un gadsimtu gaitā izveidojusi sev nepieciešamu institūciju un piešķīrusi tai noteiktu sociālu misiju. Šajā sakarā varētu uzdot 2 jautājumus, kas saistīti ar pēdējā laikā aktuālajām „būt vai nebūt bibliotēkām” diskusijām sabiedrībā un masu medijos:

- ja bibliotēka ir daļa no pašu radītās pasaules, vai cilvēcei ir raksturīgi radīt, tad atstumt neizprastu un neiepazītu;
- ja sabiedrība radījusi bibliotēku kā sev nepieciešamu un savas vajadzības nodrošinošu institūciju, vai tas vien nav pirmais priekšnoteikums, ka, sabiedrības vajadzībām radikāli mainoties, bibliotēkai jāsamierinās ar aizmirstību un bojāeju?

Bet varbūt taisnība ir itāliešu rakstniekam un filozofam Umberto Eko (*Umberto Eco*), kurš savā vēsturiski filozofiskajā piedzīvojumu romānā „Rozes vārds” raksta:

„[...]bibliotēku nevar apdraudēt nekādi pasaulīgi spēki, tātad tā ir dzīva un nemitīgi atdzimstoša[...].” (17, 223.lpp.).

Bibliotēkas fenomena tapšana indivīda apziņā nesaraujami saistīta ar lietām, kas pašas par sevi ir daudzslāņaini fenomeni: „patiesības mirklis”, grāmata, bibliotekārs. Un nav nekādas vienojošas shēmas, tādas nevar būt, jo katrs cilvēks pirmoreiz satiekas ar šiem fenomeniem dziļi personīgi un citos apstākļos. Nav divu vienādu tikšanās mirkļu, tas nozīmē – katrā no mums dzīvo sava bibliotēka. Visu vieno tikai „patiesības mirklis” – brīdis, kad bibliotēka mūsu apziņā rada pirmo un paliekošo iespaidu.

Bibliotēkas dziļāko būtību var tvērt dažādi – šaurākā un plašākā nozīmē: kā atsevišķu vienību sistēmu vai kā lielu, organizētu veidojumu, kas aptver pasauli vai pats ir pasaule kā L.H.Borhesa filozofiskajā stāstā „Bābeles bibliotēka”. L.H.Borhess šajā filozofiski literārajā darbā piedāvā Visuma modeli, kas tiek saukts par Bibliotēku un ir absolūti pilnīgs un mūžīgs. Un tieši šī pilnība ir drauds sabiedrībai:

„Pārlicība, ka viss ir uzrakstīts, mūs iznīcina vai pārvērš vīzijās” (9, 72.lpp.).

Rakstnieks R. Bredberijs šo apdraudējuma sajūtu, ko rada grāmatas un bibliotēkas fenomens atsevišķas sabiedrības daļas apziņā, un tās cēloņus formulējis precīzi, reizē arī ilustrējot šo sabiedrības daļu:

„Cilvēku vienmēr baidījis tas, ko viņš nesaprot. [...] Grāmata ir pielādēta šautene. Vajag atbruņot cilvēka prātu. [...] Cilvēks, kurš nelasa, laimīgāks nekā tas, kurš cenšas pētīt, aptvert, izzināt Visumu, jo to nevar ne aptvert, ne izzināt, neizjūtot savu niecību un vientulību” (10, 65.-66.lpp.).

To, ka bibliotēkas fenomens kādas sabiedrības daļas apziņā pārvērties apdraudējumā, liecina arī asās diskusijas masu medijos, internetu ieskaitot, ko izraisa Latvijas Nacionālās bibliotēkas celtniecības projekts. Jau 1911.gadā itāliešu futūrisma teorētiķis F.T. Marineti (*Filippo Tommaso Marinetti*) uzraksta „Pirmo futūrisma manifestu”, kurā deklarē:

„Mēs sadauzīsim drumslās visus muzejus un bibliotēkas. [...] tās pārvērš valsti par milzu kapsētu” (62, 8.lpp.).

Tā kā bērni vienmēr ir stiprāki par vecākiem, L.H.Borhesa apziņā mītošā bibliotēka ir stiprāka par cilvēci. Ja rakstnieks attēlotais scenārijs nav gaidītais pozitīvais, tad tas ir vismaz labvēlīgs Bibliotēkai un liek aizdomāties par to, vai fenomens patiešām dzīvo tikai mūsu apziņā, jo neviens nevar pierādīt, ka tam nav sava autonoma dzīve. Bet šai dzīvei, ja tāda arī būtu, nav nekādas jēgas, jo netiek kalpots cilvēkam. Fragments no L.H.Borhesa stāsta „Bābeles bibliotēka” lieliski ilustrē bibliotēkas un sabiedrības abpusēji nesaraujamo saikni:

„[...]es paredzu, ka cilvēku dzimums – vienīgais esošais – ir lemts izzušanai, bet Bibliotēka turpinās pastāvēt: apgaismota, tuksnesīga, bezgalīga, absolūti sastingusi, pilna vērtīgiem sējumiem, veltīga, neiedragājama, noslēpumaina” (9, 73.lpp.).

Iespējams, ka tieši šī bibliotēkas klātesamība sabiedrības apziņā ļauj šo institūciju saistīt ar nopietnām sociālekonomiskām un psiholoģiskām teorijām.

1.2. Tautas attīstības teorētiskās pamatnostādnes un to saistība ar publisko bibliotēku pamatfunkcijām

1.2.1. Tautas attīstības kritēriji katra indivīda dzīvē

Mūsdienās attīstība ir viens no visbiežāk piesauktajiem procesiem. Attīstības jēdziens tiek attiecināts uz daudzām dzīves jomām un lietots ar visdažādākajām nozīmju niansēm:

- ekonomiskā attīstība;
- sociālā attīstība;
- tautas attīstība;
- reģionālā attīstība;
- personības attīstība.

Attīstības jēdziens sabiedrības apziņā nesaistās ar negatīvām vai regresējošām parādībām, tas vienmēr apzīmē pozitīvas pārmaiņas un progresu.

Zinātnes kontekstā attīstība vairs nav tikai vispārlietojams jēdziens, jo laika gaitā attīstības procesi saistījuši zinātnieku prātus, un mūsdienās runā par „attīstības teoriju”. Attīstības jēdziens, attiecināts uz kādu noteiktu reģionu, parādās pirms vairāk nekā 50 gadiem kādā no ASV prezidenta Harija Trumena runām. Šādā kontekstā to uztver un tālāk attīsta valdības, ekonomisti, politiķi. Akadēmisku statusu termins „tautas attīstība” iegūst 1972.gadā (100).

Var panākt attīstību atsevišķās dzīves nozarēs, un tā arī pasaulē notiek, bet realitātē tas nav tik vienkārši – tāpat kā pēc ekonomiskās izaugsmes nav iestājies „zelta laikmets” tautas attīstībā, tāpat arī pēc sekmīgas tautas un reģionālās attīstības automātiski neiestājas vispusīga personības attīstība. Lai kādas teorijas arī netiktu izvirzītas, lai kā tās netiktu traktētas un skaidrotas, ja tās skar sabiedrību, tad visa pamatā un centrā ir cilvēks un viņa vajadzības, jo cilvēkresursi tomēr ir virzošais spēks kā ekonomiskajā, tā sociālajā sfērā, īpaši laikmetā, kad informācija un zināšanas tiek izvirzītas par primārajām vērtībām.

Būtisks jautājums, kas saistīts ar sociālo vidi un indivīda iespējām uzlabot savus personiskos apstākļus, ir jautājums par tautas attīstību. Šī salīdzinoši jaunā teorija balstīta uz ekonomikas un socioloģijas atziņām un vērsta uz katra indivīda dzīves līmeņa un kvalitātes uzlabošanas iespējām globalizācijas apstākļos. Jautājums par tautas attīstību pasaulē, tajā skaitā Eiropas valstīs, ir samērā jauns, bet Latvijā tas aktualizējies pēdējos gados sakarā ar radikālajām izmaiņām politiskajā un ekonomiskajā struktūrā un Latvijas centieniem tuvojies Rietumeiropas valstu sociāli ekonomiskajiem standartiem.

Teorijas pamatlicējs ir Indijas ekonomists un filozofs Amartaja Sens (*Amartaya Kumar Sen*) (1933), kurš 1998.gadā saņēmis Nobela prēmiju ekonomikā par ieguldījumu pasaules tautu labklājības attīstībā.

Termins "tautas attīstība" (*human development*) apzīmē cilvēku kā sabiedrības sistēmas galveno elementu, saista to ar cilvēkkapitālu un sociālo kapitālu līdztekus fiziskajam un finanšu kapitālam. Saskaņā ar tautas attīstības pamatprincipiem, "tautas attīstība" attiecas uz visiem valsts iedzīvotājiem, nevis uz atsevišķu tautu (98). Tautas attīstības teorija balstīta uz vienlīdzīgu iespēju principiem, un tās pamatindikatoru (cilvēka pamatspējas) (*Human Development Index*) ir:

- veselīgs un ilgs mūžs;
- labs uzturs;
- cilvēka cieņai atbilstošs dzīves līmenis un kvalitāte;
- sociālā drošība;
- zināšanu pieejamība (izglītība un informācija) (100).

Pamatindikatorus 1990.gadā izstrādāja Pakistānas ekonomists Mahbub ul Haks (*Mahbub ul Haq*), šie indikatori oficiāli atzīti kopš 1993.gada, un UNDP (*United Nations Development Programm*) tos lieto savos ikgadējos tautas attīstības ziņojumos. Tādi regulāri tiek veidoti arī Latvijā kopš 1995.gada.

Var analizēt kā attīstās atsevišķas nozares, bet tas neļauj aptvert vispārēju valsts sociālekonomiskā līmeņa un iedzīvotāju labklājības celšanās ainu, kaut vai no tāda viedokļa, ka “[..]statistika nespēj precīzi izmērīt daudzus attīstības aspektus, piemēram, cilvēku

attieksmes, izjūtas, vērtības, idejas, brīvības un kultūras sasniegumus” (99, 7.lpp.). Tautas attīstības pieeja ir vērsta uz cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanu, un tas sevī ietver ne tikai ekonomisko, bet arī sociālo parametru analīzi, pretēji agrāk valdošajam uzskatam, ka sociālā attīstība ir otršķirīga un neizbēgama.

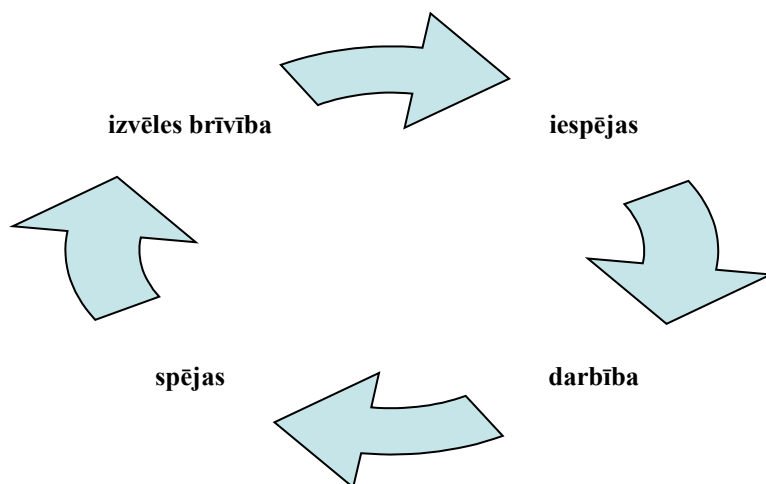
Šobrīd tautas attīstību formulē divējādi:

- kā cilvēka spēju uzlabošanu,
- kā cilvēka izvēles iespēju paplašināšanu (100),

taču arī šie formulējumi ir savstarpēji saistīti, jo *“iespējas nozīmē piekļūstamību resursiem, līdzekļiem un aktivitātēm, lai veidotu vai izmantotu spējas”* (100, 26.lpp). Šie pamatformulējumi liecina, ka tautas attīstības centrā izvirzīta cilvēks un viņa labklājība. Individīda dzīves kvalitāte ietver faktoros, kuru iegūšana ar ekonomisko izaugsmi saistāma tikai pastarpināti: veselību, zināšanu un informācijas pieejamību, labākus darba apstākļus, drošību, brīvību izvēlēties savām vēlmēm atbilstošu dzīvesveidu un pilsonisko līdzdalību sabiedrībā notiekošajos procesos.

Viena no galvenajām problēmām ir nevis indivīda nespēja uzlabot savas spējas, bet tas, ka atsevišķos reģionos viņam netiek dota iespēja savas spējas izmantot, piemēram, industriāli neattīstītos rajonos inženierim būs grūti izmantot apgūtās spējas, jo viņa darbs nav vajadzīgs. Spēju attīstība atkarīga no „iespējas sniedzošas vides” (ANO Attīstības programmas formulējums), un šādu vidi veido labvēlīgu politisku, ekonomisku, sociālu elementu kopums. Ar iespējām tiek saprasta piekļuve resursiem, līdzekļiem un/vai aktivitātēm, lai veidotu un lietotu savas spējas.

Loģisku šo pamatjēdzienu saistību attēlo promocijas darba autores veidotā shēma (skat.1.1.attēlu). Shēma parāda arī indivīda spēju neierobežotu attīstību, ja vide nodrošina indivīdam izvēles un darbības iespējas.

1.1.attēls. Tautas attīstības pamatjēdzienu saistība

Par tautas attīstības teorijas rašanās laiku var uzskatīt 20.gadsimta 70. gadus, un par tās rašanās cēloni uzskatāma tieši šī laika ekonomiskā izaugsme. Tika uzskatīts, ka ekonomiskā izaugsme ir garantija tai sekojošai sociālai attīstībai. Taču socioloģijas un ekonomikas zinātnieki pamanīja, ka ekonomiskā izaugsme, kas pierādama ar statistiku un citiem skaitliskiem rādītājiem, diemžēl nenozīmē attīstību. Ekonomisko rādītāju izaugsme vairo ienākumus un materiālos labumus, bet ienākumu statistiskie rādītāji diemžēl neparāda, kā sadalās ienākumi un kā tie palīdz katra cilvēka un valsts attīstībā. Tautas attīstībā nedrīkst ignorēt arī tādus nemateriālos aspektus, ko nevar reducēt līdz statistikas līmenim, piemēram,:

- veselību;
- drošības sajūtu;
- psiholoģisko komfortu;
- brīvību;
- līdzdalību un sociālos kontaktus;
- labāku pieejamību informācijai un zināšanām;
- kultūru, taču visi šie faktori nenoliedzami saistīti ar vispārējo tautas labklājību vai tās sasniegšanu (100),

t.i., piekļuvi līdzekļiem, lai realizētu savas spējas un līdzdarbotos.

Uzsvērta tiek izglītības un informācijas pieejamības nozīme tautas attīstībā. Tas nozīmē, ka tautas attīstības veicināšanā ir liela loma izglītības un informācijas atbalsta iestādēm. Bibliotēku pamatfunkcijās ir paredzētas abas šīs pozīcijas, papildus piedāvājot pieeju pasaules kultūras mantojumam kā dzīves kvalitātes atbalstam un sociālās saskarsmes iespējas, kas veicina tādu procesu kā sociālā iekļaušana.

UNDP katru gadu veido valstu reitingu tabulas, kurās salīdzina to tautas attīstības koeficientus. 30 vadošo valstu sarakstā ir Eiropas Ziemeļvalstis, Kanāda, Japāna. Latvijas šo valstu starpā nav, bet arī saraksta pēdējās vietās mūsu valsts nav nosaukta (96). Latvijā valdošā sociālekonomiskā situācija joprojām ir nestabila, un valsts iedzīvotāju labklājības līmeņa uzlabošanā vēl ir jāiegulda daudz darba.

1.2.2. Publisko bibliotēku pamatfunkciju un tautas attīstības teorijas jēdzienu saskare

Cilvēka un sabiedrības vajadzību un labklājības līmeņa izaugsmes sakarā svarīgi apzināties bibliotēku lomu tautas attīstības veicināšanā. Bibliotēka ir viena no institūcijām ar ļoti senu vēsturi. Var teikt – tā ir dažādu laikmetu un uzskatu lieciniece. Tai ir milzīga

pieredze darbā ar informāciju, cilvēkiem un sabiedrību. Neskatoties uz dažādu valdošo aprindu aizliegumiem, ierobežojumiem un norādījumiem, tā ir sniegusi cilvēkiem labāko un vērtīgāko, kas ir – zināšanas. Mūsdienās zināšanas izvirzītas par primāro faktoru, kas nodrošina sabiedrības attīstību – ne tikai ekonomisko, bet arī sociālo, kultūras attīstību, garīgo uzskatu un personības veidošanos.

Cilvēkkapitāla attīstīšana izvirzīta sabiedrības attīstības centrā. Attīstība ir sarežģīts process, kuru nevar vadīt visu kopumā. Tas pārnestā nozīmē ir kā daudzpakāpju raķete – ja iepriekšējā pakāpe nav piepildīta, sīkākais elements nepilda savu uzdevumu, tad nākamo attīstības pakāpi sasniegt praktiski nav iespējams. Tautas attīstības kontekstā par mazāko, bet nozīmes ziņā svarīgāko elementu var uzskatīt indivīdu. Lai panāktu vispārēju tautas attīstību atbilstoši tautas attīstības izvirzītajiem kritērijiem un indeksiem, ir jāsaprot, ka attīstības dziļākā būtība slēpjas nevis kvantitatē, bet kvalitātē, t.i., attīstīta tauta nevar būt indivīdu masa, tam drīzāk jābūt personību kopumam. Grupējoties atbilstoši vajadzībām un interesēm, veidojas personību grupas, kas kopumā veido sabiedrību.

Tieši tāpat tautas attīstības principi darbojas teritoriāli: panākot sabiedrības labklājības augšupeju vispirms katra cilvēka mājā un tad katrā apdzīvotā vietā, veidojas reģionālās attīstības pamati, kas ir pamatā visas valsts un sabiedrības kopējam labumam. Reģionālais kapitāls tautas attīstības kontekstā ir ļoti svarīgs. Kā zināms, reģionālo kapitālu veido kādai ģeogrāfiskai zonai piemītošais demogrāfiskais, ekonomiskais, sociālais, kultūrvēsturiskais, politiskais potenciāls. Lai uzturētu šo potenciālu pozitīvā līdzsvarā, darbojas daudzas institūcijas. Bibliotēka ir viena no tām, un tās pārziņā ir tieši informācijas nodrošinājums, mūžizglītības atbalsts, sociālo kontaktu nodrošināšana, institūciju sadarbības tīkla ierosināšana – tāpat svarīgākais, kas nepieciešamas, lai sabiedrības iedibinātās sociālās un ekonomiskās sistēmas varētu darboties sekmīgi. Cits jautājums ir par to, cik redzama ir šī veicinošā darbība, kā var konstatēt un izmērīt bibliotēku radīto pievienoto vērtību.

Būtībā bibliotēkas darbība pakļauta līdzīgam spēju – iespēju aplim, kā runājot par tautas attīstības teorijas pamatjautājumiem (skat.1.1.attēlu): nodrošinot bibliotēku ar iespējām (vajadzīgajiem apstākļiem un resursiem), lai tā varētu pilnvērtīgi izmantot savas spējas, bibliotēkas rada jaunas zināšanas sabiedrības vajadzībām. Tautas attīstības kontekstā šajā pētījumā izceltas tieši publiskās bibliotēkas, jo daudzas to īpašības padara tās par piemērotiem partneriem tautas attīstības procesos.

Vispirms tie ir statistiski apsvērumi – tā ir skaitliski vislielākā bibliotēku grupa. Publisko bibliotēku pakļautības statuss visbiežāk ir pašvaldību bibliotēkas, t.i., šīs bibliotēkas tiek uzturētas par vietējo pašvaldību līdzekļiem un to darbība ir vērsta uz vietējās sabiedrības vajadzību un interešu izzināšanu un pieprasījumu apmierināšanu. Pētījuma periodā (1997 –

2007) bibliotēku darba rādītāji liecina, ka, neskatoties uz iedzīvotāju migrāciju, demogrāfisko rādītāju lejupslīdi un interneta pieejamības izplatību mājāsaimniecībās, bibliotēku apmeklētāju skaits saglabājas vairāk vai mazāk vienāds, t.i., aptuveni 23 % Latvijas iedzīvotāju apmeklē tieši publiskās bibliotēkas, turklāt jāpiebilst, ka lielākā daļa pašvaldību publisko bibliotēku atrodas laukos – tās ir tā sauktās pagastu bibliotēkas (skat. 1.1.tabulu). Centrālā statistikas biroja rīcībā esošie dati liecina, ka kopumā ilgākā laika periodā situācija ir salīdzinoši nemainīga. Bet, ja kopīgajiem apmeklējuma procentiem ir tendence mazliet samazināties, tad apmeklējumu līkne tieši lauku publiskajās bibliotēkās pētījuma periodā ir augšupejoša.

1.1.tabula. Lasītāju skaits publiskajās bibliotēkās (CSB dati).

	1998	2000	2002	2004	2006
Lasītāju skaits publiskajās bibliotēkās (% no Latvijas iedzīvotāju skaita)	515 000 0 jeb 21,3%	523 000 0 jeb 22,4%	613 000 0 jeb 26,1%	523 000 0 jeb 22,6%	463 000 jeb 20,2%
Lasītāju skaits publiskajās bibliotēkās laukos (% no Latvijas lauku iedzīvotāju skaita)	163 000 0 jeb 21,4%	163 000 0 jeb 21,5%	165 000 0 jeb 21,9%	166 000 0 jeb 22,3%	161 000 jeb 22%

Publisko bibliotēku pamatfunkcijas saistītas ar vispārcilvēciskām vērtībām, to mērķi un uzdevumi ir iespējami demokrātiski, darbības specifika pieļauj visai plašu darbības lauku, un šīs darbības rezultātā bibliotēkas kļūst par cilvēcisko, garīgo un sociālo vērtību un iespēju saskares punktu. Visbeidzot, tās ir tuvinātas sabiedrībai ne tikai filozofiski, bet arī fiziski un tādēļ ir ļoti „jūtīgas” pret norisēm sabiedrībā, kas ļauj tām ātri un precīzi reaģēt uz sabiedrības mainīgajām vajadzībām. Īpaši jau mūsdienās, kad moderna bibliotēka ir klientorientēta un atvērta modernās pasaules pozitīvajai pieredzei.

Vēl daži apsvērumi par labu publiskajām bibliotēkām:

- visu valsti aptverošs bibliotēku tīkls – ja tas tiks saglabāts un modernizēts, informācijas un zināšanu pieejamība tiks nodrošināta visā valstī līdz pat attālām apdzīvotām vietām laukos, bet viens no galvenajiem tautas attīstības pamatprincipiem ir iespēju vienlīdzība;

- publiskās bibliotēkas spēj veidot lokālus sadarbības tīklus ar citām iestādēm un institūcijām, un tas ir īpaši svarīgi reģionālās attīstības kontekstā.

Publisko bibliotēku pamatfunkcijās, kas izsecināmas no Bibliotēku likumā minētās bibliotēkas definīcijas (46), ietvertais reālais saturs atsevišķās pozīcijās pārklājas ar tautas attīstības teorijas pamatnostādņem:

- informācija,
t.i., bibliotēku ieguldījums universālā informācijas pakalpojuma sniegšanā sabiedrībai - palielinoties informācijas nozīmei cilvēka dzīvē, publisko bibliotēku informatīvajai funkcijai ir tendence paplašināties, informācija ir arī indivīda drošības un izzīņas vajadzību pamats;
- izglītība,
t.i., bibliotēku piedāvātais atbalsts tradicionālajā un mūžizglītībā – tautas attīstības teorija indivīda nepieciešamību pēc izglītības un zināšanām, kas nodrošina indivīda izvēles iespējas un viņa pamatspēju realizēšanu; šī publisko bibliotēku funkcija sniedz personībai iespēju pašrealizēties;
- kultūra,
t.i., kultūras mantojuma glabāšana un nodošana sabiedrības rīcībā un brīvā laika pavadīšanas iespējas sasaucas ar indivīda kultūras un radošajām vajadzībām, arī ar pašrealizāciju;
- sociālā funkcija jeb sabiedrības centrs (84),
t.i., komunikācijas un sabiedriskās aprites nodrošinājums, piederība noteiktam personību kopumam.

Tradicionālajām 3 publisko bibliotēku pamatfunkcijām – informācija, izglītība, kultūra - mūsdienās arvien izteiktāk var izdalīt sociālo jeb sabiedrības centra funkciju. Tas nozīmē tikai to, ka bibliotēka, sabrūkot iepriekšējā sociālekonomiskajā formācijā radītajai infrastruktūrai, joprojām spēj ap sevi pulcināt cilvēkus, nodrošinot tiem sociālo kontaktu un līdzdarbības iespējas. Īpaši spilgti tas izpaužas lauku apvidos. Arī sociālo funkciju var skatīt divējādi:

- sociālo kontaktu nodrošināšana, sociālā iekļaušana,
- labvēlīgas sociālās vides veidošana un uzturēšana.

Redzams, ka publisko bibliotēku funkcijas un tautas attīstības teorijas izvirzītie pamatindikatoru cieši saistīti. Daži no tiem ir saistīti tieši, daži pakārtoti, taču saistība ir nepārprotama. Tas padara publisko bibliotēku vajadzīgu un iederīgu. Šādā kontekstā aplūkojot jautājumu, rodas daži neskaidri jautājumi:

- vai bibliotēka ir palīgs vai instruments;
- cik lielā mērā sabiedrība saskata šo bibliotēku potenciālu;

- cik lielā mērā sabiedrība prot izmantot vai izmanto bibliotēku piedāvāto iespēju, lai uzlabotu dzīvi;
- cik lielā mērā valsts un pašvaldības saskata bibliotēku piedāvātās iespējas, lai celtu savu pilsoņu dzīves līmeni?

Teorētiski nākotnes vīziju uzskicēt ir viegli. Ņemot vērā publisko bibliotēku vēsturisko pieredzi darbā ar informāciju, zināšanām, dažādiem sabiedrības slāņiem dažādos laikos un apstākļos, kā arī publisko bibliotēku pamatfunkciju, tautas attīstības teorijas pamatpostulātu un personības vajadzību teoriju nosacījumu sakritības, minētajām iestādēm promocijas darba autores skatījumā varētu būt svarīga loma vairākās nopietnās dzīves jomās informācijas un zināšanu sabiedrībā, piemēram:

- atbalsts E – pārvaldes realizācijā;
- universālā informācijas pakalpojuma sniegšana:
  - publiskās bibliotēkas reģionos varētu palīdzēt atrisināt teritoriālās noslāņošanās problēmu, vismaz virtuāli tuvinot laukus pilsētai un tās piedāvātajām iespējām,
  - veicinātu informācijas apriti. Tā kā publisko bibliotēku tīkls aptver visu Latvijas teritoriju, tās būtu ideāli informācijas kanāli un informācijas pakalpojumu sniedzēji, tā patiešām nodrošinot visiem iedzīvotājiem pieeju informācijai un sakariem;

- informācijas pārvaldītājs „piekļuves laikmetā”:

bibliotēkas t.s. ”piekļuves laikmetā” (72) varētu kļūt par informācijas pārvaldītāju vai vismaz par vienu no galvenajiem kanāliem, caur kuriem informācija sasniedz savu patērētāju;

- mūžizglītības atbalsts:

kopš cilvēkiem jāpielāgojas strauji mainīgajai sociāli ekonomiskajai situācijai un konkurencei darba tirgū, aktuāli ir mūžizglītības un pārkvalificēšanās procesi. Pasaules attīstības tendences rāda, ka arī nākotnē tas varētu būt aktuāli;

- nacionālās kultūras banka:

bibliotēka ir viena no retajām institūcijām, kurai ar likumu noteikts veikt pasaules kultūras mantojuma saglabāšanu, sistematizēšanu un nodošanu sabiedrībai. Bet pasaules kultūras daļa ir Latvijas kultūra. Attiecībā uz kultūru, bibliotēkai ir īpašs statuss. Tā ir ne tikai nacionālās kultūras banka, bet reizē rada to arī pati. Tas vislabāk redzams tieši novadpētniecības darbā. Bibliotēku savāktajos materiālos ir daudz tādu, kas atspoguļo pašas bibliotēkas darbību un kuri nemaz nebūtu tapuši, ja nebūtu šīs multifunkcionālās iestādes aktivitāšu;

- sabiedrības integrācijas centrs:

ideālajā variantā bibliotēkas jau tagad kalpo par dažādu sociālo slāņu, tautību, vecumu sabiedrības locekļu satikšanās vietu un satikšanās nepieciešamību, kā arī ar informatīvu un

mūzizglītības atbalstu palīdz sociāli atstumtajām grupām, pie kurām valdības dokumentos un masu medijos bieži tiek pieskaitīti arī lauku iedzīvotāji, risināt viņu sociālās problēmas.

Nākotnes vīzija parāda neizmantotās iespējas, taču reizē atspoguļo arī daļu no tā, ko publiskās bibliotēkas ir veikušas agrāk un veic arī tagad, īpaši Latvijas laukos, kur vājās infrastruktūras dēļ bibliotēka bieži vien ir uzņēmusies papildpienākumus. Interesanti ir tas, ka tautas attīstības teorija ir vairāk pazīstama ekonomistu un sociologu, nevis bibliotekāru sabiedrībā, bet publisko bibliotēku darbības analīze liecina, ka ar savu sociālās misijas izpratni bibliotekāri ir ļoti tuvu tautas attīstības teorijas pamatvērtību īstenošanai, varbūt pat neiepazīstināti ar šīm pamatvērtībām un minētās teorijas būtību.

1. 3. Publiskās bibliotēkas un personības attīstības teoriju saistība

Saskaņā ar mūsdienās aktuālajām problēmām bibliotēkzinātnē, pētniecības virzieni arvien biežāk vērsti “ar seju pret cilvēku”, t.i. - saistot personības, bibliotēkas, sabiedrības, sociālekonomiskās vides attīstības faktoros un norādot uz minēto mijdarbībā iesaistīto elementu iespējām pozitīvi ietekmēt citam citu.

Bibliotēkzinātnes speciālistus un bibliotēku darba praktiķus, pirmkārt, nodarbina jautājums: vai bibliotēkai ir iespējas, balstoties uz savas darbības specifiku un pamatfunkcijām, pilnvērtīgi iekļauties mūsdienu sabiedrībai vitāli svarīgos procesos? Sabiedrība šo jautājumu izprot pavisam vienkārši: kāpēc mums vajag bibliotēkas? Ko tās mums dod? Savukārt, bibliotēku nozares speciālistu uzdevums ir sekot līdzi izmaiņām sabiedrībā, fiksēt sabiedrības mainīgās vajadzības un atbildēt uz jautājumiem: ko mēs varam dot cilvēkiem?

Mūsdienu sabiedrības vērtību sistēma atrodas mainīgā situācijā. Radikāli mainās ne tikai visas sabiedrības, bet arī katra indivīda dominējošās vērtības. Ceļā uz informācijas sabiedrību materiālās vērtības un preces, politiskie un ekonomiskie veidojumi zaudē savas īpašības un transformējas. Par varas un bagātības apzīmējumu jēdziena “īpašums” vietā pamazām izvirzās jēdziens “piekļuve”. Informācija, zināšanas un kultūras vērtības kļūst par precī (4). Bet bibliotēka netirgojas. Kādi nosacījumi būs pamatā, lai tā nezaudētu savas pozīcijas konkurencē par tiesībām rīkoties ar šo precī, jo tieši šīs dārgās mantas – informācija, zināšanas, kultūra – ir nonākušas komercstruktūru redzeslokā? Kāds varētu būt pamatojums bibliotēkas kā institūcijas nepieciešamībai?

Runājot par publiskajām bibliotēkām, vēlreiz uzsveramas šo institūciju pamatfunkcijas – informācija, izglītība, kultūra, sociālā funkcija - jo tieši tās tiks samērotas ar personības

attīstības jautājumiem. Cilvēku radītu institūciju funkcijas nerodas spontāni un pašplūsmā, bet tās atspoguļo sabiedrības vajadzības ilgākā laika posmā. Tika pieminēts jēdziens “vajadzības”. Kā tiek skaidrots šī jēdziena saturs?

“Vajadzība – vairāk vai mazāk pastāvīgs darbību, enerģijas vai informācijas trūkums, kas nepieciešams indivīda veiksmīgai funkcionēšanai un attīstībai” (83, 149.lpp).

Vajadzības nosacīti var iedalīt 3 grupās:

- fiziskajās (vitālajās – viss, kas nepieciešams izdzīvošanai);
- sociālajās (sazināšanās, dalība grupā u.c.);
- garīgajās (mīlēt, ticēt, pašizpausties u.c.) (83).

Un, ja fiziskās vajadzības ir cikliskas un var tikt apmierinātas, tad sociālās un garīgās vajadzības veidojas tikai sociālā mijiedarbībā un nekad nevar tikt pilnībā apmierinātas. Interesanti, ka arī vitālās vajadzības var tikt socializētas, piemēram, bads un slāpes apmierināmas tikai kādā noteiktā kultūrvides prasībām atbilstošā veidā. Arī organismam kaitīgas vajadzības (alkoholisms, narkomānija) rodas sociālu apsvērumu ierosinātas. Vajadzība zaudē savu aktualitāti, kad notiek piesātināšanās ar attiecīgo vielu vai darbību (vitālās vajadzības) vai prioritāšu maiņa (garīgās vajadzības) (83).

Nepiesātināmo sociālo un garīgo vajadzību apmierināšanai nepieciešams uz sociāliem un garīgiem principiem balstīts instruments. Komerctrukturās šīs specifiskās un personības attīstībai absolūti nepieciešamās vajadzības dziļākajā to būtībā apmierināt nespēs, jo to nosaka tīri psiholoģiskas dabas apsvērumi. Ja zināms, ka personības vajadzību apmierināšana sākas no zemākajām (vai, precīzāk, piezemētākajām, bet cilvēka eksistencei tikpat svarīgām) vajadzībām un tad veido izaugsmes piramīdu, kā saprast sabiedrības “mainīgās vajadzības”? Kā izpaužas šī mainība? Ļoti vienkārši – atkarībā no vides un situācijas notiek prioritāšu maiņa. Un prioritāšu maiņu publiskās bibliotēkas, pateicoties ciešajai, varētu teikt – garīgajai, saitei ar lietotāju, sajūt jau iedīglī un, ja ir visi politiskie un sociālekonomiskie priekšnoteikumi optimālai darbībai, var reaģēt operatīvi.

Psihologijas doktors Viesturs Reņģe raksta : *“Kas ir vajadzība? Vajadzība ir kaut kas tāds, bez kā cilvēks nevar iztikt. [...] vajadzība ir sava veida deficīts cilvēkā”* (87, 70.lpp.). Šī definīcija liek domāt, vai mēs bieži sabiedrībai nepūlamies piedāvāt to, bez kā tā lieliski iztiek vai arī - kas nav aktuāli. Tādā gadījumā līdzekļi, idejas, enerģija, laiks tiek izšķiesti un atgriezeniskā saite neveidojas. Lai darbotos auglīgi un optimāli, jāvēro situācija: Kas notiek sabiedrībā, kas to satrauc? Kādas vajadzības šobrīd ir prioritāras? Kā dzīvo cilvēks – vai viņa dzīves līmenis atbilst cilvēka pašcieņai, un cilvēks ir gatavs pievērsties arī savas dzīves kvalitātes uzlabošanai? Šie faktori ievērojami ietekmē cilvēka vajadzību hierarhiju, var teikt – pat nosaka to.

Taču, skatot vajadzību kā deficītu cilvēkā, - vai cilvēkam var pietrūkt tas, ko viņš nepazīst? Ja cilvēks nav iepazinis pasaules daudzveidīgo informāciju, nav izjutis mākslas un kultūras pozitīvo pieskārienu, nezina, kādu iekšēju gandarījumu spēj sniegt gudrība, zināšanas, tad veltīgi to visu piedāvāt. Sabiedrība ir stabils lielums, kuru veido personību paaudzes, kas nepārtraukti nomaina viena otru. Padarīt mākslu, kultūru, izglītību par cilvēka nepieciešamību var tikai nepārtrauktā procesā, augot un mainoties līdzī un uzturot interesi par minētajām vērtībām. Līdz šim bibliotēkas to tā vai citādi ir darījušas no seniem laikiem, un varbūt tieši tādēļ mūsu sabiedrībai joprojām ir vajadzība pēc estētiskām un prātu attīstošām vērtībām.

V. Reņģe atzīmē, ka cilvēku visvairāk raksturo tieši tas, “*pēc kā cilvēks tiecas, kādas vajadzības viņš cenšas apmierināt*” (87,70.lpp.). Tādā gadījumā populārais teiciens – pasaki, ko tu lasi, un es pateikšu, kas tu esi – trāpīgi raksturojis vajadzību nozīmi cilvēka personībā.

Mainoties sociālekonomiskām nostādnēm, arī bibliotēku darbs mainījies, iekļaujot menedžmenta un mārketinga elementus. Kļūstot no krājumorientētas uz klientorientētu iestādi, bibliotēkai ir ļoti svarīgi iepazīt savu klientu un saprast, kādi pakalpojumi un piedāvājumi viņam vajadzīgi, tādēļ netradicionāls personības vajadzību skaidrojums varētu palīdzēt bibliotēkām. Interesantu un trāpīgu variāciju par cilvēka pamatvajadzībām (*the basic human needs*) piedāvā „The Institute for Management Excellence” („Izcilas vadīšanas institūts”) (ASV). Šis institūts piedāvā materiālu par 9 cilvēka pamatvajadzībām ar skaidrojumiem un piemēriem, kā katra no šīm vajadzībām var tikt un tiek apmierināta un kā iepazīt cilvēka raksturu un vajadzības, balstoties uz šīm izpausmēm praktiskajā darbā.

Dažas no vajadzībām sakrīt ar populārajām psiholoģijas teorijām un daudzus no šo vajadzību nodrošināšanas veidiem bibliotēkas var iekļaut un iekļauj savā pakalpojumu klāstā:

1. Drošība (*security* - paredzēt, piedalīties, netikt apdraudētam) :

- aktivitātes:
  - drošs darbs,
  - drošība par dzīvesvietu, māju, ģimeni,
  - iespēja aizstāvēties un tikt aizstāvētam,
  - miers pasaulē,
  - droši plānota nākotne.

2. Uzdrošināšanās (*adventure* – pārliecības iegūšana, jauna pieredze):

- aktivitātes:
  - fiziskas aktivitātes, sporta sasniegumi,
  - uzņēmējdarbības sākšana,
  - jauna produkta, vērtības radīšana,

- darba maiņa, kvalifikācijas maiņa,
- problēmu risināšana.

3. Brīvība (*freedom* – neatkarība, spontanitāte, izvēles iespējas):

- aktivitātes:
  - brīvība izvēlēties,
  - lēmumu pieņemšana,
  - savu spēju izmantošana,
  - pārvietošanās brīvība,
  - pašpietiekamība,
  - tiesības brīvi paust savu patību.

4. Mijdarbība (*exchange* – nodot un saņemt labāko):

- aktivitātes:
  - diskusijas, kontakti,
  - kopīgu mērķu realizēšana,
  - darbošanās grupā,
  - informācijas un zināšanu nodošana,
  - savu ideju izplatīšana,
  - sociālā iekļaušana,
  - sociālā tīkla veidošana.

5. Iespējas, spēks (*power* – autoritāte, vara, iespējamība):

- aktivitātes:
  - vadīšana, līderība,
  - organizēšana,
  - sekmīga darbība,
  - palīdzība citiem risināt problēmas,
  - būt zinošam un radošam, mācīt citus.

6. Attīstība (*expansion* – atklāt, radīt, paplašināt):

- aktivitātes
  - nodibināt ko jaunu,
  - demonstrēt atklājumus,
  - sargāt, krāt, parādīt citiem,
  - radīt jaunas zināšanas,
  - atklāt jaunus veidus problēmu risināšanā,
  - atklāt jaunas zemes, sugas u.t.t.

7. Akcepts (*acceptance* - pieņemt sevi, tikt pieņemtam, piederības sajūta):

- aktivitātes:

- būt grupā,
- piedalīties notikumos,
- apliecināt savu vērtību grupā,
- gūt pretnīlu,
- darīt citiem labu,
- altruisms, tolerance.

8. Kopiena, sabiedrība (*community* – būt kopā, iziet sabiedrībā):

- aktivitātes:
  - sarīkot svētkus, piedalīties svētkos,
  - būt „sabiedrības dvēselei”,
  - piedalīties grupās vai vadīt tās,
  - atrasties pūlī,
  - apciemot, būt viesmīlīgam, dibināt, vadīt iestādes, kas nodarbojas ar organizēšanu un apmācību.

9. Izpausme (*expression* – būt redzamam, populāram):

- aktivitātes:
  - būt labi ģērbtam, koptam,
  - demonstrēt turību,
  - būt rakstniekam, žurnālistam,
  - būt aktierim, māksliniekam,
  - izpausties interneta vidē,
  - būt oratoram,
  - mācīt citus (74).

Šajā uzskaitījumā daudzas no aktivitātēm vai nu ir raksturīgas pašai bibliotēkai (piemēram, informācijas un zināšanu nodošana, sociālā tīkla veidošana, jaunu zināšanu radīšana), vai arī bibliotēka ir šādu un līdzīgu aktivitāšu organizētāja un atbalstītāja (piemēram, diskusijas, kontakti, darbošanās grupā, palīdzība problēmu risināšanā, svētku sarīkošana).

Psiholoģijā populārākās personības vajadzību teorijas ir radījuši amerikāņu psihologi Deivids Makklelands (*David C. McClelland*) un Abrahams Maslovs (*Abraham Maslow*).

D. Makklelanda izveidotais personības vajadzību modelis piedāvā 3 personības attīstībai, viņaprāt, nepieciešamas lietas:

- vajadzība pēc sasniegumiem jeb sasniegumu motivācija;
- vajadzība pēc varas;
- vajadzība pēc attiecībām .

Šajā modelī vajadzība pēc attiecībām skaidrota kā vajadzība pēc saistības ar citiem cilvēkiem, priekšplānā izvirzot piederību noteiktai grupai un vēlmi sadarboties. Publiskā bibliotēka savas darbības ietvaros tradicionāli ir nodrošinājusi zināmus sociālus kontaktus vai interešu grupu veidošanos. Ar pārējām D.Makklelanda vajadzību grupām bibliotēkai varētu būt pakārtots sakars, jo tās ir savstarpēji saistītas parādības (87).

Socioloģijā un psiholoģijā ir daudz vērtīgu teoriju un atziņu par personības un sabiedrības attīstību un pilnveidošanos. Kāpēc tieši humanistiskās psiholoģijas pamatlicēja Abrahama Maslova (1908 – 1970) personības vajadzību teorija vislabāk atbilst šajā pētījumā izvirzītās problēmas pamatošanai?

- 1) tā ir populāra, pārbaudīta teorija, kas kalpo par pamatu tālākiem pētījumiem šajā virzienā un palīdz attīstīt jaunas teorijas, piemēram, salīdzinoši jaunajā, vēl pilnveidošanās stadijā esošajā tautas attīstības teorijā var labi saskatīt A.Maslova teorijas elementus;
- 2) lai gan radīta jau 20. gs. 40.gados un tiek arī daudz kritizēta, šo teoriju joprojām plaši lieto daudzās citās nozarēs, piemēram – ekonomikā, socioloģijā, pedagoģijā, arī vairākas menedžmenta un mārketinga nostādnes balstās uz A.Maslova izveidotās vajadzību teorijas atziņām, kā to varēja redzēt šajā nodaļā iepriekš aplūkotajā „*The Institute of Management Excellence*” piemērā;
- 3) A. Maslovs savā teorijā atspoguļo ideālo ceļu uz attīstītu personību, arī bibliotēku zinātnes speciālistu uzmanības centrā, lai arī kādu pētniecības tematu tie nebūtu izvēlējušies, tomēr ir kalpošana sabiedrībai, kas nav nekas cits, kā personību kopums.

Daudz pētīts laika gaitā gan sociālajās zinātnēs, gan psiholoģijā ir jautājums par personības un sabiedrības kopsakarībām, bet uz jautājumu – kurš kuru veido: sabiedrība personību vai personības sabiedrību – viennozīmīgi atbildēt ir grūti. Tas atkarīgs, no kāda skatu punkta pētnieks uz problēmu raugās, no pētnieka iepriekšējās pieredzes un pārlicības, no pētījuma mērķa un konteksta.

Par personību nepiedzimst, un personības struktūra nav vienots veselums. Personība veidojas, apjaušot un apmierinot savas vajadzības, savukārt, apmierinātās vajadzības kalpo par pamatu tālākai personības attīstībai.

Ņemot par pamatu klasisko, A.Maslova sākotnēji izveidoto vajadzību hierarhiju, redzams, ka tā sastāv no 5 līmeņiem, un šie līmeņi veido hierarhiju – fiziskās vajadzības, drošība un aizsardzība, piederības apziņa, novērtējums un cieņa, pašizpaušme. A.Maslovs uzskata, ka cilvēkam šie līmeņi ir iedzimti, jo nav tā, ka vienam bērnam būtu iedzimas vienas

vajadzības, bet citam – kādas citas. Vienkārši, cilvēkam augot un attīstoties, vajadzības variējas un paplašinās, vajadzību attīstībā vērojama arī zināma pēctecība un pakāpenība (63).

Attēlojot to piramīdas vai trapeces veidā, pamatu jeb 1.līmeni veido t.s. zemākās jeb ķermeņa vajadzības. Taču A.Maslovs uzsver, ka cilvēkam, kuram nav apmierinātas zemākā līmeņa vajadzības, augstākie līmeņi nekļūst aktuāli, un pilnvērtīga personības attīstība nenotiek, tādēļ par 1.līmeņa vajadzībām nevar runāt kā par otršķirīgām. Ekstremālos gadījumos cilvēks, kuram nav apmierinātas 1.līmeņa fiziskās vajadzības, var neizdzīvot. Šajā līmenī bibliotēku ieguldījums varētu izpausties pakārtotā veidā – piedāvājot informāciju, zināšanas, atbalstot cilvēka mūžizglītību, bibliotēka piedalās cilvēka kāpienā pa atzinības, darba un karjeras kāpnēm, kas, savukārt, ļauj cilvēkam pilnīgāk apmierināt pamatvajadzības, piemēram, iegūt pilnvērtīgu pārtiku, apģērbu, mājokli, paaugstināt savu dzīves līmeni un kvalitāti. Kaut gan pie mums tas vēl nav tik aktuāli, tomēr parādās tendence, ka publiskās bibliotēkas daudziem cilvēkiem apmierina viņu pamatvajadzības tiešā veidā, piemēram, bezpajumtnieki iet uz bibliotēku, lai būtu siltumā.

2.līmenis ir vajadzība pēc drošības – nejusties apdraudētam, būt brīvam, izvairīties no nepatīkamas emocijas raisošām situācijām, izjust stabilitāti un nemainību. Tieši dzīves mainīgums izraisa sabiedrībā tik daudz satraukuma un negāciju, jo izrādās, ka psiholoģiski cilvēks jūtas apdraudēts jebkuru pārmaiņu priekšā, un tas ir arī viens no iemesliem, kādēļ pretojas pārmaiņām. Otrs iemesls, kādēļ tik lielai sabiedrības daļai pārējo augstāko līmeņu vajadzības ir vienaldzīgas – viņiem jau bērnībā drošības sajūtu atņēmusi ģimenes siltuma trūkums vai vardarbība ģimenē.

Šajā līmenī cilvēkiem ir izteikta vajadzība pēc informācijas par apkārtējo pasauli, jo informēts cilvēks var prognozēt, un tas viņā rada stabilitātes sajūtu. Piedāvājot informāciju, bibliotēkas var palīdzēt sabiedrības locekļiem dzīvot drošāk un pilnvērtīgāk – palīdzēt atpazīt draudošas briesmas, izvairīties no negadījumiem, izvēlēties cilvēka dzīvību un veselību saudzējošu dzīves veidu:

„Pati vajadzība pēc drošības balstās uz diviem faktoriem – stabilitāti un informētību. [...] Cilvēks jūtas drošāks tad, kad viņš var paredzēt uz priekšu, kas notiks, un būt gatavs šiem notikumiem” (87, 74.lpp.).

3.līmenis ir sociālo vajadzību līmenis – tā ir vajadzība justies piederīgam noteiktai grupai, vajadzība pēc mīlestības garīgā nozīmē, vajadzība pēc domubiedriem un sabiedrības vispār. Šajā līmenī vislielākā nozīme ir bibliotēkai kā sabiedrības centram – tā var palīdzēt nodrošināt sociālos kontaktus un piedāvāt dalību interešu grupās un kopīgos pasākumos, pilsonisko līdzdalību politiskos jautājumos. Ļoti daudzas nevalstiskās un sabiedriskās organizācijas saistītas ar publisko bibliotēku darbu. Līdera tipa cilvēki var tikt iesaistīti šāda

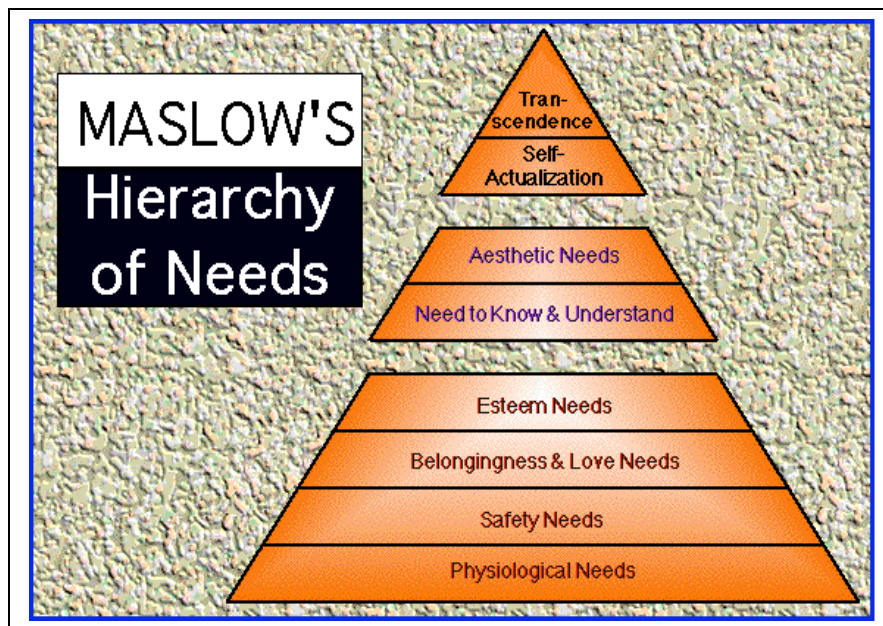
veida organizāciju vadīšanā un aktivitāšu plānošanā. Bibliotēkas bieži piedāvā dažādas interešu un mākslinieciskās pašdarbības grupas, kurās iedzīvotāji var iesaistīties un rast domubiedrus. Īpaši svarīgi tas ir no plašākas sabiedrības attālinātās vietās, piemēram, Latvijas laukos šībrīža sociālekonomiskajā situācijā dažviet bibliotēka ir vienīgā labvēlīgu un organizētu sociālo kontaktu uzturētāja. Dažos gadījumos vientuļiem cilvēkiem bibliotēka var būt ģimenes aizstājējs.

4.līmenis – pašcieņas, sasniegumu un stimulācijas līmenis. Cilvēks tiecas iegūt jaunas zināšanas un prasmes, parādīt savas labākās īpašības, tādējādi iegūstot cieņu apkārtējās sabiedrības acīs. Savukārt tas stiprina viņa pašcieņu un stimulē gūt jaunus panākumus. Šajā līmenī bibliotēkas ieguldījums personības attīstībā var būt ievērojams, jo šī līmeņa vajadzību apmierināšanai ir ciešs sakars ar bibliotēku darba izglītības funkciju. Piedāvājot atbalstu tradicionālajā un mūžizglītībā, kā arī organizējot neformālās izglītības pasākumus, publiskās bibliotēkas var palīdzēt cilvēkam apliecināt sevi, demonstrēt savus sasniegumus, jo vajadzība pēc pašcieņas var izpausties divējādi: kā vajadzība pēc apkārtējās sabiedrības atzinības un kā vajadzība pārbaudīt savus spēkus, apliecināt sev pašam savas spējas.

5.līmenis A.Maslova piramīdā ir augstākais un paredz, ka personība ir izveidojusies, cilvēks ir nonācis saskaņā ar sevi un viegli realizē savu potenciālu, ir radošs un pašpietiekams. Šis ir ideāls un visu iepriekšējo līmeņu veiksmīgi apmierinātu vajadzību summa. Atbalstot personības izaugsmi jebkurā līmenī, tiek tuvināta šī ideālā cilvēka tapšana. Radošā potenciāla izmantošana ir personības pašizpaušme. A.Maslova izpratnē šī pašrealizācijas vajadzība nav apmierināma, tāpat kā neizsmeļams ir cilvēka radošais potenciāls:

„Cilvēka iespējas vienmēr ir lielākas nekā tas, ko viņam izdodas paveikt” (87,76.lpp.).

Interesanti, ka vēlāk A.Maslovs 5.pašrealizācijas līmeni izstrādā sīkāk, paredzot vēl 2 līmeņus kā pamatu augstākajām personības izpaušmēm: vajadzība pēc zināšanām, saprašanas un estētisko vajadzību līmeni. Tikai tad seko pašrealizācija kā 6.līmenis, taču virs tā vēl atrodas transcendences līmenis kā piramīdas noslēdzošais posms, ar transcendenci (vācu val. *Transzendenz*, lat. *transcendentia* ‘pāriešana, pārkāpšana’ – atrašanās aiz izzināmības un pieredzamības, aiz empīriskās pieredzes robežām (97)) saprotot cilvēka absolūti garīgās spējas un vajadzības (skat.1.3.attēlu) (33).

1.3.attēls. A.Maslova personības vajadzību piramīdas papildinātais variants (33)

Amerikāņu zinātnieks Džordžs Norvuds (*George Norwood*) ir veidojis vēl kādu variantu šai pašai personības vajadzību piramīdai. Viņš uzskata, ka uz A. Maslova izvirzītajiem kritērijiem balstīta personības izaugsme ir limitēta. Vajadzīgs kaut kas augstāks par pašu cilvēku, uz ko paļauties, turpat arī atsaucoties uz A.Maslova izteikumu, ka tikai apmēram 2% cilvēku pasaulē spējīgi sasniegt augstāko līmeni (75). Šāds skaidrojums daļai sabiedrības var likties tendenciozs un ar zinātņi un empīriskajām iespējām nesaistīts (skat.1.4.attēlu).

Taču Dž. Norvuds ir izdarījis interesantus secinājumus par indivīda informācijas vajadzībām, balstot tās uz A. Maslova piramīdas līmeņiem. Tā, piemēram,

- zemākajam līmenim indivīds meklēs pamatinformāciju (*coping information*),
- drošības līmenim pieder palīdzības informācija (*helping information*),
- piederības līmenim vajadzīga pamācoša informācija (*enlightening information*),
- pašcieņas līmenim vajadzīga informācija par iespējām (*empowering information*) – kā sevi labāk izpaust,
- visbeidzot pašrealizācijas līmenī indivīdam nepieciešama uzlabojoša informācija (*edifying information*), lai spētu uzlabot sevi un citus, tā nokļūstot līdz pilnībai (75).

1.4.attēls. A.Maslova personības vajadzību piramīdas Dž. Norvuda variants (75)

Saskaņā ar Maslova teoriju, cilvēka iekšējo vajadzību struktūru maina un ietekmē

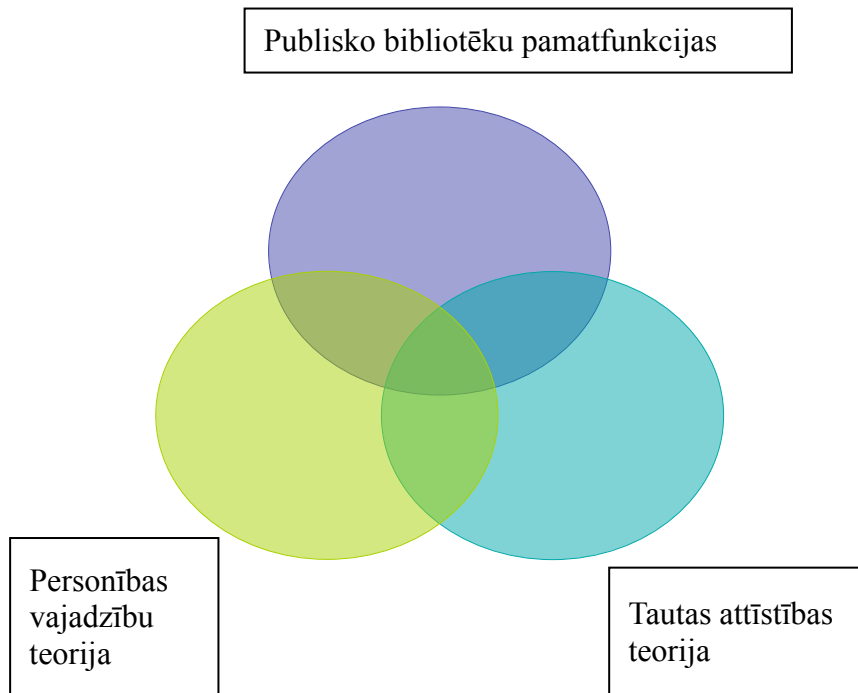
- 1) viņa iepriekšējā pieredze;
- 2) pašreizējā dzīves situācija;
- 3) sociāli ekonomiskā situācija.

Tātad, lai varētu prognozēt bibliotēkas mērķus un uzdevumus un tās vietu sabiedrībā, lai varētu veiksmīgi iekļauties personības attīstībā, ir jāreķinās ar faktoriem, kas var mainīt t.s. “sabiedrības pasūtījumu”.

Secinājumi

Tautas attīstības teorijas, personības vajadzību teorijas un publisko bibliotēku pamatfunkciju kopīgās pozīcijas veido vienotu darbības pamatprincipu paketi:

1.5.attēls. Teorētiskās bāzes shematisks attēlojums

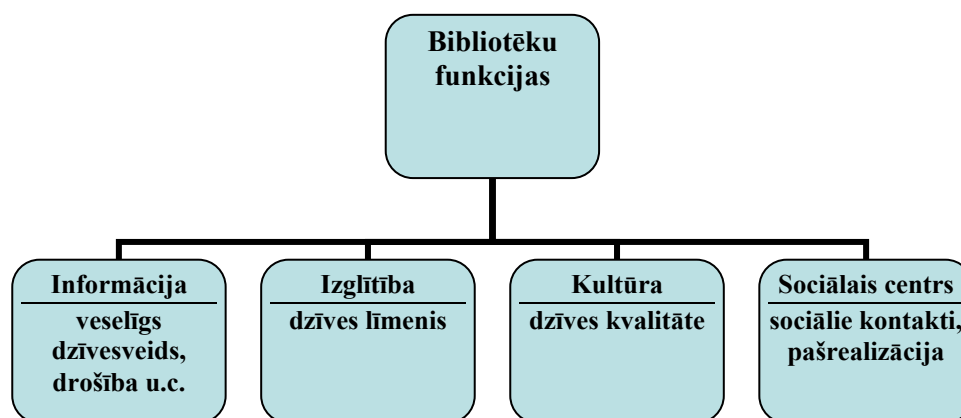
1.5.attēlā promocijas darba autore veidots nosacīts grafisks zīmējums attēlo minēto teoriju pamatatziņu un publisko bibliotēku pamatfunkciju pārklāšanos. Kā aplūkotajās teorijās, tā arī bibliotēku darbībā centrā atrodas cilvēks un viņa intereses: kā labāk izprast cilvēka vajadzības, kā tās apmierināt, pēc kādiem indikatoriem spriest pat to, vai cilvēka dzīves līmenis ir optimāls. Šajā gadījumā teorijas veido bibliotēku darbības bāzi, jo definē indivīda vajadzības un sasniegumu kritērijus. Bibliotēka ir pakalpojuma sniedzējs, tādēļ būtībā tās darbība vērsta uz to vajadzību apmierināšanu, kuras izraisījušās indivīda esības, dzīves līmeņa un kvalitātes prasību dēļ. Tikai – jāatceras, ka bibliotēka un tās tradicionālā misija ir daudzreiz vecāka nekā piesauktās teorijas.

1.2.tabula. Teoriju pamatjēdzieni un publisko bibliotēku pamatfunkcijas (izcelts kopīgais)

<i>Publisko bibliotēku pamatfunkcijas</i>	<i>Personības vajadzību piramīda</i>	<i>Tautas attīstības teorijas pamatindikatori</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Informācija • Izglītība • Kultūra • Sociālā funkcija 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizioloģiskās vajadzības • Drošības līmenis, arī sociālās (informācija) • Piederība un mīlestība (sociālās grupas) • Cieņas līmenis (panākumi, izglītība) • estētiskās vajadzības (kultūra) • Pašrealizācija (izglītība, kultūra, sociālie kontakti) 	<ul style="list-style-type: none"> • Veselība un ilgs mūžs (informācija) • Laba pārtika • Cilvēka cieņai atbilstošs dzīves līmenis un dzīves kvalitāte (izglītība un kultūra) • Sociālā drošība (informācija, sociālie kontakti) • Piekļuve zināšanām (izglītība, informācija)

1.2.tabulā pētījuma autore apvieno publisko bibliotēku pamatfunkcijas ar tautas attīstības teorijas pamatkritērijiem jeb attīstības indeksiem, turklāt katram no indeksiem iekavās pievienots šīs pozīcijas sasniegšanu veicinošs faktors. Tas pats darīts arī ar A.Maslova personības vajadzību teorijas pamatkritērijiem. Izceļot visiem trim kopīgo, redzam, ka tas, ko bibliotēkas dēvē par savām pamatfunkcijām, īstenībā ir palīginstruments kā personības, tā tautas attīstībai.

1.6.attēlā grafiskais zīmējums pētījuma autores izveidots, uzsverot tieši bibliotēku pamatfunkcijas un pakārtojot tām tautas attīstības teorijas un A.Maslova personības vajadzību teorijas pamatkritērijus.

1.6.attēls. Teoriju pamatjēdzienu saistība ar publiskās bibliotēkas pamatfunkcijām

Nodaļas nobeigumā var secināt, ka teorētisko materiālu pētījumi jau sniedz pozitīvas ievirzes atbildi uz ievadā izvirzīto pētījuma galveno problēmu: vai publiskajai bibliotēkai, ņemot vērā tās darbības specifiku un pamatfunkcijas, ir iespējams sniegt ieguldījumu Latvijas lauku sabiedrībai vitāli svarīgos procesos – tādos kā sociālās un kultūrvides attīstība, mūžizglītības organizācija, lauku iedzīvotāju integrācija informācijas sabiedrībā? Daļēji apstiprinās arī hipotēze par bibliotēku pozitīvo lomu tautas un reģionālajā attīstībā. Bibliotēkas kā kultūras fenomena iespējas virknējot pēc induktīva principa „personība- reģionālā attīstība- tautas attīstība”, labi saskatāma bibliotēkas kā informatīvā, izglītojošā, un kultūras pamata veidotāja loma sociālajā vidē.

2. MŪSDIENU PUBLISKO BIBLIOTĒKU DARBĪBAS FONSS LATVIJĀ VISPĀRĪGĀ UN PAGASTU KONTEKSTĀ

2.1. Bibliotēku darbības attīstība Latvijā 20.- 21.gadsimtu mijā

Kopš 1991.gada, kad Latvija atgūst valstisko neatkarību, Latvijas bibliotēkzinātnē un bibliotēku darbā sākas pārmaiņas, salīdzinot ar padomju laika periodu. Lai īsā laikā Latvijā spētu izveidot mūsdienu pasaules informacionālajām prasībām atbilstošu bibliotekārās apkalpošanas sistēmu un spētu pilnvērtīgi sadarboties un sekot mūsdienu pasaules un Eiropas bibliotēku darbībai, pārmaiņas jau sākotnēji bija krasas, to ieviešanas temps – straujš. Pārmaiņas vispirms skar Latvijas lielākās bibliotēkas, taču arī laukos esošo publisko bibliotēku darbība nepaliek bez pārmaiņām – ir gan jauni pienākumi, gan jaunas iespējas.

Latvijai kļūstot atvērta un iesaistoties Eiropas un pasaules norisēs, promocijas darba autores skatījumā pārmaiņu neizbēgamību noteica daudzi savstarpēji saistīti procesi, piemēram:

- sociālekonomiskās un politiskās izmaiņas valstī;
- sabiedrības demokratizācija;
- starptautisko sakaru paplašināšanās;
- zinātnes atziņu kvantitātes un kvalitātes palielināšanās;
- sabiedrības vērtību sistēmas un interešu maiņa;
- zināšanu lomas pieaugums sabiedrības attīstībā;
- informācijas plūsmas palielināšanās;
- jaunu publikācijas formu un informācijas nesēju ienākšana;
- informācijas tehnoloģiju strauja attīstība;
- tirgus ekonomikas ietekme.

Bibliotēku brīvu darbību un iedzīvotāju tiesības brīvi iegūt un izplatīt informāciju garantē Latvijas Republikas Satversme (49).

Latvijas likumdošanā bibliotēku statusu un darbības principus nosaka vairāki mūsu valsts normatīvie un kultūras politikas dokumenti, kuri tiks analizēti nodaļā 2.2. „Pagastu bibliotēkas un bibliotēku darbību reglamentējoši dokumenti”.

Veidojoties informācijas sabiedrībai Latvijā, bibliotēku līdzdalība šīs sabiedrības vajadzību nodrošināšanā tika ietverta arī

- nacionālajā programmā “Informātika” (1998) (71) un
- sociāli ekonomiskajā programmā “e-Latvija”(2002)(92).

Latvijas bibliotēku darbību skar arī starptautiski pieņemti konceptuāli dokumenti, piemēram, UNESCO Publisko bibliotēku manifests (1994) (102), Kopenhāgenas deklarācija (1999) (39), IFLA izstrādātās bibliotēku darba vadlīnijas (84), Oeiras manifests (PULMAN, 2003) (79) un citi. Latvijas bibliotēkzinātnes speciālisti un bibliotēku darba praktiķi aktīvi iesaistās Eiropas un pasaules bibliotekāro domu veidojošo institūciju un organizāciju aktivitātēs. Noris aktīva pieredzes apmaiņa starp Latvijas un Eiropas valstu bibliotēku darba speciālistiem. Latvijas Bibliotekāru biedrība un citas ar bibliotēku darbību saistītas organizācijas piedāvā Latvijas bibliotēku darbiniekiem pieredzes apmaiņas braucienus uz Eiropas valstīm. Pieredzē dalās arī kaimiņvalstu – Lietuvas, Igaunijas – kolēģi. Latvijas bibliotēkām ir individuāli sadarbības līgumi un projekti ar ārvalstu partneriem.

Latvijas Universitātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļai izvērstā sadarbība ar Ziemeļvalstu un Baltijas valstu bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes pētniecības institūciju NORSLIS (*Nordic Research School in Library and Information Science*). Šī sadarbība nodrošina kopīgus seminārus, konferences un pētniecības pieredzes apmaiņu.

Šajā pārmaiņu periodā mūsdienīgas publiskās bibliotēkas darbību Latvijā galvenokārt raksturo divas pamattendences:

- decentralizācija un demokratizācija,
- pāreja no kolekcijorientētas bibliotēkas uz lietotājiorientētu bibliotēku.

Īpaši jāuzsver pēdējā pamatnostādne, jo bibliotekārajā apkalpošanā priekšplānā izvirzās ar personību saistītas problēmas – lietotāju individuālo vajadzību saturs, struktūra, personības tiesības izvērtēt piedāvāto informāciju un lietotāju tendence pieprasīt zināšanas nevis dokumentus.

Bibliotēku iekļaušanās informācijas sabiedrības veidošanās procesā aizsākās 20.gadsimta 90.gadu sākumā. 1992.gadā Latvijas Universitātes bibliotēkā tika izveidota integrētā informācijas sistēma ALISE. Pamatā Latvijas bibliotēkas pētījuma periodā izmantoja četras bibliotēku integrētās informācijas sistēmas:

- publiskās bibliotēkas un daļa skolu bibliotēku - sistēmu ALISE;
- skolu bibliotēkas - Latvijas izglītības informācijas sistēmas (LIIS) projekta ietvaros izstrādāto apakšprogrammu “Bibliotēka”;
- Latvijas Akadēmiskā bibliotēka - sistēmu LIBER MEDIA (Francija);
- 8 lielākās Latvijas bibliotēkas, to skaitā arī Latvijas Nacionālā bibliotēka, - sistēmu ALEPH 500 (Izraēla).

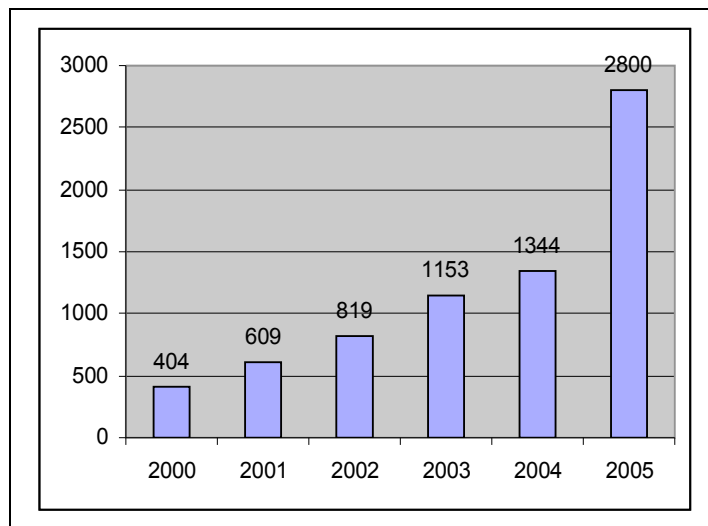
Nozīmīgs pavērsiens Latvijas centralizētās katalogizācijas attīstībā un datu apmaiņā bija nacionālās bibliogrāfijas datubāzu automatizēta izveide, kas 1996.gadā tika sākta sistēmā ALISE. Bibliogrāfiskā informācijas apstrādi un izplatīšanu elektroniskā formā veic Latvijas

Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūts. Tiek veidots un papildināts Latvijas valsts nozīmes bibliotēku elektroniskais kopkatalogs. Publiskās bibliotēkas veido rajonu elektroniskos kopkatalogus un novadpētniecības datubāzes, kurās iekļauta informācija par kultūrvēsturisko mantojumu.

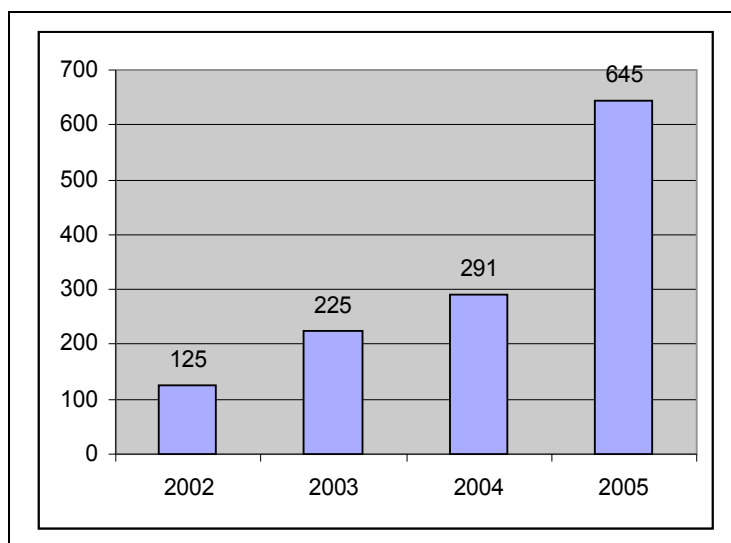
Ar “Sorosa fonds – Latvija” finansiālu atbalstu aktīva bibliotēku darba automatizācija sākās 1997.gadā. Automatizācijas attīstībai izstrādāti vairāki projekti, kas saņēmuši atbalstu no „Sorosa fonds – Latvija” un Valsts Kultūrkapitāla fonda. Astoņu valsts nozīmes bibliotēku attīstībā nozīmīgs ir LATLIBNET projekts, kuru finansiāli atbalstīja Mellona fonds un tika iekļautas arī Latvijas valsts investīcijas. Šī projekta realizācijai tika nodibināts VSIA “Bibliotēku informācijas tīkla konsorcijs”, kas 2004.gada sākumā pārveidots par valsts aģentūru “Kultūras informācijas sistēmas” (KIS). Šī aģentūra par vienu no saviem galvenajiem mērķiem izvirzīja attīstīt bibliotēku, arhīvu, muzeju un citu kultūras iestāžu informācijas sistēmu Latvijā un vadīt minēto iestāžu sadarbības programmas kultūras mantojuma digitalizācijā.

Praktisks rezultāts bibliotēku iekļaušanai informācijas sabiedrības veidošanā bija Latvijas valdības 2001.gadā apstiprinātajai “Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas koncepcijai” (VVBIS). Koncepcijas realizācija tika saistīta ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas celtniecības projektu, un līdz 2007.gadam paredzēja nodrošināt universālā informācijas pakalpojuma (71) sniegšanu jebkurā Latvijas bibliotēkā. Šajā laikā, izmantojot valsts budžeta līdzekļus, paredzēja automatizēt visas valsts un pašvaldību bibliotēkas (datori, programmatūra, pieslēgums internetam, darbinieku un lietotāju apmācība u.tml.). Šo plānu bija uzticēts realizēt valsts aģentūrai “Kultūras informācijas sistēmas”. Minētā aģentūra ir izstrādājusi arī Latvijas vienotā bibliotēku portāla koncepciju. Šī portāla galvenais mērķis bija izveidot vienotu piekļuvi katalogiem, nodrošināt bibliogrāfiskās informācijas meklēšanu un pasūtīšanu, apkopot un sniegt informāciju par Latvijas bibliotēkām un to pakalpojumiem.

Ja 20.gadsimta 90.gadu beigās aizvien skaļāk un nopietnāk tika runāts par informācijas sabiedrību un tās globālo nozīmi, tad Latvijas bibliotēkām tolaik bija jāatzīst, ka tehnoloģiju trūkuma dēļ tās ir atstumtas no tik vērienīgām pārmaiņām. Jau sākot ar 21.gs pirmajiem gadiem situācija strauji mainījās. Bibliotēkas ieguva datorus, interneta pieslēgumu, kas īpaši svarīgi bija publiskajās bibliotēkās, jo tās apkalpo plašus sabiedrības slāņus, kam vērojamas dažādas vajadzības un intereses. Jauno informācijas tehnoloģiju ienākšana atvieglo arī pieeju informācijai un aktivitātēm attālu Latvijas novadu iedzīvotājiem.

2.1.attēls. Datoru skaits pašvaldību publiskajās bibliotēkās (2000. – 2005.gads)(106)

2.2.attēls. Interneta pieejamība lietotājiem pašvaldību publiskajās bibliotēkās 2000.-2005.g.)(106)

Salīdzinošās diagrammas (skat.2.1.attēlu, 2.2. attēlu) rāda, ka datoru skaits Latvijas pašvaldību publiskajās bibliotēkās 5 gadu laikā palielinājās gandrīz 7 reizes, bet to bibliotēku skaits, kurās internets pieejams lietotājiem, 4 gadu laikā palielinājies 5 reizes. Īpaši liels pieaugums vērojams, sākot no 2004.gada (108). Šo procesu aptverošu un strauju attīstību veicināja 2007.gadā uzsāktais Bila un Melindas Geitsu fonda atbalstītais bibliotēku automatizācijas projekts.

Bibliotēku jaunā loma sabiedrībā, informācijas tehnoloģiju ieviešana un vienotas bibliotēku informācijas sistēmas veidošana rada nepieciešamību katras bibliotēkas darbā ievērot nozares standartus, vadlīnijas un tehnoloģiskās prasības. Lai valsts mērogā organizētu bibliotēku darba kvalitātes vadības procesu, Bibliotēku likumā noteikts, ka jāveic bibliotēku akreditācija. Akreditācijas komisijas sastāvā iekļauti speciālisti no zinātniskajām, publiskajām un skolu bibliotēkām, un tā darbojas Latvijas Bibliotēku padomes ietvaros. Akreditācijas

procesu organizatoriski, tehniski un finansiāli nodrošina Latvijas Kultūras ministrija. 2003.gadā tika veikti organizatoriski pasākumi akreditācijas procesa uzsākšanai, pirmo posmu bija paredzēts pabeigt līdz 2007.gadam.

Akreditācijas mērķi:

- sekmēt bibliotēku atbilstību profesionālajiem standartiem, normām un vadlīnijām;
- sekmēt kvalitātes vadību (QM) bibliotēku sistēmā kopumā un katrā bibliotēkā atsevišķi;
- sekmēt katras bibliotēkas gatavību iesaistīties reģionālajā, nacionālajā un starptautiskajā sadarbībā un informācijas apmaiņā;
- noteikt valsts nozīmes, reģionu galveno un vietējas nozīmes bibliotēku statusus (6).

Jaunajā informacionālajā situācijā bibliotēku funkcijas paplašinās, taču bibliotēkas darbiniekiem jā saglabā tradicionālā misija – fiksēto zināšanu tuvināšana sabiedrībai, reizē apzinoties, ka no viņiem tiek prasītas jaunas zināšanas, attieksme un pienākumi. Tas aktualizē personāla kvalitātes jautājumu. Mūsdienīgu Latvijas ideālo bibliotekāru varētu raksturot:

- augsts vispārējās un profesionālās izglītības līmenis;
- saskarsmes prasmes, prasme strādāt komandā;
- atvērtība pārmaiņām, spēja analizēt un plānot, veidot bibliotēkas politiku;
- profesionālās un vispārcilvēciskās ētikas normu respektēšana;
- nemitīga kvalifikācijas paaugstināšana.

Bibliotēku likums un ar to saistītie Ministru kabineta noteikumi nosaka bibliotēkas darbam nepieciešamo darbinieku skaitu, amatus, izglītību atkarībā no bibliotēkas statusa, struktūras, darba apjoma un uzdevumiem. 2006.gada statistika liecina, ka Latvijā 82% bibliotēku darbinieku ir speciālā akadēmiskā vai profesionālā izglītība (108). Darbinieku apmācībai un kvalifikācijas celšanai tiek organizēti dažādi vietējas, reģionālas un nacionālas nozīmes tālākizglītības pasākumi.

Latvijā bibliotekārā izglītība iegūstama vairākos līmeņos. Latvijas Kultūras koledža nodrošina profesionālās kvalifikācijas – bibliotekārs, informācijas darbinieks - iegūšanu. Latvijas Universitātē var iegūt bakalaura un maģistra akadēmisko izglītību bibliotēkzinātnē un informācijas zinātnē. Maģistra grādu ieguvušie var turpināt studijas doktorantūrā komunikāciju zinātnes bibliotēkzinātnes apakšnozarē un veikt pētniecisku darbu. Latvijas Universitātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas sastāvā darbojas arī Bibliotēku darbinieku tālākizglītības centrs, kurā jebkurš bibliotēkas darbinieks var izvēlēties sev nepieciešamos tālākizglītības kursus. Valsts aģentūrai “Kultūras informācijas sistēmas” ir perspektīvi plāni attiecība uz bibliotēku informācijas sistēmas veidošanas darbā iesaistīto

darbinieku profesionālo pilnveidi. Daudzas no iecerēm jau realizētas: projekta „Gaismas tīkls” ietvaros 2005.gadā tika apmācīti 400 bibliotekāri, 2006.gadā – jau 600 (60).

Bibliotēku tīkla pamats Latvijā, mainoties sociālekonomiskajam un politiskajam fonam 20.gadsimta 90.gadu sākumā, saglabājās salīdzinoši neskarts. Dažādu sociālekonomisku faktoru dēļ negatīvas izmaiņas vērojamas tieši pašvaldību publisko bibliotēku skaitā. Statistika runā skaitļu valodā, ko iespējams interpretēt dažādi: laikā, kad ievērojami pieaug publisko bibliotēku lasītāju, apmeklējumu un izsniegumu skaits, pakāpeniski samazinās bibliotēku skaits - gan pašvaldību publisko bibliotēku kopīgais skaits, gan publisko bibliotēku skaits laukos, t.i., pagastu pašvaldībās. Jaunā gadu tūkstoša sākumā publisko bibliotēku skaits, tai skaitā pagastu pašvaldību publisko bibliotēku skaits, turpina lēnām samazināties. Toties cilvēku skaits, kas izmanto bibliotēku pakalpojumus tieši laukos, turpina no kopīgā bibliotēku lietotāju skaita procentuāli pieaugt (skat. 2.1.tabulu).

2.1.tabula. Bibliotēku darba galveno rādītāju salīdzinoša statistika (1995.- 2005.gads; 2003.- 2007.gads) (CSB dati)

Gads	1997	1999	2001	2003	2005	2007
Publisko bibliotēku skaits (t.sk. laukos)	998 (736)	955 (720)	920 (710)	892 (690)	877 (684)	864 (678)
Lasītāju skaits (tūkst.) (t.sk. laukos) %	483,0 (29%)	498,7 (31%)	563,1 (31%)	527,6 (28%)	504,9 (32%)	439,0 (36%)
Apmeklētāju skaits (tūkst.)	5170	5799	6336	6576	7062	7764
Izsniegumu skaits (tūkst.)	17204	19145	19889	20581	19256	16750

2007.gadā Latvijā bija kopumā 2021 bibliotēka. Pēc tipoloģiskā iedalījuma:

- 1 nacionālā bibliotēka (Latvijas Nacionālā bibliotēka);
- 1 nozīmīga nespecializētā bibliotēka (Latvijas Akadēmiskā bibliotēka);
- 864 publiskās bibliotēkas:
t.sk. 851 pašvaldību publiskās bibliotēkas,
t.sk. Latvijas Neredzīgo bibliotēka ar 8 filiālbibliotēkām, 5 citas publiskās bibliotēkas;
- 45 speciālās bibliotēkas;
- 48 augstākās izglītības iestāžu (augstskolu) bibliotēkas;

- 1 062 vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu (skolu) bibliotēkas (LR IZM dati):
t.sk. 943 vispārīzglītojošo dienas skolu bibliotēkas,
t.sk. 32 vispārīzglītojošo vakara (maiņu) skolu bibliotēkas,
t.sk. 87 profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas (108).

Liela cerība uz pārmaiņām bibliotekārā darba attīstībā raisīja 2003.gadā pieņemtais likums „Par Latvijas Nacionālās bibliotēkas projekta realizāciju”, kurā bija plānots līdz 2008.gadam uzbūvēt jaunu Nacionālās bibliotēkas ēku un kas paredzēja arī vienotas Latvijas bibliotēku sistēmas izveidi. Līdz ar to būtu īstenots plāns, kas nodarbinājis Latvijas sabiedrības prātus jau kopš 1929.gada, un šī plāna realizācija būtu ievērojams atbalsts Latvijas bibliotēku attīstībā, līdz ar to arī universālā informācijas pakalpojuma sniegšanā sabiedrībai. Termiņi gan mainīti un ir noteikts, ka Nacionālās bibliotēkas ēka tiks pabeigta līdz 2012.gadam, darbs pie Nacionālās bibliotēkas projekta realizācijas nav apstājies.

2.2. Pagastu bibliotēkas un bibliotēku darbību reglamentējoši dokumenti

2.2.1. Vietējas nozīmes bibliotēku funkcijas starptautiskajos bibliotēku darbību reglamentējošos dokumentos

Dažādi starptautisko bibliotēku nozares organizāciju un Latvijas valdības un Latvijas bibliotēku nozares izstrādāti dokumenti virza un reglamentē ne tikai publisko bibliotēku darbību Latvijā kopumā, bet arī katras atsevišķas bibliotēkas darbību, neietekmējoties ne no konkrētās bibliotēkas lieluma, ne atrašanās vietas.

Bibliotēku darbības pamatprincipus skar arī dažādi starptautiski cilvēktiesību un kultūras jomu ietekmējoši dokumenti, kuriem Latvija pievienojusies, piemēram, Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencija.

Tā, piemēram, Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 19.pantā teikts:

„Ikvienam ir tiesības uz pārliecības un izteiksmes brīvību; šīs tiesības ietver brīvību bez iejaukšanās palikt pie saviem uzskatiem un meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas ar jebkuriem informācijas līdzekļiem neatkarīgi no valsts robežām” (13, 19.pants).

„Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas” 10.pantā tiesības uz informācijas saņemšanu un izplatīšanu uzsvērtas, saistot ar katra pilsoņa pienākumiem un atbildību (15).

To, cik svarīga ir informācijas plūsma, kādas sekas rada tās pieejamība vai aizliegšana, vislabāk pierāda incidents ASV sabiedrībā. Tūlīt pēc 2001.gada 11.septembra terora akta ASV

Kongress pieņēma terorisma novēršanas aktu – „ASV Patriotisma likumu”, kas noteica valsts iestādēm, tajā skaitā arī bibliotēkām, sniegt jebkuru informāciju par saviem klientiem, par viņu informatīvajām un lasīšanas interesēm. Amerikas bibliotekāri, grāmatu izdevēji un tirgotāji iestājas pret šo valdības prasību, pamatojot savu nostāju ar argumentu: ja valsts tik vienkārši spēj ierobežot vienu no pamatbrīvībām, nav izslēgta arī pārējo brīvību ierobežošana. 2003.gada sākumā Amerikas Bibliotekāru asociācija (ALA) pieņēma rezolūciju „Par ASV Patriotisma likumu un ar to saistītajiem pasākumiem, kas ierobežo bibliotēku lietotāju tiesības” (32).

Šis notikums ilustrē Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 19.pantā pausto: kas notiks, ja liegs brīvu informācijas apriti, un kas – ja atļaus, kā noteikts šajā deklarācijā. Situācija nav viennozīmīga. Pieņemot, ka informācijas apritei ir lielāka ietekme uz sabiedrību, tās vēsturi nekā parasts par to atklāti runāt un ka šī ietekme ir ilgspējīga, ir rūpīgi jāpārdomā, kuru scenāriju izvēlēties un attīstīt – pozitīvo (t.i., atļaut un cerēt uz veselo saprātu) vai negatīvo (t.i., kontrolēt un aizliegt, lai pasargātu). Iespējams, ka šis ir viens no tiem gadījumiem, ar kura palīdzību sabiedrībai ļaut ieraudzīt bibliotēku lomu šajā kopsakarību ķēdē un bibliotēku rīcībā esošo resursu spēku.

Bibliotēku jomā nozīmīgi starptautiski konceptuālie dokumenti pamatā balstīti tieši uz šo cilvēktiesību daļu – tiesībām brīvi rīkoties ar informāciju, un tajos bieži uzsvērta tieši publisko bibliotēku darbības nozīme, jo šī tipa bibliotēku tīkls aptver lielu sabiedrības daļu un nosaka bibliotēku darbības virzienus nacionālā, reģionālā un lokālā mērogā. Daudzās pasaules valstīs, arī Eiropas Savienībā, reģionu attīstība tiek uzskatīta par svarīgu faktoru labklājības līmeņa celšanā kā valstī, tā globālā mērogā, publiskajām bibliotēkām piešķirot redzamu lomu šajos procesos.

Kā pirmo starptautiska līmeņa saistošu dokumentu var minēt 1994. gadā sadarbībā ar IFLA izstrādāto UNESCO Publisko bibliotēku manifestu (102), kas apliecina publisko bibliotēku iespējas un uzdevumus sabiedrības attīstīšanā. Šajā dokumentā uzsvērts, ka sabiedrības un indivīda brīvība un attīstība ir cilvēces pamatvērtības. Tās var iegūt tikai labi informēti pilsoņi, kuriem

- izglītība,
- pieeja zināšanām, idejām un kultūras mantojumam

ļauj līdzdarboties sabiedrības dzīvē. UNESCO aicina valstis un pašvaldības atbalstīt publisko bibliotēku darbību, uzsverot, ka tās ir vietējais zināšanu ieguves avots un var nodrošināt izglītības, kultūras un informācijas izplatīšanu, veicināt mieru un garīgu uzplaukumu:

„Publiskā bibliotēka ir dzīvinošs spēks izglītības, kultūras un informācijas izplatīšanā un svarīgs instruments miera un garīgās labklājības ideju nostiprināšanā cilvēku apziņā” (102, 8.lpp.).

Blakus aicinājumam padarīt publisko bibliotēku pieejamu ikvienam, tiek aicināts arī respektēt vietējās sabiedrības vajadzības, izstrādājot bibliotēkas mērķus un uzdevumus. Dokumenta tekstā īpaši pieminēts: “ *Publiskā bibliotēka ir vietējais informācijas centrs, kas tās lietotājiem padara viegli un ātri pieejamas visa veida zināšanas un informāciju. [..] Bibliotēku pakalpojumi jāpielāgo gan tai sabiedrības daļai, kas dzīvo lauku rajonos, gan tai, kas dzīvo pilsētās”* (102, 9.lpp.). Runājot par pakalpojumiem, tiek uzsvērts, ka tiem jāatbilst augstām kvalitātes prasībām, vietējām vajadzībām un apstākļiem.

Publisko bibliotēku uzdevumu sadaļā izdalīts arī publisko bibliotēku pienākums nodrošināt vietējo uzņēmumu, organizāciju un interešu grupu vajadzībām atbilstošu informacionālo apkalpošanu. Prakse rāda, ka šo uzdevumu vislabāk veic tieši vietējas nozīmes publiskās bibliotēkas, kuru darbinieki izpētījuši un pārzina savu klientu loku, viņu vajadzības un intereses. Lai uzdevumus veiktu kvalitatīvi, uzsvērta sadarbība starp visu tipu un līmeņu bibliotēkām, kā arī ar atbilstošiem partneriem, piemēram, ar bibliotēkas lietotāju grupu interesēm atbilstošiem speciālistiem vietējā, reģionālajā, nacionālajā, kā arī starptautiskajā līmenī (102).

1999. gada oktobrī Kopenhāgenā notikušajā konferencē “Publiskās bibliotēkas un informācijas sabiedrība”, kurā satikās 31 Eiropas valsts politiķi un vadošās amatpersonas bibliotēku politikas jomā, tās dalībnieki vienojās par kopīgu deklarāciju. Kopenhāgenas deklarācija izvirza publiskajām bibliotēkām pamatuzdevumus, kuru veiksmīga realizācija ir liels solis sabiedrības attīstības virzienā:

- demokrātija un pilsoniskā sabiedrība;
- ekonomiskā un sociālā attīstība;
- identitātes nostiprināšana;
- mūžizglītība;
- kultūras un valodu daudzveidība (39).

Deklarācijas sastādītāji aicina visas valstu valdības un vietējās pašvaldības izstrādāt sabiedrības interesēm atbilstošu nacionālo informācijas politiku, paredzot tajā bibliotēku “vitālo un unikālo” lomu, veicināt informācijas apmaiņu veicinošas infrastruktūras radīšanu un veidot publisko bibliotēku attīstības programmu, kas spētu nodrošināt informācijas laikmetam atbilstošu pakalpojumu nodrošinājumu katram iedzīvotājam. Īpaši tiek uzsvērts:

“..publiskajām bibliotēkām ir stratēģiska iespēja uzlabot iedzīvotāju dzīves kvalitāti un demokrātiskās iespējas informācijas sabiedrībā. [..] Nodrošinot vietējās sabiedrības

vajadzībām atbilstošus informācijas pakalpojumus, publiskās bibliotēkas sniedz atbalstu vietējās sabiedrības attīstībā” (39, 19.lpp.).

IFLA (Starptautiskā Bibliotēku asociāciju un institūtu federācija) Publisko bibliotēku vadlīnijās (*Guidelines for Public Libraries*) (2001) uzsvērts, ka publisko bibliotēku uzdevums ir nodrošināt pieeju zināšanām un informācijai lokālā, reģionālā un nacionālā līmenī, un šie pakalpojumi jānodrošina visiem sabiedrības locekļiem, neskatoties uz to tautību, vecumu, dzimumu, rasi u.c., tai skaitā arī izglītības līmeni un ekonomisko statusu.

Šajā dokumentā kā galvenie uzdevumi izvirzīti:

- sabiedrības izglītība;
- informācijas sniegšana;
- atbalsts personības attīstībā un demokrātiskas sabiedrības veidošanā;
- ieguldījums ikdienas aktuālās informācijas (*daily survival information*) sniegšanā;
- sociālajā un ekonomiskajā attīstībā (84).

Publisko bibliotēku sociālā loma Publisko bibliotēku vadlīnijās (2001) īpaši uzsvērta. Bibliotēkas kalpo par satikšanās un neformālu kontaktu vietu. Sevišķi svarīgi tas ir vietās, kur šādas iespējas fizisku (attālums, slikta ceļu infrastruktūra) vai materiālu iemeslu dēļ (nabadzība, bezdarbs, ekonomiska stagnācija) ir ierobežotas. Publisko bibliotēku apmeklēšana lietotājiem sniedz pozitīvu sociālo pieredzi un var sniegt atbalstu sociālajā, ekonomiskajā un personības attīstībā gan individuāli, gan sabiedrībai kopumā. Publiskā bibliotēka ir atbildīga par vietējās kultūras vērtību saglabāšanu un popularizēšanu.

Otra aktuāla pozīcija šajās vadlīnijās ir publisko bibliotēku savstarpēja sadarbība, kā arī sadarbība ar citām iestādēm. Bibliotēku sadarbību mūsdienās atvieglo informācijas tehnoloģijas, un tā ir absolūti nepieciešama, jo “[..]lai cik liela un labi apgādāta nebūtu kāda bibliotēka, tā nespēj viena apmierināt pilnīgi visas sava lietotāja vajadzības” (84, 9.lpp.). Nelielām publiskajām bibliotēkām no metropoles attālinātos reģionos šī mūsdienu tehnoloģiju sniegtā sadarbība ir īpaši svarīga, jo tās nekādi apstākļi neatbrīvo no savu klientu kvalitatīvas apkalpošanas. Sadarbība palīdz apvienot un koordinēt resursus un to izmantošanu. Vēl viens sadarbības mērķis- bibliotēkai kā sadarbības partnerim jāveido saites ar citām vietējām organizācijām (skolām, komercstruktūrām, kultūras iestādēm u.c.) (84, 9.lpp.).

Starptautisko dokumentu klāstā publisko bibliotēku loma un lauku iedzīvotāju vajadzības izceltas arī 2003.gadā Oeirā (Portugālē) notikušajā PULMAN konferencē „No a līdz @: mācoties citam no cita e-Eiropā” pieņemtajā *Oeiras* manifestā. Šajā konferencē tikās ministri, vadošie politiķi un bibliotēku darba speciālisti no 36 Eiropas valstīm, lai konferences

noslēgumā taptu šis manifest, kurā izvirzītas mūsdienu bibliotēku darba prioritātes Eiropas kontekstā.

Oeiras manifestā publiskajām bibliotēkām izvirzīti aktuāli uzdevumi:

- demokrātijas un pilsoniskās līdzdalības veicināšana;
- mūžizglītības nodrošinājums;
- ieguldījums sabiedrības ekonomiskajā un sociālajā attīstībā;
- kultūras daudzveidības saglabāšanu un nodošanu sabiedrībai (79).

Šajā dokumentā akcentēta brīva pieeja zināšanām jebkuram cilvēkam, īpaši sociāli neaizsargātajām grupām, un pie šīm grupām minēti arī lauku iedzīvotāji. Lauku iedzīvotāji šajā dokumentā minēti īpašo bibliotēkas lietotāju grupu kontekstā: invalīdi, pusaudži, vecie ļaudis, bezdarbnieki un lauku iedzīvotāji.

Lai sasniegtu šos mērķus, *Oeiras* manifestā uzsvērtas moderno IT iespējas un digitalizācija, kuru uzdevums ir – novērst sociālo un digitālās izslēgtības riska grupu veidošanos, kā arī bibliotēku sadarbība ar arhīviem un muzejiem, skolām, biznesa sabiedrību, paceļot sadarbību efektīvas partnerības līmenī, kas veicinātu vietējo pakalpojumu attīstību (79).

2005.gada novembrī Ēģiptē, forumā „*Bibliotheca Alexandrina*” pieņemtajā „Aleksandrijas manifestā par bibliotēkām un informācijas sabiedrību” teikts:

- bibliotēkas un informācijas dienesti sniedz ieguldījumu visaptverošas informācijas sabiedrības darbībā;
- sekmē intelektuālo brīvību, nodrošina pieeju informācijai, idejām un daiļdarbiem neatkarīgi no vides un robežām;
- palīdz ievērot demokrātiskas vērtības un vispārējās cilvēktiesības;
- tie ir nozīmīgi e-pārvaldes ieviešanā;
- sekmē ražošanu, informācijpratību, samazina digitālo plaisu un mazina nabadzību (1).

Šis dokuments, savukārt, akcentē cilvēkresursu attīstību un to lomu ekonomikas attīstībā. Turpat arī ietverts aicinājums valstu valdībām, reģionālajai un vietējai varai investēt bibliotēku attīstībā, jo atdeve ir vismaz 4-6 reizes lielāka par kapitālieguldījumiem un sniedz lielu sabiedrisku labumu. Līdzeklis šo mērķu sasniegšanai ir investīcijas un bibliotēku tīkla paplašināšana (1).

Viens no jaunākajiem Eiropas līmeņa dokumentiem, kas īpaši uzsver vietējās nozīmes kultūras un informācijas institūciju nozīmi, ir 2005.gadā tapušās *Calimera (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resource Access)* vadlīnijas. Tas ir publisko bibliotēku, muzeju un arhīvu koordinējošs rīcības projekts EK 6.ietvarprogrammā.

Calimera tīmekļa vietnē tiek skaidrota šīs abreviatūras nozīme un uzsvērts, ka vārds „*local*” šajā virknē izsaka galveno: vietējās kultūras un informācijas iestādes (t.i., bibliotēkas, arhīvi, muzeji, kultūras iestādes) tiek rosinātas uzņemties un pildīt jauno lomu, ko tām uzliek sabiedrības pāreja uz zināšanu sabiedrību (110).

Vadlīnijas nosauktas par „Labas prakses vadlīnijām”, tajās ietvertas nodaļas par

- sociālo politiku,
- kultūras identitātes saglabāšanu,
- e-pārvaldi un pilsonību,
- formālo un neformālo mācīšanos un mūžizglītību,
- kultūras, izglītības, informācijas iestāžu menedžmentu,
- resursu tehniskajiem jautājumiem (11).

Sociālās politikas nodaļā viens no svarīgākajiem akcentiem likts uz t.s. sociālo iekļaušanu. Šajā dokumentā augstākminētajām iestādēm ieteikts iedzīvotāju grupu sociālajā iekļaušanā izmantot dažādas pozitīvas aktivitātes, pielāgojot un paplašinot sniegto pakalpojumu klāstu, veidojot jaunas saiknes un partnerību ar vietējo sabiedrību un institūcijām, dažkārt pat izaicinot vietējās tradīcijas (11).

Calimera vadlīnijās ieteiktais rīcības modelis jau ilgi pirms šo vadlīniju nākšanas klajā ir bijis vērojams vairumā Latvijas pagastu publisko bibliotēku kā vienīgais iespējamais ceļš pierādīt bibliotēkas darbības lietderību Latvijas laukos un sniegt palīdzīgu roku Latvijas lauku iedzīvotājiem, lai palīdzētu viņiem integrēties strauji mainīgajā sabiedrībā laikā, kad sociālās un ekonomiskās struktūras lauku reģionos zaudēja stabilitāti. Šī pētījuma galvenais mērķis ir parādīt šo Latvijas pagastu publisko bibliotēku pozitīvo aktivitāti, šo pakalpojumu pielāgošanu un paplašināšanu, kā arī sadarbības tīkla veidošanos.

2.2.2. Latvijas likumu un valdības dokumentu radītā niša pagastu bibliotēkām

Bibliotēku politika ir pastāvējusi visos laikos, jo jebkurā politiskā iekārtā bibliotēkas dibinātājam ir bijuši savi mērķi. Demokrātiskā sabiedrībā jebkuru, arī bibliotēku politikas pamatnostādņu realizācija ir komplicēta, jo, atšķirībā no totalitāro iekārtu politiskajām nostādņām, nekas nav negrozāmi nosacīts, nekas nav pabeigts un neapstrīdams, viss notiekošais drīzāk ir process, nevis rezultāts.

Bibliotēku darbības iniciētājs ir tās darbinieks – bibliotekārs, tādēļ katram bibliotēkas darbiniekam ir ne tikai jāorientējas likumos un normatīvajos dokumentos, kas var skart bibliotēkas darbību, bet arī jāprot tajos izteiktie norādījumi un normas izprast un optimāli

pielietot ikdienas darbā. Mūsdienu sabiedrības prasības, pasūtījums mainās ātrāk nekā likumi, tādēļ bibliotēkām ir jābūt profesionālim šī vārda visdziļākajā nozīmē, neraugoties uz to, vai šis darbinieks strādā valsts nozīmes bibliotēkā, vai viņa pārziņā ir vietējas nozīmes neliela bibliotēka Latvijas laukos:

„Bibliotēku politikas izstrādē un realizācijā vienlīdz nozīmīga ir gan mazas lauku pašvaldības bibliotēkas, gan Nacionālās bibliotēkas ikdienas darbība, jo bibliotēku politika neveidojas izolētā vidē, šaurā politiķu un profesionāļu lokā” (101, 7.lpp.).

Latvijas likumu un normatīvo dokumentu pamatā, pirmkārt, ir bibliotēku darba starptautiskās vadlīnijas, otrkārt, tiek ņemts vērā sabiedrības pieprasījums, bez kura apzināšanas tas nevarētu tikt formulēts attiecīgos dokumentos. Kā primārais dokuments Latvijā, kas garantē bibliotēku brīvu darbību un iedzīvotāju tiesības brīvi iegūt un izplatīt informāciju, ir Latvijas Republikas Satversme, kurā noteikts:

“Ikvienam ir tiesības brīvi turēties pie saviem uzskatiem. Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi [...] meklēt, iegūt, uzkrāt, izplatīt informāciju. Politiskā cenzūra Latvijā ir aizliegta” (49, 100.pants).

Publisko bibliotēku darbību skar vai ietekmē daudzi mūsu valsts normatīvie dokumenti, taču svarīgākie no tiem ir:

- likums „Par Latvijas Nacionālo bibliotēku” (1992) (53);
- LR Pašvaldību likums(1994) (56, 57);
- „Bibliotēku likums”(1998) (46);
- likums “Par Latvijas Nacionālās bibliotēkas projekta īstenošanu” (2003)(55);
- Obligāto eksemplāru likums (2006) (77).

Vairāki Latvijā izstrādātie dokumenti, kas skar kultūrpolitiku un informācijas sabiedrības attīstību, attiecas arī uz bibliotēku darbību:

- “Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes” (1996) (50);
- Nacionālā programma “Informātika” (1998) (71);
- Nacionālā programma „Kultūra” (apakšprogramma „Bibliotēkas”) (2001) (72);
- Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas (VVBIS) koncepcija (2001) (109);
- sociāli ekonomiskā programma "e-Latvija" (2002) (92);
- Valsts Kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.- 2015.gadam (2006) (104);
- Nacionālās attīstības plāns (2006) (73).

Ir izstrādāti arī vairāki Ministru Kabineta noteikumi, kas reglamentē bibliotēku darbu:

- Nr.355 „Vietējas nozīmes bibliotēku tīkla darbības noteikumi”(2001) (106);
- Nr. 354 „Nacionālā bibliotēku krājuma noteikumi”(2001) (68);

- Nr.356 „Nacionālā kopkataloga veidošanas un izmantošanas kārtība”(2001) (69);
- Nr.371 „Noteikumi par bibliotēkas darbam nepieciešamo darbinieku skaitu un darbinieku amatu ieņemšanai nepieciešamo izglītību”(2001)(76);
- Nr.395 „Bibliotēku materiālā un tehniskā pamata normatīvi” (2001) (8);
- Nr.415 „Bibliotēku darbībai nepieciešamā finansējuma normatīvi”(2001) (7);
- „Bibliotēku akreditācijas noteikumi” (2006) (6).

Vairums pieminēto dokumentu attiecas uz jebkuru Latvijas bibliotēku, neraugoties uz tās atrašanās vietu vai lielumu. Šī pētījuma sakarā likumdošanas akti un normatīvie dokumenti skatīti ar mērķi izcelt un akcentēt tieši to satura daļu, kas skar Latvijas pagastu pašvaldību publiskās bibliotēkas, tātad – publiskās bibliotēkas lauku vidē.

„Bibliotēku likums”, kas pieņemts 1998.gadā, ar grozījumiem 2002.gadā, uzskatāms par pamatdokumentu. Šis likums nosaka:

- bibliotēku darbības pamatprincipus;
- bibliotēku sistēmu;
- bibliotēku savstarpējās attiecības;
- tiesības un pienākumus;
- bibliotēku finansēšanas kārtību;
- lietotāju tiesības un pienākumus;
- valsts un pašvaldību uzdevumus bibliotēku jomā (46).

Likumā teikts, ka tā mērķis ir „*nodrošināt bibliotēku pastāvēšanu un jaunu bibliotēku veidošanos, kā arī veicināt to aizsardzību un attīstību*” (46, 2.pants). Daļa pagastu pašvaldību publisko bibliotēku Latvijas administratīvās reformas, lauku reģionu sociālekonomiskā stāvokļa, vietējās pašvaldības vadības izpratnes trūkuma vai pašvaldību finansiālas nabadzības dēļ ilgstoši atradušās apdraudējuma un kavētas attīstības zonā. Attiecīgi – „Bibliotēku likuma” 2.pantā paustais apgalvojums uzskatāms par valsts juridisku apsolījumu nepieļaut Latvijā bibliotēku tīkla sairšanu.

Bibliotēkas jēdziena skaidrojumā „*Bibliotēka ir[..] kultūras, izglītības un informācijas iestāde [..]*” (46, 3.pants), nav norādīti nekādi ierobežojumi, tādējādi šo definīciju attiecinot uz absolūti visām bibliotēkām Latvijā. Neatkarīgi no to lieluma vai atrašanās vietas, tās uzskatāmas par iestādēm, uz kurām attiecas iestādes atbildība, tiesības un pienākumi.

Īpaši svarīgu uzdevumu pagastu pašvaldību publiskajām bibliotēkām izvirza „Bibliotēku likuma” 13.pants „Vietējas nozīmes bibliotēka”, kurā noteikts, ka „*tā nodrošina bibliotēkas pakalpojumus lietotājiem to dzīvesvietas, darba, mācību, atpūtas vietu un citu vietu tiešā tuvumā*” (46, 13.pants). Samērojot šajā pantā izteikto prasību ar „Vietējas nozīmes

bibliotēku tīkla darbības noteikumiem”, var pamanīt uz normatīvo dokumentu vispārinājuma pamata radušos neatbilstību tieši lauku teritorijās: šajos noteikumos teikts, ka pašvaldībās vietējas nozīmes bibliotēku blīvums ir noteikts 1 publiskā bibliotēka uz 2000 iedzīvotājiem (106). Balstoties uz statistiku, kas parādās Nacionālajā programmā „Kultūra 2000- 2010” (2001), Latvijā šīs programmas izstrādāšanas laikā ir bijusi viena publiskā bibliotēka uz vidēji 2645 iedzīvotājiem (72).

Ņemot vērā iedzīvotāju blīvumu un dzīvesveidu lauku teritorijās, 2000 iedzīvotāji bieži vien ir izkliedēti visā pagasta teritorijā, tādēļ viena bibliotēka nevar nodrošināt „Bibliotēku likuma” 13.pantā izvirzīto prasību. Vairums Latvijas pagastu pašvaldību sekmīgi risina šo jautājumu, uzturot vairākas nelielas bibliotēkas vai grāmatu izsniegšanas punktus, tātad – akceptē papildus līdzekļu ieguldīšanu pagasta iedzīvotāju labā.

Šī panta 2.apakšpunktā uzsvērts, ka „*tā [vietējas nozīmes bibliotēka] uzkrāj un sistematizē universāla vai specifiska rakstura iespieddarbus un cita veida dokumentus, kas apmierina attiecīgās bibliotēkas lietotāju prasības*” (46, 13.pants). Šeit diezgan uzskatāmi parādās bibliotēkas tendence iespējami tuvināties savam lietotāju kontingentam ne tikai fiziski, bet arī garīgi, kas īpaši raksturīgs pagastu pašvaldību publiskajām bibliotēkām, turklāt apgriezti proporcionāli – jo mazāks pagasts, jo tuvinātāka apkalpošana lietotāju interesēm. Var izteikt pieņēmumu, ka šajā gadījumā nevis likums nosaka bibliotēkas darbības nianses, bet jārēķinās ar iepriekš pieminētā sabiedrības pasūtījuma ienākšanu likumdošanā.

„Vietējas nozīmes bibliotēku tīkla darbības noteikumu” 4.punktā izvirzītie noteikumi ļauj vilkt paralēles ar sabiedrībai tuvinātas apkalpošanas teorijas pamatnostādņēm, jo šis pants, kas balstās uz vajadzību sniegt apkalpojamās teritorijas iedzīvotājiem universālo informācijas pakalpojumu, prasa nodrošināt: „*4.1. bibliotēkas un uzziņu informācijas pakalpojumus – tradicionālo un elektronisko informācijas avotu, katalogu, datu bāzu, pārlūksistēmu, iekšzemes un starptautiskā starpbibliotēku abonementa un dokumentu piegādes sistēmu izmantošanu; 4.2. biznesa, finansu un citus lietišķās informācijas pakalpojumus; 4.3. vispārīgos informācijas pakalpojumus; 4.4. informācijas pārraides pakalpojumus (elektroniskais pasts, failu pārraide, pašvaldības publiskās informācijas izplatīšana u.tml.)*”(106, 4.punkts). Nosauktie pakalpojumi nav kvalificējami kā šauri specifiski bibliotekāri vai informatīvi, un lauku apdzīvotās vietās tiem ir īpaša nozīme vāji attīstītās infrastruktūras dēļ, sava loma te ir arī fiziskajiem attālumiem no pilsētām kā pakalpojumu un kultūras centriem.

„Bibliotēku likuma” 17.pantā „Bibliotēku finansēšana” noteikts, ka „*Valsts un pašvaldības finansē to īpašumā esošas bibliotēkas[.]*”(46, 17.pants), taču interesantus secinājumus var izdarīt, iepazīstoties ar LR likumu „Par pašvaldībām”. Pirmā šī likuma

redakcija 1994.gadā 15.panta 4.apakšpunktā paredz, ka viena no pašvaldības funkcijām ir gādāt par izglītību un rūpēties par kultūru, atšifrējot šīs darbības tuvāk. Viens no atšifrējumiem ir konkrēts un saistošs bibliotēkām:

„tautas bibliotēku izveidošana un to darbības nodrošināšana”(57, 15.pants).

Jau 1997.gada redakcijā likumā „Par pašvaldībām” šis teksts tiek svītrots un pārveidots. 2005.gada redakcijā var lasīt, ka pašvaldību tiesības ir veidot pašvaldību iestādes, apstiprināt budžetu, bet viena no funkcijām – gādāt par iedzīvotāju izglītību, šeit nosaucot tādas dibināmas iestādes kā, piemēram, kultūras iestādes un izglītības atbalsta iestādes (56,15.pants). Tātad pašvaldību ziņā ir iestādes dibināšana un slēgšana, finansu sadale, kas faktiski ir iestādes pastāvēšanas un darbības pamats. Kaut gan bibliotēku darbības spektrs ir plašs un tās var nodēvēt gan par kultūras, gan izglītības atbalsta iestādēm, vai tā būs tieši bibliotēka – par to likums „Par pašvaldībām” vairs nerunā.

Bibliotēku nozares attīstības politiskie, profesionālie un informacionālie attīstības virzieni un mērķi ir noteikti Latvijas kultūras politikas dokumentos - “Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes” (1996), „Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015.gadam” un Nacionālajā programmā “Kultūra” (apakšprogrammā “Bibliotēkas”) (2000-2010).

Sākotnējā dokumentā “Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes” (1996) tiek apgalvots, ka Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatprincips ir neiejaukties radošo procesu regulēšanā, bet vienlaikus nodrošināt labvēlīgus apstākļus un nepieciešamos resursus kultūras procesa norisei, indivīda un tautas pozitīvās radošās iniciatīvas atraisīšanai, kā arī kultūras infrastruktūras funkciju nodrošināšanai (50). Kā vieni no galvenajiem kultūrpolitikas uzdevumiem šajā dokumentā tiek izvirzīti:

- noteikt kultūratbildību visos līmeņos – valstiskajā, pašvaldību, sabiedriskajā un individuālajā;
- sekmēt novadu kultūras attīstību, kultūras centru veidošanos ārpus Rīgas, nodrošinot pilnvērtīgu kultūrvidi visā Latvijā;
- valsts deleģēta atbildība pašvaldībām par lēmumu pieņemšanu vietējās kultūras infrastruktūras uzturēšanā.

Turpat tiek atzīmēts, ka par tautas bibliotēku izveidi un pilnvērtīgu darbību katras pašvaldības teritorijā gādā valsts un pašvaldības (50).

Kā loģisks laika, politisku un sociālekonomisku pārmaiņu diktēts turpinājums top Nacionālā programma „Kultūra 2000- 2010” (2001) un „Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.- 2015.gadam” (2006). Nacionālā programma „Kultūra” ienes jaunus akcentus – kultūra

rada ievērojamas materiālās vērtības, un tai ir ne tikai garīgā, bet arī tautsaimnieciskā atdeve (72).

Šajā dokumentā daudzviet uzsvērtā kultūras institūciju un kultūras vērtību sociālekonomiskā daba, kā arī iepriekš ar kultūru attāli saistītu kategoriju nozīme:

- infrastruktūra;
- menedžments;
- sadarbība;
- reģionālā attīstība;
- kultūras NVO pašvaldībās (72).

Tiek arī atzīts, ka, diemžēl, 1996.gada dokumentā ieskicētie kultūrpolitikas pamatprincipi nonākuši konfliktā ar reālo praksi un iespējām, tā aizkavējot kultūrpolitikas sekmīgu attīstību Latvijā. Nacionālā programma „Kultūra 2000-2010” norāda, ka funkciju pārņemšana jānostiprina likumā „Par pašvaldībām” un turpmāk to veikšanai jāparedz atbilstošs finansējums (72).

Apakšprogrammā „Bibliotēkas” uzsvērtā bibliotekāro pakalpojumu pieejamības nodrošināšana, bibliotēku reģionālās politikas izstrādāšanas nepieciešamība, kā arī bibliotēkas nodēvētas par vietējiem un reģionāliem

- kultūras,
- izglītības,
- informācijas un
- sociālās komunikācijas centriem. (72).

Minētajā apakšprogrammā, domājot par gaidāmo reģionālo reformu, izdalīti 4 bibliotēku līmeņi:

- valsts nozīmes bibliotēkas;
- reģionu nozīmes bibliotēkas;
- rajonu (novadu) galvenās bibliotēkas;
- vietējas nozīmes bibliotēkas pagastos, mazpilsētās, mācību iestādēs, pensionātos, slimnīcās, cietumos u.c. (72).

Vietējas nozīmes bibliotēku grupā var vērot pretrunu. Ja raugās no tipoloģiskā viedokļa, visas nosauktās ir publiskās bibliotēkas, arī no lokālā viedokļa tās ir vietējas nozīmes bibliotēkas. Taču jāņem vērā ievērojamās atšķirības nosaukto bibliotēku sociālās atbildības apjomā, mērķos un uzdevumos, mērķauditorijas sastāvā, krājumu veidošanas specifiskā. Atšķirīga ir arī šo iestāžu pakļautība, finansēšanas kārtība, vieta pastāvošajā bibliotēku sistēmā, akreditēšanās prasības un kārtība.

„Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.- 2015.gadam”, runājot par reģionu sabalansētu attīstību, atzīst, ka Latvijā līdz šim nav definēts un nodrošināts minimālais „kultūras pakalpojumu grozs” (104).

Tāpat tiek atzīts, ka kultūras infrastruktūra un materiāli tehniskā bāze lielā daļā pašvaldību ir novecojusi, tās atjaunošana un sakārtošana bijusi fragmentāra, un kā tāda šī infrastruktūra neatbilst mūsdienu prasībām, ir nerentabla un kavē attīstību.

Šajā dokumentā ir mēģināts definēt nepieciešamo kultūras minimumu visos administratīvajos līmeņos. Vairums Latvijas pagastu pieder pie 1.līmeņa, kur publiskā bibliotēka ar interneta pieslēgumu tiek nosaukta kā pirmā iestāde, kuras pakalpojumi uzskatāmi par nepieciešamiem. Vērojama neatbilstība līmeņu dalījumā pēc iedzīvotāju skaita. 1. līmenis nosaukts ar 500- 1500 iedzīvotājiem. 2.līmenis, kuram ir izvirzītas gluži cita apjoma un daudz nopietnākas prasības, sākas ar ne mazāk kā 5000 iedzīvotājiem. Kurā līmenī atrodas lielais vairums pagastu pašvaldību, kurās ir no 1500 līdz 5000 iedzīvotājiem?

Veidojoties informācijas un zināšanu sabiedrībai Latvijā, bibliotēku līdzdalība šīs sabiedrības vajadzību nodrošināšanā tika ietverta arī nacionālajās programmās “Informātika” (1998) un “e-Latvija”(2002).

Reģionālās un lauku attīstības kontekstā tiešas norādes uz bibliotēku ieguldījumu nav akcentētas. 20.gadsimta beigās un 21.gadsimta sākumā dominēja atziņa, ka lauki nav tikai vieta lauksaimnieciskai ražošanai, bet tika uzsvērts arī lauku apgabalu sociālais un kultūras potenciāls. 1998.gadā, sadarbojoties Vides aizsardzības un Reģionālās attīstības ministrijai ar Zemkopības, Ekonomikas, Izglītības un zinātnes, Labklājības, Kultūras, Satiksmes ministriju, kā arī piedaloties pašvaldībām, tika izstrādāta Lauku attīstības programma. Tajā tika iekļautas vairākas apakšprogrammas, starp tām arī „Izglītība un kultūra laukos”, „Veselības aprūpe laukos” un citas, jo, tika atzīts, ka lauku attīstībai ir svarīgi ietvert cilvēciskos, ekonomiskos un kultūras aspektus (44, 8.lpp). To savulaik atzīmējis arī zemkopības ministrs A.Slakteris: lai lauki būtu pievilcīgi un konkurētspējīgi, ir jārada vide – skola, ārsts, bibliotēka – jo ar attīstītu lauksaimniecību vien ir par maz (51).

Šī darba tapšanas laikā lauku attīstības izpratne valsts līmenī ir mainījusies, atbildība par dažādu jomu attīstību ir sadalīta un deleģēta attiecīgo nozaru ministrijām. Zemkopības ministrijas dokumenti, kuros minēta lauku attīstība, aprobežojas ar lauksaimniecībai saistošām aktivitātēm. LR likums „Par lauksaimniecības un lauku attīstību” definē:

„Lauku attīstība – nelauksaimniecisko produktu ražošana lauku teritorijā, kā arī ar ūdens un zemes resursu izmantošanu saistīto pakalpojumu sniegšana” (54).

Tāpat par ES mērķdotāciju izmantošanu, zemes apsaimniekošanu un lauksaimnieciskās ražošanas veicināšanu runā arī „Lauku attīstības programma 2007.- 2013.gadam”. Lauku infrastruktūras situācijas analīzē šajā dokumentā par kultūras vidi teikts:

„Lauku teritorijā ir samērā vienmērīgs kultūras institūciju pārklājums (lauku teritorijā ir 72% tautas namu, 77% pašvaldību publisko bibliotēku, 36% Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu, 60% muzeju, 87% kultūrizglītības iestāžu un tajos darbojas 60% no pašdarbībā iesaistīto dalībnieku skaita), kas rada pamatu kvalitatīvu kultūras pakalpojumu pieejamībai lauku teritorijas iedzīvotājiem atbilstoši minimālā kultūras pakalpojuma groza prasībām” (48, 138.pants). Minētie fakti attiecināti pie Latvijas lauku vides SVID analīzes stiprajām pusēm (48).

LEADER programma - mērķtiecīgas, koordinētas aktivitātes lauku attīstībai, kuru būtība ir uzlabot lauku dzīves kvalitāti - ietver tādus darbības virzienus kā

- ekonomikas un sociālā augšupeja,
- dabas un kultūras resursu optimāla izmantošana,
- sadarbība,
- vides uzlabošana un
- apmācības cilvēkresursu attīstīšanai (38).

Šie lauku attīstības darbības virzieni, kas centrā izvirza interešu jeb „vietējās rīcības grupas”, tiecas saskarties vai saskaras ar publisko bibliotēku pamatfunkcijām un kuru īstenošanā bibliotēkas varētu sniegt vērtīgu atbalstu.

Viens no galvenajiem mūsu valsts attīstības stratēģiskās plānošanas dokumentiem, „Nacionālais attīstības plāns” (2006), nosaka pamatu visam iepriekšminētajam tieši tādā veidā, ka šajā dokumentā izvirzītais valsts plānotās augšupejas pamatresurss un prioritātes vistiešākā veidā ietiecas bibliotēku darba laukā.

Augstākminētajā dokumentā valsts izaugsmes modelis ir – „cilvēks pirmajā vietā”, un izaugsmes galvenais resurss – zināšanas:

„Zināšanu pārvaldība, koordinēta un virzīta to radīšana, uzkrāšana, izplatīšana un lietošana kā komplekss process kļūst par ekonomiskās un sociālās dzīves pamatu”(73, 8.lpp.).

Izaugsmes mērķa – cilvēka dzīves kvalitātes pieauguma – sasniegšanai blakus infrastruktūras sakārtošanai un ienākumu stabilizēšanai uzsvērtā arī mūžizglītība, kultūrvide, kultūrvēsturiskais mantojums, moderni pakalpojumi, reģionu izaugsme. Daudzi no līdzekļiem, kā sasniegt izvirzītos mērķus, ir publisko bibliotēku rīcībā, piemēram:

- izmantot izglītības un kultūras potenciālu harmoniskas personības izaugsmei;
- izmantot mūsdienu informācijas tehnoloģijas un to piedāvātās iespējas;
- attīstīt kultūras informācijas sistēmu un pakalpojumus;

- palielināt rajonu, pilsētu, pagastu izglītības centru kapacitāti un veidot jaunus centrus;
- izveidot vienotu kultūras telpu;
- veicināt pilsētu/lauku sadarbību (73).

Latvijas normatīvo aktu un citu valdības dokumentu analīzes rezultātā var secināt, ka bibliotēkām, īpaši publiskajām bibliotēkām izveidojies plašs darba lauks, jo valsts stratēģiskajā plānošanā jūtama vajadzība pēc bibliotēku pakalpojumiem un līdzdalības sociālajos, izglītības un kultūras procesos. Tajā pašā laikā bibliotēku līdzdalība nav minēta kā viens no drošiem līdzekļiem attīstības veicināšanai valstī kopumā un reģionālajā attīstībā īpaši. Konkrēts, stratēģisks bibliotēku piesaistījums attīstības procesiem valstī ne tikai palīdzētu veicināt daudzus procesus sabiedrībā, bet izceltu bibliotēku kā institūciju, kas veido pievienoto vērtību, un veidotu bibliotēku publicitāti. Tas savukārt radītu t.s. „sniega pikas” efektu – bibliotēku atpazīstamība ļautu tām un nozarei kopumā piesaistīt vairāk līdzekļu un investīciju, līdz ar to uzlabojot un paplašinot sabiedrībai tik nepieciešamo pakalpojumu klāstu.

2.3. Publisko bibliotēku darbības apstākļi Latvijas laukos

2.3.1. Lauku definīcija

Tā kā pagastu publiskās bibliotēkas atrodas laukos un darbojas saskaņā ar lauku sabiedrības vajadzībām, tās varētu dēvēt arī par lauku bibliotēkām (*rural library*), kā to dara ASV un citās valstīs. Arī Latvijas presē un pat rakstos bibliotekāru profesionālajos izdevumos reizēm tiek lietots šis apzīmējums. Mēģinot šī pētījuma ietvaros atbildēt uz dabisko jautājumu – kas ir lauki? – izrādījās, ka šī definīcija ir daudzslāņaina un sarežģīta. Promocijas darba nosaukums „Mūsdienu publiskā bibliotēka Latvijas pagastos” nemaina pētījuma pamatnostādnes, taču ievieš formālu skaidrību. Šī pētījuma kontekstā ļoti svarīgi definēt jēdzienu „lauki”.

Visaptverošākās lauku apvidu definīcijas izstrādātas ASV un Kanādā. Uzziņu avotu izpētes gaitā tika atklāti vairāki paņēmieni, kā definēt lauku teritoriju gan pēc ģeogrāfiskiem, gan sociāliem, gan demogrāfiskiem kritērijiem.

ASV lauku attīstības politika ir izstrādāta un plaši atspoguļota dažādos interneta materiālos. Tur redzam, ka ASV 2004.gadā laukos dzīvojuši 25% iedzīvotāju (salīdzinoši Latvijā tajā pašā laikā – 32,2%). ASV Tautas skaitīšanas birojs (*US Census Bureau*) nosaka – lauki ir atklāta teritorija, kuru apdzīvo mazāk nekā 2500 iedzīvotāji (111). Salīdzinot - šī

apdzīvotā teritorija atbilst Latvijas „Valsts Kultūrpolitikas vadlīnijās 2007- 2015” minētajam 1.administratīvajam līmenim.

ASV un tās kaimiņvalstis (Kanāda, Kolumbija) teritoriālo dalījumu izstrādā ļoti rūpīgi, izvēršot un attīstot vairākas teorijas, kas tiek rūpīgi apspriestas un salīdzinātas zinātniskos un publicistiskos darbos. Tā, piemēram, Kanādas „*Census Bureau Dictionary*” izdalīti 3 reģionu tipi:

- „*predominantly rural region*” (vairāk kā 50% lauku teritorijas – nosacīti tulkojot „lauku dominante”);
- „*intermediate region*” (no 15- 50% lauku teritorijas – „vidus- vai starpreģions”);
- „*predominantly urban region*” (mazāk kā 15% lauku teritorijas – „urbānā jeb pilsētvides dominante”) (103).

Eiropas Savienības reģionālā politika veidojusies jau gadu desmitiem, tādēļ dominē vēsturiskie apstākļi un tradīcijas. Lai aptvertu reģionu īpatnības un izveidotu optimālu konkrētā reģiona attīstības politiku, ņem vērā šādus pamatapstākļus:

- kultūrvēsturiskos (kādas nācijas vai etniskās grupas apdzīvojušas teritoriju, kādas kultūrvēsturiskas vērtības vai tradīcijas šajā reģionā iedibinājuši);
- ģeogrāfiskos un klimatiskos;
- nodarbinātību (ekonomiskā darbība, industrija) (20, 4.lpp.).

Eiropas Savienības reģionālā politika nosaka, ka „*palīdzībai jākoncentrējas uz reģioniem, nevis uz valstīm*” (20, 6.lpp.).

Eiropas Savienības ietvaros lauki ir reģioni, kas ietver dabiskas lauku ainavas, mežus, saimniecības, ciemus, nelielas pilsētiņas, atsevišķus reģionu un rūpniecības centrus; augsti tiek vērtēti dabas resursi, dabiskā vide un vietējās kultūras tradīcijas; pieaug lauku nozīme brīvā laika pavadīšanā.

Saskaņā ar *Eurostat* (Eiropas Kopienas Statistikas pārvalde) klasifikāciju izšķir blīvi, vidēji apdzīvotas un mazapdzīvotas teritorijas. Kritēriji ir iedzīvotāju skaits un blīvums pašvaldībā:

- blīvi apdzīvotā teritorijā ir vairāk nekā 50 tūkstoši iedzīvotāju un ne mazāk kā 500 iedzīvotāju uz kvadrātkilometru.;
- vidēji apdzīvotā teritorijā – mazāk nekā 50 tūkstoši iedzīvotāju, līdz 100 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru;
- pārējās ir mazapdzīvotas teritorijas, ar piebildi, ka mazapdzīvotās teritorijas tiek uzskatītas par lauku teritorijām (20).

Ir izstrādāta arī telpiskā reģionu tipizācija. Šajā dalījumā lauki tiek dēvēti par *lauku perifērijas reģioniem* un raksturoti kā neattīstīti vai vāji attīstīti reģioni, kuros koncentrējas lauksaimnieciska darbība ar zemu kapitalizācijas īpatsvaru – mazapdzīvoti reģioni ar nelieliem urbanizācijas centriem (21).

Ir arī alternatīva lauku teritoriju noteikšanas metode. Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (EDSO) ieteikusi – lauku apgabali ir vietas, kurās iedzīvotāju blīvums nepārsniedz 150 iedzīvotājus uz kvadrātkilometru (20,10.lpp.). Ja šāds kritērijs tiek ņemts par pamatu lauku attīstības stratēģijai, tad pēc statistikas spriežot, Latvijas kopējais vidējais iedzīvotāju blīvums ir tikai 35,5 iedzīvotāji uz kvadrātkilometru, tātad visa Latvija uzskatāma par lauku teritoriju, bet rajonos vismazākais blīvums ir Ventspils rajonā – 5,7, lielākais Rīgas rajonā – 50,0 iedzīvotāji uz kvadrātkilometru (CSB dati, 2005.gads).

Latvijas reģionālajā politikā ir grūti izdalīt vienu konkrētu un nepārprotamu kritēriju vai atrast definīciju, kas ir lauki. Tas ir interesants fakts, ņemot vērā, ka reģionālā politika un lauku attīstības politika ir noteiktas par prioritātēm. Protams, jāpieņem, ka, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, tiek pārņemti Eiropas kritēriji, bet dažādos dokumentos var atrast dažādas atbildes uz jautājumu – kas tiek uzskatīts par laukiem Latvijā?

Lauku attīstības rokasgrāmatā atrodam faktu, ka Latvijā par laukiem uzskata apdzīvotas vietas, kurās ir individuālās saimniecības, ciemi un mazpilsētas (52). Tādā gadījumā par lauku bibliotēkām uzskatāmas arī gandrīz visu rajonu galvenās bibliotēkas. „Lauksaimniecības un lauku attīstības likums” nosaka, ka lauki ir visa Latvijas teritorija, izņemot republikas nozīmes pilsētas un rajonu centrus (54).

Pagastu bibliotēku darbības jēga ir tieši vietējās sabiedrības apkalpošanā. Latvijas kritērijs, kas nosaka, kuri cilvēki uzskatāmi par lauku iedzīvotājiem, vēsta, ka visi iedzīvotāji, kas deklarējuši dzīvesvietu kādā no Ministru Kabineta apstiprinātajā pilsētu sarakstā ietvertajām pilsētām, ir pilsētnieki (CSB dati). Visi pārējie uzskatāmi par lauciniekiem. Tas gan ievieš administratīvu skaidrību, bet realitātē izskatās citādi. Ļoti daudzi cilvēki nedzīvo deklarētajās dzīvesvietās, daudzi laucinieki strādā pilsētā, un tur arī saņem bibliotēkas pakalpojumus.

Lauku un lauku iedzīvotāju nošķiršanas robežas ir visai plūstošas, tādēļ pētījuma pamatā likts administratīvais dalījums – pagasti, kas tiek uzskatīti par sīkāko administratīvo vienību Latvijā un parasti atrodas lauku apvidos. Šeit gribētos pieminēt nelielas attieksmes nianses – Kanādā „vietējās komūnas” (*local community*) tiek uzskatītas nevis par administratīvās ķēdes pēdējo sīkāko posmu, bet par valsts administratīvo pamatvienību (89).

2.3.2. Latvijas lauku sociālekonomiskās vides pārmaiņas, lauku iedzīvotāju dzīves līmenis un pamatproblēmas gadsimtu mijā

Svarīgi ir šī promocijas darba ietvaros izziņāt arī lauku iedzīvotāju un lauku apvidu sociālekonomisko stāvokli pētījuma periodā, jo būtiski ir saistīt apkalpojamās teritorijas situāciju un šīs situācijas radītās iedzīvotāju vajadzības ar publisko bibliotēku darbību Latvijas laukos, secināt, vai publiskā bibliotēka spēj palīdzēt lauku iedzīvotājiem risināt viņu problēmas, un ar kādiem līdzekļiem vai pakalpojumiem tas tiek darīts.

Lauku teritorija aizņem lielāko daļu Latvijas, literatūrā tiek minēti pat 97% (48, 245.lpp.) un 98% („98% no valsts teritorijas aizņem lauki, kur dzīvo 31% no valsts iedzīvotājiem” (70,3.lpp.)). Spriežot pēc nodaļā 2.3.1. „Lauku definīcija” minētajā definīcijām un aprēķiniem, šis procents ir ticams. Oficiālā statistika nesniedz ziņas par to, cik procentu no Latvijas ir lauki, bet izdala atsevišķi lauksaimniecībā lietojamās zemes, mežus. Ir zināms, ka 2006.gadā Latvijā ir 444 vietējās lauku pašvaldības jeb pagasti. Vismaz trešdaļa Latvijas iedzīvotāju dzīvo laukos.

Lai runātu par Latvijas lauku reģionu sociālo vidi un dažādu institūciju, tajā skaitā arī bibliotēku iespējām atbalstīt tās attīstību, tuvāk jāiepazīst vispārējā situācija ne tikai valstī kopumā, bet tieši lauku apvidos. Sekojot ES struktūrpolicies nostādņēm – atbalstīt nevis valsti kopumā, bet tieši reģionus un respektējot vienu no ES prasībām – efektīvas reģionālās pārvaldes īstenošanu, reģionālā attīstība tiek jau vairākus gadus uzskatīta par vienu no Latvijas attīstības prioritātēm.

“Lauku, mazpilsētu un reģionu attīstīšana ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem, kas Latvijai jāveic, lai visiem valsts iedzīvotājiem būtu nodrošinātas līdzvērtīgas iespējas (44, 21.lpp.).

Lai tiktu nodrošināta demokrātiska un integrēta reģionu attīstība, ar to jāsaprot:

- ekonomikas augšupeja;
- dabas vides sakārtošana;
- reģionu iedzīvotāju izglītības un kultūras līmeņa celšana;
- iedzīvotāju pilsoniskās līdzdalības, tas ir, iespēju piedalīties politisku un cita veida valstiski svarīgu lēmumu pieņemšanā, veicināšana.

20.gadsimta noslēdzošais gadu desmits paliks vēsturē ar to, ka Eiropā, īpaši Austrumeiropā un tajā skaitā Latvijā, notika būtiskas ekonomiskas un politiskas pārmaiņas, kas atstāja jūtamu iespaidu uz šī reģiona valstu sociālekonomisko stāvokli. Šo pārmaiņu sekas īpaši dziļi izjuta un izjūt vēl tagad šo valstu iedzīvotāji. Veidojās jauna ekonomiskā domāšana, jauna vērtību sistēma un politiskā apziņa ne tikai valstiskā, bet arī individuālā līmenī. Lai gan

šīs pārmaiņas iedzīvotāji bija akceptējuši un likās, ka tās notiek pēc iepriekšēja plāna, tomēr *“[..]pārejas periodā iedzīvotāji [...] bija nevis pārmaiņu iniciatori, bet gan neprognozējamu parādību ietekmes objekti”* (100, 7.lpp.).

Kā jau minēts, arī Latvija ir pārmaiņu skarto valstu starpā. Pārejas periods no vienas ekonomiskas un politiskas formācijas uz citu - radikāli atšķirīgu, Latvijai nenoliedzami bija grūts – pārmaiņas bija krasas un sekas – smagas. Tādas parādības kā inflācija, ekonomiskā krīze, bezdarbs un tam sekojošā nabadzība un sabiedrības noslāņošanās iedzīvotājiem radīja gan materiālu, gan psiholoģisku šoku. Daugavpils Multinacionālā kultūras centra vadītājs Arturs Priedītis savā grāmatā “Latvijas kultūras vēsture” atzīmē:

“Latvijā nabadzība nekad tik plašā mērā neizpaudās, ja neņem vērā smago ekonomisko stāvokli pēc abiem Pasaules kariem” (82, 243.lpp.).

Latvijas sociālekonomiskajā situācijā kopš valstiskās neatkarības atgūšanas lielu iespaidu atstājušas tādas ikdienas dzīves reālijas kā ekonomiskā depresija un inflācija. 21.gadsimta pirmajos gados valstiskā līmenī un plašsaziņas līdzekļos izskan prognozes par ekonomisko attīstību un augšupeju, arī statistika rāda augšupejošu līkni, bet saspringtais sociālekonomiskais stāvoklis jau ir atstājis ilgspējīgas sekas uz valsts sociālo sfēru:

- viens no sāpīgākajiem jautājumiem ir demogrāfiskā krīze un tai sekojoša sabiedrības novecošana – to rada bailes no bezdarba, nepietiekams materiālais nodrošinājums, neuzticība valstij un valsts iedibinātajiem institūtiem, ienākumu līmeņa un dzīves standartu nesamērojamība, kā arī vēl nesen valdījusī nepārdomātā valsts politika attiecībā uz sievietēm ar bērniem;
- otra seku izpausme ir jauniešu, inteliģences pārstāvju, kā arī Latvijas talantu aizplūšana no valsts (t.s. “smadzeņu noplūde” (44)), jo šeit viņi jūtas materiāli un garīgi nenovērtēti, kā arī neatrod pašrealizācijas iespējas;
- apdraudēta cilvēku drošība – gan fiziskā (noziedzība, prostitūcija, klaiņošana), gan morālā (privātās dzīves neaizskaramība, sociāli neaizsargāto sabiedrības slāņu izveidošanās, agresīvas masu kultūras izraisītās sekas);
- nabadzība (nabadzības indekss Latvijā tika aprēķināts tikai 1996.gadā, 1999.gadā tas bija 66,89%, rēķinot pēc krīzes iztikas minimuma(24)), vēlākos gados situācija ir pētīta fragmentāri un statistikas dati par nabadzību tieši lauku apvidos nav pieejama tādā formā, lai to varētu salīdzināt vai analizēt) un sabiedrības noslāņošanās, kas ievērojami kavē

daļai iedzīvotāju attīstīt savas spējas un uzlabot katram cilvēkam būtiskus nemateriālos rādītājus – izglītību, veselību, līdzdalību sociālajos procesos

Dažos, piemēram, LR Labklājības ministrijas veiktajos pētījumos tiek apstiprināts, ka lauku iedzīvotājus nabadzība 20.gadsimta beigās skārusi vairāk: laukos nabadzība ir izplatītāka un dziļāka – 47% (rēķinot pēc valstī noteiktās minimālās algas) vai pat 70,6% (rēķinot pēc noteiktā krīzes minimuma) lauku iedzīvotāju ir zem nabadzības sliekšņa, un, “[..]jo mazāka pilsēta vai ciems, jo augstāks nabadzības līmenis” (24, 17.lpp.). 2005.gadā izstrādātajā nacionālajā programmā „Atbalsts profesionālajai izglītībai, uzlabojot lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pārējo lauksaimniecībā un mežsaimniecības darbībā un pārveidē iesaistīto personu profesionālās iemaņas un kompetences”, raksturojot situāciju, kā galvenā problēma Latvijas laukos izcelta nabadzība un bezdarbs – Latvijas lielākajā daļā bezdarbs pārsniedz 10% - 25% (Latgalē) (70). „Darba piedāvājums laukos ir niecīgs vai tikpat kā nav, jaunas darba vietas netiek radītas. Bieži sastopamas situācijas, kad ģimenē nevienam no pieaugušajiem nav pastāvīgas darba vietas un ka kopējie ģimenes ienākumi nesastāda pat valstī noteikto iztikas minimumu” (70, 5.lpp.)

Kopš Latvijas neatkarības atgūšanas pagājuši vairāk nekā 15 gadi. Kāda situācija valda Latvijā? 2002.gada decembrī izdotā tautsaimniecības attīstības ziņojuma ievadā uzsvērts:

“Ar gandarījumu ir jāatzīmē, ka pēdējos gados Latvijā ir vērojami vieni no augstākajiem izaugsmes tempiem Eiropā” (112, 3.lpp.).

Neskatoties uz optimistiskajiem paredzējumiem un statistikas augšupejošo līkni, jārēķinās, ka vājā sociālekonomiskā situācija ir atstājusi negatīvu ilgspējīgu iespaidu uz Latvijas lauku infrastruktūras, ekonomikas un sabiedrības attīstību un vēl viena krīze būs grūti pārciešama. Publiskajām bibliotēkām Latvijas pagastos saskaņā ar savu misiju un funkcijām ir potenciālas iespējas sniegt atbalstu minētajos attīstības procesos.

2.3.3. Pagastu bibliotēku un vietējo pašvaldību sadarbība

Pagastu pašvaldību attieksmi pret bibliotēkām veido valsts lauku attīstības un kultūrpolitikas summa, kā arī attieksme pret kultūras un izglītības institūcijām valstī kopumā. Pagastu pašvaldību publisko bibliotēku darbībā viens no noteicošajiem faktoriem ir bibliotēkas vadītāja sadarbība ar pašvaldības vadītāju un darbiniekiem, kā arī ar ievēlētajiem deputātiem. No tā, cik veiksmīga un cieša būs šī sadarbība, lielā mērā atkarīga bibliotēkas

darbības kvalitāte, tādēļ pagasta bibliotēkas vadītājam nereti jābūt apveltītam ar izcilām diplomāta spējām un pozitīvi motivētam, lai veidotos abpusēja auglīga sadarbība.

Pašvaldību publisko bibliotēku un pašvaldību tiesiskās attiecības regulē valdības dokumenti: „Bibliotēku likums” (1998) (46), likums „Par pašvaldībām” (1994) (57), ar „Bibliotēku likumu” saskaņoti MK noteikumi, kas nosaka gan bibliotēku tīkla uzturēšanu (104), gan finansēšanu (7), gan tehniskās un materiālās bāzes normatīvus (8). MK noteikumi izstrādāti 2001. gadā, tādēļ atsevišķas pozīcijas tajos ir novecojušas, īpaši finansējuma normatīvi, jo inflācijas gaita Latvijā ir strauja un bibliotēku darbībai nepieciešamo resursu cenas ir augušas.

Pēc rūpīgas normatīvo dokumentu analīzes jāsecina, ka pašvaldību publisko bibliotēku un pagastu pašvaldību attiecības ir teorētiski vienpusējas un no pagastu pašvaldību puses balstās tikai uz tradīcijām un izpratni par sava pagasta iedzīvotāju un sabiedrības vajadzībām kopumā. „Bibliotēku likuma” 6.panta 3.punktā teikts, ka pašvaldību bibliotēkas dibina, reorganizē un likvidē pašvaldība, ņemot vērā Latvijas Bibliotēku padomes atzinumu (46).

Saskaņā ar „Vietējas nozīmes bibliotēku tīkla darbības noteikumiem” bibliotēku skaitu pašvaldības administratīvajā teritorijā nosaka pagasta padome, ņemot vērā, ka jābūt vismaz 1 publiskajai bibliotēkai uz 2000 iedzīvotājiem. Turpat noteikts, ka dibinātājam (t.i., pašvaldībai) bibliotēka jānodrošina ar

- atbilstošu izdevumu krājumu,
- sadarbības un komunikācijas iespējām (pasta, telefona, telefaksa, elektroniskā pasta, interneta pakalpojumiem) (106).

Pašvaldībām deleģētās pastāvīgās funkcijas tika noteiktas likuma „Par pašvaldībām” (1994) 15. un 16.pantā. Minētā likuma 1994.gada sākotnējā redakcijā 15.panta 4.punktā teikts, ka viena no pašvaldību pastāvīgajām funkcijām ir:

„gādāt par izglītību un rūpēties par kultūru (pirmsskolas un skolas vecuma bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs, kā arī šo iestāžu izveidošana, uzturēšana un darbības nodrošināšana; iedzīvotājiem noteikto tiesību nodrošināšana pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanā; pašvaldības muzeju darbības nodrošināšana un kultūras pieminekļu uzturēšana; citu pašvaldības kultūras iestāžu darbības nodrošināšana; tautas bibliotēku izveidošana un to darbības nodrošināšana ” (57, 15.pants).

Jau 1997.gada novembra grozījumos 15.pants parādās pārstrādātā variantā. 4.punkts vēstī, ka viena no pastāvīgajām funkcijām ir *„gādāt par iedzīvotāju izglītību (iedzīvotājiem noteikto tiesību nodrošināšana pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanā; pirmsskolas un skolas vecuma bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs; organizatoriska un finansiāla palīdzība ārpuskolas mācību un audzināšanas*

iestādēm un izglītības atbalsta iestādēm u.c.” (56, 15.pants). Jēdziens „izglītības atbalsta iestādes” skaidrots Latvijas Izglītības likumā:

„izglītības atbalsta iestāde — valsts, pašvaldību un citu juridisko vai fizisko personu dibināta iestāde, kas nodrošina metodisko, psiholoģisko, zinātnisko, informatīvo un citu intelektuālo atbalstu pedagogiem, izglītojamajiem, izglītojamo vecākiem un izglītības iestādēm” (47, 1.pants).

„Likumā par pašvaldībām” atsevišķā 15.panta 5.punktā parādās pašvaldības kultūras funkcija:

„[...] rūpēties par kultūru un sekmēt tradicionālo kultūras vērtību saglabāšanu un tautas jaunrades attīstību (organizatoriska un finansiāla palīdzība kultūras iestādēm un pasākumiem, atbalsts kultūras pieminekļu saglabāšanai u.c.); (56, 15.pants). 16.pants, kurā bija noteikta dibināto kultūras un izglītības iestāžu finansēšanas nepieciešamība, minētā likuma 1997.gada novembra redakcijā likvidēts.

Pašvaldību pienākums dibināt un uzturēt bibliotēkas kopš 1997.gada nav ar likumu noteikts, tādēļ pašvaldībām nesaistošs. Var argumentēt, ka bibliotēku kā iestāžu dibināšana paredzēta 4. vai 5.punktā paskaidrojošās iekavās iekļautajā nepabeigtajā uzskaitījumā zem apzīmējuma „un citi”. Tikai nav skaidrs, kurā punktā - vai bibliotēka ir pie kultūras vai izglītības atbalsta iestādēm. Šī neatbilstība valsts līmenī ir pamanīta. Par to liecina nacionālajā programmā „Kultūra” iekļautā norāde uz likuma „Par pašvaldībām” papildināšanu (skat.2.2.2. Latvijas likumu un valdības dokumentu radītā niša pagasta bibliotēkām).

1997.gadā statistika rāda, ka laukos uz 1043 iedzīvotājiem ir 1 publiskā bibliotēka (CSB dati). 2005.gadā no visām publiskajām bibliotēkām 78% atradās laukos, t.i., pagastu pašvaldībās (CSB dati). Pēc 2005.gada statistikas 444 Latvijas pagastos darbojās 684 publiskās bibliotēkas. Attiecīgi, salīdzinot ar iedzīvotāju skaitu laukos tajā pašā laika periodā, tiek uzturēta 1 publiskā bibliotēka uz 1080 iedzīvotājiem (CSB dati). Varam secināt, ka publisko bibliotēku tīkls Latvijas teritorijā pētījumā periodā ir bijis optimāls un aptvēris visu Latvijas teritoriju, teorētiski nodrošinot bibliotekāros un informācijas pakalpojumus ikvienam mūsu valsts pilsonim neatkarīgi no viņa dzīves vietas.

Kā jau nodaļas sākumā tika uzsvērts, bibliotēku un pašvaldību sadarbībā ir svarīga kvalitāte, noturīgums, jo tas tieši ietekmē bibliotēkas iespējas sniegt apmeklētāju prasībām, interesēm un vajadzībām atbilstošus pakalpojumus. LNB Atbalsta biedrība 2007.gada februārī pasniedza balvas konkursa „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” uzvarētājiem. No 15 konkursam pieteiktajiem kandidātiem tika izraudzīts viens uzvarētājs katrā reģionā. Promocijas darba empīriskā pētījuma ietvaros tika analizētas 15 kandidātu pieteikuma vēstules. Šo pieteikumu analīzes rezultātā var secināt, ka sava pagasta kontekstā bibliotekāra

– gaismas nesēja sasniegumi rodami tikai ciešā sadarbībā ar pagasta pašvaldību, kur pašvaldība novērtē bibliotēkas darba rezultātus un atbalsta to visiem līdzekļiem, kā arī bibliotēkas vadītājam un darbiniekiem iesaistoties pagasta aktivitātēs un pasākumos. Par to liecina citāti no konkursa pieteikuma vēstulēm (skat.3.pielikumu):

„[..]bibliotēka tika pārvietota uz jaunām telpām, izremontēta un mūsdienīgi iekārtota.” (Limbažu rajona Pāles pagasts);

„[..]aktīva pagasta sabiedriskās dzīves veidotāja ne tikai kā bibliotēkas vadītāja, bet arī iesaistoties citās pagasta norisēs. Viņa veido pagasta padomes ikmēneša informatīvo izdevumu „Mēle”, ir Annas pagasta Vanadzēnu kopas vadītāja, sabiedriskās organizācijas „Nāc pretim” priekšsēdētāja, dzied ansablī, spēlē teātri[..]” (Alūksnes rajona Annas pagasts);

„Bibliotēkā izveidots elektronisks žurnāls „Pagasta padomes lēmumi”” (Liepājas rajona Medzes pagasts);

„[..]vienlaicīgi ir arī pagasta avīzes „Burtnieku Vēstis” redaktore.” (Valmieras rajona Burtnieku pagasts);

„2006.gadā pagasta un bibliotēkas darbība padziļināti pievērsās novadpētniecības darba izpēte[..]” (Gulbenes rajona Līgo pagasts);

„Kā sadarbības partneris bibliotēka piedalās arī pagasta padomes izstrādātajos projektos.” (Ludzas rajona Mežvidu pagasts);

„Bibliotēka atrodas vienās telpās ar pagasta padomi, [..]bibliotēkai tika piešķirtas papildus telpas lasītavas ierīkošanai.” (Ludzas rajona Mežvidu pagasts);

„[..] līdztekus darbam bibliotēkā viņa ir Bērzaunes pagasta padomes deputāte, vietējās avīzes „Bērzaunes Rīts” redaktore.” (Madonas rajona Bērzaunes pagasts);

„[..] ir daudzu Bārbeles pagasta kultūras aktivitāšu iniciatore un realizētāja”(Bauskas rajona Bārbeles pagasts).

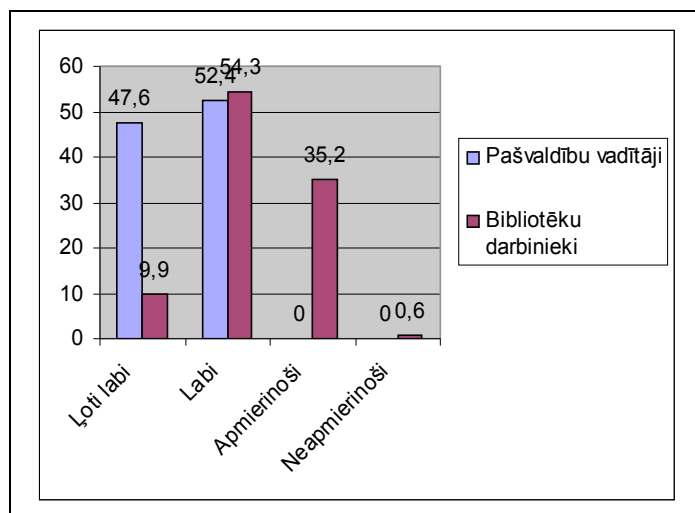
Šie citāti uzskatāmi apliecina, ka rezultatīva darba pamatā ir aktīva darbošanās un sadarbība uz tradicionāli stabila kultūrvides pamata, jo tikai aktivitāte rada aktivitāti, savukārt, visa uzsākšanai no pirmsākuma, no nulles, vajadzīgs ievērojams entuziasms, laiks un nauda. Dažreiz radikāli jauni projekti atduras pret t.s. sociālajiem riskiem – vietējā sabiedrība ieņem nogaidošu vai pasīvu pozīciju, jo vienojošās sociālās un kultūras tradīcijas ir sairusas. Vietējo institūciju un pašvaldības sadarbība ir viens no drošākajiem ceļiem, kā šo vidi uzturēt dzīvu un attīstīt.

Promocijas darba empīriskā pētījuma ietvaros tika veikta 11 Latvijas rajonu (Bauskas, Jēkabpils, Jelgavas, Liepājas, Limbažu, Madonas, Ogres, Preiļu, Rēzeknes, Talsu, Valmieras) pagastu bibliotēku darbinieku anketēšana (skat.1.pielikumu). Daži anketās iekļautie jautājumi

vērsti uz bibliotēku un pašvaldību sadarbības izzināšanu, jo šāda pētījuma kontekstā šis ir viens no svarīgākajiem jautājumiem. Taču, lai varētu novērtēt abu pušu viedokli, tika anketēti arī 10 rajonu (Bauskas, Liepājas, Rēzeknes, Madonas, Jēkabpils, Jelgavas, Kuldīgas, Limbažu, Tukuma, Valmieras) pagastu pašvaldību vadītāji (skat.2.pielikumu). Pirmais fakts, kas atklājās anketēšanas gaitā, bija pašvaldību vadītāju neieinteresētība un vājā atsaucība. Izsūtot 110 anketas, atpakaļ tika saņemta 21 anketa, t.i., atbildēja 19% respondentu. Bija rajoni, kuros atsaucās tikai viens vai pat neviens no visiem pašvaldību vadītājiem.

Tik mazs atbilžu procents neatļauj izdarīt nopietnus tematu aptverošus secinājumus, taču dažu atziņu ilustrācijai ir pietiekami. Pašvaldību vadītāju anketās tika ietverti jautājumi, kuru atbildes būtu salīdzināmas ar bibliotēku darbinieku atbildēm.

Abām respondentu grupām tika jautāts, kā viņi vērtē pašvaldības un vietējās bibliotēkas sadarbību. Atbildes ievietojot salīdzinošā diagrammā, redzama atšķirība abu pušu viedokļos kopumā nevis vienas konkrētas pašvaldības ietvaros (skat. 2.3.attēlu).

2.3..attēls. Pagastu pašvaldību un bibliotēku sadarbības kvalitāte (%)

Atšķirības viedokļos ir acīmredzamas. Vairums bibliotēku darbinieku vērtē pašvaldību un bibliotēku sadarbību kā labu (54,3%) vai apmierinošu (35,2%), pie tam kā apmierinošu sadarbību vērtē nedaudz vairāk par trešdaļu aptaujāto bibliotēku darbinieku. Kā ļoti labu to vērtē tikai nepilni 10% respondentu. Pavisam neliels respondentu skaits atzīst neapmierinošas sadarbības scenāriju. Turpretim pašvaldību vadītājiem liekas, ka sadarbība ir ļoti laba (47,6%) un laba (52,4%). Neviens no pašvaldību vadītājiem nav norādījis uz apmierinošu vai neapmierinošu vērtējumu.

Zemā pašvaldību vadītāju atbilžu skaita dēļ šis rezultāts ir tikai ilustratīvs, taču šeit varētu apsvērt divus pieņēmumus: pirmkārt, uz anketu par pašvaldību bibliotēku tematiku atsaucās tieši tie vadītāji, kas patiesi ieinteresēti savu bibliotēku darbā un uztur šo sadarbību augstā līmenī; otrkārt, viedokļu atšķirības varētu rasties dialoga trūkuma dēļ minēto institūciju

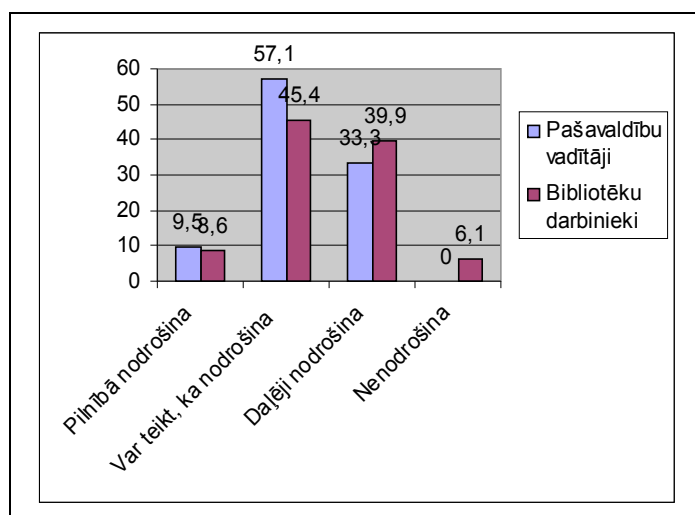

starpā – tās nav nonākušas pie kopsaucēja, ko tad katra no tām uzskata par izdevušos sadarbību un patiesu interesi.

Analizējot atsevišķi bibliotēku darbinieku sniegtās atbildes, redzam, ka mazliet vairāk kā trešdaļa (35,2%) bibliotekāru vērtē sadarbību ar pašvaldību kā apmierinošu, daži (0,6%) pat kā neapmierinošu. Anketas dati neparāda, vai tas ir morālas, materiālas vai finansiālas dabas trūkums bibliotēku darbā, kas licis bibliotekāriem atzīmēt tieši šo atbildi, bet būtībā tas nozīmē, ka šie bibliotēku darbinieki nejūtas pilnībā atzīti un novērtēti, kas varētu ietekmēt viņu darba motivāciju. Sadarbību kā ļoti labu novērtējuši tikai 9,9% bibliotēku darbinieku. Neviena anketēšana nav pasargāta no subjektīvā elementa atbildēs, taču šeit procentu proporcija liecina, ka pašvaldībām un to pakļautībā esošajām publiskajām bibliotēkām ir vēl daudz darba sadarbības veidošanas procesā. 2002.gadā veiktajā socioloģiskajā pētījumā „Pagasta bibliotēka 21.gadsimta sākumā” 12,5% bibliotekāru par vienu no bibliotēkas attīstību traucējošiem cēloņiem bija atzīmējuši pašvaldību vadītāju izpratnes trūkumu (36).

Sadarbības pamatā ir elementāra iedziļināšanās bibliotēku darbību reglamentējošos likumdošanas aktos un izpratne par bibliotēku sociālo lomu mūsdienu sabiedrībā. Anketas jautājumi sagatavoti, skarot gan vienu, gan otru aspektu.

Nākamais jautājums skāra MK noteikumos Nr.415 „Bibliotēku darbībai nepieciešamā finansējuma normatīvi” noteiktās finansēšanas normas pašvaldību bibliotēkām. Jautājuma formulējums anketās ir vispārīgāks - tiek jautāts, vai respondenti uzskata, ka pašvaldību piešķirtie līdzekļi nodrošina pilnvērtīgu bibliotēkas darbību.

2.4.attēls. Pagastu pašvaldību finansiālā piešķiruma vērtējums (%)

Diagrammā redzams, ka viedokļi atšķiras (skat.2.4.attēlu), kaut gan šeit vienīgais noteicošais kritērijs ir iepriekšminētie MK noteikumi. Šajā gadījumā anketas jautājuma formulējums bibliotekāriem un pašvaldību vadītājiem nedaudz atšķīrās: jautājumā bibliotekāriem tika uzsvērti šī MK noteiktā minimālā summa grāmatu un periodikas iegādei, pieņemot to par primāro izdevumu pozīciju, bet pašvaldību vadītājiem jautājums tika uzdots

bez šīs atgātnes – vai pašvaldību vadītāji uzskata, ka piešķirtie līdzekļi nodrošina kvalitatīvu bibliotēkas darbu un ir pietiekami.

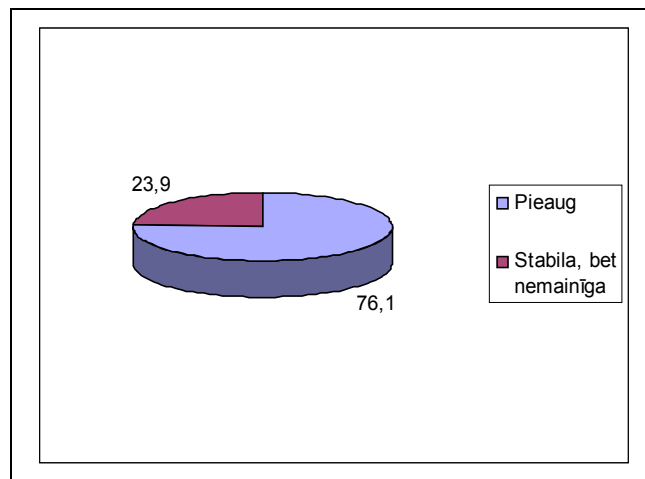
Bibliotēku darbinieki reālajā ikdienas darba situācijā labāk izjūt šo nodrošinājumu vai tā trūkumu. Tā kā pētījums liecina, ka gandrīz puse bibliotēku darbinieku ir skeptiski noskaņoti – 39,9% respondentu izvēlas atbildi „daļēji nodrošina” un 6,1% izvēlas atbildi „nenodrošina” – tad varam secināt, ka 2001.gadā MK pieņemtā norma uz tagadējā sociālekonomiskā un sabiedrības vajadzību fona ir novecojusi.

2002.gada socioloģiskajā pētījumā „Pagasta bibliotēka 21.gadsimta sākumā” finansu piešķirums bija viens no visvairāk kritizētajiem punktiem – 85% aptaujāto bibliotekāru atzina, ka naudas nepietiek, lai bibliotēka attīstītos, un 42,6% atzina, ka risina šo jautājumu, izmantojot maksas pakalpojumu sniegšanu bibliotēkās (36).

Pašvaldību vadītāji ir izvēlējušies optimistiskas atbildes: trešdaļa (33,3%) kritiski vērtē un uzskata, ka ar savu finansu piešķirumu bibliotēku darbu nodrošina daļēji, lielākā daļa (57,1%) novērtē savu finansu piešķirumu kā labu („var teikt, ka nodrošina”), bet 9,5% pašvaldību vadītāju izvēlas atbildi „pilnībā nodrošina”. Tematu padziļinot, būtu interesanti noskaidrot, cik bibliotēku vadītāji budžeta pieprasījuma sastādīšanas laikā rod iespēju apspriesties ar savas pašvaldības vadību un deputātiem, lai skaidrotu un pamatotu pieprasīto līdzekļu nepieciešamību un izlietojumu, jo šādai bibliotēkas un pašvaldības sadarbības formai ir reāla ilgtermiņa ietekme.

Lai pagastu pašvaldību pārziņā esošās bibliotēkas varētu iekļauties pagasta sociālajā vidē un sekmīgi pildīt tām uzticēto misiju, svarīgi noskaidrot, kādu vietu un lomu tai piešķir pašvaldības un to vadītāji. No tā, kāda ir pašvaldību vadītāju, deputātu un darbinieku izpratne par bibliotēkas iespējām pozitīvi ietekmēt mūsdienu lauku sabiedrības attīstību, lielā mērā arī atkarīga bibliotēkas finansiālā, materiālā bāze un līdzdalības iespējas pagasta dzīvē, t.i., bibliotēku darbības akcepts. Šai atziņai ir arī otra puse – kā bibliotēka veido savu tēlu vietējā sabiedrībā, kāda ir tās publicitāte un atvērtība aktivitātei un sadarbībai.

Pašvaldību vadītājiem anketēšanā tika jautāts, kā, viņuprāt, mainās bibliotēkas loma mūsdienās lauku sabiedrībā.

2.5.attēls. Bibliotēkas lomas vērtējums pašvaldību vadītāju skatījumā (%)

Diagrammā redzams (skat.2.5.attēlu), ka vairums aptaujāto pagastu pašvaldību vadītāju (76,1%) apliecina bibliotēkas lomas pieaugumu pagasta dzīvē. 23,9% uzskata, ka bibliotēkas loma ir nemainīgs lielums. Atbildi „loma mazinās” nav izvēlējušies neviens respondents.

Viens no jautājumiem, kas tika uzdots gan bibliotekāriem, gan pašvaldību vadītājiem, palīdz noskaidrot abu iesaistīto pušu viedokli par publiskās bibliotēkas lomu un iespējām sociālās vides uzlabošanā. Analizējot atbildes, atkarībā no tā, kuru no 5 atbildēm respondenti bija izvēlējušies, viņi nosacīti tika iedalīti 5 tipos:

1.tips: bibliotēka – viena no galvenajām iestādēm Latvijas laukos, kas pozitīvi iespaido sociālo vidi;

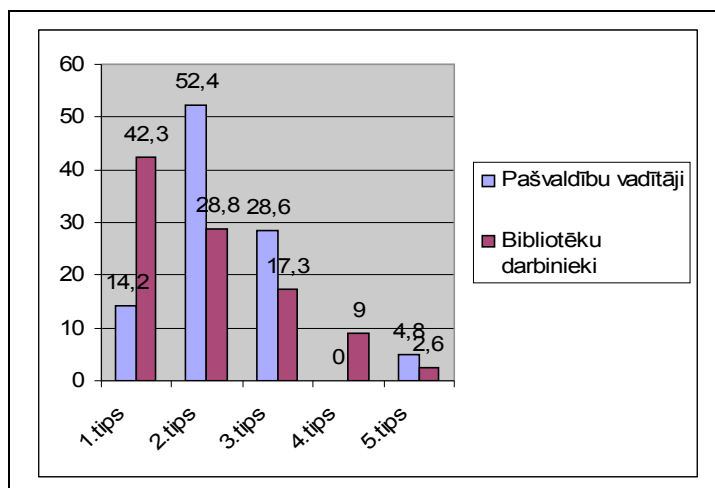
2.tips: bibliotēka spēj dot ieguldījumu lauku sociālās vides uzlabošanā;

3.tips: bibliotēka var piedalīties sociālās vides uzlabošanā;

4.tips: bibliotēka nespēj jūtami uzlabot sociālo vidi;

5.tips: bibliotēka necīnās par sociālās vides uzlabošanu, tai ir citas funkcijas. (skat. anketas 1.un 2.pielikumā).

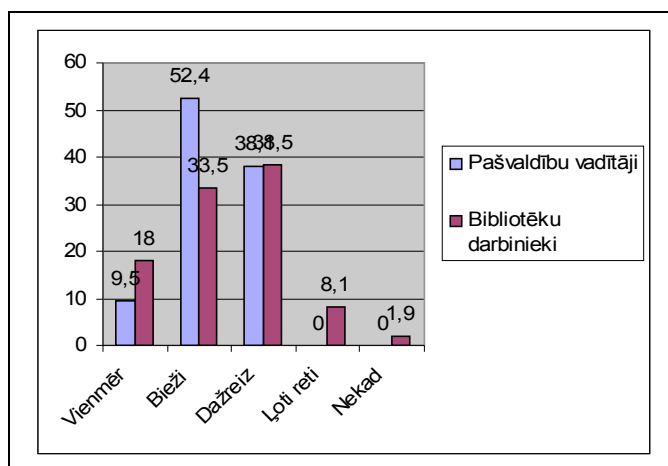
Atkarībā no atbildes var spriest: par bibliotēku darbiniekiem – kāda ir viņu izpratne par sociālo atbildību savā darbā, gatavību kalpot sabiedrībai un valdošo noskaņojumu, par pašvaldību vadītājiem – kā viņi izprot bibliotēkas lomu un kādas saskata bibliotēkas iespējas sava pagasta dzīves dažādošanā, uzlabošanā. Pašvaldību kontekstā tas ir arī jautājums par izlietoto līdzekļu lietderību, atdevi, kas lielā mērā atkarīga arī no pašiem pagastu pašvaldību vadītājiem. Jo mazāk ticības un pārliecības par bibliotēku spējām, jo mazāk iespēju tām tiek dots, atstumjot bibliotēkas pagasta aktivitāšu perifērijā.

2.6.attēls. Pagasta pašvaldību publisko bibliotēku iespējas sociālās vides uzlabošanā (%)

Atbilžu analīze rāda, ka lielākā daļa respondentu – gan bibliotēku darbinieki, gan pašvaldību vadītāji - bibliotēkai piešķir lielāku vai mazāku pozitīvu lomu sociālās vides attiecībās (skat.2.6.attēlu).

Publisko bibliotēku iespējas uzlabot sociālo vidi Latvijas pagastos reāli izpaužas aktīvā darbībā, gan sniedzot tradicionālos bibliotekāros pakalpojumus bibliotēkas lasītājiem, gan izejot ārpus bibliotēkas, t.i., piedaloties pagasta sociālajā un kultūras dzīvē. Gan bibliotekāriem, gan pašvaldību vadītājiem anketās tika jautāts, cik lielā mērā bibliotēkas tiek iesaistītas pagasta pasākumu sagatavošanā un realizēšanā (skat.2.7.attēlu).

2.7.attēls. Bibliotēku iekļaušana pagasta pasākumu realizēšanā (%)

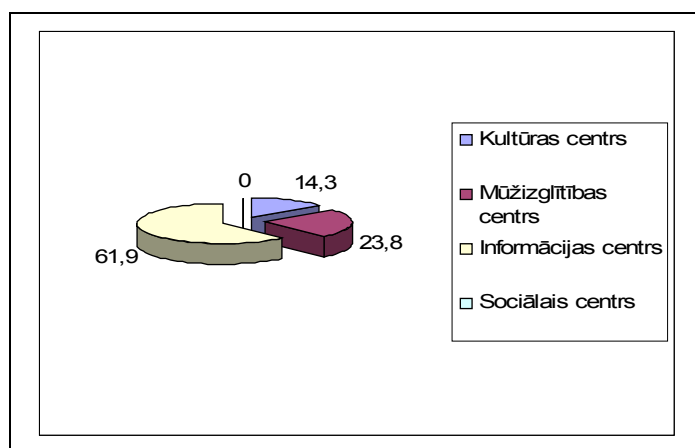
Kopumā diagrammā redzams, ka bibliotēkas lielākoties iekļautas pagastā notiekošajās aktivitātēs. To apliecina gan bibliotēku darbinieku, gan pašvaldību vadītāju atbildes. Ir dažas atšķirības atsevišķos atbilžu variantos. Vienādās domās abas iesaistītās puses ir, apgalvojot, ka bibliotēku iekļaušana pasākumos notiek dažreiz (38,1% un 38,5%). 18% bibliotekāru apgalvo, ka tiek iekļauti vienmēr, tomēr viņiem piekrīt tikai 9,5% pašvaldību vadītāju. Savukārt, vairāk

nekā puse (52,4%) pašvaldību vadītāju uzskata, ka iekļauj sava pagasta bibliotēkas pagasta pasākumos bieži, bet šeit atšķiras bibliotēku darbinieku viedoklis: tikai 33,5% no viņiem piekrīt šādam situācijas vērtējumam.

Jau atbilde „dažreiz” vērtējama neviennozīmīgi, jo nozīmē nosacītu bibliotēku dīkstāvi, to iespēju neizmantošanu. Bet anketas atbilžu analīze liecina, ka vismaz 10% bibliotēkas darbinieku uzskata, ka bibliotēkas ir atstumtas un netiek iekļautas pagasta aktivitātēs (8,1% iekļauti „ļoti reti”, 1,9% „nemaz”). Šeit jāpiebilst, ka bibliotēku darba pieredze apliecina kādu likumsakarību – cik paši bibliotēkas darbinieki ir aktīvi, gatavi sadarboties, prot veidot partnerības saites ar citām pagasta iestādēm un institūcijām, tāda arī ir šo bibliotēku iespēja iesaistīties kopīgos pasākumos.

2002.gada socioloģiskajā pētījumā „Pagasta bibliotēka 21.gadsimta sākumā” to, ka piedalās sava pagasta kultūrpolitikas izstrādē un apspriešanā, apstiprinājuši 45,8% aptaujāto bibliotēku darbinieku (36).

Pašvaldību vadītāji atbildēja arī uz jautājumiem par bibliotēkas statusu pagastā un bibliotekāra personības ietekmi uz bibliotēkas darbību, tās stilu (skat. 2.8.attēlu).

2.8.attēls. Pašvaldību vadītāju viedoklis par publiskās bibliotēkas statusu pagastos (%)

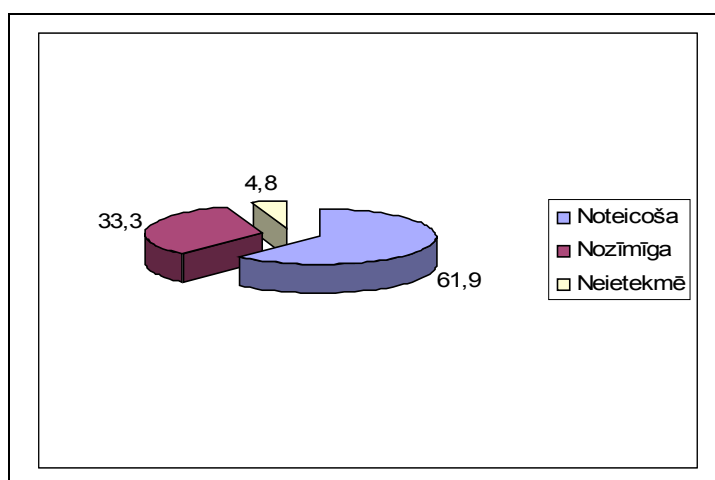
Atbildes uz jautājumu „Kas ir bibliotēka Latvijas pagastos?” palīdz izprast, ko tieši pašvaldību vadītāji gaida no savām bibliotēkām, kādu to redz darbībā, kā izprot tās misiju. Tas ir svarīgi arī mūsdienu publiskajām bibliotēkām, jo pašreiz dominējošais starpnozaru statuss (informācija, izglītība, kultūra, sociālais atbalsts) padara bibliotēkas darbību sazarotu un līdz ar to smagnēju, grūtāk vadāmu un plānojamu.

Lielākā daļa (61,9%) uzskata publisko bibliotēku savā pagastā par informācijas centru, tātad – vietu, kur iegūt visu veidu informāciju. Šo viedokli veicina informācijas tehnoloģiju ieplūšana bibliotēkās, kā arī pašu bibliotēku centieni ieņemt savu vietu informācijas sabiedrībā. 23,8% uzskata bibliotēku par mūžizglītības centru, jo, jebkurā gadījumā, informācijas nodrošinājums atbalsta izglītības procesu, tā vēršot informāciju zināšanās. Tikai

14, 3% pašvaldību vadītāju uzskata, ka bibliotēka ir kultūras centrs. Turpretim mūsdienu publisko bibliotēku darba pieredze liecina, ka daudz bibliotēku resursu tiek ieguldīts tieši tādās aktivitātēs, kas kvalificējamas kā kultūras darbs, kā kultūras pasākumi, tādā veidā Latvijas laukos aizpildot kultūriestāžu infrastruktūras vakuumu. Kā redzams, neviens respondents neuzskata, ka bibliotēka ir sociālais centrs. Iespējams, ka to ietekmējis atbildes neveiksmīgs formulējums, jo daudzos pagastos ir atvērtas iestādes, kas tiek sauktas par sociālajiem centriem, un tiem ir citas funkcijas.

Vairums pagasta publisko bibliotēku ir viena darbinieka bibliotēkas, tikai dažviet, ja to prasa iedzīvotāju un apkalpojamo lasītāju skaits, strādā vairāk darbinieku. Šajā sakarā interesants un maz pētīts ir jautājums par bibliotekāra personības ietekmi ne tikai uz bibliotēkas krājuma saturu, bet uz bibliotēkas darbību un tēlu sabiedrībā kopumā. To, ka pagasta bibliotēkas sekmīga darbība nav atkarīga tikai no valsts un pašvaldības normatīvajiem aktiem, apliecina jau pieminētais LNB Atbalsta biedrības rīkotais konkurss „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs”. Konkurssā tika apbalvoti labākie no labākajiem, bet Latvijas lauku bibliotēkās strādā ne mazums labu speciālistu un izcilu personību, par ko liecina konkursam iesniegtās pieteikuma vēstules (skat.3.pielikumu).

Pašvaldību vadītājiem anketēšanā tika uzdots jautājums ar mērķi noskaidrot, cik lielā mērā pašvaldību vadītāji saista sava pagasta bibliotēku darbu ar bibliotēkas darbinieka personību (skat.2.9.attēlu).

2.9.attēls. Pašvaldības vadītāju viedoklis par bibliotekāra personības lomu bibliotēkas darbā (%)

Vairums pašvaldību vadītāju (61,9%) uzskata, ka tieši bibliotekārs nosaka savas iestādes darba stilu, tādēļ viņa personības īpašības ir noteicošas. Trešdaļa (33,3%) respondentu uzskata, ka bibliotekāra personība ir nozīmīga, bet ne noteicoša. Nedaudz aptaujāto (4,8%) apgalvo, ka bibliotekāra personības loma nevar izpausties, jo bibliotēkas darbu reglamentē valsts un pašvaldības izstrādāti dokumenti.

Par bibliotekāra profesiju un personību sabiedrībā joprojām dzīvo mīts - klusais cilvēks, kas neuzkrītoši noslēpies starp grāmatu plauktiem un tur radis mieru. Ja tā arī būtu patiesība, tad šis cilvēka tips mūsdienā bibliotēkās vairs neder. Pirmkārt, mūsdienā bibliotēkas vide ir atvērta, mainīga, dinamiska. Otrkārt,

„Bibliotekārs ir intelektuālo vērtību sargātājs un tāpēc nevar būt pasīvs.”(94, 187.lpp.)

No pašvaldību vadošo darbinieku izpratnes par publisko bibliotēku darbu un tā nozīmi Latvijas lauku sabiedrības vajadzību apmierināšanā lielā mērā atkarīga bibliotēku darbības iespējamība un kvalitāte, jo tieši vadošie pašvaldību darbinieki un ievēlētie deputāti ir atbildīgi par finanšu sadali. Liela nozīme ir arī tam, kāda ir valsts politika bibliotēku jomā.

Viens no rīcības modeļiem, lai sadarbība būtu auglīga - vairāk informēt pašvaldību vadītājus un darbiniekus par pašvaldību publisko bibliotēku mērķiem un uzdevumiem, par aktualitātēm un problēmām darbā, kā arī skaidrot un uzskatāmi demonstrēt savu ieguldījumu sabiedrības izaugsmes procesos, pie tam šī informēšana būtu jāveic visos līmeņos – sākot ar piedalīšanos pagasta padomes sēdēs un bibliotēku gada atskaišu publiskošanu vietējā līmenī, beidzot ar savas darbības un nozares socioloģisko pētījumu rezultātu afišēšanu republikas mēroga plašsaziņas līdzekļos, kā arī dalību pašvaldību darbinieku konferencēs un citos plašos informatīvos pasākumos. Turklāt šī informatīvā kampaņa jāīsteno pašiem bibliotēku darbiniekiem ar nozares valsts līmeņa institūciju, izglītības un tālākizglītības iestāžu atbalstu un palīdzību.

Secinājumi

20.gadsimta pēdējos gados un 21.gadsimta sākumā bibliotēku darbību ietekmē Latvijas valsts neatkarības atgūšana 1991.gadā un šī notikuma loģiskās sekas, piemēram, sociālekonomiskās un politiskās izmaiņas, izmaiņas sabiedrības vērtību sistēmā un interesēs, starptautisko sakaru paplašināšanās, Latvijas dalība dažādās starptautiskās organizācijās, tirgus ekonomika, informācijas tehnoloģiju strauja ienākšana sabiedrības dzīvē. Lai bibliotēkas spētu sniegt sabiedrības pieprasījumam atbilstošus pakalpojumus, šajā laika periodā tika realizētas krasas pārmaiņas bibliotēku darbībā, piemēram:

- pāreja no kolekcijorientētas uz klientorientētu bibliotēku;
- iesaistīšanās daudzos bibliotēku attīstībai svarīgos projektos gan valsts, gan atsevišķu bibliotēku līmenī;
- bibliotēku darba automatizācija;
- jauno informācijas tehnoloģiju apguve.

Bibliotēku darbību sakārtot palīdzēja arī gatavošanās bibliotēku akreditācijai un tās norise.

Jebkuras Latvijas publiskās bibliotēkas darbību, neatkarīgi no tās atrašanās vietas vai lieluma, ietekmē gan Latvijas, gan starptautiskie normatīvie un konceptuālie dokumenti. Analizējot vairākus svarīgus starptautiskus bibliotēku darbību reglamentējošus dokumentus, var secināt, ka tajos ir uzsvērta publisko bibliotēku loma

- informācijas pieejamības nodrošināšanā jebkuram cilvēkam neatkarīgi no dzīvesvietas, mantiskā stāvokļa, tautības, izglītības vai reliģiskās pārliecības,
- vietējās kultūras saglabāšanā, veicināšanā un popularizēšanā,
- mūžizglītības procesu atbalstīšanā,
- vietējās sabiedrības locekļu dzīves kvalitātes celšanā.

Atsevišķos dokumentos īpaši uzsvērta publiskā bibliotēka kā vietējās sabiedrības informācijas un kultūras centrs tieši lauku reģionos.

Latvijā kopš 20.gadsimta 90.gadu vidus ir izstrādāti daudzi normatīvie dokumenti, stratēģiskās attīstības plāni, programmas un vadlīnijas, kas tieši vai netieši skar publisko bibliotēku darbību, taču Latvijas kontekstā interesanti ir tas, ka ir tapuši daudzi dokumenti, kas saistīti ar lauku attīstību, un to pamatlīnijas atklāj publisko bibliotēku darbības nišu Latvijas laukos. Vēl viens novērojums, ko gribētos atzīmēt, ir tas, ka Latvijas normatīvo dokumentu starpā, kas skar bibliotēku darbību, dažkārt vērojamas arī pretrunas.

Lai runātu par to, kas atšķir publisko bibliotēku laukos no tā paša tipa bibliotēkas pilsētā, ir jādefinē, kas ir lauki, un kādi apstākļi raksturo Latvijas laukus pētījuma periodā, jo šie apstākļi tad arī nosaka vietējās sabiedrības vajadzības un intereses, citiem vārdiem sakot – sabiedrības prasības pret bibliotēku. Ja ASV un Kanādā jēdziens „lauki” ir rūpīgi pētīts un definēts, tad Latvijā lauku definīcija ir izplūdusi un neskaidra. Dažādos avotos atrodam dažādas definīcijas, kas ir lauki Latvijā, tāpēc pētījuma ietvaros piemērotāks ir administratīvais dalījums pagastos.

Latvijas lauku sociālekonomiskā situācija pētījuma periodā ir mainīga, bet ne optimistiska. 20.gadsimta pēdējā desmitgadē Latvijas laukus skar tādas negatīvas parādības kā nabadzība, bezdarbs, demogrāfiskā krīze, infrastruktūras vājums. 21.gadsimta pirmajos gados situācija uzlabojas, taču joprojām var runāt par nepieciešamību integrēt lauku iedzīvotājus sabiedrībā, un publiskajām bibliotēkām šajā procesā ir liela nozīme kā informācijas nodrošināšanas, izglītības un kultūras balstam.

Lai pagastu pašvaldību publiskās bibliotēkas varētu pildīt Latvijas laukos savu misiju un funkcijas, nepieciešams priekšnosacījums ir veiksmīga sadarbība ar vietējo pašvaldību. Neskatoties uz to, ka pašvaldība ir bibliotēkas dibinātāja un uzturētāja, un šo savstarpējo saiti

nosaka Latvijas normatīvie dokumenti, veiktie pētījumi atklāj arī citas sadarbības nianses. To, ka tikai ciešā sadarbībā ar savu pašvaldību bibliotēka var nevainojami veikt savus pienākumus un attīstīties, apliecina izvilcumi no konkursa „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs” pieteikuma vēstulēm. Pēc 2005.gada pagasta bibliotēku darbinieku un pašvaldības vadītāju aptaujas rezultātiem šo sadarbību var vērtēt kā apmierinošu vai pat labu. Rezultāti rāda, ka pagasta pašvaldību bibliotēku darbinieki gaida no savām pašvaldībām lielāku finansiālu atbalstu, kā arī vēlētos tikt biežāk iesaistīti pagastā rīkotajos pasākumos un aktivitātēs.

3. PUBLISKO BIBLIOTĒKU VISPĀRĪGO PAMATFUNKCIJU REALIZĒŠANA LATVIJAS LAUKU VIDĒ

3.1. Latvijas pagastu publisko bibliotēku iekļaušanās informācijas un zināšanu sabiedrības veidošanās procesos

Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas pasaulē attīstās ļoti strauji. Tehnoloģiju attīstības rezultātā informācija un zināšanas ir pieejamas ikvienam, tādēļ arvien plašāk tiek izmantotas darbā, mācībās, sadzīvē, atpūtas brīžos. Šis process ir globāls, notiek vienlaicīgi visās pasaules ekonomiski attīstītajās valstīs, un Latvija arī plāno iekļauties šajos procesos, lai netiktu atstumta no pasaules attīstības tendencēm.

Informācijas sabiedrības ekonomiskie mērķi ir sasniegt visas sabiedrības dzīves līmeņa uzlabošanu, ko veicinās tādi sasniegumi kā attālinātās darba vietas, mazo un vidējo uzņēmumu attīstīšana, reģionu attīstības stabilizēšana un veicināšana. Latvijā sākotnēji informācijas sabiedrības veidošanas vadlīnijas tika ietvertas Nacionālajā programmā „Informātika” (71). Šīs programmas politiskie mērķi paredzēja Latvijas tālāku demokratizāciju un iekļaušanos Eiropas Savienībā un valsts pārvaldes uzlabošanu. Programmas sociālie mērķi virzīti uz Latvijas identitātes saglabāšanu, valstisko un nacionālo attīstību daudz kultūru un daudzvalodīgajā Eiropā. Programmas īstenošanas pamats ir universālā informācijas pakalpojuma realizācija valstī, nodrošinot katram sabiedrības loceklim kvalitatīvu pieeju visu veidu informācijai saskaņā ar likumos noteikto kārtību. Universālā informācijas pakalpojuma realizēšanai izstrādātas vairākas apakšprogrammas:

- informacionālā (informācijas sistēmu veidošana);
- telekomunikāciju (informācijas pārraide, piegāde);
- normatīvā (likumdošanas, standartizācijas, kultūrvides sakārtošana);
- zinību (augsts izglītības līmenis, zinātniski pētījumi, tehnoloģiju izstrādnes);
- lietišķā (projekti, tehnoloģiju pielietojums, prioritātes) (71).

Bibliotēku darbība tieši vai netieši saistīta ar katru no šīm apakšprogrammām. Universālajam informācijas pakalpojumam ir ciešs sakars ar bibliotēku misiju sabiedrībā un darbības pamatuzdevumiem. Tā, piemēram, programmā „Informātika” noteikts, ka universālajam informācijas pakalpojumam jānodrošina, lai informācija būtu pieejama:

- katram sabiedrības loceklim saskaņā ar likumu;
- visām sabiedrības grupām un visiem reģioniem bez diskriminācijas;
- vienmēr un labā kvalitātē;
- par sociāli pieņemamu cenu (71).

Par universālo informācijas pakalpojumu to sauc tādēļ, ka tam jāietver pieeja visu veidu informācijai – sākot ar valsts nozīmes informāciju, beidzot ar uzziņām un informāciju brīvā laika vajadzībām.

Šī nostādne sasaucas ar vietējās sabiedrības apkalpošanas koncepciju bibliotēkzinātnē (*community approach service*). Koncepcijas izcelsme saistāma ar informācijas sabiedrības principu ieviešanu dzīvē un bibliotēkas lomas aktualizēšanos šajā procesā. Saskaņā ar minēto koncepciju, bibliotēkai tiek piešķirts vietējās sociālās dzīves, kultūras un informācijas centra statuss, turklāt bibliotēkas informacionālā darbība virzīta ne tikai uz esošo lasītāju vajadzību izpēti un apmierināšanu, bet uz visu vietējo iedzīvotāju izpēti un apmierināšanu, tādējādi attaisnojot informācijas centra nosaukumu visplašākajā nozīmē. Lai publisko bibliotēku varētu saukt par vietējās informācijas centru (*local life information centre*), tai jāsniedz atbilstoši informācijas pakalpojumi:

- faktogrāfiskas uzziņas;
- padziļināta informācija speciālās jomās (piemēram, vietējās rūpniecības, uzņēmējdarbības vajadzībām);
- valsts un vietējās pārvaldes iestāžu informācija vai informācija par tām;
- informācija brīvā laika pavadīšanai;
- informācija par mūžizglītības iespējām;
- informācija apdzīvotās vietas viesiem, tūristiem (28, 88.lpp.).

Tādējādi bibliotēkas kalpo kā vietējās informācijas centri ikvienam un realizē universālo informācijas pakalpojumu kopējā informacionālās apkalpošanas sistēmā. Agrāk bibliotēku uzdevums bija savākt informāciju un sagatavot to nodošanai bibliotēkas apmeklētājiem pēc pieprasījuma, tagad informācijas pārbagātība un tehnoloģiju ienākšana cilvēku ikdienas dzīvē bibliotēkām izvirza citu uzdevumu – kļūt par ceļvedi informācijas masīvā, kas pieejams virtuālajā telpā. Tas arī ietekmē bibliotekāra lomas maiņu, lai spētu apmierināt sabiedrības informācijas vajadzības.

Nacionālajā programmā „Informātika” bibliotēku loma informācijas sabiedrības veidošanā ir redzami uzsvērtā – bibliotēkas un arhīvi tiek atzīti par nozīmīgākajiem un uzticamākajiem informācijas avotiem. Programma arī paredz, ka šo uzdevumu izpildei bibliotēkām ir jāmodernizējas un jāpārveidojas:

- jānodrošina bibliotēkas ar visa veida, īpaši starptautisko informācijas avotu, pieejamību;
- jānodrošina informācijas pieejamība ar bibliotēku starpniecību visu valsts rajonu iedzīvotājiem;

- jānodrošina informācijpratības līmenis – no informātikas pasniegšanai skolās līdz pēcdiploma mācību iespējām;
- bibliotēkai jā saglabā un jāattīsta sava informācijas brokera pamatfunkcija – būt vidutājam starp informācijas lietotāju un informācijas piegādātāju;
- bibliotēkās jākoncentrē pilns informācijas apstrādes cikls – informācijas vākšana, uzglabāšana, apstrāde, meklēšana un piegāde lietotājam;
- bibliotēkās strauji jāattīsta IT un to nodrošināto pakalpojumu pieejamība (virtuālās bibliotēkas, datubāzes, pilnteksta datubāzes, on-line sistēmas u.c.);
- jāizveido vienots valsts bibliotēku informācijas tīkls interneta vidē (71).

Pagastu publiskās bibliotēkas ir viens no galvenajiem informācijas piegādes pamatlīmeņa elementiem, kas nodrošina ciešu kontaktu ar sabiedrību. To nosaka bibliotēku sistēmas hierarhija: minētās bibliotēkas tiek dēvētas par vietējas nozīmes bibliotēkām un veido bibliotēku sistēmas nosacītās piramīdas pamatu – to ir skaitliski visvairāk un to tīkls aptver pilnīgi visu Latvijas teritoriju. Šādā kontekstā, ņemot vērā, ka vairums gadījumu pagasta bibliotēka ir vienīgā informāciju nodrošinošā institūcija savā pašvaldībā (ciemā), uz bibliotēku gulstas lielas cerības un liela atbildība informācijas un zināšanu sabiedrības veidošanas procesā.

2001.gadā tika izstrādāta „e-pārvaldes koncepcija”, kas nodēvēta par valsts pārvaldes attīstības stratēģijas dokumentu. Šī koncepcija ir viena no plašākas nozīmes dokumenta „e-Latvija” sastāvdaļām, tāpat kā minētajā programmā ietvertā stratēģija investīcijām cilvēkos un prasmēs (zināšanu sabiedrības, vispārējās izglītības veicināšana) un interneta pieejamības un komunikāciju infrastruktūras attīstīšanai. „e-pārvaldes koncepcija” izvirza pārmaiņu principus, kas savā būtībā saistās ar bibliotēku uzdevumiem un centieniem sabiedrībā:

- sabiedrības aktīva līdzdalība valsts pārvaldē;
- klientorientētība;
- pakalpojumu integrācija „uz dzīves notikumu modeļa”;
- vienādas iespējas visiem saņemt informāciju un pakalpojumu;
- mērķtiecīgāka un efektīvāka valsts līdzekļu izmantošana (19).

Arī bibliotēku darbību un pakalpojumu mērķis ir būt klientorientētām, veicināt pilsonisko līdzdalību, nodrošināt visiem valsts iedzīvotājiem vienādas iespējas saņemt informācijas pakalpojumus, kuru būtību un saturu nosaka katras konkrētas apdzīvotas vietas dzīves modelis un vajadzības. Bibliotēkas tiek uzturētas par savu pašvaldību līdzekļiem, tādēļ tām ir svarīgi attaisnot šos līdzekļus, darbojoties vietējās sabiedrības labā. Otrs aspekts – vislabāk taupīt valsts līdzekļus, realizējot e-pārvaldes konceptuālas pārmaiņas, sadarbojoties ar institūcijām, kuru uzdevumi ir iespējami līdzīgi un kuru rīcībā ir garīgais, tehniskais un, ja

tā var teikt, ģeogrāfiskais potenciāls informācijas un pakalpojumu sniegšanā – proti, bibliotēkām.

Kad 1991.gadā Latvija atguva valstisko neatkarību, iestājās fundamentālu pārmaiņu diktēts ekonomisks un sociāls apjukums, un bibliotēkām, tāpat kā kultūras iestādēm vispār, tas bija grūts laiks. Nebija ticības, ka Latvijas bibliotēkām, īpaši Latvijas laukos, izdosies panākt informācijas sabiedrības attīstības tempu, kas citās ekonomiski attīstītās pasaules valstīs jau bija uzņēmis ievērojamu ātrumu. Pārmaiņas nācās uzsākt vāji sagatavotiem un steidzami.

Latvijā par bibliotēku iekļaušanos informācijas sabiedrības veidošanās procesā var runāt no 20.gadsimta 90.gadu sākuma. 1992.gadā Latvijas Universitātes bibliotēkā tika izveidota integrētā informācijas sistēma ALISE. Ar šīs sistēmas palīdzību 1996.gadā tika sāta nacionālās bibliogrāfijas datubāzu automatizēta izveide, kas bija liels sasniegums Latvijas centralizētās katalogizācijas un datu apmaiņas attīstībā. Latvijā bibliotēku iekļaušanās informācijas sabiedrībā, vismaz šo procesu sākumposmā, pārsvarā tiek veikta soli pa solim ar dažādu projektu palīdzību. Ar “Sorosa fonds – Latvija” finansiālu atbalstu 1997.gadā sākās aktīva bibliotēku darba automatizācija. Jāpiemin arī LATLIBNET projekts, kura realizācijai tika nodibināts VSIA “Bibliotēku informācijas tīkla konsorcijs”, kas 2004.gada sākumā pārveidots par valsts aģentūru “Kultūras informācijas sistēmas”.

Nākošais solis bija Latvijas valdības 2001.gadā apstiprinātā “Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas koncepcija” (109). Koncepcijas realizācija solīja nodrošināt universālā informācijas pakalpojuma sniegšanu jebkurā Latvijas bibliotēkā, paredzot automatizēt visas valsts un pašvaldību bibliotēkas (datori, programmatūra, pieslēgums internetam, darbinieku un lietotāju apmācība u.tml.).

Vēl 20.gadsimta 90. gadu beigās Latvijas pagastu bibliotekāri pamatoti bažījās par to, vai netiks atstumti no informācijas sabiedrības veidošanas tehnoloģiju trūkuma dēļ, bet bibliotēku apmeklētāji arvien skaļāk pieprasīja pakalpojumus, kuru sniegšanai bija nepieciešamas modernās informācijas tehnoloģijas. Bet jau 21.gadsimta pirmajos gados situācija strauji mainījās, informācijas tehnoloģijas ienāk arī Latvijas pagastu bibliotēkās. Vēl 2000.gadā veikta publisko bibliotēku darbinieku aptauja liecina, ka 875 aptaujātajās bibliotēkās ir tikai 234 datori un interneta pieslēgums ir tikai 4,6% publisko bibliotēku (109).

Liela nozīme tālākā Latvijas publisko bibliotēku integrēšanā informācijas sabiedrībā ir Valsts vienotajai bibliotēku informācijas sistēmai – tādai atsevišķo bibliotēku (vai nelielu to apvienību) informācijas sistēmu apvienībai, kuras ietvaros, izmantojot internetu, ir iespējams:

- veikt bibliogrāfiskās informācijas apmaiņu starp sistēmas sastāvdaļām, balstoties uz nozarē akceptētiem starptautiskiem standartiem;

- no jebkuras interneta pieejas vietas veikt informācijas meklēšanu, pasūtīšanu un saņemšanu no Latvijas un ārvalstu bibliotēku, kā arī citiem interneta informācijas resursiem;
- nodrošināt vienotu lietotāju saskarni informācijas meklēšanai un dokumenta pasūtīšanai (109).

Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas projekta galvenais mērķis ir izveidot saskaņotu valsts un publisko bibliotēku informācijas sistēmu, kas nodrošinātu bibliotēkām iespēju ne tikai apkopot, saglabāt, sistematizēt nacionālās kultūras un zinātnes vērtības un sniegt pieeju tām, bet arī izmantot modernās informācijas tehnoloģijas universālā informācijas pakalpojuma sniegšanai – informācijas meklēšanai, nepieciešamo grāmatu, publikāciju, uzziņu un dokumentu piegādei no Latvijas un starptautiskiem informācijas avotiem (109).

VVBIS projekta ietvaros bija paredzēts :

- datori darbiniekiem un lietotājiem;
- standarta programmatūra, printeri, skeneri;
- vienota portāla izstrādne, elektronisko katalogu uzkrāšana;
- personāla apmācība kā viena no svarīgākajām panākumu priekšrocībām (109).

Koncepcijā paredzēts, ka publiskās bibliotēkas veido lietotāju apmācības sistēmas, kā arī tiks izstrādāti atsevišķi projekti darbinieku un lietotāju apmācībai.

Pakāpeniski sekmīgi realizējot bibliotēku automatizācijas projektus, palielinās publisko bibliotēku iespējas sniegt saviem lietotājiem kvalitatīvus un laikmeta prasībām atbilstošus informācijas pakalpojumus ne tikai pilsētās, bet arī laukos.

3.1.tabula. Datoru skaits pašvaldību publiskajās bibliotēkās (2002.- 2005.gads)(108)

Gads	2002	2003	2004	2005
Pašvaldību bibliotēkās*	819	1153	1344	2800
<i>t.sk.lasītājie</i>	337	494	598	1692
<i>m</i>				

* vairāk kā 80% no visu pašvaldību publisko bibliotēku skaita ir pagastu publiskās bibliotēkas

Tekstā redzamajā tabulā (skat.3.1.tabulu) uzskatāmi redzams, ka 2005.gadā notiek ievērojams lēciens datoru skaita ziņā tieši bibliotēkas apmeklētājiem, līdz ar to lauku reģionu iedzīvotāji var plašāk izmantot globālās informācijas sabiedrības piedāvātās iespējas.

2006.gada konkursa „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” Balvu rajona pieteikuma vēstulē lasāmas šādas rindas (skat.3.pielikumu):

„Lielas pārmaiņas lauku bibliotēku darbā ir ienesis Gaismas tīkla projekts, [..]jo tā ietvaros visas Latvijas publiskās bibliotēkas tiks saslēgtas vienotā informācijas tīklā, veidojot modernu informācijas tehnoloģiju infrastruktūru un nodrošinot interneta pieslēgumu vistālākajos Latvijas nostūros. Lauku bibliotekāri ļoti pateicīgi LNB atbalsts fondam par piešķirtajiem datoriem u.c. informācijas tehnoloģiju.” (Lazdukalns)

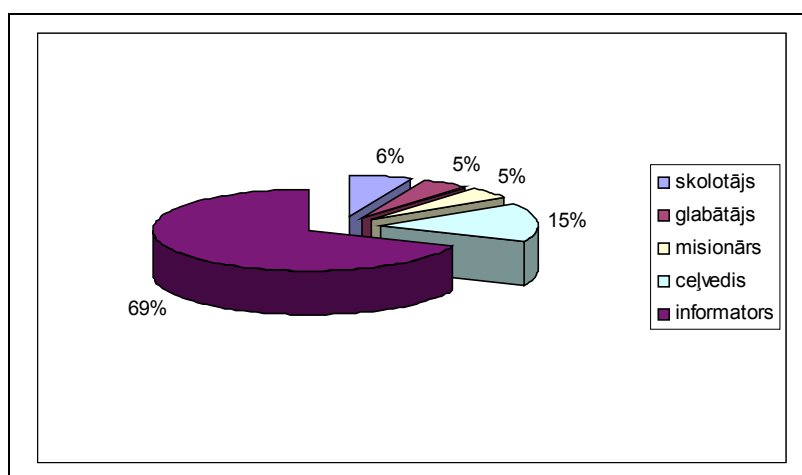
2007.gada sākumā darbu uzsāka v/a KIS īstenotā un Bila un Melindas Geitsu fonda līdzfinansētā projekta „Trešais tēva dēls” darba grupas. Šis projekts bija vērsts uz moderno IT sniegto pakalpojumu uzlabošanu bibliotēkās, kā arī bibliotēku darbinieku apmācību. Latvijas valsts, Bila & Melindas Geitsu fonda un Microsoft līdzfinansētā projekta galvenā ideja ir padarīt tehnoloģijas cilvēkiem pieejamas, t.i., apgādāt visas Latvijas publiskās bibliotēkas, īpaši publiskās bibliotēkas laukos, ar modernu datortehniku, programmatūru un ātru interneta pieslēgumu, kā arī veikt bibliotekāru un bibliotēku apmeklētāju apmācības darbam ar modernajām tehnoloģijām. Kā zināms, pateicoties ievērojamam Latvijas valsts ieguldījumam Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas attīstībā, Bila & Melindas Geitsu fonds piešķīra 16,2 miljonus ASV dolāru un kompānija Microsoft ir ziedojusi programmatūru 7,9 miljonu dolāru apmērā Latvijas publisko bibliotēku attīstībai. Bila un Melindas Geitsu fonda 16,2 miljonus ASV dolāru grants solīja:

- 874 Latvijas publiskajās bibliotēkās instalēt 3833 datorus;
- 17 bibliotēkas pirmoreiz pieslēgt internetam;
- 853 bibliotēkās uzlabot interneta pieslēgumu;
- 874 bibliotēkās instalēt tehniku bezvadu pieslēguma nodrošināšanai;
- apmācīt vairāk kā 1400 bibliotekārus datora lietošanai (60).

Solītais tika izpildīts, iekļaujoties termiņos. Projekta aktivitātes visintensīvākās bija 2007.gada otrajā pusē, 2008.gada sākumā, projekta rezultāti radīja lēcienveida attīstības efektu. Nekad vēl Latvijas bibliotēkas kopumā un tieši publiskās bibliotēkas Latvijas laukos nav bijušas tik fiziski, intelektuāli un tehnoloģiski gatavas savu apmeklētāju vajadzību apmierināšanai. Var pat nosacīti runāt par pagastu bibliotēkām pirms šī projekta un pēc tā. Situācija mainījies radikāli, tādēļ projekta rezultāti un to ietekme uz Latvijas publisko bibliotēku attīstību un izmaiņām darbībā ir atsevišķa pētījuma vērti, un šajā promocijas darbā netiek analizēti dziļāk.

Var apgalvot, ka informācijas funkcija pagastu publiskajās bibliotēkās spēcīgi izteikta, un viena no svarīgākajām bijusi arī agrāk. Par to liecina 2005.gadā šī promocijas darba ietvaros veiktās pagastu bibliotekāru aptaujas rezultāti. Anketā tika ietverts jautājums par jaunizveidotām struktūrām, kas darbojas bibliotēku sastāvā, un, lai gan pirmo vietu ar 38,8% ieņēma kultūras centrs, tūlīt aiz tā seko informācijas centrs, kuru savas bibliotēkas sastāvā iekļāvuši 25,5% aptaujāto bibliotēkas darbinieku (skat. 4.3."Pamatfunkciju un strukturālas izmaiņas pagastu bibliotēkās – daudzfunkcionalitāte un pielāgošanās").

Anketā bija iekļauts arī jautājums par to, kāds bibliotekāra kā speciālista, kā darbinieka raksturojums visvairāk atbilst mūsdienām. Bibliotekāru sniegtās atbildes liecina par to, kādas prioritātes ir viņu darbā un kā viņi jūtas (skat. 3.1.attēlu).

3.1.attēls. Bibliotekāra raksturojums (bibliotekāru viedoklis)

Kā redzams, vairums aptaujāto pagastu bibliotekāru (69%) redz sevi informatora lomā un informācijas pakalpojuma sniegšanu izvirza par sava darba prioritāti. Otrā populārākā atbilde, ko atzīmējuši 15,5% respondentu, ir – ceļvedis. Tas raksturo bibliotēku darbinieku izpratni par savu pienākumu palīdzēt apmeklētājiem orientēties informācijas masīvē.

Analizējot rajona bibliotēku gada pārskatus par pagastu bibliotēku darbu 2006.gadā, redzam, ka pagastu bibliotēkas neatlaidīgi attīsta bibliotēku automatizāciju un veicina bibliotēku un lauku sabiedrības iekļaušanos informācijas sabiedrībā:

- Bauskas rajona Ziemeļu, Ceraukstes, Misas, Umpārtes, Beibežu bibliotēkas organizējušas lietotāju aktīvu apmācību darbam ar informācijas tehnoloģijām (115);
- vairākas Valkas rajona pagastu bibliotēkas organizējušas informācijas stundas, kurās interesenti tika iepazīstināt ar bibliotēkās pieejamām datu bāzēm un to izmantošanas iespējām (123);

- Preiļu rajona Smelteru bibliotēka organizējusi informācijas stundu jauniešiem „Populārākie interneta meklētāji un portāli”, vairākas Preiļu rajona pagastu bibliotēkas organizējušas apmācību darbam ar informācijas tehnoloģijām atsevišķām iedzīvotāju grupām –
  - pensionāriem un jaunāko klašu skolēniem (Kastīre),
  - bezdarbniekiem (Aglona),
  - zemniekiem (Vārkava) (120).

Ikdienas darba ietvaros konsultatīvu vai tehnisku palīdzību darbam ar datoru vai informācijas meklēšanai internetā apmeklētājiem sniedz gandrīz katrs bibliotekārs. Konkursa „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” pieteikuma vēstulēs aprakstītās situācijas ļauj izdarīt dažus secinājumus ne tikai par bibliotēku veiksmīgu iekļaušanos informatizācijas procesos, bet arī par universālā informācijas pakalpojuma reālu sniegšanu bibliotēkās (skat.3.pielikumu):

„Bibliotēkas vadītāja sniedz individuālas konsultācijas ikvienam interesentam, kas ierodas bibliotēkā ar mērķi izmantot jaunās tehnoloģijas, šogad datorprasmes sākuši apgūt arī pensionāri.” (Nīcgale)

„2005.gadā uzrakstīts, KKF atbalstīts un realizēts projekts „Iemācies sameklēt – pielieto”, kura mērķis palīdzēt bērniem apgūt datorprasmes un iemaņas darbā ar jaunajām informācijas tehnoloģijām. [...] Ikviens pagasta iedzīvotājs var apmeklēt bibliotēku un saņemt sev nepieciešamo informāciju – gan students, gan zemnieks vai pensionārs, gan bezdarbnieks, kurš var meklēt un ievietot darba sludinājumu internetā. Bibliotēkas apmeklētāji var izmantot elektroniskos pakalpojumus – norēķināties ar bankām, veikt naudas pārskaitījumus vai vienkārši izmantot skenera, kopētāja vai CD ieraksta pakalpojumus.” (Dunava)

„[...] izmantojot Gaismas tīkla projektā iegūtās informācijas tehnoloģijas, kā arī piesaistot privāto sponsoru dāvinājumus (videoprojektors, videokamera, fotoprinteris) nodrošināti kvalitatīvi pakalpojumi, kas veicina bibliotēkas lietotāju skaita un apmeklējumu pieaugumu.” (Bārbele)

”Bibliotēka saviem lasītājiem piedāvā izmantot 6 datorus ar interneta pieslēgumu, skenēšanas, kopēšanas un printēšanas pakalpojumus, dažādas datu bāzes, proti, NAIS, Letonika, Lursoft. Iegūtās datorzināšanas viņa nodod tālāk saviem lasītājiem, organizējot apmācības.” (Līgo)

„Izmantojot bibliotēkas tehniskās iespējas, bibliotēkas apmeklētājiem notika apmācības datorzinību pamatos. [...] 2006.gadā par pagasta padomes līdzekļiem bibliotēkai iegādāta multifunkcionālā iekārta, kas uzlabo iedzīvotājiem sniegtos pakalpojumus (kopēšana, printēšanas, skenēšana, fakss).” (Burtņieki)

„Bibliotēkā izveidots elektronisks žurnāls „Pagasta padomes lēmumi””. (Medze)

Nevar teikt, ka datori, internets un citas tehnoloģijas mūsdienu bibliotēkā būtu kaut kas radikāli jauns. Ir pagājis jau zināms laiks, kopš bibliotekāri, bibliotēku apmeklētāji un sabiedrība ir pieraduši pie šiem pakalpojumiem. Šobrīd parādās dažādi viedokļi un pirmie vērtējumi, un tie ir pretrunīgi:

„2006.gadā pamanāma tendence – daudziem iedzīvotājiem interneta pakalpojumi pieejami mājās” (120).

„[.]pagasta bibliotēkas vadītāja rosina publiskās bibliotēkas jau laikus domāt, kādus pakalpojumus piedāvāt iedzīvotājiem tad, kad internets katrā mājā būs tikpat ierasta lieta kā TV” (115).

„Līdz ar straujo individuālo [interneta] abonētu skaita pieaugumu samazinās pieprasījums pēc tā bibliotēkā” (123).

Protams, datoru skaits nevar būt pašmērķis, jo jāpatur prātā, ka sabiedrības vērtība ir cilvēks, un informācija tiek meklēta, glabāta, klasificēta un piegādāta bibliotēku apmeklētājiem ar noteiktu mērķi – pakalpot šim cilvēkam, sniegt nepieciešamo atbalstu ikdienas situācijas nosacītā vajadzībā vai personības attīstībā kopumā. Šī iemesla dēļ nedrīkst aizmirst vēl kādu niansi darbā ar informāciju. Pasaulē informācijas ir daudz, un tās daudzums pieaug ar katru brīdi. Lai orientētos šajā informācijas daudzumā, nepietiek, ka mums ir dators un interneta pieslēgums, ka esam apmācīti tehniskam darbam ar tiem. Ir jābūt ceļvedim šī vārda dziļākajā būtībā, lai atrasto un atlasīto informāciju prastu arī izvērtēt, un tā jau ir augstāka pakāpe darbā ar informāciju.

LNB Atbalsta biedrības dibinātās balvas „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” nolikumā, kuru parakstījusi LNB Atbalsta biedrības direktore Karina Pētersone, teikts:

„Tieši pagastu bibliotekāri ir pirmie, kuri sajūt pārmaiņas, kas notikušas un arī tuvākajā nākotnē notiks bibliotēku sistēmā” (80).

Var piebilst, ka pagastu bibliotekāri sajūt šīs pārmaiņas ne tikai bibliotēku sistēmā, bet, galvenokārt, sabiedrības noskaņojumā, labāk saskata vērtību sistēmas izmaiņas, sabiedrības problēmas un, līdz ar to, nojauš vajadzību maiņu, jo visi pagastu publisko bibliotēku darbinieki ir tās pašas lauku vides un sabiedrības sastāvdaļa, tādēļ viņu viedoklī vajadzētu ieklausīties nopietnāk.

3.2. Pagastu bibliotēku loma Latvijas lauku kultūrvides veidošanā un uzturēšanā

Sociālā, ekonomiskā un kultūrvide ir galvenie faktori, kas spēj būtiski ietekmēt indivīda dzīves līmeni un kvalitāti. Personības attīstības virziens un rezultāti ir tieši atkarīgi no indivīdu ietverošās daudzveidīgās vides, tajā valdošajām prioritātēm un vērtīborientācijas. Būtībā personības attīstības filozofiskā problēma ir jautājums par cilvēka reālo vietu un lomu pasaulē un sabiedrībā.

Tāpat kā cilvēka vitālās vajadzības vislabāk nodrošina tieši sabalansēta un labvēlīga ekonomiskā vide, un sociālā saskarsme sniedz indivīdam psiholoģisku komfortu un ļauj pašrealizēties noteiktā sociālā vidē, tā arī cilvēka garīgās vajadzības nevar tikt apmierinātas ārpus konkrētas sociālās un kultūrvides. Viena no cilvēka pamatvajadzībām ir sociālās piederības un drošības izjūta, un katra identitātes izpausme – personiskā jeb pašidentitāte, nacionālā identitāte, sociālā identitāte, kultūras identitāte- cieši saistīta ar piederības apziņu kādai sociālai grupai.

Nacionālā identitāte, kultūras identitāte - šie jautājumi globalizācijas un informatizācijas procesu iespaidā mūsdienu pasaulē kļūst aizvien aktuālāki. Attīstoties un pilnveidojoties komunikāciju un informācijas tehnoloģijām, tiek radīta pateicīga augsne daudzu tautu kultūras elementu saplūšanai. Vai to dēvēt par sintēzi vai par unifikāciju, un kādas būs šo procesu sekas nākotnē – tas ir pavisam cits aktuāls, pētāms un plašs temats, taču jāpiebilst, ka šo procesu rezultātā cilvēku apziņā deformējas vai pat zūd piederības sajūta kādai noteiktai kultūrai, tādējādi radot vairāk vai mazāk apzinātu nedrošības un psiholoģiska diskomforta sajūtu.

Cilvēka sociālās un garīgās vajadzības nevar tikt apmierinātas ārpus noteiktas sociālās un kultūrvides, un tieši šīs vides kvalitāte un pilnvērtīga mijiedarbība ar šo vidi ietekmē katra cilvēka personības veidošanos un attīstību. Šī temata kontekstā, uztverot kultūrvidi gan kā cilvēces garīgo sasniegumu koncentrātu, gan kā reālus, fiziskus objektus ap mums esošajā vidē, gribētos uzsvērt, ka kultūrai piemīt dažādas pazīmes un tā tiek definēta dažādi, atkarībā no definīcijas mērķa un definētāja skatpunkta:

- „Kultūra ir daudzpusīgs jēdziens, kuru katrs izprot savādāk un vienas noteiktas definīcijas šim jēdzienam nav. Tam var dot tikai vispārinātu skaidrojumu, kuru katrs izprot savādāk. Patiesībā kultūru nevar ietvert īsā definīcijā, kaut gan nereti to lieto sašaurinātā ziņā, attiecinot to uz mākslu, teātri, literatūru u.tml. Kultūra vienmēr ir bijusi cieši saistīta ar cilvēku, jo cilvēks ir tas, kas to veidojis visos laikos” (41);
- Latvijas Republikas Vides aizsardzības likums nosaka, ka kultūrvide ir tā vide, kas veidojusies cilvēka saimnieciskās darbības un dzīvesdarbības rezultātā un glabā šīs darbības pēdas vai nu materiālā vai garīgo vērtību veidā (58).

Mūsdienās jēdzienu „kultūra” definēt kļūvis grūtāk no tāda viedokļa, ka kultūrai tiek piešķirta jauna loma un nozīme sabiedrības vispārējā attīstībā. Mainoties sabiedrības un ekonomikas mijattiecībām, kultūrai tajās tiek piešķirta nozīmīga loma, vienīgi – vai tas ir tas pats fenomens, kas tika saukts par kultūru līdz šim? Tā, piemēram, Nacionālajā programmā „Kultūra” (2000- 2010) jaunā kultūras loma saistīta ar sociālekonomiskiem procesiem – tai ir ne tikai garīgā, bet arī tautsaimnieciskā atdeve (72).

Turpinājumā skaidrota kultūras pozitīvā ietekme uz jaunu darbavietu radīšanu un reģionālo attīstību saistot to ar kultūrtūrisma attīstību tajā vai citā novadā. Tas ir pilnīgi cita veida kultūras jēdziena lietojums ar citu saturu, tā nav filozofiska vai kultūras kā augstākās garīgās vērtības, cilvēces spožāko intelektu augļa interpretācija.

7.Baltijas bibliotekāru kongresā (2004) Lietuvas kolēģi prezentēja pētījumu par Lietuvas bibliotēku darbības pārmaiņām. Pētījumu rezultāti rāda, ka, piemēram, bibliotēku darbā kultūras funkcijai ir tendence atbīdīties no centra uz perifēriju, t.i., zaudēt nozīmi (121). Iespējams, ka šo procesu nosaka „jaunās ekonomikas laikmeta” (88) īpatnības. Kultūra kļūst par tādu pašu preci, kā lietas un pakalpojumi, par instrumentu sabiedrības ekonomiskai augšupejai. Kultūra sabiedrībai asociējas ar jēdzienu „izklaide”, bet izklaide tomēr nav bibliotēku prioritāte. Nav īpašu indikatoru, kas ļautu atšķirt kultūru no izklaides, autentiskumu no komercijas laikā, kad komerciālas mediju kompānijas „*[..]sūknē vietējās kultūras resursus un pārvērš tos kultūras precēs un izklaidē*” (88, 11.lpp.).

Kā jau iepriekš minēts, kultūras un kultūrvides pamats ir nodrošināt psiholoģisku saiti un drošību sabiedrības locekļu starpā. Angļu ekonomists Dž.Rifkins savā darbā „Jaunās ekonomikas laikmets” apcer komercijas ekspansiju, taču uzsver:

„Jaunajā laikmetā [..] iespēja nodrošināt piekļuvi daudzveidīgiem kultūras resursiem un pieredzei, kas garantē cilvēka psiholoģisko eksistenci [..], būs tikpat svarīga” (88, 12.lpp.).

Turpat var rast arī nosacītu pamatojumu Lietuvas kolēģu pētījuma rezultātiem:

„[..] kultūrai atvēlētais laiks pamazām izsīkst, un cilvēku rīcība paliek vienīgi komerciālie sakari, lai saturētu kopā civilizāciju” (88, 14.lpp.).

Vēsturiskā griezumā vara un kultūra Latvijā bieži darbojušies kā pretstatīti spēki. Valdošo aprindu politisko mērķu vārdā kultūra Latvijā dažādos vēstures posmos ir vai nu apspiesta, vai ignorēta, vai izmantota kā garīgs ierocis pret sabiedrību. Kultūras un varas attiecības raksturotas A.Priedīša darbā “Latvijas kultūras vēsture”:

“Kultūra patiesībā vienmēr ir saistīta ar varu. Kultūra var būt kopā ar varu vai atrasties opozīcijā varai. Taču kultūra nav iedomājam bez varas konteksta” (82, 240.lpp.).

Šajā pašā darbā raksturota varas un kultūras attiecību attīstība Latvijā mūsdienās, un šis raksturojums parāda tās cēloņsakarības, kas jāņem vērā, analizējot kultūrpolitiku kopumā, attieksmi pret kultūru sabiedrībā un kultūras nozares aktuālās vajadzības:

- PSRS kultūrpolitika bija padarījusi “normētu” kultūru par katra padomju cilvēka pienākumu, un kultūra bija “pieradusi” dalīties ietekmē ar varu;
- Latvijas neatkarības atgūšanas laikā 20.gadsimta 80.gadu beigās un 90.gadu sākumā valsts vara un kultūra sabiedrības apziņā funkcionēja kā nedalāms veselums;
- 90. gados, attīstoties Latvijā brīvā tirgus apstākļiem, sākās strauja kultūras komercializācija;
- visbeidzot valdošo aprindu ietekmē sabiedrības apziņā tiek radīts “mīts par kultūras neatkarību”, t. i. kultūras pārveidošana par brīvā tirgus komponentu ar brīvām darbības, izvēles un peļņas tiesībām (82).

Jautājumam par to, kā veidojas kultūrvide Latvijā mūsdienās, kādā situācijā ir Latvijas kultūras iestādes, to skaitā arī bibliotēkas, un kādi ir to pienākumi, kāds ir mākslas un kultūras vērtību ceļš pie sabiedrības, ir ciešs sakars ar iepriekšminētajiem apgalvojumiem.

Situācija Latvijā laukos kopš Latvijas neatkarības atgūšanas neviens optimisms. Reģioni atpaliek no galvaspilsētas ne tikai ekonomiskajos, bet arī sociālajos rādītājos. Turpina samazināties kultūras un izglītības iestāžu, arī publisko bibliotēku, skaits lauku reģionos. Tas notiek laikā, kad liela daļa lauku iedzīvotāju savu zemo ienākumu dēļ cieš no informācijas, kultūras vērtību pieejamības un brīvā laika pavadīšanas iespēju trūkuma, bet bibliotēkas ir viena no retajām institūcijām, kurām ar likumu noteikts veikt pasaules kultūras mantojuma saglabāšanu, sistematizēšanu un šīs informācijas publiskas pieejamības nodrošināšanu, turklāt sniegt iedzīvotājiem bezmaksas pakalpojumus (46).

Latvijas reģionu sociālā un ekonomiskā stāvokļa raksturojums ļauj secināt, ka Latvijas lauku sabiedrībai nepieciešams ne vien ekonomisks, bet arī intelektuāls, informatīvs un morāls atbalsts, lai tā varētu sekot jaunajām pasaules attīstības tendencēm un iekļauties globāli mainīgos procesos. Šajā kontekstā bibliotēkas var kļūt par sabiedrības izglītības un inteliģences faktoru, jo spēj sniegt sabiedrības locekļiem zināšanas sistematizētas un kvalitatīvas informācijas veidā, uzkrāt un izvērtēt kultūras vērtības un piedalīties vietējo tradīciju, kultūrvides un kultūrvēsturisko parādību saglabāšanā.

Latvijas laukos ideālā situācijā tieši bibliotēka ir viena no pirmajām iestādēm, kurā ienāk un ir plašākam sabiedrības lokam pieejama informācija par pārmaiņām un jaunākajām tendencēm sabiedrībā, valstī vai pasaulē kopumā. Viena no bibliotēkas pamatfunkcijām nosaka, ka bibliotēka, neatkarīgi no krājuma apjoma vai ģeogrāfiskā novietojuma, ir kultūras

iestāde. Ja ņem vērā, ka teorētiski kultūras aktivitātes ir kultūras namu un kultūras darba speciālistu kompetence, aktuāls ir jautājums par funkciju dublēšanos. Kā publiskajai bibliotēkai būtu jāveic sava kultūras misija – tieši vai pastarpināti? Organizējot reālus pasākumus vai nodrošinot zināšanas un informāciju kultūras attīstībai?

Publiskās bibliotēkas lauku apvidos bieži vien uzņemas atbildību par kultūras dzīves aktivitātēm savā pagastā vai apkalpojamā teritorijā, jo ne visur ir saglabājusies specializēta kultūras iestāde ar algotu darbinieku. Viena no bibliotēku pamatfunkcijām ir kultūras funkcija, pat vairāk – bibliotēkas tiek uzskatītas par nacionālās un pasaules civilizācijas atmiņas glabātājām (72), un šī funkcija vērsta uz pasaules un lokālo kultūras vēstures un jaunradīto kultūras vērtību uzkrāšanu un popularizēšanu un sabiedrības locekļu kvalitatīvas pašizpaušmes veicināšanu drīzāk intelektuālā nekā masu kultūras līmenī.

Šajā situācijā bibliotēkas promocijas darba autores skatījumā bieži vien ne tikai palīdz virzīt kultūras dzīvi un veikt vienkāršu izklaides funkciju, bet arī

- apkopo Latvijas un pasaules kultūras pieredzi;
- izvērtē šo kultūras mantojumu, atlasot no piedāvātajām iespējām labāko, konkrētajai mērķauditorijai vajadzīgāko un taktiski to novada līdz sabiedrības apziņai;
- kļūst par sava pagasta kultūrvēsturiskās informācijas apkopotājām, glabātājām un izplatītājām;
- pulcē interešu grupas, palīdz realizēt to mērķus;
- nodrošina brīvā laika pavadīšanu dažādām vecuma grupām;
- nodrošina garīgi un estētiski attīstošas nodarbības bērniem, pusaudžiem, jauniešiem;
- atbalsta vietējo literātu, mākslinieku, daiļamata meistarību;
- palīdz pārvarēt kultūrizglītojošu pakalpojumu atšķirības pilsētās un lauku apdzīvotās vietās;
- uzņemas atbildību par izklaides pasākumu rīkošanu vai palīdz tos organizēt;
- pārņem kultūras namu un kultūras darbinieku funkcijas tajos pagastos, kur tas nepieciešams.

Izklāde kā bibliotēkām saistošs jēdziens minēts Nacionālās programmas “Kultūra” bibliotēku darbībai veltītajā apakšprogrammā. Šajā dokumentā bibliotēka definēta kā kultūras, izglītības un informācijas iestāde, kuras galvenais uzdevums ir veidot fondu un ar personāla un tehnisko līdzekļu palīdzību veicināt tā izmantošanu, lai apmierinātu lietotāju informacionālās, pētnieciskās, izglītības vai izklaides vajadzības (72), taču dokumenta konteksts liek domāt par izklaidi kā par individuālu garīgas atpūtas aktu un nav tulkojams kā

norāde uz masu kultūras kopšanu. Tomēr jāteic, ka par pagastu bibliotēku pienākumu minētās kultūras funkcijas ietvaros dažviet kļūst arī tipiskas masu kultūras popularizēšana un izklaides pasākumu organizēšana, jo lielākā daļa lauku sabiedrības ir gan finansiāli, gan fiziski attālināti no galvaspilsētā koncentrētās kultūrvides. Bet sabiedrības pasūtījums reāli pastāv, un pašvaldības un to pakļautībā esošās institūcijas cenšas to izpildīt.

Moderno pasauli apskalo informācijas okeāns. Arī kultūra un izklaide ir tikai organizēta informācija, kas sagatavota noteiktam mērķim. Attiecības starp informāciju, izklaidi un bibliotēku A.Bards (*Alexander Bard*) un J. Sēderkvists (*Jan Soderquist*), Zviedrijas plašsaziņas līdzekļu darbinieki un lektori, savā polemiskajā apcerējumā „Netokrātija” atspoguļo šādi:

„Mūsdienās informācija kļūst par izklaidi. [...] lielākais izklaides produktu noiets tiek gūts degvielas uzpildes stacijās un bibliotēkās” (4, 63.-64.lpp.).

Diez vai autoru mērķis bija novienādot bibliotēkas un degvielas uzpildes stacijas, tas drīzāk ir brīdinājums, kas liek aizdomāties: mūsdienu bibliotēku uzmanības degpunktā ir informācijas tehnoloģiju iegāde un informācijas pakalpojumu pilnveide, tādējādi kultūras funkcija nosacīti tiek atstāta novārtā. Augot sabiedrības ekonomiskās labklājības līmenim, iedzīvotāji iegādājas informācijas tehnoloģijas, aizvien vairāk lieto internetu mājās, t.i., zināmā mērā tiecas pārņemt bibliotēku un bibliotekāru funkcijas. Ja bibliotēkas šo nišu zaudēs, vai tām ir kāds pakalpojums, ko tās varētu piedāvāt sabiedrībai?

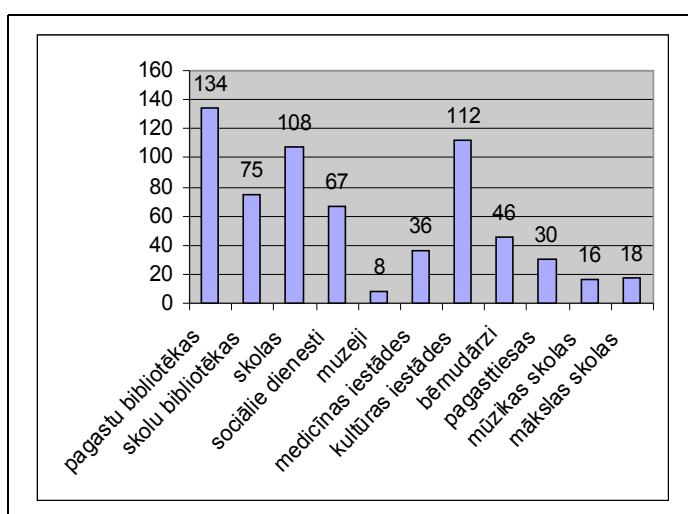
Latvijas lauku reģionu sociālo un kultūrvidi veido dažādas institūcijas un to veiktās aktivitātes. Bibliotēku darba speciālisti, domājot par bibliotēku darba principiem nākotnē, prognozē, ka pašvaldību publiskās bibliotēkas ideālais modelis meklējams bibliotēku savstarpējā sadarbībā un sadarbībā ar dažādām institūcijām gan pašvaldības ietvaros, gan ārpus tās. Latvijas lauku sociālekonomiskajā un kultūrvidē šīs sadarbības nepieciešamību galvenokārt nosaka 2 apsvērumi:

- pagastos esošās publiskās bibliotēkas lielākoties darbojas ierobežotu resursu apstākļos, tādēļ tiek veidoti kopīgi projekti ar dažādām pagasta iestādēm un institūcijām;
- bibliotēka nevar piedalīties sociālās un kultūrvides veidošanā, būdama no tās izolēta.

2003.gadā tika veikta anketēšana pašvaldību publisko bibliotēku darbinieku vidū, kuras mērķis bija pētīt pagastu bibliotēku saistību ar citām pagasta iestādēm vienotas sociālās un kultūrvides veidošanas procesā. Tā tika veikta uz 6 Latvijas rajonu pagastu bibliotēku bāzes, un rezultāti liecina, ka pagastu bibliotēku sadarbības aktivitātes sava pagasta ietvaros ir visai

izvērstas – tikai 3% respondentu nenosauca nevienu sadarbības partneri. Kā atsaucīgākie partneri tika uzrādītas skolas – 69% un kultūras iestādes – 61% (116, 68.lpp.).

2005.gadā atkārtotā anketēšanā tika iesaistītas pagasta bibliotēkas no 11 Latvijas rajoniem. Pētījuma rezultāti rāda (skat. 3.2.1.attēlu), ka ar kultūras iestādēm (klubiem, tautas namiem, kultūras namiem) sadarbību apstiprinājuši 112, t.i, 68% respondentu. Vēl starp sadarbības partneriem, kas tuvāki kultūras nozarei, minēti muzeji, mākslas un mūzikas skolas. 11% respondentu apstiprina sadarbību ar mākslas skolu, 9,7% - sadarbojas ar mūzikas skolu, bet 4,8% - ar muzeju. Pētījuma autores ikdienas darba pieredze pagasta publiskajā bibliotēkā liecina, ka sadarbība ir abpusējs notikums: ja abas iesaistītās puses ir ieinteresētas un aktīvas, sadarbība nostiprinās, kļūstot par tradīciju. Ar muzejiem sadarbība visbiežāk izveidojas tām bibliotēkām, kas ir aktīvas novadpētniecības darba veicējas.

3.2.1.attēls. Pagastu publisko bibliotēku sadarbības partneri

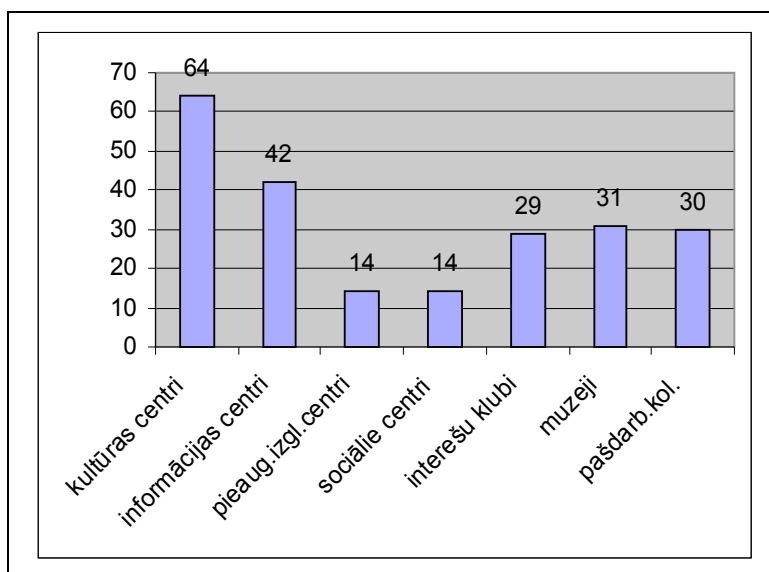
Tā kā lauku apdzīvotās vietās ir ierobežota tāda kultūrizglītojošu pakalpojumu daudzveidība, kāda tiek piedāvāta pilsētās, pagastu bibliotēkām nākas paplašināt tradicionālās funkcijas. Daudzviet šo bibliotēku struktūrā integrējas vēl citas iestādes– vietējie muzeji, jaunizveidotie informācijas un kultūras centri un citas institūcijas. 2003.gadā pagastu publisko bibliotēku darbinieku anketēšana atklāj, ka 56% bibliotēku ir pievienojušās jaunās struktūrvienības. Jauno struktūrvienību vidū pagasta bibliotēkās līderi ir:

- kultūras centrs – 36%;
- interešu klubs – 31%;
- muzejs – 27%;
- mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi – 17% (116, 78.lpp.).

2005.gadā veiktajā anketēšanā situācija ir nedaudz mainījiesies. Kultūras dzīves aktivitātes koncentrē:

- kultūras centri – 38,8%;
- muzeji – 18,8%;
- pašdarbības kolektīvi – 18,2%;
- interešu klubi - 17,6% (skat. 3.2.2.attēlu).

3.2.2.attēls. Pagastu publisko bibliotēku struktūras variācijas

Kultūras dzīves aktivitāšu rezultātā kultūras centrs kā stabila pagastu publisko bibliotēku sastāvdaļa minēts 38,8% anketu, t.i., par 2,8% vairāk kā pirms 3 gadiem. Var pieņemt, ka šī kultūras aktivitāšu koncentrācija, ko bibliotekāri tagad sauc par kultūras centriem, ir bijusi jau agrāk, vienīgi ikdienas darba steigā nav nokārtotas attiecīgas formalitātes, piemēram, izdarīti attiecīgie grozījumi bibliotēkas nolikumā, iedalīti atsevišķi budžeta līdzekļi. Ja bibliotēka sevi prezentē kā kultūras centru, tad jārēķinās arī ar bibliotēkai netradicionālu pasākumu realizēšanu, kas reizē kalpo kā bibliotēkas publicitātes veicinātājs.

Pašdarbības kolektīvu skaits 2005.gada aptaujā ir nedaudz lielāks, taču šajā gadījumā panākumu atslēga nav skaits, bet fakts, ka bibliotēkās darbojas tik daudz mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu, kas būtībā ir kultūras namu klasiska funkcija. Interesešu klubu skaits nedaudz sarucis, taču var pieņemt, ka no interesešu klubiem vai pulciņiem izaudzis ne viens vien kultūras centrs.

Atturīgāk kā iepriekš bibliotekāri vērtējuši savas novadpētniecības materiālu, vēsturisku sējumu un priekšmetu kolekcijas. Par 8,2% krities to respondentu skaits, kas 2003.gadā apgalvoja, ka bibliotēkas struktūrā ir integrēts muzejs. Tas nenozīmē, ka būtu apstājis novadpētniecības darbs vai muzeji likvidēti. Vienīgi bibliotekāri kritiskāk vērtējuši savus vēsturiskos krājumus. Muzeja iekārtošana prasa atbilstošas telpas, vērtīgo priekšmetu glabāšanai piemērotus apstākļus, aprīkojumu, priekšmetu katalogizēšanu atbilstoši muzeja

prasībām, tādēļ ne katra pagasta pašvaldība uzskata par lietderīgu veidot muzeju atbilstoši visiem kritērijiem.

Analizējot rajonu galveno bibliotēku darbības pārskatus par 2006.gadu, kuros atspoguļots arī pagastu bibliotēku darbs, atkarībā no pārskata iesniedzēja vēlmes prezentēt sava rajona bibliotēku sasniegumus, vairāk vai mazāk var gūt priekšstatu par pagastu publisko bibliotēku ieguldījumu savu pašvaldību kultūras dzīvē.

No Bauskas rajona 2006.gada darbības pārskata redzam, ka kultūras pasākumu jomā izcelta tāda darba forma kā tematiskas pēcpusdienas, tikšanās ar populāriem cilvēkiem un aktīvi kultūras pasākumi:

- tikšanās ar aktieri Rūdolfu Plēpi,
- tikšanās ar dzejnieci Māru Zālīti,
- tikšanās ar rakstnieci Māru Svīri,
- tikšanās ar komponistu Valdi Zilveru,
- tikšanās ar dzejnieci-novadnieci Ināru Druvu,
- tikšanās ar rakstnieku Juri Zvirgzdiņu,
- dzejnieku-novadnieku dzejas vakars,
- cepuru balle,
- pārgājiens uz Pliekšānu dzimtas mājvietu Stelpē,
- tematiska pēcpusdiena „Šis laiks ir dzeltens” (bērni stāsta vecākiem par grāmatām),
- skolēnu-lasītāju ekskursija uz Tērvetes Raganu silu,
- konkurss-izstāde „Esi sveicināts, nezināmais karavīr!” (skolēni raksta vēstules nezināmajam karavīram) (115).

Valkas rajona bibliotēku 2006.gada darbības pārskatā papildus tradicionāliem bibliotēku pasākumiem redzam, ka notikušas vairākas vietējo mākslinieku – gan gleznotāju, gan daiļamatnieku – izstādes un organizēts dokumentālās filmas „Ardievu, 20.gadsimts!” seanss un tikšanās ar filmas veidotājiem (123).

Preiļu rajona Rudzātu bibliotēkā jau ilgu gadu darbojas teātra pulciņš, kas ar panākumiem izrāda iestudētās lugas ne tikai sava pagasta skatītājiem. Stabulnieku bibliotēkā rīkots dambretes turnīrs(120).

Kuldīgas rajona gada pārskats bija ļoti rūpīgi izstrādāts, tajā bija nosaukts daudz aktivitāšu un kultūras pasākumu, piemēram:

- dzejas vakars ar dzejnieci K.Apšukrūmu Alsungā,
- tikšanās ar dzejnieku un mākslinieku L.Jankovski un viņa darbu izstāde Laidos,

- izrāžu „Vella kalpi” un „Autoplanēta” apmeklēšanu nodrošināja Gudenieku bibliotēka,
- Popiela pieaugušajiem notika Raņķu bibliotēkā,
- Dziesmu dueli organizēja Antuļu bibliotēka,
- Meteņdienu Riežupes krastā organizēja Rumbas bibliotēka,
- A.Čaka dzejas vakars Ēdolē,
- daiļamatnieku un rokdarbnieču darbu izstādes Vārmē,
- ziedu izstādes vairākās bibliotēkās (119).

Konkursa „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” pieteikuma vēstulēs ir norādes uz aktīvu kultūras darbu (skat.3.pielikumu):

„Tieši ar bibliotēkas vadītājas iniciatīvu Bārbelē notiek saistošas tikšanās ar grāmatu autoriem, izdevniecību darbiniekiem, aktieriem. [Viņa] ir daudzu Bārbeles pagasta kultūras aktivitāšu iniciatore un realizētāja.” (Bārbele)

„Bibliotēkā regulāri tiek rīkoti pasākumi. Viens no nozīmīgākajiem 2006.gadā bija novadnieka, rakstnieka, dzejnieka, publicista, žurnālista Jura Brežģa grāmatas „Ja līdzās ir Gaiziņš” atvēršanas svētki kopā ar izdevniecības „Elpa” vadītāju.” (Bērzaune)

„[...]bibliotēka piedāvā daudzveidīgus pasākumus – kolektīvus teātra izrāžu apmeklējumus, ekskursijas pa Latviju, literāro pasākumu ciklus, filmu demonstrējumus, literāri muzikālus vakarus ar rakstnieku un mūziķu piedalīšanos.” (Ulbroka)

„Bibliotēkā aizsākās jaunas tradīcijas: Leļļu svētki, radošo darbu konkursi.. Par tradīciju kļuvusi „Aizgavēņa” svinēšana, kad bērni klāj svētku galdu un visa Nīcgale šim notikumam par godu cep pankūkas.” (Nīcgale)

Pirmsākumos vārds, kas cēlies no latīņu valodas ‘cultura’ jeb ‘apstrādāšana, audzināšana, izglītošana’ nozīmēja tikai zemes kopšanu, apstrādāšanu. No šejienes arī atvasināts kultūras pamatuzdevums – kopt un apstrādāt cilvēka būtību, lai labi dīgtu un augtu iesētais un nestu augļus. Cilvēka pašizpausme ir viņa darba, piepūles augļi. Lai tos iegūtu, cilvēkam ir jākopj savs prāts, sava garīgā pasaule, prasmes un iemaņas. Viss pastāv tikai kopjams, *„[...]nebūtu nekāda pamata apgalvot, ka kultūra vienkārši ir, - tā ir tikai tad, ja tā notiek”* (40, 40.lpp.).

Lai izdarītu secinājumus par to, vai pagastu publiskās bibliotēkas ir kultūras iestādes un kā tās realizē savu kultūras funkciju Latvijas laukos, nav nepieciešams uzskaitīt pilnīgi visus kultūras pasākumus, ko organizējušas visas pagastu bibliotēkas. Šie piemēri no nejauši izraudzītu novadu un rajonu pagastiem liecina par pagastu publisko bibliotēku darbu kultūrvides saglabāšanā Latvijas laukos, aizpildot specializētu kultūras iestāžu trūkumu un liekot nojaust savu profesionalitāti, neatlaidību, izdomu un mīlestību pret sava pagasta

iedzīvotājiem, jo „*bibliotēkā kā kultūras centrā ar zināšanām ir par maz, vajadzīga – sirds*” (122, 39.lpp.).

3.3. Pagastu publiskās bibliotēkas – pilnvērtīgi partneri sabiedrības izglītības procesos

Ar jēdzienu „izglītība” saprot sistematizētu zināšanu un prasmju apguves un attieksmju veidošanas procesu un tā rezultātus – personas zināšanu, prasmju un attieksmju kopumu (47). Lai analizētu publisko bibliotēku iespējas realizēt savu izglītības funkciju un iespēju piedalīties sabiedrības izglītības procesos, vispirms jānoskaidro šībrīža izglītības aktualitātes.

Latvijas Izglītības likums (1999, spēkā redakcija 2007.gada 1.janvārī) definē vairākus izglītības veidus:

- formālā izglītība – sistēma, kas ietver pamatizglītību, vidējo izglītību un augstāko izglītību un kuru programmu apguvi apliecina valsts atzīts izglītības vai profesionālās kvalifikācijas dokuments;
- neformālā izglītība – ārpus formālās izglītības organizēta interesēm un pieprasījumam atbilstoša izglītojoša darbība;
- interešu izglītība – personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošana neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības;
- tālākizglītība – iepriekš iegūtās izglītības turpināšana un profesionālās meistarības pilnveidošana atbilstoši konkrētās profesijas prasībām;
- pieaugušo izglītība – personu daudzveidīgs izglītošanās process, kas cilvēka mūža garumā nodrošina personības attīstību un konkurētspēju darba tirgū (47, 1.pants).

LR Izglītības likums nosaka, ka iegūt jebkuru no šiem izglītības veidiem mūsu valstī ir tiesības jebkuram (likums nosauc ļoti plašu personu loku) neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas. Atbilstoši tradicionālam priekšstatam par bibliotēku kā neformālas izglītības iestādi, augstākminētās definīcijas diezgan uzskatāmi parāda, kādas ir bibliotēku iespējas piedalīties viena vai otra izglītības veida realizēšanā:

- formālā izglītība –
  - informacionāls atbalsts,
  - papildliteratūras nodrošinājums,
  - organizatorisks atbalsts izglītojošos pasākumos,
  - atbalsts informācijpratības veidošanā,

- atbalsts mācīšanās prasmju veidošanā (darbs ar uzziņu avotiem, darbs ar literatūru);
- tālākizglītība –
  - atbalsts kursu organizēšanā atbilstoši pieprasījumam,
  - informācija par tālākizglītības iespējām;
- neformālā izglītība, interešu izglītība, pieaugušo izglītība –
  - vietējās sabiedrības interešu izzināšana un mācību plānu veidošana,
  - kursu, lekciju, praktikumumu u.c. rīkošana vai atbalsts šajā procesā,
  - datorprasmju un informācijpratības iemaņu veidošana pieaugušajiem,
  - informācija par savu interešu attīstīšanas iespējām,
  - sadarbības veidošana starp domubiedru grupām,
  - pašmācības materiālu un literatūras nodrošinājums.

Taču starp šiem izglītības veidiem nav redzamas divas mūsdienu sabiedrībā un izglītošanās kustībā minētas izglītošanās iespējas.

Sakarā ar iestāšanos Eiropas Savienībā un iekļaušanos Eiropas Savienības prioritāšu sistēmā un pieņemot tās terminoloģiju, pašreiz, veidojot zināšanu sabiedrību, t.i., uz zināšanām balstītu ekonomikas un sabiedrības attīstību, liela nozīme tiek piešķirta mūžizglītbai. Mūžizglītība izvirzīta par vienu no Eiropas Savienības prioritātēm iepriekšminēto sabiedrības metamorfožu dēļ, jo tikai izglītota sabiedrība spēs turpināt šo procesu, uztverot un akceptējot visu jauno, kā arī radīs pati jaunas zināšanas. Mūžizglītības jēdziens zināmā mērā aizstāj LR Izglītības likumā minēto pieaugušo izglītību, taču nav gluži tas pats, mūžizglītībā ietverts plašāks izglītības iegūšanas process „[..]sākot ar pirmsskolu līdz pēc-pensijas laikam”(16,11.lpp.).

Mūžizglītība ietver divus svarīgus pamatvirzienus – laika un telpas, t.i., „*lifelong learning*” ir lineārs process, kas ilgst cilvēka mūža garumā, bet mazāk dzirdētais jēdziens „*lifewide learning*” ir process, kas ļauj pakāpeniski paplašināt un padziļināt savas zināšanas kā profesijā, tā vaļaspriekos (66). Šī iemesla dēļ runā par vēl kādu izglītošanās veidu – „ikdienas mācīšanās” – tas ir personas apzināts pieredzes un zināšanu bagātināšanās process jebkurā dzīves situācijā, piemēram, mācīšanās pašmācības ceļā, lasot specializētu literatūru, dažādu prasmju apguve ikdienas darbībās u.c. (67, 3.lpp.).

2000.gada 30.oktobrī Briselē tika parakstīts Eiropas Padomes izstrādātais „Mūžizglītības memorands”. Šajā dokumentā uzsvērts, ka mūžizglītbai jāklūst par vadošo

principu visās izglītības jomās, jāveido sabiedrība, „kur cilvēki ir sagatavoti jaunradei un kur ir izveidota sistēma, kas paredz cilvēku nepārtrauktu izglītošanos, kas nodrošina to spējas sekot, uztvert un izmantot arvien no jauna radītas zināšanas.” (66, 5.lpp.) Šīs iecerētās sabiedrības galvenā vērtība ir cilvēks, un visas struktūras un institūcijas jārada pakārtoti cilvēka vajadzībām un cilvēka labā.

Mūžizglītības memorands vērš izglītības un izglītības atbalsta iestāžu, kā arī izglītības procesu nodrošinātāju un uzturētāju uzmanību uz dažām svarīgām lietām, kas tieši vai netieši ir saistošas lauku apdzīvotās vietās esošajām bibliotēkām:

- cilvēku personīgs gandarījums izglītībā;
- aktīva pilsoniskā līdzdalība;
- izglītība kā sociālās iekļaušanas līdzeklis;
- nodarbinātība / piemērošanās spējas;
- kvalitatīvi informācijas pakalpojumi un konsultācijas par mācīšanās iespējām;
- IKT aktīva izmantošana mūžizglītībā;
- ikdienas mācīšanās, t.i, mācības ģimenē, ikdienas darbā, kopienas dzīvē, brīvajā laikā;
- sociālie partneri – vietēja līmeņa partnerība (pašvaldības, skolas, bibliotēkas, NVO u.c.) (16).

Interesantas nianse – apspriežot mūžizglītības definīciju, izraisījusies diskusija par to, ka definīcija ir pārāk racionāla un uzsver nodarbinātību un darba tirgu, aizmirstot par mācību garīgo un kultūras pusi (16). Lauku iedzīvotāji mūžizglītības sakarā ir izdalīti kā atsevišķa riska grupa, jo Mūžizglītības memorands prasa „[...] nodrošināt, lai mūžizglītības iegūšanas iespējas būtu cik vien iespējams tuvu tiem, kas mācās” (66, 4.lpp.). Savukārt Eiropas Komisijas ziņojumā uzsvērtas „lauku iedzīvotāju īpašās izglītības vajadzības” (16, 16.lpp.).

Baltijas Sociālo zinātņu institūts 2006.gadā veicis socioloģisku pētījumu „Mūžizglītības pieejamība un iespējas izglītoties Latvijā”, kurā pēta ne tikai pētījuma nosaukumā minētos aspektus, bet arī to, kāds ir izglītības līmenis Latvijā, kādas ir vajadzības. Šajā pētījumā aptaujāti 4012 respondenti no visas Latvijas vecumā no 15 līdz 75 gadiem. Kopīgā aptaujas situācija vēsta, ka 3% respondentu ir bez pamatzglītības un 18% tikai ar pamatzglītību, t.i., katrs piektais Latvijas iedzīvotājs ir ar pamatzglītību, pie tam šādu respondentu vairāk bija reģionos. Lauku iedzīvotāju vidū izplatītākā ir vidējā profesionālā izglītība – 31%. Augstākā izglītība kopumā bijusi 20% respondentu, bet laukos šis skaits ir 15%.

Pētījumā noskaidroti cēloņi, kas Latvijas iedzīvotājiem-bezdarbniekiem traucē atrast darbu:

- 24% izglītības trūkums;

- 15% trūkst datorprasmju;
- 13% trūkst svešvalodu zināšanu;
- 10% trūkst latviešu valodas zināšanu;
- 22% trūkst informācijas par darba vietām.

Vēl tika nosaukti tādi cēloņi kā komunikācijas prasmju trūkums, vadības iemaņu trūkums, neprasme noformēt dokumentus (arī CV un motivācijas vēstuli), trūkst zināšanu uzņēmējdarbības uzsākšanai (67).

21% respondentu, kas dzīvo laukos, aptaujas laikā mācījās kursus vai oficiālās mācību iestādēs, daudzi no tiem gados jauni cilvēki, bet arī vidējās paaudzes cilvēki aktīvi apgūst zināšanas. Vairāk nekā trešā daļa aptaujāto apgalvojuši, ka mācās pašmācības ceļā – 80% no tiem izmanto šim nolūkam grāmatas un žurnālus, 57% - internetu, 38% - bibliotēkas vai mācību centrus (67).

Pētījuma secinājumos izceltas mērķgrupas: tie ir 25- 34 gadus veci iedzīvotāji ar pamatizglītību, 55- 64 gadus vecie ar pamata un vidējo izglītību, taču izglītības līmenis ir saistīts ar nodarbinātības iespējām reģionā un ienākumu līmeni. Diemžēl personas ar zemu ienākumu līmeni nemeklē izglītības iespējas. Pagastu bibliotēku darbinieki var no šī pētījuma rezultātiem izdarīt paši savus secinājumus, piemēram:

- pievērst lielāku uzmanību mērķgrupu interesēm, piedāvāt tām informāciju par izglītības iespējām;
- vairāk piedāvāt ar izglītību saistītus pakalpojumus iedzīvotājiem;
- veidot ciešu sadarbību ar pašvaldību pieaugušo izglītības koordinatoriem, sociālajiem darbiniekiem, skolām;
- sadarboties ar Valsts Nodarbinātības dienesta un karjeras centru speciālistiem;
- piedāvāt bibliotēku informācijas tehnoloģiju potenciālu, lai stiprinātu iedzīvotāju datorprasmes un informācijpratības iemaņas, realizēt e-studijas;
- izzināt situāciju savā pagastā, pētīt iedzīvotāju intereses;
- veidot interešu, domubiedru grupas vai vietējās iniciatīvas grupas;
- organizēt izglītojošus pasākumus (kursus, nodarbības, lekcijas) bibliotēkas kompetences ietvaros.

Vēsturiskā aspektā mūsdienu publiskā bibliotēka ievērojami mainījies. Izmaiņas skārušas ne tikai fizisko vidi, bet arī bibliotēku darba saturu, metodes un līdzekļus. Bibliotēku pastāvēšana un darbība mūsdienās vairs nav viennozīmīgs un pašsaprotams jautājums, jo to darbības pamats un saturs ir cieši saistīts ar procesiem sabiedrībā, tās mainīgajām vajadzībām. Mūsdienās, kad informācija, izglītība un zināšanas kļūst par sabiedrības attīstības pamatu, bibliotēku funkcijas paplašinās, iegūst jaunu saturu un nozīmi, taču primārais uzdevums

joprojām paliek tas pats – kalpot sabiedrībai. Bibliotēkas jūtīgums, saasinātā reakcija uz sabiedrības vajadzībām padara viena tipa bibliotēkas dažos darbības aspektos atšķirīgas atkarībā no tā, kur un ar kādām sabiedrības grupām bibliotēka strādā – piemēram, lauku reģionu publisko bibliotēku darbībā vērojamas nianse, kas tās padara īpašas un piemērotas tieši šai sabiedrības daļai.

Latvijas publisko bibliotēku aktivitātes un attīstības temps liecina, ka tās apzinās savu lomu un iespējas izglītības jomā, taču pilnvērtīgai darbībai un sociālās misijas veikšanai nepieciešami daži priekšnoteikumi:

- iespieddarbu krājums un informācijas resursi, kas atbilst mūsdienu sabiedrības vajadzībām;
- iespējami plaši un kvalitatīvi informācijas pakalpojumi;
- atbilstoša darba organizācija;
- moderni tehniskie līdzekļi;
- pievilcīga fiziskā vide;
- aktīvi un izglītoti darbinieki.

Sabiedrības informēšana, mūžizglītības atbalsts un kultūras vērtību radīšana un saglabāšana jūtami ietekmē sabiedrības dzīves kvalitāti un veicina arī sociālekonomisko attīstību. Stabila bibliotēku sistēma valstī ar mūsdienīgu informacionālo nodrošinājumu rada grūti izmērāmu, taču ievērojamu pievienoto vērtību – pārvērš cilvēku spējas politiskās, sociālekonomiskās un kultūras aktivitātēs, pozitīvi ietekmē sabiedrības zināšanas un vērtīborientāciju. Tādējādi bibliotēkas kļūst par nozīmīgu valsts cilvēkresursu attīstības instrumentu. Britu speciālisti veikuši interesantu pētījumu par pievienoto vērtību, ko Lielbritānijai nodrošina bibliotēkas, un secinājuši, ka naudas izteiksmē tas ir 348 miljoni mārciņu gadā (64). Ja līdzīgs pētījums tiktu veikts Latvijā, rezultāti noteikti patīkami pārsteigtu.

Latvijas Bibliotēku likums bibliotēkas definē kā kultūras, izglītības un informācijas iestādi, kas veic pasaules kultūras mantojuma uzkrāšanu, katalogizēšanu, bibliografēšanu un saglabāšanu, kā arī nodrošina tajā esošās informācijas publisku pieejamību un tās izmantošanu (46). Tuvāk iepazīstoties ar bibliotēku darba gada pārskatiem, redzams, ka šīs bibliotēkas ir izteikti daudzfunkcionālas un izglītības atbalsta loma tām nav sveša:

- pastiprinās publisko bibliotēku izglītojošā funkcija – vērsta ne tikai uz tradicionālo zināšanu, bet arī uz informācijas tehnoloģiju un informācijpratības apguvi;
- praktisks un informacionāls atbalsts formālajā izglītībā;
- publiskās bibliotēkas laukos palīdz organizēt pieaugušo izglītību pašvaldībā, atbalstot to gan praktiski, gan informacionāli;

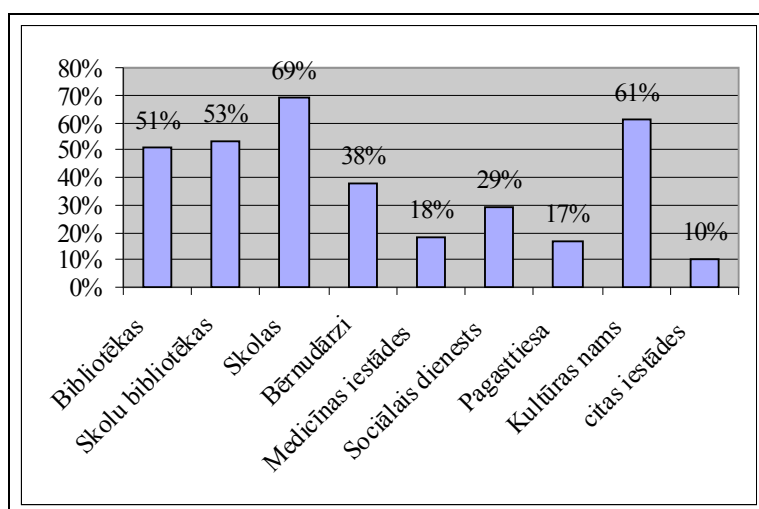
- palīdz aktivizēt un koordinēt vietējo iedzīvotāju iniciatīvas un interešu grupas;
- svarīgs ir bibliotēku informatīvais atbalsts un praktiskais darbs projektu izstrādē;
- bibliotēkas kļūst par sava pagasta kultūrvēsturiskās informācijas apkopotājām, glabātājām un izplatītājām;
- sniegtie informācijas pakalpojumi palīdz attīstīt vietējo uzņēmumu darbību.

Runājot par publisko bibliotēku pamatfunkcijām – informāciju, izglītību, kultūru, atbalstu sociālās vides saglabāšanā un attīstīšanā - jāsecina, ka no izglītības vides attīstības viedokļa šīs funkcijas var aplūkot kā vienotu, mērķtiecīgu veselumu. Informācijas nodrošināšana un informēšana ir jebkura izglītības procesa pamatā, īpaši mūsdienās, kad patstāvīga mācīšanās, tālākizglītība un mūžizglītības iespējas ir sabiedrības prioritāte.

Mūsdienu izglītības sistēmā uzsvērtā patstāvīga mācīšanās, tādēļ publisko bibliotēku sadarbība ar skolām un skolu bibliotēkām ir pat nepieciešama. Tieši tādēļ, ka skolēna izvēle lauku apdzīvotā vietā ir ierobežota, vietējai bibliotēkai ir jāstrādā pastiprinātā uzmanības režīmā – jāseko līdzi izmaiņām skolu programmās, jābūt gatavām atbalstīt skolēnus informācijas meklēšanā un izvērtēšanā, jānodarbojas ar informācijpratības apmācību. Mazo lauku skolu bibliotēkas nereti cieš no līdzekļu trūkuma, tādēļ publiskajām bibliotēkām jāprot sabalansēt savus līdzekļus, lai palīdzētu nodrošināt skolēnus ar kvalitatīvu mācību papildliteratūru. Resursu taupīšanas vai resursu optimālas izmantošanas nolūkos vēlams sadarbība starp publiskajām un vietējo skolu bibliotēkām.

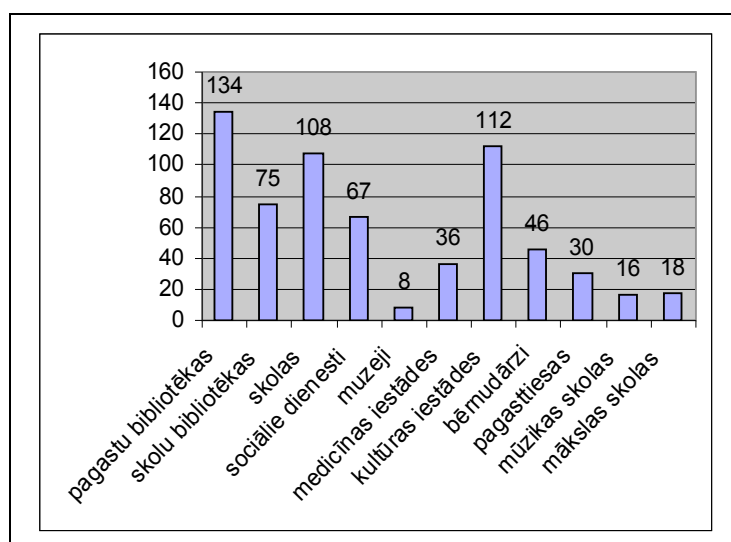
Mūsdienu ekonomiskajā situācijā, kad laukos joprojām bezdarba līmenis ir augsts, arī mūžizglītības jautājums ir lauku iedzīvotājiem svarīgs. Publiskā bibliotēka sadarbībā ar izglītības iestādēm ir tuvākā atbalsta iestāde, kas nodrošina informācijas un mācību materiālu pieejamību, organizē kursus un lekcijas, sniedz konsultatīvu palīdzību savas kompetences ietvaros vai organizē speciālistu konsultācijas.

Lai ilustrētu pašvaldību publisko bibliotēku sadarbības intensitāti ar dažādu veidu izglītības iestādēm, vēlreiz var salīdzināt 2003.gadā un 2005.gadā veikto bibliotēku darbinieku aptauju rezultātus. 2003. gadā veiktajā pagasta bibliotekāru aptaujā respondentu atbildes par sadarbību liecināja, ka skolu bibliotēkas (53%), skolas (69%) un kultūras nami (61%) ir galvenie bibliotēku sadarbības partneri (skat. 3.3.1. attēlu.) (116).

3.3.1.attēls. Pagastu publisko bibliotēku sadarbības partneri (2003.g.)

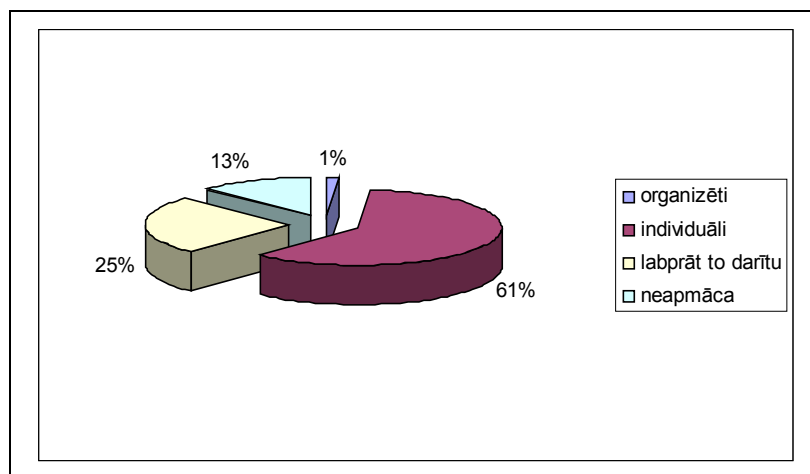
2005. gada aptaujā aina ir nedaudz mainījies. Pirmās trīs sadarbības partneru pozīcijas ieņem sadarbība ar citām bibliotēkām, kultūras iestādēm un skolām. Skolas, kā redzams, saglabā vietu iecienītāko sadarbības partneru vidū, procents nedaudz krities – 65,5%. Taču sadarbības partneru sarakstā, kas ir visai garš, minētas vairākas ar izglītību saistītas iestādes: bērnodārzi (28%), mākslas skolas (11%), mūzikas skolas (9,7%), skolu bibliotēkas (45,5%). Varam secināt, ka pagastu pašvaldību publisko bibliotēku sadarbība ar dažādām izglītības iestādēm ir tradicionāla (skat.3.3.2..attēlu).

3.3.2.attēls. Pagastu publisko bibliotēku sadarbības partneri (2005.g.)

Svarīga joma, kas iekļauta publisko bibliotēku kompetencē, ir informācijpratības veidošana. Mūsdienās informātika un informācijpratības veidošana jau ir iekļauta skolu

programmās, tādēļ skolēni nav galvenā bibliotēku mērķauditorija šajā jomā. Palīdzība, kuru bibliotēkas ir gatavas sniegt, nepieciešama tieši pieaugušajiem – vidējai un vecākajai paaudzei (skat. 3.3.3.. attēlu). Šī palīdzība ir daļa no sabiedrības mūžizglītības programmas, jo minētās prasmes kļuvušas par svarīgu faktoru darba tirgū.

3.3.3..attēls. Bibliotēkuru attieksme pret apmeklētāju apmācību informācijas meklēšanā

Par to, cik svarīga ir iedzīvotāju apmācība moderno informācijas tehnoloģiju izmantošanā un pieejamības nodrošināšanā, liecina 2004. gadā veiktā “Informācijas sabiedrības pētījuma” rezultāti. Saskaņā ar tiem tikai nedaudz vairāk kā puse no visiem Latvijas iedzīvotājiem līdz 2004.gadam bija jebkad izmantojuši datoru. Kā iemeslu, kāpēc datoru neizmanto, visvairāk respondentu (50%) izvēlējušies atbildes variantu “nav iemaņu”. Otra lielākā atbilžu grupa (46%) “nav pieejams dators”. Kā datora un interneta izmantošanas vietu visvairāk respondentu (51%) nosauc mājas, 46% izmanto datoru savās darba vietās. Bibliotēku kā datora izmantošanas vietu minējuši tikai 8% respondentu (35).

Ņemot vērā, ka bibliotēku pakalpojumi joprojām ir bezmaksas, jāsecina, ka bibliotēkām ir liels izaugsmes potenciāls nākotnē. Lauku apvidos šādas aptaujas rezultāti būtu bijuši gluži citādi, jo vēl joprojām pastāv tehniskas grūtības iegūt mājās interneta pieslēgumu, bet pamazām mājas pieslēgumu skaits aug arī laukos. Taču, ja ir iegūts internets, tas nenozīmē, ka automātiski tiek iegūtas zināšanas informācijas meklēšanā, atlasē un novērtēšanā.

Publisko bibliotēku, izglītības, kultūras un sociālo institūciju sadarbība nav pašmērķis, bet pirmais solis tautas attīstības principu realizēšanā. Mūsdienu publisko bibliotēku pamatfunkcijas saistās ar personības un visas sabiedrības vajadzībām un mērķu uzstādījumiem – informētību, izglītību, sociālo saskarsmi, pašcieņu, dzīves kvalitāti un pašrealizāciju. Publisko bibliotēku reģionālā loma un dalība sabiedrības mūžizglītības procesos ir uzsvērtā vairākos starptautiskos un valsts mēroga dokumentos. Tautas attīstība ietver, pirmkārt, visu cilvēku vienlīdzīgas iespējas savu spēju attīstīšanā un realizēšanā.

Mūžizglītībai šajā procesā ir centrālā loma. Latvijas pagastu bibliotēku aktivitātes, strukturālo un darbības izmaiņu tendences rāda, ka tās ir nopietns valsts cilvēkresursu attīstības un lauku reģionu renovācijas procesu instruments.

Analizējot rajonu bibliotēku pārskatus par pagastu bibliotēku darbu 2006.gadā, redzama bibliotēku vēlme palīdzēt sava pagasta cilvēkiem realizēt savas mūžizglītības un interešu izglītības vēlmes.

- Bauskas rajona bibliotēkās organizēti šādi izglītojoši pasākumi:
  - nodarbība krāsu terapijā ;
  - lekcija „Strausu audzēšana un izmantošana”;
  - tikšanās ar dziednieci Ilzi Jansonī un saruna par savvaļas augu izmantošanu veselības kopšanā;
  - nodarbība par mājas konservu gatavošanu;
  - tikšanās ar firmas „Nells” pārstāvjiem – saruna par darba iespējām un interesentu iepazīstināšana ar jaunajiem celtniecības materiāliem (115).
- Kuldīgas rajona pagastu bibliotēkas piedāvājušas saviem lasītājiem:
  - kursi angļu valodā, 2 līmeņi;
  - 10 nodarbību cikls mākslas terapijā;
  - bērnu estētikas skola (spēles, māksla, deja, mūzika);
  - tikšanās ar ceļotāju G.Rozentālu, lekcija un fotoizstāde „Āzija suite acīm”(119).
- Preiļu rajona pagasta bibliotēkās:
  - lauksaimnieku semināri;
  - konsultācija interesentiem „Aktuāls dārzs”;
  - floristikas nodarbības (120).

Analizējot pieteikumus konkursam „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs”, bibliotēku izglītojošā loma uzsvērta arī tajos (skat.3.pielikumu):

„Tieši [bibliotekāres] aktīvā darbība ir veicinājusi vērtīga grāmatu krājuma izveidi[..], dodot iespējas katram bibliotēkas lietotājam izmantot grāmatas potenciālu izglītībai visa mūža garumā.” (Bārbele)

„[..]mērķtiecīgi strādāts, lai bibliotēka veidotos par modernu, mūsdienu prasībām atbilstošu izglītības, informācijas, izglītības un kultūras iestādi.”(Bērzaune)

„Bibliotēkas vadītāja sniedz individuālas konsultācijas ikvienam interesentam, kas ierodas bibliotēkā ar mērķi izmantot jaunās tehnoloģijas.” (Nīcgale)

„Iegūtās datorzināšanas viņa nodod tālāk saviem lasītājiem, organizējot apmācības uz vietas bibliotēkā.” (Līgo)

„Ikviens[.] var saņemt sev nepieciešamo – gan students, kuram nepieciešams izziņas materiāls kursa darbam vai diplomdarbam, gan zemnieks, kuram jānoskaidro noteikti jautājumi likumdošanā.” (Lazdukalns)

„[.]savas zināšanas bibliotēkā nostiprināja un pilnveidoja bezdarbnieki, kas beidz interneta lietošanas pamatkursus.” (Aglona)

„Bibliotēkā mājvietu radusi pagasta sabiedriskā organizācija „Pieaugušo izglītības atbalsts klubs”.” (Mežvidi)

Publiskajām bibliotēkām ir ko piedāvāt, tā rezultātā sāk mainīties vecie stereotipi par bibliotēku kā iestādi. Pagastu bibliotēku darbinieki ir sevi pierādījuši kā līdzvērtīgus partnerus, jo apzinās savu sociālo atbildību un ir iemācījušies risināt savas problēmas, ir gatavi celt savu kvalifikāciju, lai sniegtu sabiedrības attīstībai būtiskus pakalpojumus. Pilsētvidē, vai tā būtu lielpilsēta vai mazpilsēta, sociālā atbildība tiek sadalīta starp vairākām institūcijām. Lauku vidē, tādā, kāda tā ir patlaban, publiskajām bibliotēkām daudzviet nākas uzņemties visai daudzveidīgus pienākumus.

Viens no paņēmieniem, kā apmierināt daudzveidīgo sabiedrības pieprasījumu, ir integrēt bibliotēku sastāvā papildstruktūras vai specializēties atbilstoši vietējās sabiedrības vajadzībām. 2005.gadā veiktajā bibliotēku darbinieku aptaujā 8,5% respondentu apliecināja pieaugušo izglītības centra esamību bibliotēkā (skat. 4.3. „Pamatfunkciju un strukturālas izmaiņas pagastu bibliotēkās – daudzfunkcionalitāte un pielāgošanās”).

Bibliotēkas, īpaši Latvijas pagastu bibliotēkas ir izglītības, kultūras un sociālo institūciju potenciāli partneri, kuru pieredze veidojas kopīgā darbībā. Publiskās bibliotēkas Latvijas laukos veido plašu sadarbības tīklu, tādējādi veicinot sociālās vides uzturēšanu un finanšu optimālu izmantošanu. Bibliotēku ikdienas darbs un rezultāti apliecina, ka tās ir pilnvērtīgi un atbildīgi izglītības iestāžu partneri, kā arī sniedz Latvijas lauku iedzīvotājiem visai daudzveidīgu palīdzību mūžizglītībā.

ASV 2004.gadā ALA (*American Library Association*) veica pētījumu, kurā tika iesaistītas Amerikas lauku apdzīvoto vietu skolu un publiskās bibliotēkas. Šajā pētījumā viens no jautājumiem skāra sadarbības jautājumu. Pētījuma rezultāti liecina, ka ASV lauku bibliotēku sadarbības tīkls ir ļoti plašs, un pirmo vietu sadarbības partneru vidū ieņem skolas (94% respondentu). Atšifrējot šo atbildi sīkāk, zem šāda nosaukuma var redzēt tādas sadarbības partnerus kā formālās valsts izglītības iestādes (sākumskolas, pamatskolas, koledžas, universitātes), privātskolas, māj mācības skolotājus, skolēnu vecāku iniciatīvas grupas, pieaugušo izglītības centrus u.c., tātad izglītības jomā sadarbība ar dažādām iestādēm, pirmkārt, palīdz šīm iestādēm realizēt viņu funkcijas, otrkārt, palīdz bibliotēkai dažādot savu darbību un maksimāli izmantot resursus, kas ir tās rīcībā (2).

Gan Eiropā, gan ASV jautājumu par vietējas nozīmes bibliotēku lomu sabiedrības izglītības līmeņa celšanā bibliotēku darba speciālisti risinājuši jau 20.gadsimta 90.gadu vidū. ASV bibliotēkzinātnes speciālists B.Vavreks (*Bernard Vavrek*), kurš pievērsies arī lauku bibliotēku pētniecībai, rakstā par ASV lauku bibliotēku ieguldījumu mūžizglītībā atzīst, ka bibliotēkas, īpaši mazās lauku bibliotēkas, netiek pietiekami novērtētas vai pat ignorētas kā izglītības atbalsta iestādes. Ierobežoto resursu dēļ tās vislabāk var realizēt savu izglītības atbalsta funkciju, iekļaujoties kopīgā vietējo iestāžu darbības tīklā. Pētnieks saista bibliotēkas darbības virzienus ar nepieciešamās „dienišķās” informācijas (*daily information needs*) nodrošinājumu dažādos veidos un kā sava pētījuma centrālo jautājumu izvirza – kāda ir lauku bibliotēkas loma vietējās komūnas (*local community*) attīstībā (105)? Dānijā šajā pašā laikā uzsvars tiek likts uz publisko un skolu bibliotēku aktīvu sadarbību un publisko bibliotēku pienākumu definēšanu izglītības laukā, kā galveno cēloni publisko bibliotēku nozīmes pieaugumam minot ierobežotos resursus mācību iestāžu bibliotēkās un skolēnu un studentu pāreju uz projektorientētām mācīšanās metodēm, kas izraisa pieaugošu dažādu materiālu un uzziņu pieprasījumu skaitu (90).

Ja pētījumā „Mūžizglītības pieejamība un iespējas izglītoties Latvijā” secinājumos ieteikts:

„Laukos ieteicams veidot multifunkcionālus centrus – klubus, bibliotēkas, pieaugušo izglītības centrus vienā iestādē, kas nav skola (jo daudziem skola izraisa negatīvas asociācijas), bet kur ir iespējams apmeklēt kursus un turpināt izglītību. Tas būtu skolai alternatīvs kultūras un izglītības centrs, kur ir viss nepieciešamais nodrošinājums gan vieslektoriem, gan kursu apmeklētājiem, viņu rīcībā būtu bibliotēka” (67) , tad Latvijas bibliotekāri var apgalvot, ka šāda jautājuma nostādne Latvijas lauku bibliotēku darbā nav nekas jauns vai neparasts – var teikt, ka prakse ir apsteigusi teoriju. Jau 2002.gada pētījuma „Pagasta bibliotēka 21.gadsimta sākumā” rezultāti rāda, ka 29% jeb katrs trešais lasītājs bibliotēkā pieprasa informāciju un grāmatas pašizglītībai, un šī pētījuma secinājumos redzam, ka Latvijā, tāpat kā citur pasaulē, bibliotēka ir mūžizglītības institūcija (36).

Latvijas lauku bibliotēkas ir apzinājušās savu lomu vietējās sabiedrības attīstībā, un viens no ceļiem, kā šo lomu realizēt, ir – ar dažādām bibliotēkas kompetencē esošām metodēm atbalstīt iedzīvotāju izglītības intereses.

3.4. Pagastu pašvaldību publisko bibliotēku sociālās funkcijas izpausme

Tradicionālajām trim publisko bibliotēku pamatfunkcijām – informācijai, izglītībai, kultūrai - mūsdienās pievienojas sociālā jeb sabiedrības centra funkcija. Pilsētvidē bibliotēka vairāk ir domubiedru vai cilvēku ar līdzīgām interesēm un emocionālajām vajadzībām pulcēšanās vieta, jo pilsēta piedāvā daudz brīvā laika pavadīšanas, izklaides un satikšanās iespēju. Lauku vidē kultūras un izklaides iespējas ir stipri ierobežotas, tādēļ bibliotēkas pienākumu loks paplašinās. Bibliotēka, lauku sociokulturālai infrastruktūrai pavājinoties, pierādījusi spēju pulcināt ap sevi cilvēkus, nodrošinot viņiem ne tikai universālo informācijas pakalpojumu vai atbalstot to izglītošanās, kultūras un interešu apmierināšanas vajadzības, bet ļaujot arī sociālu kontaktu stiprināšanu un līdzdarbošanos vietējās sabiedrības, pašvaldības vai pat valsts līmeņa aktivitātēs.

Runājot par sociālo aspektu, bieži nepelnīti aizmirst par sociālo kontaktu veicināšanu un emocionālo vajadzību apmierināšanu. Bibliotēku darbības sakarā LNB direktors A.Vilks kādā publikācijā atzīmē: *“Cilvēki bibliotēkās saskata ne tikai vietu, kur var saņemt grāmatas, bet arī vietu, kur var satikties”* (107, 61.lpp.). To pašu apgalvojumu, ka vietējas nozīmes bibliotēka savu sociālo funkciju realizē tieši kā tikšanās vieta (*„meeting place”*), ir apgalvojuši arī Dānijas bibliotēku darba speciālisti, turklāt minot, ka publiskā bibliotēka spēj nodrošināt ikdienas sociālos kontaktus tiem, kam tas nepieciešams (90). Tas, ka bibliotēka mūsdienās kļūst par cilvēku tikšanās vietu, minēts arī IFLA Publisko bibliotēku vadlīnijās (84). Bibliotēka Latvijas laukos daudzviet ir vienīgā vai viena no retajām informācijas, izglītības un kultūras iestādēm, tā ne tikai oficiāla iestāde, tai tiek piešķirts zināms “garīgā patvēruma” statuss.

Publisko bibliotēku sociālā funkcija nepastāv atrauti no pārējām funkcijām, būtībā visu publisko bibliotēku funkciju īpatnība ir tā, ka tās ir cieši saistītas. Sociālā funkcija tiek realizēta ar pārējo funkciju palīdzību. Informācijas pieejamība, īpaši universālā informācijas pakalpojuma sniegšana būtībā palīdz iedzīvotājiem risināt viņiem aktuālus sociālas dabas jautājumus vai problēmas. Bibliotēku realizētā izglītības funkcija palīdz iedzīvotājiem iekļauties sabiedriskajā un darba dzīvē, tā likvidējot dažādas sociālas problēmas kā atsevišķiem cilvēkiem, tā sabiedrībā kopumā. Kultūras funkcija, kas skar ar mākslu, kultūru un garīgām lietām saistītu interešu apmierināšanu, brīvā laika pavadīšanu un izklaides iespējas, vienlaikus nodrošina arī sociālu kontaktu un brīvas domu apmaiņas iespējamību. Sociālā funkcija drīzāk izpaužas bibliotēku spējā iedzīvotājiem piedāvāt visas nosauktās iespējas un vietu, kur pulcēties.

Sociālās vides galvenās iezīmes Latvijas laukos ir plaši izplatītas visā teritorijā, bet ne vispārināmas, tās izsecināmas no katras konkrētas pašvaldības situācijas. Vairākas no tām skar ne tikai laukus, bet valsts sociālo vidi kopumā un ir gan pozitīvas, gan negatīvas, piemēram:

- mazo un vidējo uzņēmumu veidošanās lauku teritorijās;
- kultūrtūrisma attīstīšana;
- nelielu kopīgu interešu vai iniciatīvas grupu veidošanās;
- apstākļu uzlabošana uz projektizstrādes un personīgās iniciatīvas pamata;
- lauku iedzīvotāju (īpaši vidēja vecuma sieviešu) tālākizglītības centieni;

un turpat arī

- sabiedrības novecošana, jauniešu aizplūšana uz pilsētām vai no valsts vispār; bezdarbs;
- nelabvēlīga demogrāfiskā situācija;
- lauku inteliģences slāņa mazināšanās;
- sociāli nelabvēlīgu parādību pastiprināšanās (alkoholisms, narkomānija, ģimeņu iziršana, antisociāla uzvedība);
- sabiedriskās aktivitātes samazināšanās, interešu un vajadzību sarukums;
- sociālu kontaktu iespējamības trūkums.

Viena no sociālās funkcijas izpausmēm ir saite „apmeklētājs – bibliotekārs”. Tā ir bibliotēkas darba nemateriālā puse – atmosfēra, psiholoģiskais klimats, personāla darba kvalitāte un attieksme pret apmeklētāju un saviem tiešajiem darba pienākumiem. Nosauktie aspekti bieži vien ietekmē bibliotēkas tēlu sabiedrībā, apmeklētāju skaitu, līdz ar to arī bibliotēkas iespēju realizēt savu sociālo misiju, veidot bibliotēkas sociālo statusu, jo nevar kvalitatīvi pildīt sociālās funkcijas iestāde, kurai ir negatīvs tēls sabiedrības apziņā (26).

Bibliotekāra personības fenomens ir maz pētīts, taču ikdienas darba fakts ir, ka apmeklētāji bieži vien bibliotekāru uztver ne tikai kā bibliotēkas personālu, bet arī kā erudītu cilvēku, kas spēj palīdzēt gandrīz jebkurā situācijā: likumdošanā, psiholoģijā, ģimenes jautājumos, pat medicīnā. Īpaši šī tendence izplatīta laukos, jo tur cilvēki ir savstarpēji pazīstami un lielākoties uzticas savu vietējo iestāžu darbiniekiem. Šādā uzticēšanās gaisotnē liela nozīme ir bibliotekāra sociālajam tēlam, personības spēkam un autoritātei. Ikdienas darba novērojumi rāda – ja viena darbinieka bibliotēkā mainās darbinieks, tad daļēji mainās arī bibliotēkas lasītāju sastāvs. Tāpat, kā saka – katram ārstam savi pacienti – tāpat arī katram bibliotekāram savi lasītāji. Piemēram, harismātiskai personībai būs vieglāk piesaistīt bibliotēkai lasītājus un iesaistīt tos dažāda veida aktivitātēs, iespējams, ka sadarbības veidošana ar pašvaldību un citām iestādēm, kā arī sponsoru piesaistīšana padosies vieglāk. Nākotnes pētījumu vērts jautājums: cik šādu personību strādā Latvijas lauku bibliotēkās?

Sociālās funkcijas realizēšana saistīta ar vairākiem šajā promocijas darbā pieminētiem teorētiskiem apsvērumiem. Vispirms jāņem vērā, ka indivīda vajadzību sistēma nosaka viņa izvēli – apmeklēt bibliotēku vai ne un kāpēc apmeklēt, ar kādu mērķi. Šeit jāatgriežas pie A. Maslova personības vajadzību piramīdas. Jau nodaļā 1.3. "Publiskās bibliotēkas un personības attīstības teoriju saistība" analizēts, kā bibliotēka var atbalstīt personības vajadzības saistībā ar to dalījumu līmeņos.

Zemāko līmeni, kā zināms, veido fiziskās jeb ķermeņa vajadzības. Bibliotēkas dalība šī līmeņa vajadzību apmierināšanā var būt netieša, bet ir gadījumi, kad tā ir tieša un pilda zināmu sociālu funkciju vai labo kādu sociāla deficīta radītu negatīvu situāciju. Pirms vairākiem gadiem zināmu izbrīnu izraisīja fakts, ka ārzemju publiskajās bibliotēkās bezpajumtnieki meklē vietu, kur atpūsties un sasildīties. Tagad arī Latvijas bibliotēkās līdzīga aina nav nekas neparasts. Latvijas laukos sociālā aina lielā mērā atkarīga no pašvaldību politikas attiecībā pret sava pagasta iedzīvotāju sociālā riska grupām.

Nākamais līmenis A.Maslova piramīdā ir – vajadzība pēc drošības, izvairīšanās no nepatīkamas emocijas raisošām situācijām, stabilitāte. Šajā drošības līmenī bibliotēkās sēž bērni, kuri baidās uzturēties mājās, pieaugušie, kuru ģimenēs nav drošības. Ikdienas saskarsmē un pieredzes apmaiņā ar kolēģiem pagastu bibliotekāriem var uzklaut dažādus stāstus, piemēram, stāsts par ģimeni, kurā māte sasaistīja savu dzīvi ar kādu reliģisku sektu. Sektas prasību ietekmē viņa izņēma savas 7-8 gadus vecās meitas no skolas. Brauca komisija pēc komisijas, cilvēki centās viņu pārliecināt, bāriņtiesa draudēja atņemt bērnus. Glābiņu viņa un bērni meklēja pagasta bibliotēkā – skatījās rokdarbu žurnālus, nozīmēja rakstus un izšuva. Aizbraucot no šīs apdzīvotās vietas, viņas atstāja bibliotēkai dāvanu – lielu ar rokām izšūtu gleznu (skat.6.pielikumu, 3.attēlu). Šajā gadījumā var runāt par tiešu bibliotēkas lomu, apmeklētājs apzināti izvēlas bibliotēkas vidi kā tādu, kas pasargā no stresa.

Nākamais, 3.līmenis ir sociālo vajadzību līmenis. Tā ir vajadzība justies piederīgam noteiktai grupai, vajadzība pēc garīgas mīlestības, domubiedriem, sabiedrības vispār. Šajā līmenī bibliotēkas kā sabiedrības centra loma ir ievērojama, īpaši apvidos, kur iespējas atrasties sabiedrībā ir ierobežotas. Pašcieņas un augstākajā, pašrealizācijas, līmeņos bibliotēka vispirms darbojas kā izglītības un kultūras informatīvais „drošinātājs”, taču arī šajos līmeņos sociālās vajadzības ir svarīgas – ar pašcieņu iet sabiedrībā, lai tur demonstrētu savus sasniegumus domubiedru grupai un tādējādi justos realizējis savu personības būtību.

Tāpat publisko bibliotēku sociālā funkcija tiek realizēta, īstenojot universālo informācijas pakalpojumu, kas, savukārt, cieši saistīts ar nodaļā 3.1. „Latvijas pagastu publisko bibliotēku iekļaušanās informācijas un zināšanu sabiedrības veidošanās procesos” minēto vietējās sabiedrības apkalpošanas koncepciju, jo šī koncepcija paredz bibliotekāro

pakalpojumu saikni ar vietējās sabiedrības ikdienas dzīves aktualitātēm un interesēm, ņemot vērā arī sociālekonomiskās vides īpatnības:

- faktogrāfiskā apkalpošana, kas saistīta ar iedzīvotāju ikdienas vajadzībām (brīvā laika pavadīšana, vietējo iestāžu, organizāciju darbība, veselības aprūpe, izglītības iespējas u.c.);
- cilvēku ar īpašām vajadzībām apkalpošana;
- vietējai sabiedrībai raksturīgām prioritārām lasītāju grupām izstrādāti speciāli bibliotēkas pakalpojumi (27).

Vēl viens no virzieniem, kā skaidro bibliotēku sociālo funkciju – tā saistīta ar iedzīvotāju sociālo aizstāvību un aprūpi. Šajā gadījumā var rasties iebildums, ka bibliotēku funkcijas nevar paplašināt bezgalīgi, un ir taču sociālie dienesti, kas veic iedzīvotāju sociālo aizsardzību un aprūpi. Taču ir divi pamatojumi, kādēļ bibliotēka ir piemērota arī šāda veida darbībai:

1) sabiedrība ir noslāņojusies, sociālās problēmas saasinājušās, tādēļ ir jūtama nepieciešamība pēc principiāli jaunām sociālā darba metodēm;

2) publiskās bibliotēkas laukos daudzviet ir vienīgā kultūras iestāde ar sociālajām funkcijām (27).

Ikdienas darba pieredze liecina, ka pagastu publiskās bibliotēkas šos pienākumus uzņēmušās labprāt un uzkrājušas krietnu pieredzi. Pazīstot savus lasītājus personiski un zinot viņu intereses, dzīves notikumus un problēmas, bibliotekārs veic nosacītu biblioterapeitisku darbu, iesakot tieši šim lasītājam tieši šajā viņa dzīves posmā piemērotāko lasāmvielu. Analizējot bibliotēku darba pārskatus, papildus ziņām par pagastu bibliotēku sadarbību ar vietējiem sociālajiem dienestiem (sadarbību ar vietējiem sociālajiem dienestiem pagastu bibliotekāru anketēšanā atzīmēja 47,6% respondentu), var atrast daudz pierādījumu reālai sociālā darba veikšanai:

„Bieži bibliotekārs ar savu padomu var līdzēt rast risinājumu lietām, kas satrauc pensionāru, bezdarbnieku vai citu smagā situācijā nonākušu iedzīvotāju”(123).

„Daudzas pagasta bibliotekāres praktizē grāmatu pienešanu mājās attālākiem pagasta iedzīvotājiem” (123).

„Veco paaudzi apstaigā kājām vai brauc kopā ar sociālo darbinieku” (119).

Arī Bauskas rajona atskaitē minēti bibliotekāri, kas pienes grāmatas mājās veciem ļaudīm un invalīdiem, kā arī organizē grāmatu pienešanu sadarbībā ar skolēniem, pastniekiem (115).

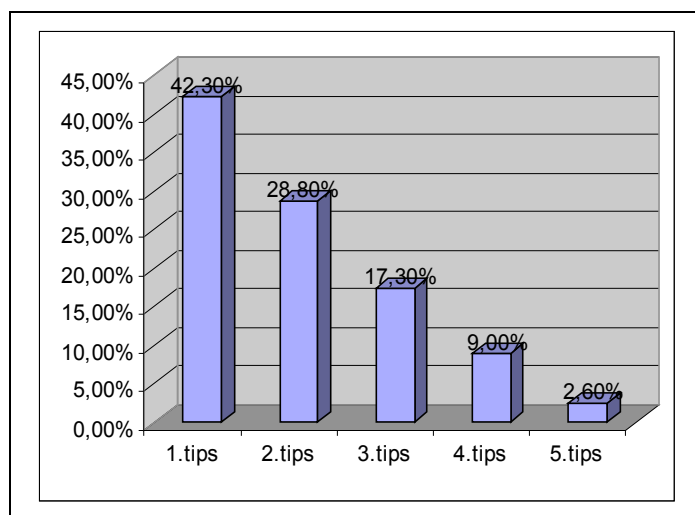
Pagastu publiskās bibliotēkas sociālo funkciju realizē arī ar organizatoriskām metodēm:

- rada tikšanās vietu vietējām organizācijām, interešu grupām, cilvēkiem;

- stimulē kultūras un izglītības aktivitāšu intensitāti;
- palīdz vietējo aktivitāšu plānošanā;
- palīdz sabiedriskajiem partneriem veidot kontaktus (t.i., organizāciju starpā, cilvēku un organizāciju starpā, kontaktus ar speciālistiem u.c.).

Šādā gadījumā bibliotēkas darbinieks it kā stāv malā, tajā pašā laikā tieši viņš ir šo notikumu katalizators.

2005.gadā veiktajā aptaujā pagastu publisko bibliotēku darbiniekiem tika uzdots jautājums: Kāda, Jūsaprāt, ir bibliotēkas loma lauku sociālās vides uzlabošanā (skat. 3.3.1.attēlu)? Nodaļā 2.3.3. „Pagastu bibliotēku un vietējo pašvaldību sadarbība” atbildes uz šo anketas jautājumu tika aplūkotas kopumā un salīdzinātas ar pašvaldību vadītāju izteikto viedokli. Šajā nodaļā bibliotēku darbinieku atbildes uz šo anketas jautājumu analizētas sociālās vides attīstības kontekstā.

3.3.1.attēls. Bibliotēku loma lauku sociālās vides attīstībā (bibliotekāru viedoklis)

Anketā iegūtās atbildes tika grupētas 5 tipos (skat. anketu 2.pielikumā).

Pētījuma rezultāts iepriecina un vieš optimismu, jo redzams, ka gandrīz puse (42,3%) aptaujāto pagastu bibliotēku darbinieku savu misiju izprot un savu darbu vērtē augstu, arī apzinās sava darba pievienoto vērtību, kas ir grūti izmērāma, bet reāli eksistējoša. Šiem 42,3% droši var pievienot arī tos 28% bibliotekāru, kas ir pārliecināti – bibliotēka un tās darbība spēj pozitīvi ietekmēt lauku sociālo vidi. 3.tipa atbildi – izvairīgo apgalvojumu, ka bibliotēka var piedalīties lauku sociālās vides veidošanā – izvēlējās 17,3% respondentu. Šie bibliotekāri ir potenciālie sociālās vides uzlabotāji. atbildi – bibliotēka nespēj jūtami ietekmēt sociālo vidi laukos – visticamāk izvēlējušies to pagastu bibliotēku darbinieki (9%), kur pašvaldības ekonomiskajā un sociālajā dzīvē iestājusies gadiem ilga stagnācija vai lejupslīde. Pašvaldības teritorijā valdošais sociālekonomiskais „noskaņojums” ir spējīgs dziļi iespaidot vietējās

sabiedrības noskaņojumu, kas ar laiku kļūst par valdošo. Šis fenomens Latvijā ir maz pētīts, taču tas nenozīmē, ka tāda nav. Pētījuma autore pieņem, ka atbildi – bibliotēka ar sociālo vidi nenodarbojas, tai ir citi uzdevumi - respondenti (2,6%) izvēlējušies 2 iemeslu dēļ. Pirmais iemesls jau tika minēts šajā nodaļā – tā ir bibliotēku sociālās funkcijas vienādošana ar sociālo palīdzību, sociālās nodrošināšanas darbu, kas patiesi nav bibliotēkas tiešs un obligāts pienākums. Otrs iemesls varētu būt, ka daži bibliotēku darbinieki nokļuvuši šajā darbā nejaušības pēc un nav izpratuši bibliotēkas darba daudzfunkcionālo dabu un savas darbības sociālo atbildību.

Kopumā var secināt, ka pagastu pašvaldību publisko bibliotēku darbinieki izprot lauku sabiedrības vajadzības un apzinās savu atbildību šīs sabiedrības priekšā. Sociālā funkcija, kas pārsvarā tiek realizēta caur pārējām publisko bibliotēku funkcijām, prasa no bibliotēku darbiniekiem lielu atdevi un ieguldījumu. Pētījuma rezultāts liecina, ka vairums Latvijas lauku bibliotekāru ir tam gatavi.

ASV pētījumā (2004) par lauku apvidu skolu un publiskajām bibliotēkām kā viens no bibliotēku darbu apgrūtinājošiem faktoriem tiek nosauktas vietējās sabiedrības mūsdienu attīstības īpatnības, kuru rezultātā bibliotēkas ir spiestas risināt sociālos jautājumus (2). Latvijas lauku bibliotēkām jau ir daudzu gadu garumā mērāma pieredze šādu jautājumu risināšanā, bet ne pētījumos, ne masu medijos neizskan sarūgtinājums par šo situāciju, drīzāk jūtams lepnums par to, ka bibliotēka var palīdzēt saviem cilvēkiem un veiksmīgi to arī dara.

Bibliotēkas savu prestižu, iespējas kalpot sabiedrībai, sadarbības tīklu veido pašas, īpaši Latvijas lauku vidē. Bibliotēkām meklējot savu darbības nišu, veidojas dažādas koncepcijas:

- bibliotēka – kultūras centrs;
- bibliotēka – informācijas centrs;
- bibliotēka – mūžizglītības centrs;
- bibliotēka – sociālais centrs;
- bibliotēka - zināšanu krātuve (93),(117).

Preī šīm koncepcijām varētu likt – bibliotēka kā izklaižu organizētāja, kā izziņu birojs, kā interneta kafejnīca un datorsalons, kā patversme, kā grāmatu noliktava. Katrai bibliotēkai jāatceras, ka tā ir Latvijas kultūras sastāvdaļa, gan plašākā, gan sociālās vides nozīmē – tās kultūras, kuru pati palīdz izveidot. Ja tiek uzskatīts, ka *“Plašākā nozīmē bibliotēkām ir divējāda sociālā atbildība: saglabāt dokumentos fiksēto cilvēces kultūras un intelektuālo mantojumu un nodrošināt brīvu, neierobežotu pieeju kultūrai, izglītībai un informācijas krājumiem”* (29, 12.lpp.), tad var teikt, ka Latvijas lauku bibliotēkas izprot savas iespējas un atbildību pagasta sociālās un kultūrvides kontekstā.

Secinājumi

Analizējot pagastu pašvaldību publisko bibliotēku darbību no funkcionālā viedokļa, var secināt, ka lauku reģionos esošās publiskās bibliotēkas ne tikai nezaudē nevienu no tradicionālajām publisko bibliotēku pamatfunkcijām, bet piepilda tās ar dažādām aktivitātēm, kas veicina vietējās sabiedrības progresu un vietējās sociālās un kultūrvides veidošanu un uzturēšanu.

Realizēt informācijas funkciju pētījuma periodā pagastu pašvaldību publiskajām bibliotēkām palīdzēja valsts līmeņa bibliotēku darba automatizācijas projekti, tie attiecas uz 21.gadsimta pirmajiem gadiem. To rezultātā strauji uzlabojās informācijas tehnoloģiju pieejamība, tika apmācīti bibliotēku darbinieki praktiskai un konsultatīvai darbībai ar šīm tehnoloģijām. Ja 2000.gadā aptauja liecina, ka tikai 27% aptaujāto bibliotēku ir datori un 4,6% ir interneta pieslēgums, tad jau 2007.gadā v/a KIS īstenotā un Bila un Melindas Geitsu fonda līdzfinansētā projekta rezultātā var teikt, ka informācijas tehnoloģijas ar publisko bibliotēku palīdzību ir pieejamas katram mūsu valsts iedzīvotājam. Bibliotēkas kā vietējā informācijas centra uzdevums vairs nav vienkārši savākt informāciju, bet palīdzēt cilvēkiem orientēties informācijas masīvā. Bibliotēku darbiniekiem pagastu bibliotēkās bieži jāuzņemas arī informācijpratības pamatu mācīšana saviem apmeklētājiem. Arī 2005.gada anketēšanas rezultāti apliecina, ka pagastu bibliotēkas starp jaunveidojumiem savā struktūrā 2.vietā ierindo informācijas centru, bet atbildot uz jautājumu – kas ir bibliotekārs mūsdienās – lielākā daļa respondentu izvēlas atbildi „informators”.

Kultūrvide ir viens no faktoriem, kas nodrošina indivīda dzīves kvalitāti. Kultūras funkcija visos laikos ir bijusi viena no bibliotēku tradicionālajām funkcijām, taču, ņemot vērā sociālekonomiskos apstākļus un infrastruktūras vājumu pētījuma periodā Latvijas laukos, bibliotēkām daudzviet nācās uzņemties arī likvidēto kultūras iestāžu pienākums. Vispilgtāk kultūras funkcija izpaužas pagastu bibliotēku spējā saglabāt sava novada kultūras mantojumu un sniegt kultūras pakalpojumu atbilstoši vietējās sabiedrības interesēm savas kompetences, fizisko un finansiālo iespēju robežās. Gan 2003.gada pagastu bibliotēku darbinieku anketēšanā, gan 2005.gadā rezultāti rāda, ka 1.vietā kā strukturālu jaunveidojumu pagastu bibliotēkas nosauc kultūras centru, un arī ievērojams procents respondentu nosauc dažādas ar mākslu un kultūru saistītas iestādes kā sadarbības partnerus. Rajona bibliotēku darba gada pārskatu analīze atklāj ļoti lielu kultūras pasākumu daudzumu un daudzveidību tieši pagastu bibliotēkās, kas liecina par bibliotēku darbinieku darbu, idejām un ieinteresētību sava pagasta kultūras dzīves attīstībā.

Uzlūkojot publisko bibliotēku kā neformālas izglītības iestādi, redzamas bibliotēku potenciālās iespējas atbalstīt vietējo iedzīvotāju mūžizglītības procesus, atbalstot gan viņu formālās, gan neformālās izglītības centienus. Mūžizglītība, t.i., izglītība, kas aptver visu cilvēka mūža laiku, izvirzīta par vienu no prioritātēm Eiropas Savienībā, jo tikai izglītota sabiedrība pati spēj novērtēt esošās un radīta jaunas zināšanas. Lauku iedzīvotāji mūžizglītības sakarā ir izdalīti kā riska grupa, kas prasa sevišķu atbalstu un uzmanību. Latvijā veikto pētījumu rezultāti apliecina, ka tā patiešām ir – pilsētās iedzīvotāju izglītības līmenis ir augstāks un piekļuve izglītību veicinošiem resursiem ir plašāka. Latvijas lauku publisko bibliotēku raksturo izteikta daudzfunkcionalitāte, kur izglītības funkcija ir labi pamanāma – par to liecina gan šo bibliotēku organizētie pasākumi, gan izvērsta sadarbība ar partneriem izglītības laukā, gan bibliotēku struktūrā iekļautie tālākizglītības vai pieaugušo izglītības centri.

Tradicionālajām trim pamatfunkcijām – informācijai, izglītībai, kultūrai – pievienojusies vēl arī sociālā funkcija, t.i., publiskā bibliotēka kā tikšanās vieta, kā sociālo kontaktu nodrošinātāja, kā labvēlīgas sociālās vides balsts. Sociālā funkcija pārsvarā tiek realizēta ar iepriekšminēto palīdzību: informācijas pieejamība palīdz iedzīvotājiem risināt aktuālus sociālas dabas jautājumus, izglītības funkcijas realizēšana dod iespēju lauku iedzīvotājiem iekļauties sabiedriskajā un darba dzīvē, kultūras funkcija palīdz apmierināt sabiedrības estētiskās un emocionālās vajadzības, nodrošina sociālus kontaktus un ideju apmaiņu domu biedru grupās. Sociālā funkcija pagastu pašvaldību publiskajās bibliotēkās īpaši aktualizējas vietējās sabiedrības apkalpošanas koncepcijas kontekstā, jo vietējo bibliotēku pakalpojumi neizbēgami ir cieši saistīti ar konkrētā pagasta sabiedrības ikdienas dzīves aktualitātēm un interesēm, kādas tās ir konkrētajā sociālekonomiskajā un kultūrvidē. Sociālo funkciju nereti attiecina uz iedzīvotāju sociālo aprūpi, taču ir arī iebildumi, ka tās ir sociālo dienestu funkcijas. Lauku bibliotēku ikdienas darba pieredze liecina, ka minēto bibliotēku darbinieki, pazīstot visus savus apmeklētājus personiski, zinot viņu dzīves notikumus un problēmas, ne tikai uzņemas nosacītu biblioterapeitisku darbu, iesakot piemērotāko literatūru, bet iesaistās arī konkrētās atsevišķas riska grupas atbalstošās aktivitātēs. Atbildes uz 2005.gada bibliotēku darbinieku aptaujā iekļauto jautājumu par to, kādas bibliotēku iespējas sociālās vides uzlabošanā saskata bibliotēku darbinieki, apliecina, ka bibliotekāri apzinās savu misiju un izprot savus uzdevumus – pozitīvi noskaņoti un apņēmības pilni darboties sabiedrības labā ar mērķi uzlabot sava pagasta sociālo vidi bija gandrīz 90% aptaujāto.

4. LATVIJAS PAGASTU BIBLIOTĒKU DARBĪBAS SPECIFISKAS IEZĪMES LATVIJAS LAUKU VIDĒ

4.1. Pagastu bibliotēku resursu faktiskā atbilstība mūsdienīga pakalpojuma sniegšanai

Pētot pagastu publisko bibliotēku iespējas kalpot sabiedrības attīstībai, redzams, ka teorētiski šīs bibliotēkas neatšķiras no bibliotēkām kā institūcijām vispār, un tām ir tādi paši mērķi un funkcijas, kā jebkurai publiskai bibliotēkai. Taču, lai pagastu bibliotēkas spētu veikt tik atbildīgu sociālo misiju, to rīcībā vajadzētu būt pietiekami daudz resursu. Resursi ir bibliotēku darba instrumenti, bez kuriem kvalitatīvu darbību nodrošināt ir grūti.

Lai pagastu bibliotēkas varētu pilnvērtīgi iekļauties kopīgajā bibliotēku sistēmā un realizēt savus mērķus, jāapzinās, kādi resursi ir to rīcībā. Galvenās resursu grupas, kas jāattīsta, ir:

- finanšu resursi;
- tehniskie un tehnoloģiskie resursi;
- materiālie resursi un infrastruktūra;
- bibliotēku krājumi;
- cilvēkresursi jeb personāls.

Visi šie resursi vairāk vai mazāk saistīti ar pagastu finansiālo situāciju un izpratni par bibliotēkas darbu un ieguldījumu vietējās sabiedrības un pašvaldības attīstībā kopumā. Bibliotēkas darba raksturu, apstākļus un kvalitāti jeb bibliotēkas kodolu veido finansiālie un materiālie resursi savienojumā ar darbinieka intelektuālo ieguldījumu.

Paralēli pagastu bibliotēku darbinieku anketēšanai 2005.gadā, kuras viens no mērķiem bija noskaidrot bibliotēku darbinieku viedokli par bibliotēku resursiem, tika pētīti materiāli par ārzemju pieredzi lauku bibliotēku jomā. Rezultātā tika konstatēts, ka 2004.gadā līdzīga satura pētījumu veikusi ALA (*American Library Association*) ASV mazajās lauku bibliotēkās („*Task Force on Rural School, Tribal and Public Libraries*”). Lai gan sabiedrībā valda priekšstats, ka ASV, pirmkārt, nav salīdzināma ar Latviju platības un iedzīvotāju ziņā, otrkārt, ir daudz turīgāka zeme, kas sniedz saviem iedzīvotājiem daudz iespēju, ALA pētījuma rezultāti bija pārsteidzoši – šis pētījums izcēla problēmas, kas ir ļoti līdzīgas Latvijas problēmām, taču daži rezultāti pārsteidza negatīvā nozīmē. Šeit varētu iebilst, ka līdzīgi pētījumi tikai daļēji atspoguļo patieso ainu, jo gan Latvijas, gan Amerikas pētījumā rezultātu iegūst, analizējot bibliotekāru viedokli, kas var būt arī subjektīvs. Arī vērtību sistēma ir relatīvs jēdziens, kas rodas noteiktā kontekstā - kas vienam liekas trūkums, citam tā ir

bagātība. Taču, kā jau iepriekš minēts, bibliotēkas kodolu veido resursi kopā ar darbinieka centieniem, un, ja darbinieks atzīmē trūkumus savas bibliotēkas nodrošinājumā, tad viņš, acīmredzot, tos izjūt, un tie traucē darbiniekam veikt savus pienākumus.

ALA pētījumā iesaistīti lauku skolu un publisko bibliotēku darbinieki, respondenti izraudzīti no lauku apdzīvotām vietām ar dažādu iedzīvotāju skaitu: zem 2500 iedzīvotājiem 38%, līdz 5000 – 59%, 3% no vēl plašākām apdzīvotām vietām. No aptaujātajiem bibliotēku darbiniekiem 92% ir sievietes, turklāt 42% pārstāv vecuma grupu no 45 līdz 64 gadiem (2).

Kā galvenās Amerikas lauku komūnu problēmas tiek minētas:

- nabadzība – 30%;
- depopulācija – 25% vai atsevišķās komūnās – straujš iedzīvotāju pieaugums, mainība, migrācija – 15%;
- analfabētisms – 10%.

Uz šī fona raksturīgākās ASV lauku bibliotēku problēmas ir:

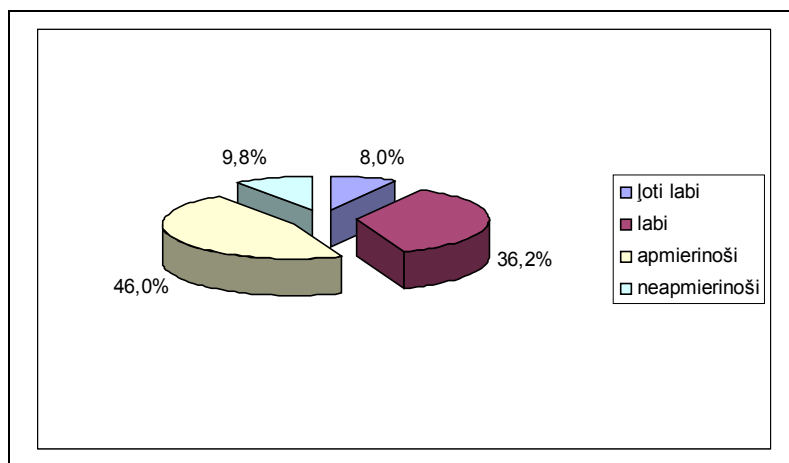
- naudas trūkums – 61%;
- novecojušas, nepiemērotas ēkas – 10%;
- kvalificētu kadru trūkums – 8%;
- nabadzīgi krājumi – 6%;
- aprīkojuma trūkums – 3%.
- Steidzamākās kvalifikācijas celšanas vajadzības:
- datormācība darbiniekiem un lietotājiem – 46%;
- bibliotekāro pamatiemaņu trūkums – 18% (2).

Daudzi ALA pētījuma rezultāti rada asociācijas ar Latvijas laukiem, piemēram, neadekvātas telpu platības bibliotēkām – 38%, komūnas ģeogrāfiska izolācija (lieli attālumi, sabiedriskā transporta problēmas) – 16%, demogrāfiskās problēmas (sabiedrības novecošana, lasošās sabiedrības novecošana, disfunkcionālas ģimenes, daudznacionāla sabiedrība), ekonomiskā atstumtība (biznesa vide pārceļas uz pilsētām, dzīves dārdzība), lauku jauniešu problēmas (alkoholisms, narkomānija, nepabeigta izglītība, mērķu trūkums, apātija), vispārējā lauku attīstība (lauku specifikas zaudēšana, tūrisma plusi un mīnusi, bibliotēkas spiestas risināt sociālos jautājumus, dzīve no projektizstrādes). Cita starpā minēta pat tāda interesanta, taču ļoti svarīga un aktuāla lieta arī Latvijas bibliotēkās, kas liek sevi manīt sakarā ar informācijas tehnoloģiju ienākšanu, – elektroinstalācijas novecošana un ar to saistītās problēmas (2).

Latvijā pieejamā statistika un 2005.gada pētījums tik dziļu un vispusīgu ainu nesniedz, taču dažas svarīgākās pozīcijas var salīdzināt, un, lai gan var konstatēt daudzus trūkumus, Latvijas lauku situācija rezultātā vieš vairāk optimisma.

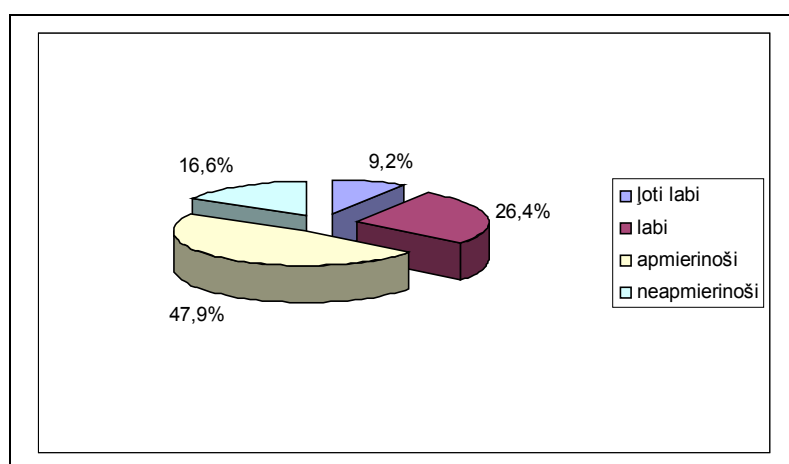

Vairāki 2005.gada pētījuma anketas jautājumi bija vērsti uz pagastu bibliotēku labiekārtošanas un infrastruktūras jautājumiem, t.i., ēku stāvoklis, telpu, mēbeļu, apkures kvalitātes vērtējums, jo šie resursi ir tieši atkarīgi no konkrētā pagasta izpratnes un sociālekonomiskās situācijas.

4.1.1.attēls. Pagastu bibliotēku ēku vērtējums (bibliotekāru viedoklis)

Lielākā daļa respondentu (46%) ēku, kurā atrodas bibliotēka, novērtē kā apmierinošu, 36,2% kā labu. Tātad ēkas kopumā tiek vērtētas pozitīvi. Gandrīz vienāds respondentu skaits atzīmējuši atbildes „joti labi” (8%) un „neapmierinoši” (9,8%) (skat.4.1.1.attēlu). Tas varētu atbilst patiesībai, jo daudzas pagastu bibliotēkas atrodas vienā ēkā ar pagasta padomi, tautas namu, skolu, bērnudārzu vai arī izmitinātas bijušo kolhozu kantoru ēkās, slēgtajos bērnudārzos un citu iestāžu telpās. Reti kurā Latvijas pašvaldībā būs atvēlēta ēka speciāli bibliotēkai, dokumenti un statistika arī klusē par jaunuzceltām pagastu publisko bibliotēku ēkām.

4.1.2.attēls. Pagastu bibliotēku telpu vērtējums (bibliotekāru viedoklis)

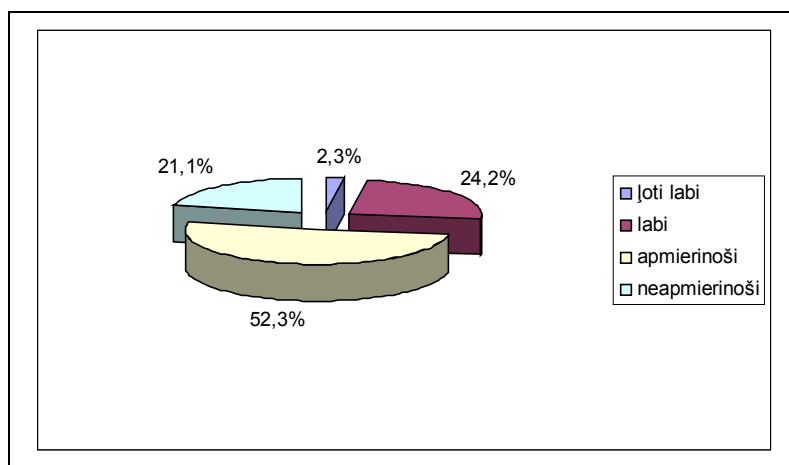
Pagastu publisko bibliotēku darbinieki savas darba telpas vērtē nedaudz kritiskāk, kā ēku kopumā (skat. 4.1.2.attēlu). Tas ir arī dabiski, jo šajās telpās bibliotekāriem ir jāpavada

savas darba dienas un jāuzņem apmeklētāji. Interesanta nianse atklājās 2003.gadā veiktā līdzīga satura pētījumā. Minētā pētījuma anketā tika ietverti 2 jautājumi: kā bibliotēkas darbinieki vērtē savus darba apstākļus un kā vērtē apstākļus, kas skar lasītājus. Rezultātā, runājot par vienu un to pašu iestādi, vienām un tām pašām telpām, bibliotēku darbinieku viedoklis bija šāds – bibliotekāra apstākļi ir vairāk apmierinoši un neapmierinoši, lasītāju apstākļi ir vairāk labi nekā apmierinoši (116, 60.lpp.). Izskaidrojums ir vienkāršs – bibliotekārs šajās telpās pavada dienām ilgi, kamēr lasītājs atnāk uz brīdi, līdz ar to bibliotekārs spēcīgāk izjūt savas darba telpas trūkumus.

2005.gada pētījuma rezultāti rāda (skat.4.1.2.attēlu), ka lielākā daļa respondentu (47,9%) telpas vērtē kā apmierinošas. 26,4% tās vērtē kā labas, toties lielāks ir neapmierināto procents – 16,6%. Ikdienas darba ietvaros apmeklējot pagastu bibliotēkas, var izdalīt 5 galvenos pagastu bibliotēku telpu trūkumus:

- neatbilstoša telpu platība, palīgtelpu trūkums;
- apkures un sanitārā mezgla problēmas;
- paaugstināts mitruma līmenis telpās;
- kosmētiskā remonta nepieciešamība;
- novecojušas, bibliotēkas darbam neatbilstošas mēbeles vai to trūkums.

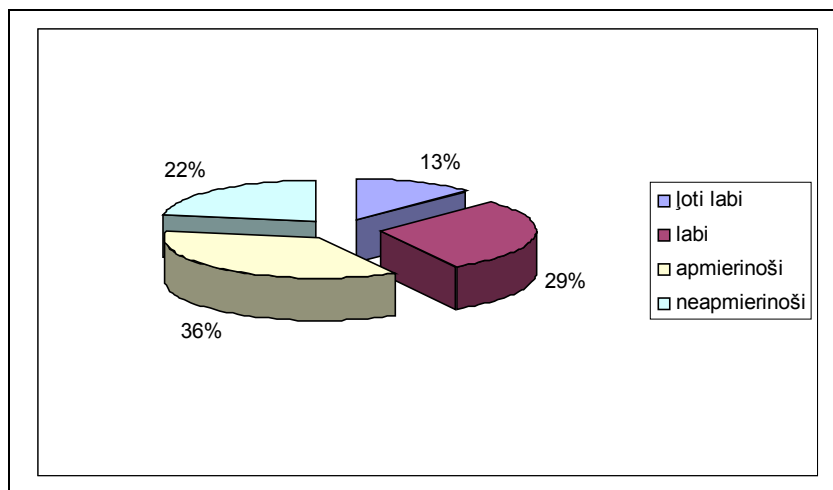
Piemērotu, ērtu, mūsdienīgu mēbeļu trūkums vērojams daudzās pagastu bibliotēkās. Daudzas bibliotēkas risina šos jautājumus, rakstot projektus, sadarbojoties ar dažādām organizācijām, atrodot sponsorus. Fiziskās vides uzlabošanās pagastu bibliotēkās parādījās, uzsākot to akreditācijas procesu. Taču pirmsakreditācijas periodā bibliotēku darbinieki savu telpu aprīkojumu vērtēja kritiski un to apliecina 2005.gada anketēšanas rezultāti (skat.4.1.3.attēlu).

4.1.3.attēls. Pagastu bibliotēku mēbeļu vērtējums (bibliotekāru viedoklis)

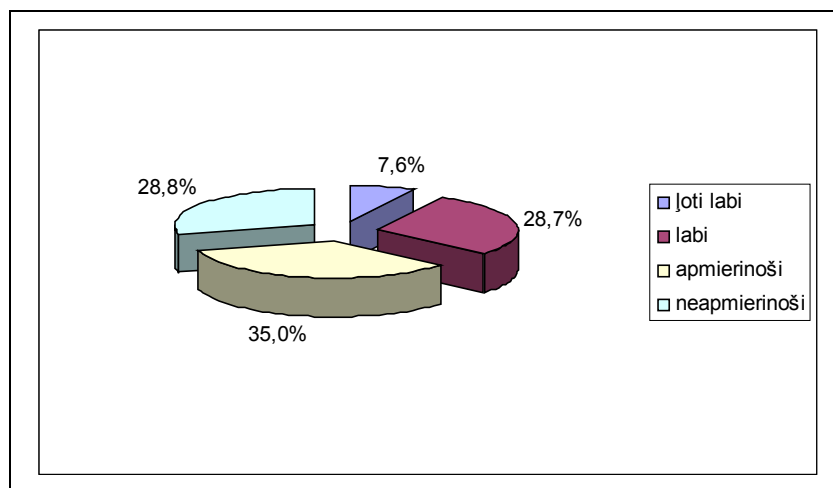
Tikai 2,3% respondentu uzskata, ka viņu bibliotēku mēbeles ir ļoti labas. Lielais vairums bibliotekāru atzīmējuši atbildi „apmierinoši” (52,3%), līdzīgs skaits atzīmējuši atbildes „labi” (24,2%) un „neapmierinoši” (21,1%). Ja summē atbildes „apmierinoši” un „neapmierinoši”, tad varam secināt, ka mēbeļu un aprīkojuma jautājums pagastu bibliotēkām ir aktuāls, jo pat ar tādām mēbelēm, par kurām var teikt – apmierinoši, mūsdienās nevar izveidot lasītājam pievilcīgu, ērtu vidi, kas mudinātu cilvēkus iegriezties un pakavēties bibliotēkā, lai arī cik daudzveidīgus pakalpojumus tā nepiedāvātu.

Apkure un sanitārais mezgls ir jautājumi, kas parasti tiek risināti tikai iekšējās sarunās, bet anketā šādi jautājumi tika ietverti, jo tie ir 2 ļoti svarīgi faktori, kas iedarbojas gan uz bibliotēkas darbiniekiem, gan uz apmeklētājiem. Apmeklējot pagastu bibliotēkas semināru un pieredzes apmaiņas braucienu laikā, var konstatēt, ka dažviet bibliotēku telpās mēdz būt paaugstināts mitrums, daudzās pagastu bibliotēkās ir ziemā tikai krāsns apkure, un bibliotēkām, sevišķi ziemā, viens no darba pienākumiem ir – rūpēties par malku un telpu apkuri. Apkures kvalitāte arī mēdz būt dažāda, jo tā atkarīga no daudziem faktoriem – pirmkārt, no telpu tehniskā stāvokļa, otrkārt, no apkures sistēmas stāvokļa. Mūsdienās, kad dzīves standarts aug, apmeklētāju komforts ir ļoti būtisks apmeklējumu ietekmējošs faktors. Bibliotekāru viedoklis šajā gadījumā ir noteicošais tādēļ, ka tieši darbinieks, kas šajās telpās pavada daudz ļoti laika, katru trūkumu izjūt visasāk.

4.1.4.attēls. Pagastu bibliotēku apkures vērtējums (bibliotekāru viedoklis)

Anketēšanas rezultāti (skat.4.1.4.attēlu) rāda, ka 42% bibliotekāru apkures kvalitāti savās darba vietās novērtē atzinīgi (13% „ļoti labi”, 29% - „labi”). Taču mazliet vairāk nekā puse respondentu (58%) uzskata, ka tā varēja būt labāka: 36% vērtē apkuri kā apmierinošu, 22% - pat kā neapmierinošu.

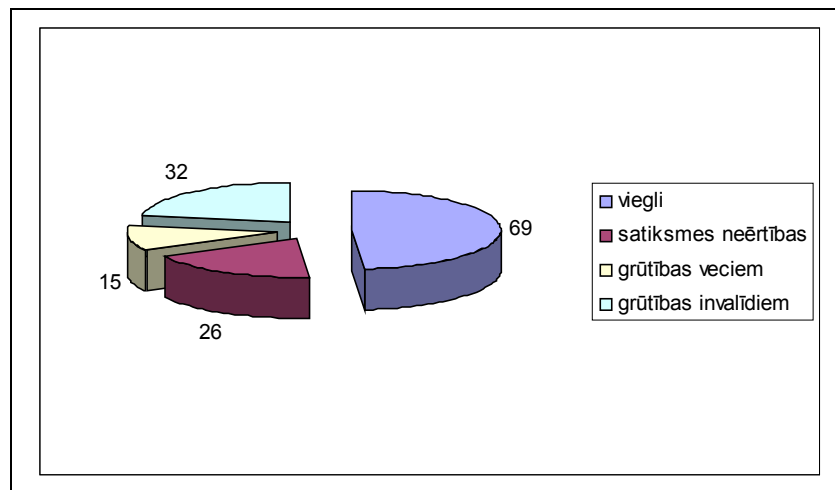

4.1.5.attēls. Pagastu bibliotēku sanitārā mezgla vērtējums (bibliotekāru viedoklis)

Bibliotēku sanitārā mezgla vērtējums ir līdzīgs, bet, par nožēlu, mazāk ir to respondentu, kas atzīmējuši atbildi „loti labi”, bet vairāk to, kas izvēlējušies atbildi „neapmierinoši” (28,8%). Tātad gandrīz trešā daļa bibliotēku darbinieku uzskata, ka nespēj piedāvāt šīs nepieciešamās minimālās ērtības saviem lasītājiem (skat.4.1.5.attēlu).

Liekas, ka sanitārais mezgls un bibliotēkas fenomena filozofiskais pamatojums ir tik tālas un nesavienojamas lietas, kas neatbilst zinātniska pētījuma raksturam, bet atliek atsaukt atmiņā fenomena rašanos cilvēka apziņā – tās ir lietas, kas notikušas starp objektu (proti, bibliotēku) un recipientu (apmeklētāju), tādēļ katrs sākums veido šī bibliotēkas fenomena struktūru sabiedrības apziņā – sākot no iespieddarbiem, elektroniskiem pakalpojumiem, apmeklētāja un darbinieka saskarsmi, beidzot ar gaisa temperatūru bibliotēkas telpā, darbam piemērotām un estētiski pievilcīgām mēbelēm un elementārām ērtībām. Šis „pirmā mirkļa” iespaids ir arī bibliotēku publicitātes sastāvdaļa – vai bibliotēkas vide ir pievilcīga, vai apmeklētājs tur jūtas ērti?

Runājot par pagastu publisko bibliotēku resursiem un infrastruktūru, svarīgs jautājums ir bibliotēku pieejamība, t.i., bibliotēku fiziskais novietojums kā sava pagasta robežās, tā arī konkrētajā ēkā, kur tā atrodas. Bibliotēkas, kā jau iepriekš minēts, atrodas dažādās telpās – skolās, bērnudārzu telpās, bijušo veikalu vai kolhoza iestāžu telpās, tādēļ arī par ērtu piekļūšanu šīm telpām bieži vai nu nav padomāts, vai arī nav tehnisku iespēju uzlabot piekļūšanu bibliotēkai. Ir gadījumi, kad pagasta bibliotēka ir pagastā novietota teritoriāli neizdevīgi, un attālākiem potenciālajiem apmeklētājiem jāērķinās ar sabiedriskā transporta grafiku vai jāizmanto personīgais transports, kas arī var atsevišķās sezonās izrādīties problemātiski, jo jāņem vērā arī lauku ceļu tehniskais stāvoklis un šo ceļu apsaimniekošanas kvalitāte un problēmas, piemēram, ziemā.

4.1.6.attēls. Piekļūšana pagasta bibliotēkai (skaitis)

Anketēšanas rezultātā 69 (49%) respondenti no 142 atbildējuši, ka bibliotēkai piekļūt viegli, 26 (19%) apgalvo, ka ir satiksmes problēmas, 15 (10%) – gados veciem cilvēkiem grūti piekļūt bibliotēkai, 32 (22%) apgalvo, ka cilvēkiem ar īpašām vajadzībām grūti piekļūt bibliotēkai (skat.4.1.6.attēlu).

Pagastos, kur izprot bibliotēkas nozīmi sabiedrībā un kuri var šim nolūkam rast līdzekļus, tiek veikti Eiropas Savienības standartiem atbilstoši telpu remontu un tiek izbūvētas ieejas ar uzbrauktuvi, lai cilvēki ar īpašām vajadzībām varētu apmeklēt bibliotēku.

2001.gadā saskaņā ar Bibliotēku likuma 18.pantu pieņemtie MK noteikumi Nr.395 „Bibliotēku materiālā un tehniskā pamata normatīvi” paredz, kādām prasībām bibliotēku telpām jāatbilst, arī to, ka:

- bibliotēku ēku ieejas aprīko ar uzbrauktuvi, pacelējiem vai liftiem, kas nodrošina iekļūšanu ēkās personām ar funkcionālo spēju ierobežojumiem;
- bibliotēku telpas sastāv no lietošanas telpu zonas, pārvaldes telpu zonas un krātuves telpu zonas;
- 2. pielikumā noteikts optimālais mikroklimats bibliotēkas telpās;
- 4.pielikumā noteikta lietotāju apkalpošanai nepieciešamā telpu pamatplatība, kā arī atsevišķos pielikumos noteiktas minimālās platības krātuves telpām, bērnu apkalpošanai, palīgtelpām (8).

Pagastu bibliotēkās šīs minimālās prasības daudzviet ir grūti izpildīt, jo telpu fonds Latvijas pagastos ir ļoti aktuāla problēma. Ja jaunu mēbeļu iegāde ir tikai aktīvas rīcības un finanšu jautājums, tad ēku un telpu kvalitātes uzlabošana ir jautājums, kas prasa ievērojamus kapitālieguldījumus, un tādus reti kurš pagasts no sava budžeta var atļauties. Rezultātā lielākā daļa publisko bibliotēku Latvijas laukos strādā vairāk vai mazāk pielāgotās ēkās un telpās.

4.2. Pagastu bibliotēku iekļaušanās vienotā sociālajā vidē – sadarbības tīkla veidošana

Bibliotēku darba speciālisti, domājot par bibliotēku darbības principiem un pārmaiņām nākotnē, prognozē, ka nākotnes pašvaldību publiskās bibliotēkas modelis būs dažādu tipu bibliotēku un citu institūciju sadarbība un kooperācija (117).

Pagastu publiskajām bibliotēkām promocijas darba autores skatījumā ir vairāki iemesli, kādēļ šāds uz sadarbību balstīts modelis ir ne tikai pievilcīgs un vēlams, bet pat nepieciešams un sociāli nosacīts:

- sadarbība ļauj taupīt resursus;
- esošie resursi tiek izmantoti pēc iespējas optimāli;
- sadarbība ir savdabīgs bibliotēku publicitātes elements;
- sadarbība ļauj dažādot bibliotēkas pakalpojumus un piedāvātos pasākumus, līdz ar to piesaistot vairāk publikas;
- sadarbība ar dažādu nozaru speciālistiem ļauj bibliotēkai apkalpot specifiskas iedzīvotāju grupas ar īpašām vai šauri specializētām vajadzībām;
- sadarbība paplašina personīgo kontaktu loku, kas kalpo par pamatu jaunām sadarbības iespējām;
- sadarbības partneri var apmainīties pakalpojumiem, kas ir abpusēji izdevīgi;
- bibliotēku daudzfunkcionālā darbība prasa dažādu nozaru speciālistu klātbūtni;
- bibliotēka nevar piedalīties lauku sociālās vides veidošanā, būdama izolēta no tās;
- sadarbības fakts un nepieciešamība uzsvērtā bibliotēku darbību reglamentējošos dokumentos;
- visbeidzot, lauku vide, lauku apdzīvota vieta ir fiziski ierobežota ar salīdzinoši ierobežotu iedzīvotāju skaitu, tādēļ bibliotēkas sadarbības centieni padara to „atvērtu” vietējai sabiedrībai.

Minot sadarbību kā nosacītu bibliotēkas publicitātes formu, jāpiebilst, ka ASV un dažu citu valstu bibliotekāri dažādus bibliotēkas rīkotus pasākumus arī kvalificēja kā publicitāti, taču citur pasākumi tiek kvalificēti kā lasītāju apkalpošanas metode (29). Bibliotekāru uzskats, ka pasākumi ir bibliotēkas publicitātes forma, pastāv arī Latvijā. To pierāda fakts, ka dažos LNB Bibliotēku Attīstības institūtam iesniegtajos rajonu bibliotēku darba pārskatos par 2006.gadu rīkotie pasākumi aprakstīti publicitātes sadaļā. Taču šajā gadījumā var oponent „tīro” publicitātes metožu piekritējiem – bibliotēku loma sabiedrībā ir milzīga, bet faktiski neredzama („aisberga princips”), tādēļ jebkura aktivitāte, kas padara bibliotēku un tās

paveikto darbu redzamu, varētu tikt uzskatāma par publicitātes metodi, un lielākā daļa pasākumu balstās uz sadarbības sniegto priekšrocību izmantošanu.

Ņemot vērā Latvijas lauku sociālekonomisko stāvokli, kas ir visai neviendabīgs, tomēr jāsecina, ka pagastu pašvaldības nevar mēroties ar pilsētām ne finansiāli, ne piedāvājuma (darbavietas, brīvā laika pavadīšana u.c.) ziņā. Vairums pagastu publisko bibliotēku savas funkcijas realizē ekonomiski ierobežotos apstākļos, tādēļ tās nespēj darboties pilnīgi autonomi un būt pašpietiekamas.

ASV 2004.gadā veiktajā lauku skolu bibliotēku un publisko bibliotēku pētījumā, kurā tika aptaujāti bibliotēku darbinieki no vairāk kā 1000 lauku apvidu skolu un publiskajām bibliotēkām, viens no jautājumiem skāra tieši sadarbību (*collaboration*) starp bibliotēkām un dažādām institūcijām, tātad sadarbības jautājums ir aktuāls ne tikai Latvijā.

ASV kolēģi nosauc ļoti daudz un daudzveidīgus sadarbības partnerus. Grupējot biežāk minētos, pētījumā iegūta šāda sadarbības aina:

- izglītības iestādes – 94%;
- bibliotēkas – 72%;
- biznesa iestādes un organizācijas – 17%;
- dažādas vietējās organizācijas – 15%;
- mākslas iestādes – 6%;
- nacionālās kopienas – 4%;
- dažādi fondi – 4%;
- medicīnas iestādes – 3%.

ASV pētnieki dala bibliotēku sadarbības partnerus arī pa organizāciju tiem:

- vispopulārākās ir sabiedriskās organizācijas – 68%;
- plaša sadarbība arī ar valsts un pārvaldes iestādēm – 50%;
- reliģiskās ievirzes iestādes vai grupas – 13% (2).

Attiecīgi katrā minētajā sadaļā bija nosauktas iestādes vai organizācijas, kas raksturīgas konkrētajai apdzīvotai vietai, piemēram: izglītības centri, māj mācības skolotāji, vecāku iniciatīvas grupas, grāmatu veikali un klubi, vietējie privātuzņēmēji, korporācijas, rūpniecības uzņēmumi, dāmu klubi, Svāru vērotāju biedrība u.c. Interesants sadarbības partneris - bibliotēkas draugu grupa (2).

Par bibliotēkas draugiem Latvijā runāja jau pirms daudziem gadiem, 20.gadsimta 90. gadu sākumā, bet, ja tādas grupas reāli pastāv, tad šis nosaukums nav pieņemts un izplatīts bibliotēkārājās aprindās. Zem šāda nosaukuma var pulcēt visus sadarbības partnerus, bet var to veidot kā atsevišķu vienību – klubu vai interešu grupu.

Latvijā pagastu publiskās bibliotēkas arī veido visai plašu sadarbības partneru loku, ko nosacīti var iedalīt ārējā (partneri ārpus konkrētā pagasta) un iekšējā (pagasta iestādes un organizācijas) sadarbībā. Ārējā sadarbība visbiežāk notiek, kopīgi realizējot projektus ar dažādiem fondiem, iestādēm, sadarbība ar izdevniecībām, kā arī atsevišķām personām – rakstniekiem, māksliniekiem, politiķiem u.c. Uz ārpuspagasta sadarbību attiecas arī daļa kontaktu, ko bibliotēkai nepieciešams dibināt savas darbības ietvaros. Bieži vien pagastu bibliotēku ārējā sadarbība ir izvēsta tādēļ, ka pagastos nav liela iestāžu un organizāciju dažādība, kā arī objektīvu iemeslu dēļ – nekad nebūs tā, ka pagastos būs visas iestādes un organizācijas. Ārējā sadarbība ir dabiska un vajadzīga, jo lauku teritorijas dalījums pagastos nenozīmē, ka šīs teritorijas ir slēgtas vai izolētas.

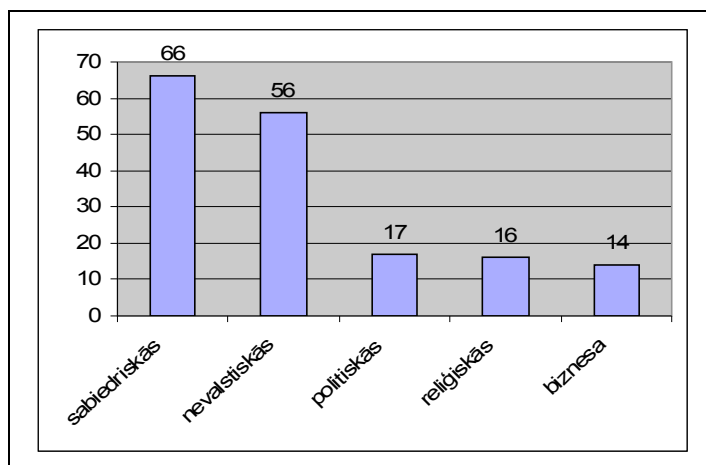
Iekšējā sadarbība ir sociāli nosacīta, jo, pirmkārt, bibliotēka nevar darboties sabiedrības labā pašizolējusies no sociālās vides, otrkārt, sadarbības tīkls ir sociālās vides veidošanās pamats. Kopīgus sadarbības punktus var atrast praktiski ar jebkuru iestādi, jo bibliotēkas pamatfunkcija ir informācijas piegāde patērētājam atbilstoši viņa vajadzībām. Treškārt, sakot – sociāli nosacīta - ar to jāsaprot, ka teritoriāli ierobežotā vidē ar nelielu iedzīvotāju skaitu ir viegli sekot pašvaldības institūciju kopīgajam mērķim – strādāt vietējās sabiedrības labā, tādēļ dažādu aktivitāšu rezultātā veidojas sadarbība.

Atsevišķu iestāžu funkcijas un mērķi līdzinās vai ir ļoti tuvi bibliotēku darbības virzieniem, taču, strādājot kopīga mērķa labad un mainīgos informacionālās vides apstākļos, nevar reaģēt uz tām kā konkurentiem. Konkurences draudu gadījumā vēlamā stratēģija – sadarbība ar potenciālajiem konkurentiem, piesaistot tos par partneriem (93).

Pagastu publisko bibliotēku darbinieku anketēšanā 2005.gadā tika iekļauti jautājumi par sadarbību. Viens no jautājumiem bija ar mērķi noskaidrot pagastu publisko bibliotēku sadarbību ar atsevišķiem organizāciju veidiem, otrs jautājums – sadarbība ar konkrētām iestādēm. Jāsaka, ka rezultāti ir līdzīgi ASV speciālistu pētījuma rezultātiem.

Demokrātija un pilsoniskās aktivitātes ir radījušas daudz dažādu organizāciju - gan valstisku, gan nevalstisku, gan ar politiku, gan reliģiju saistītu. Bieži vien sadarbība ar kādu no organizācijām palīdz bibliotēkām atrisināt sasāpējušas problēmas, piemēram, sadarbība ar politiskām partijām vai cita veida politiskām organizācijām ir palīdzējusi bibliotēkām realizēt to idejas, ieceres, kas citādi likušās nereālas, vai uzlabot fizisko vidi (remonti, arī kapitālremonti, mēbeles, aprīkojums). Dažviet vietējā sabiedrībā liela ietekme ir baznīcai. Anketēšanas rezultāti palīdz noskaidrot, kurām organizācijām bibliotēkas dod priekšroku vai ar kurām ir vieglāk dibināt kontaktus.

4.2.1.attēls. Pagastu publisko bibliotēku sadarbība ar organizācijām (skaits)

Diagramma rāda (skat. 4.2.1.attēlu), ka Latvijas pagastu bibliotekāri vislabāk saprotas ar dažāda veida sabiedriskajām organizācijām – 39% respondentu apstiprina sadarbību ar tām. Kā otro labāko partneri bibliotēku darbinieki atzīmē nevalstiskās organizācijas - 33,1%. Procentuāli salīdzinoši vienāda attieksme ir pret sadarbību ar politiskajām organizācijām (10%), reliģiskajām (9,5%) un biznesa organizācijām (8,3%).

Sabiedrisko un nevalstisko organizāciju veidošanās un darbība šobrīd ir aktuāla, īpaši plaši attīstīta tā ir Latvijas laukos. Šo organizāciju veidošanās ir viena no kolektīvajām stratēģijām, kā rast risinājumu sabiedrībā pastāvošajām problēmām, veicināt sabiedrības attīstību un integrāciju. Attīstās vietējo iniciatīvas grupu kustība, pagastos veidojas daudzas sieviešu organizācijas – klubi, asociācijas, kas nodarbojas ar mācību un brīvā laika organizēšanas iespēju veicināšanu. Bibliotēku sadarbību ar NVO veicina fakts, ka daudzas NVO veidotas pēc bibliotēkas darbinieka iniciatīvas un bibliotēkā notiek arī to kopā sanākšana, lēmumu pieņemšana, projektu un plānu apspriešana.

„Svarīga ir arī indivīdu un grupu līdzdalība sava reģiona labklājības celšanā ar NVO un vietējām iniciatīvas grupu aktivitātēm” (100, 163.lpp.) - uzsvērts tautas attīstības teorijā.

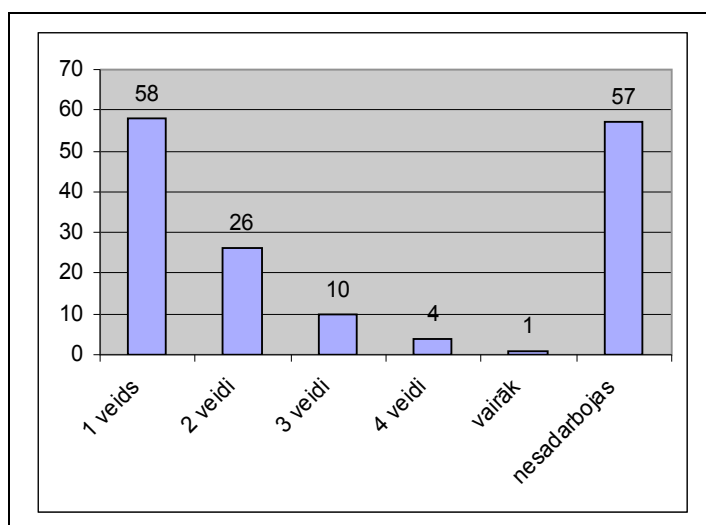
Sabiedriskās un jo īpaši politiskās organizācijas pagastu bibliotēkās saskata ideālu partneri savu ideju popularizēšanai, jo novērtē izvērsta bibliotēku tīkla priekšrocības, kā arī bibliotēkas darbinieka personības iespaidu uz vietējo sabiedrību. Viens no šādiem piemēriem ir pēc rakstnieces Birutas Eglītes iniciatīvas sadarbībā ar politiskajām partijām rīkotā vislatvijas akcija „Atbalsts lauku bibliotēkām”, kuras ietvaros politiskās organizācijas dāvina grāmatas lauku bibliotēkām, bet bibliotēkas rajonos palīdz organizēt Grāmatu svētkus – vietējo iedzīvotāju tikšanos ar rakstniekiem, politiķiem, kultūras darbiniekiem.

2003.gadā veiktā līdzīgā pagastu bibliotekāru aptaujā 7% respondentu atzina sadarbību ar reliģiskajām organizācijām (116,66.lpp.). 2005.gadā šī sadarbība ir paplašinājusies –

sadarbību ar reliģiskajām organizācijām atzīmējuši jau 9,5% respondentu. Tas saistāms ar reliģisko kustību aktivitāti Latvijā – blakus tradicionālajām konfesijām sevi piesaka arī dažādi reliģiski strāvājumi. Daudzviet Latvijā tiek celtas jaunas baznīcas vai restaurētas vecās, piemēram, Jelgavas rajona Sidrabenes pagastā tika uzcelta jauna luterāņu baznīca, Bauskā ceļ baptistu draudzes dievnamu, Madonas rajona Bērzaunes pagastā atjauno baznīcu. Tas liecina, ka draudzes no savām kasēm ir gatavas ziedot bibliotēkām un izmantot bibliotēku piedāvātās publicitātes iespējas. Tā, piemēram, Daugavpils rajona Nīcgales bibliotēkā pēc bibliotekāres iniciatīvas no 1995.līdz 2000.gadam norisinājies interesants projekts – garīguma nodarbību organizēšana sociāli izslēgtajām iedzīvotāju grupām un cieša sadarbība ar vecticībnieku draudzi (skat.3.pielikumu).

Pagastu bibliotēku sadarbība ar biznesa organizācijām sevišķi nesekmējas, katrā ziņā tā tiek dibināta procentuāli daudz retāk, nekā, piemēram, ar sabiedriskajām vai nevalstiskajām organizācijām. Taču šajā jomā vērojams straujš uzlabojums – ja 2003.gada pagastu bibliotekāru aptaujā sadarbību ar biznesa organizācijām atzina 3% (116, 66.lpp.), tad 2005.gada aptaujā šādu bibliotēku, kas atradušas sadarbības veidu ar biznesa organizācijām, ir jau 8,3%. Sadarbība ar biznesa aprindām bibliotēkām ir izdevīga, taču grūti uzturama, jo, pirmkārt, Latvijas laukos biznesa organizāciju nav tik daudz kā pilsētvidē, otrkārt, finansiālā apgrozījuma ziņā liela daļa lauku biznesa organizāciju un privātuzņēmēji nav tik turīgi, kā viņu kolēģi pilsētās, treškārt, bibliotēkai, kura nevēlas būt tikai lūdzējs, ir rūpīgi jāapsver, kādus noderīgus pakalpojumus tā var sniegt savam sadarbības partnerim.

Blakus konkrētu sadarbības partneru noskaidrošanai anketēšanas rezultāti atļauj noskaidrot arī sadarbības intensitāti – ar cik dažādu veidu organizācijām bibliotēkas spēj nodibināt sadarbības saites.

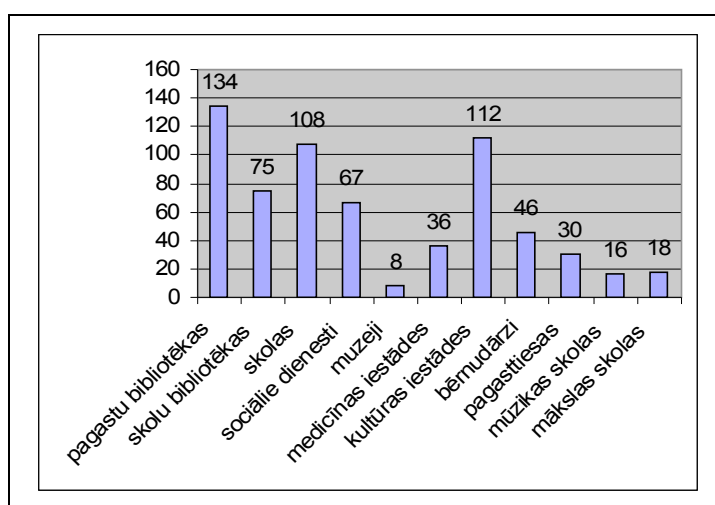

4.2.2.attēls. Pagastu publisko bibliotēku sadarbības intensitāte ar dažāda veida organizācijām (skaitis)

Diagramma rāda (skat.4.2.2.attēlu), cik intensīvi pagastu bibliotēkas izmanto izdevību dibināt sadarbību vai partnerību ar dažāda veida organizācijām. Diemžēl 36,5% respondentu noliedz sadarbību ar organizācijām. Ar viena veida organizācijām sadarbību atzīmējuši 37,2% bibliotekāru. 16,7% atzīmē, ka sadarbojas ar divu veidu organizācijām (piemēram, visbiežāk ar sabiedriskajām un NVO). Tiek atzīmēta sadarbība ar vairāk kā 4 veidu organizācijām, taču procents neliels: 6,4% sadarbojas ar 3 veidu organizācijām, 2,6% - ar 4 veidu organizācijām un nepilns procents (0,6%) apgalvo, ka sadarbība izvērstā ar 5 veidu organizācijām.

Salīdzinot ar 2003.gada anketēšanas rezultātiem, jāsecina, ka mazāk kļuvis to, kas nesadarbojas ar organizācijām vispār un sadarbība kļuvusi daudzveidīgāka (116, 65.lpp.).

Anketēšanā tika noskaidroti arī konkrēti pagastu publisko bibliotēku sadarbības partneri – iestādes un institūcijas.

4.2.3.attēls. Pagastu publisko bibliotēku sadarbības partneri

Kā redzams diagrammā (skat. 4.2.3.attēlu), trīs populārākie sadarbības partneri pagastu publiskajām bibliotēkām ir citas pagastu bibliotēkas un bibliotēkas vispār (81,2%), kultūras iestādes (67,9%) un skolas (65,5%). 2003.gadā veiktajā anketēšanā aina bija nedaudz citāda – pirmā vietā tika minēta sadarbība ar skolām (69%), tad sekoja kultūras iestādes (61%) un skolu bibliotēkas (53%) (116, 68.lpp.). Salīdzinot rezultātus, var secināt, ka kopš 2003.gada pagastu bibliotēku sadarbība atgriezusies bibliotekārajā laukā, kā arī tradicionāli sadarbojas ar kultūras un izglītības iestādēm, kas veicina pašu bibliotēku kultūras un izglītības funkcijas realizāciju.

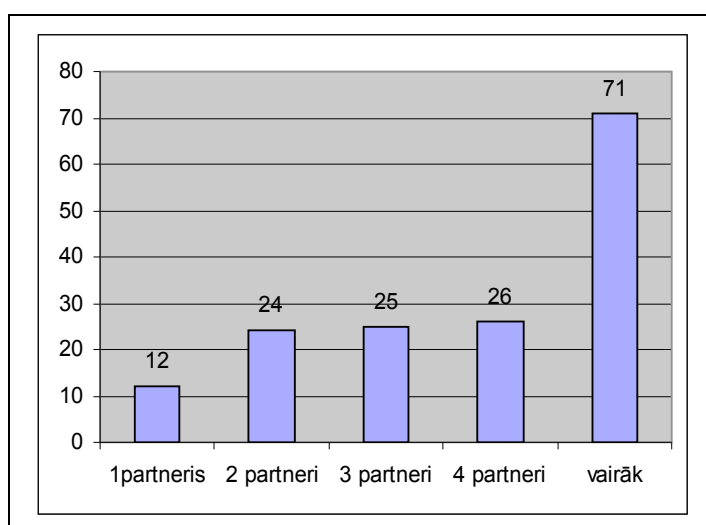
Daudzi respondenti 2005.gada anketēšanā starp populārākajiem ierindojuši arī skolu bibliotēkas (45,5%) un sociālos dienestus (40,6%). Pastiprināta sadarbība ar sociālajiem dienestiem liecina par bibliotēku sociālās funkcijas aktivizēšanos. Tāpat par to liecina sadarbība ar tādām anketās atzīmētām iestādēm kā medicīnas iestādes (21,8%) un pagasttīesas (18,2%).

Vēl atzīmēti bērnudārzi (27,9%), mūzikas skolas (9,7%), mākslas skolas (10,9%). Interesanti, ka iestādes, kuru digitālai saistībai Latvijā tika izstrādāts un realizēts projekts, proti, KKF atbalstītais „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts” un kuru sadarbības principi fiksēti oficiālā Eiropas līmeņa dokumentā „Calimera vadlīnijas” (11), ir sadarbojušies vismazāk – muzejs kā sadarbības partneris minēts 4,8% atbilžu, bet arhīvi nav pieminēti, iespējams, ka iemesls ir arhīvu neiekļaušana piedāvāto atbilžu sarakstā, taču anketas daļēji atvērtie jautājumi pieļāva papildināšanu, ja respondents uzskatīja to par vajadzīgu.

Bagātīgs sadarbības partneru uzskaitījums fiksēts rajonu bibliotēku darba pārskatos par pagastu bibliotēku aktivitātēm, piemēram,:

- Bauskas rajona pārskatā minēti šādi pagastu bibliotēku sadarbības partneri - pansionāts, pasts, kultūras darba organizatori, Paulīniešu ordeņa mūki, pensionāru kopa, apgādi, tūrisma informācijas centrs, zemnieku saimniecības, invalīdu biedrība (115);
- Preiļu rajona pārskatā nosaukti šādi sadarbības partneri – valsts iestādes, aģentūras, fondi (KKF, KM, LNB, KIS, LU); Lauku bibliotēku atbalsts dienests, grāmatnīcas, laikraksta redakcija, pilsētas dome, novada dome, folkloras kopa, draudze, sociālās aprūpes centrs (120);
- Valkas rajona pārskatā atzīmēta sadarbība ar šādiem partneriem – pastnieki, lauksaimniecības konsultants, bāriņtiesa, dzejas teātris, mežniecība, ES informācijas aģentūra, lauku sieviešu apvienība, novadpētniecības muzejs (123).

Anketu atbildes liecina arī par sadarbības intensitāti – cik plašs ir sadarbības tīkls, ko veido viena bibliotēka (skat. 4.2.4.attēlu).

4.2.4.attēls. *Sadarbības ar iestādēm intensitāte (skaits)*

2003.gada anketēšanas rezultāti liecina, ka tikai 3% respondentu nenosauc nevienu sadarbības partneri. Vairums nosauc 3 sadarbības partnerus. Vairāk par 4 partneriem atzīmējuši 23% bibliotēku darbinieku (116, 71.lpp.).

2005.gadā aina būtiski mainījies. 44,9% respondentu atzīmē, ka sadarbojas ar vairāk kā 4 partneriem, t.i., divreiz vairāk kā pirms 3 gadiem, bet tikai 7,6% nosauc tikai vienu partneri. Šāds rezultāts liecina par bibliotēku sadarbības centienu aktivizēšanos.

Bibliotēkas sadarbības tīklu, prestižu, tēlu sabiedrībā veido pati bibliotēka, kuras darbības pozitīvas vai negatīvas īpatnības vai īpašas iezīmes iedzīvina konkrēts cilvēks vai cilvēki – bibliotēku darbinieki, un no šo darbinieku uzņēmības, motivācijas, sabiedrisko attiecību iemaņām atkarīga bibliotēkas pilnvērtīga iekļaušanās sociālajā apritē.

4.3. Pamatfunkciju un strukturālas izmaiņas pagastu bibliotēkās – daudzfunkcionalitāte un pielāgošanās

Globalizācijas procesi un sabiedrības informatizācija atstāj ievērojamu iespaidu uz bibliotēku kā institūciju, kuras pamatfunkcijas ir vistiešākā veidā saistītas ar kultūras, izglītības un informācijas procesiem sabiedrībā. Šo procesu ietekmē bibliotēku tradicionālās funkcijas iegūst jaunu nozīmību, saturu un kvalitāti. Līdzās tradicionālajai izglītības un kultūras funkcijai 1999.gadā Kopenhāgenas konferencē izstrādātā deklarācija kā publiskās bibliotēkas pamatuzdevumus nosauc arī rūpes par demokrātiju, pilsonisko sabiedrību, ekonomisko un sociālo attīstību (39).

Bibliotēkas mūsdienās vairs nav tikai grāmatu izsniegšanas punkti, tās ir izveidojušās par daudzfunkcionālam iestādēm uz vairāk vai mazāk šauri specializētu iestāžu fona. Daudzviet lauku apdzīvotās vietās pagasta bibliotēka ir viena no nedaudzajām, bet retumis pat vienīgā kultūras un informācijas iestāde, kas spēj cilvēkiem sniegt garīgās vērtības un zināšanas. Pēdējos gados bibliotēku publicitāti veicina apjomīgie datorizācijas un automatizācijas projekti, kas ļauj bibliotēkām, īpaši pagastu bibliotēkām, pilnvērtīgi iekļauties informācijas sabiedrības procesos un attīstīt jaunus, sabiedrībai nepieciešamus pakalpojumus.

Mainās ne tikai informacionālais pieprasījums, bet arī izpratne par informācijas un zināšanu nozīmi sabiedrībā vispār. Ja bibliotēkas vēlas nostiprināt un saglabāt savu informācijas līdera lomu arī nākotnē, tām ir jāmainās atbilstoši sabiedrības pasūtījumam - radikāli jāmaina tradicionālais darba stils, saglabājot bibliotēku pamatfunkciju, lai tās arī turpmāk varētu palikt starpnieks starp informāciju un tās lietotāju (37). Publisko bibliotēku

spēja mainīt savu tēlu, tajā pašā laikā saglabājot nemainīgu darbības kodolu, balstās tieši uz šī bibliotēku tipa ciešo saskari ar lietotāju un reakciju uz sabiedrības mainīgajām vajadzībām.

Pirmais solis savas eksistences nodrošināšanas virzienā ir klientorientēta bibliotēkas darbība, jo tirgus ekonomikā noteicošās “pieprasījuma- piedāvājuma” attiecības liek arī bibliotēkām veidot savu mārketinga politiku jeb domāt ekonomiskās kategorijās. Otrs svarīgākais solis ir - padarīt savu darbību “redzamu” jeb bibliotēkas publicitāte, un publicitātei var būt divas „sejas” – tradicionālie publicitātes pasākumi, kas izstrādāti un realizēti saskaņā ar šīs jomas metodiku, vai arī jebkura bibliotēkas aktivitāte, kura demonstrē bibliotēkas labo gribu, spēju palīdzēt un vietējās sabiedrības vajadzību un interešu pārzināšanu.

Īpaši par bibliotēkas pozīciju nostiprināšanu jādomā pagastu pašvaldību bibliotēkām, jo

- ierobežotais pagastu finansiālais nodrošinājums katrai pagasta budžeta iestādei uzliek pienākumu pierādīt savas darbības lietderību,
- reģionālās reformas laikā tās pagastu bibliotēkas, kuru darbībā nebūs atdeves, varētu tikt slēgtas,
- apkalpojamo personu loks ir salīdzinoši ierobežots, tādēļ nevar cerēt, ka lietotāju skaits būs pietiekams jebkurā gadījumā,
- ir vairāk vai mazāk atklāta konkurence starp līdzīgu funkciju iestādēm (piemēram, skolas, bibliotēkas, skolu bibliotēkas, kultūras nami) un šī konkurences cīņa norisinās teritoriāli ierobežotā vidē par tiesībām piesaistīt un apkalpot ierobežotu skaitu klientu (116).

Ar jauno tehnoloģiju ienākšanu bibliotēkās atrisinās daļa problēmu kā bibliotēkai, tā vietējai sabiedrībai, jo līdz ar to ir pieejams pakalpojums, bez kura mūsdienās ir grūti iztikt, un bibliotēka ir tā iestāde, kas šo pakalpojumu piedāvā, un turklāt dara to bez maksas. Taču nevar teikt, ka iespēja lietot datoru vai pieeja internetam ir viss, kas mūsdienās cilvēkam vajadzīgs. Sabiedrība vienkārši noslāņojas atbilstoši savām prioritārajām vajadzībām un interesēm, līdz ar to publiskajām bibliotēkām ir iespēja demonstrēt savu daudzfunkcionālo dabu, ko tās arī dara.

Tradicionālās struktūras sakarā bibliotēka parasti tiek uzlūkota kā vienots veselums, ko veido saskanīgi funkcionējošas sastāvdaļas jeb nodaļas: abonements, lasītava, fonotēka, videotēka, elektronisko resursu izmantošanas nodaļa jeb e-lasītava, komplektēšanas vai resursu attīstības nodaļa, sabiedrisko attiecību nodaļa u.c. Jebkurā gadījumā tās ir šī veseluma daļas un veic bibliotekāru darbu vai darbu, kas vērsts uz konkrētās bibliotēkas darbības atbalstu. Pagastu bibliotēkas parasti ir salīdzinoši nelielas kā telpu, tā krājuma ziņā, un tajās visbiežāk strādā viens darbinieks. No visām nosauktajām bibliotekāro funkciju nodaļām

visdrīzāk pagastu bibliotēkās varēs atrast krājuma telpu jeb abonementu, ja konkrētajai pašvaldībai ir telpu fonds, ko izmantot bibliotēkas vajadzībām, tad būs arī lasītava un varbūt pat atsevišķa telpa interneta lietotājiem.

Pagastu bibliotēku struktūras paplašināšanās ir citāda pēc būtības – bibliotēka neveido lielām bibliotēkām raksturīgās iekšējās struktūras, kas kalpo darbības atbalstam, bet veido vai „uzņem sevī” struktūras, kas kalpo nevis pašai bibliotēkai, bet vietējās sabiedrības vajadzībām. Šis process lielākoties veidojas pēc bibliotēkas darbinieka iniciatīvas, kā arī viņam aktīvi līdzdarbojoties, piemēram, ja bibliotēkas paspārnē darbojas amatiereteātris, tad bibliotekārs būs vai nu tā mākslinieciskais vadītājs vai viens no aktieriem, ja tā būs kapela (skat.6.pielikumu, 4.attēlu) vai draudzes saietu telpa, visticamāk, ka bibliotekārs ir šīs draudzes loceklis. Ja bibliotekāra aizraušanās ir vietējā vēsture un novadpētniecība, tad tas visdrīzāk būs pašvaldības muzejs (skat.6. pielikumu, 5.attēlu).

Vēl kāda īpatnība, kas saistīta vai nu ar jau minēto telpu fonda trūkumu un novecošanu lauku apvidos vai ar lauku bibliotekāru radošo pieeju problēmām un prasmi nesarežģīt vienkāršas lietas – vairumā gadījumu, kad bibliotēkas darbinieks ir atzīmējis anketā struktūrā iekļautos jaunveidojumus, vērotājs visdrīzāk šajā bibliotēkā neatradīs jaunajai struktūrvienībai atsevišķu telpu ar uzrakstu uz durvīm. Jaunās struktūras darbība var būt fiksēta bibliotēkas nolikumā, var būt kāds prioritārs darba virziens, kam ir atsevišķi plānotas aktivitātes un budžets, bet var nebūt arī tā – galvenais uzsvars tiek likts uz reālu ikdienas darbu – kas vajadzīgs vietējiem cilvēkiem, ko bibliotēka viņiem varētu piedāvāt, ar kādiem līdzekļiem to var realizēt - tādi ir šādas elastīgas darbības pamatjautājumi.

Publisko bibliotēku daudzveidīgie pienākumi un pakalpojumi vidē, kur daudzviet bibliotēka ir palikusi vienīgā informācijas un kultūras, vietām arī neformālas izglītības iestāde, palielina arī bibliotēku sociālo atbildību. Tiesa, pieaug arī iespējas pozitīvi ietekmēt vietējās sabiedrības attīstību. Promocijas darba autore, balstoties uz promocijas darba tapšanas laikā veiktajiem pētījumiem un savu ikdienas darba praksi, iepriekšminētajam apgalvojumam var minēt šādus piemērus:

- pastiprinās izglītojošā funkcija- ne tikai uz tradicionālo zināšanu apguves, bet arī uz jauno tehnoloģiju rēķina, jo rodas vajadzība šajā nozarē konsultēt un izglītot savu lietotāju;
- pagastu bibliotēkas palīdz organizēt pieaugušo izglītību pagastā, atbalsta to praktiski un informacionāli;
- bibliotēkas kļūst par sava pagasta kultūrvēsturiskās informācijas apkopotājām, glabātājām un izplatītājām;

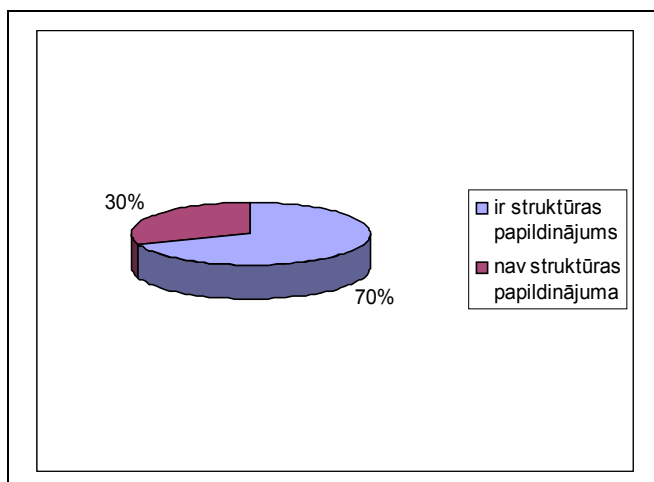
- tās palīdz aktivizēt un koordinēt interešu grupu, NVO, vietējo iniciatīvas vai atbalsta grupu darbību;
- pagastu bibliotēkās pieejama aktuāla pagastu pašvaldību un rajonu padomju informācija, vietējie preses izdevumi;
- pagastu bibliotēku informācijas pakalpojumi, īpaši ekonomiska un izglītojoša rakstura informācijas sniegšana, palīdz attīstīt vietējo mazo un vidējo uzņēmumu darbību;
- pagastu bibliotēku sniegtā informācija, organizētās konsultācijas un sadarbība ar attiecīgo nozaru organizācijām atbalsta vietējo zemnieku saimniecību attīstību;
- bibliotēku konsultatīvais un informacionālais atbalsts dažādu projektu izstrādē;
- pagastu bibliotēkas aizvada līdz lauku iedzīvotājiem informāciju par Eiropas Savienību, NATO, reģionālo reformu Latvijā un citām valsts un pasaules mēroga aktualitātēm;
- bibliotēkas veido sadarbības tīklu pagasta iestāžu vidū;
- tās atbalsta vietējo iedzīvotāju jaunrades procesus un iepazīstina plašāku publiku ar novadnieku veikumu;
- tās veicina sociālos kontaktus sabiedrības locekļu starpā un nodrošina brīvā laika pavadīšanas iespējas dažādām vecuma grupām;
- tās uzņemas zināmas sociālā dienesta un biblioterapijas funkcijas tā sauktajās sociālā riska grupās;
- veic sociālo darbu savas kompetences ietvaros;
- pagastu bibliotēkas veic komunikatora lomu starp iedzīvotājiem un citām pašvaldības iestādēm; sevišķi no pagasta centra attālinātās apdzīvotās vietās;
- pagastu bibliotēkas pārņem kultūras namu un kultūras darba organizatoru funkcijas savā pagastā vai apkalpojamā mikrorajonā.

Šādu uzskaitījumu varētu turpināt, jo katras pagasta bibliotēkas aktivitātes nosaka vietējās sabiedrības vajadzības un sociālās vides īpatnības, kas dažādās apdzīvotās vietās vai reģionos atšķiras. Lai veiktu visus šos daudzveidīgos pienākumus, pagastu bibliotēkām ir jāklūst elastīgām funkcionāli un strukturāli. Pagastu bibliotēkās šīs struktūras izmaiņas vai paplašināšanos nosaka arī vajadzība taupīt vai apvienot resursus.

Lai noskaidrotu, vai apstiprinās šī darba ievadā izvirzītā hipotēze par jaunu struktūrvienību integrēšanos pagastu bibliotēkās, pētījuma ietvaros 2005.gadā veiktajā pagastu bibliotēku darbinieku anketēšanā tika uzdots jautājums par šo tematu - bija jānosauc

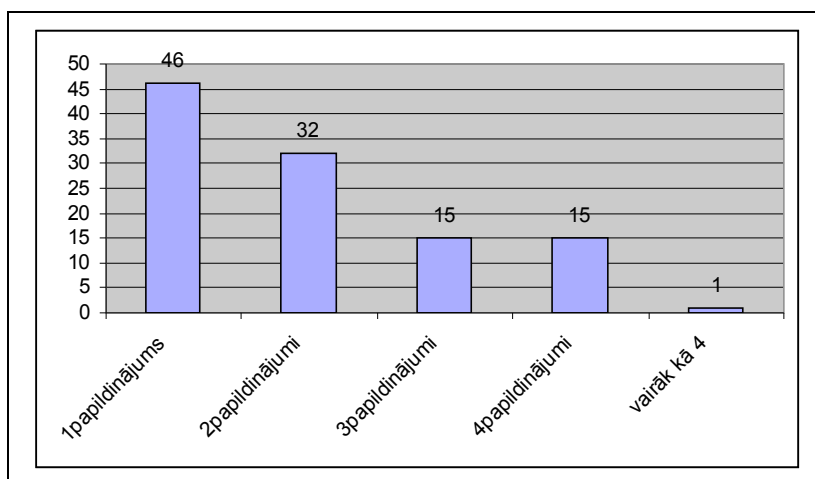
institūcijas, kas darbojas ciešā saistībā ar bibliotēku vai pat tās sastāvā kā struktūrvienības. Anketas atbildes ļauj ne tikai izziņāt, kādi jaunveidojumi iekļāvušies pagastu bibliotēku struktūrā, bet arī izanalizēt šī procesa intensitāti .

4.3.1.attēls. Izmāņas pagastu publisko bibliotēku struktūrā

2003.gadā veiktajā līdzīga satura pētījumā jaunu struktūru ienākšanu bibliotēkās atzina 56% respondentu. 2005.gada pētījuma rezultāti apliecina, ka šis procents pieaudzis līdz 70%. Tikai 30% respondentu apgalvo, ka viņu bibliotēkās nekā tāda nav (skat. 4.3.1.attēlu).

To respondentu atbildes, kas apstiprinājuši jaunveidojumu faktu savās bibliotēkās, liecina, ka tendence iekļaut jaunu atbildību tradicionālajā bibliotēku darbībā ir visai intensīva. Tiek iekļauta ne tikai viena jauna vienība, bet pat vairākas.

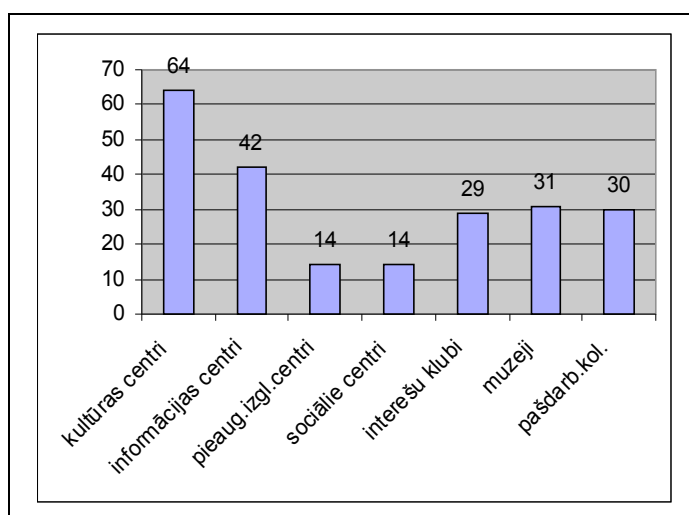

4.3.2.attēls. Pagastu publisko bibliotēku struktūras izmaiņu intensitāte

Kā redzams diagrammā (skat. 4.3.2.attēlu), 46 respondenti jeb 42,2% atzīmē viena jauna strukturāla veidojuma iekļaušanos bibliotēkas sastāvā. Katrs papildpienākums prasa no bibliotēkas darbinieka vai nu vairāk laika, vai intensīvāku darbu. Neskatoties uz to, 29,3% respondentu apgalvo, ka viņu bibliotēkā pajumti radušas 2 jaunas struktūrvienības, 13,8% - ka

3 un pat 4 jaunas struktūrvienības. Tikai viens no 165 respondentiem apgalvo, ka viņa bibliotēkā ir vairāk kā 4 šādas struktūrvienības.

Daļēji atvērtā anketas jautājumā respondentiem bija iespēja atzīmēt bibliotēkas struktūru variējošos elementus no 10 piedāvātajiem, kā arī papildināt ar savu variantu. Vairāk vai mazāk, bet respondenti nevienu piedāvāto variantu neatstāja neatzīmētu, kā arī viens respondents piedāvāja savu variantu, nosaucot svētdienas skolu kā savas bibliotēkas sastāvdaļu.

4.3.3.attēls. Pagastu publisko bibliotēku struktūras variācijas

Visvairāk bibliotekāru atzīmējuši kultūras centra darbību savā bibliotēkā vai vismaz pielīdzinājuši bibliotēkas darbību kultūras centram. Otrs populārākais jaunveidojums bibliotēkās ir informācijas centrs. Pieaugušo izglītības centri un sociālie centri nosaukti salīdzinoši maz, toties bibliotēkās intensīvi darbojas pašdarbības kolektīvi, muzeji un interešu klubi (skat.4.3.3.attēlu). Mūsdienu situācijā bieži vien zem nosaukuma “interešu klubs” darbojas NVO, vietējās iniciatīvas grupas, sieviešu apvienības, un šo sabiedrības grupējumu darbībai ir plašāki mērķi un uzdevumi nekā tikai kopīgu interešu kopšana - parasti darbības galvenais mērķis ir sociālo kontaktu veicināšana, atsevišķu sociālo grupu aktivizēšana un iesaistīšana vietējo problēmu risināšanā. Diagramma (skat.4.3.3.attēlu) parāda populārākās pozīcijas, bet daudzveidība bija lielāka: 3 anketās tiek minēts ģimeņu centrs, 2 anketās sieviešu klubs.

2003.gada anketēšanā līderis bija kultūras centrs, tāpat kā 2005.gadā. Tūlīt aiz kultūras centra sekoja interešu klubi un muzeji. Informācijas centru pirms 3 gadiem minēja tikai 17% respondentu. Anketēšanas rezultāti parāda, ka, lai gan pagastu bibliotēku darbinieki izprot informācijas lomu mūsdienu dzīvē, visvairāk laika un pūļu veltī tieši kultūras funkcijas realizēšanai. Acīmredzot šādu prioritāšu izvēli nosaka šībrīža lauku sabiedrības vajadzības un pieprasījums. 2003.gadā dažas atbildes apstiprināja pieņemumu, ka bibliotēka pagastā mēdz

būt sabiedriskās dzīves centrs, jo sadaļā “citas institūcijas” respondenti nosaukuši frizētavu, komunālo pakalpojumu kasieri, apdrošināšanu (116, 78.lpp.). 2005.gadā bibliotekāri šādas aktivitātes nav minējuši, taču tas nenozīmē, ka tā nav. Pētījuma autore, pamatojoties uz savu darba pieredzi pagasta bibliotēkā un sarunām ar saviem kolēģiem – pagastu bibliotekāriem, pieņem, ka respondenti nav uzskatījuši par pieņemamu nopietnā anketā minēts šādas ar bibliotēku darbu nesaistītas lietas.

Var secināt, ka pagastu bibliotēku pienākumu loks ir plašs un tam ir tendence paplašināties, dažviet iekļaujot bibliotēku pienākumos ar to darba specifiku nesaistītas aktivitātes, tādējādi apstiprinās hipotēze par Latvijas lauku sociālekonomiskās vides ietekmi uz pagastu bibliotēku darbību, ienesot korekcijas to pamatfunkcijās un struktūrā.

Secinājumi

Publisko bibliotēku mērķi un funkcijas teorētiski ir vienādas neatkarīgi no bibliotēkas lieluma vai atrašanās vietas. Taču Latvijas lauku ekonomiskās, sociālās un kultūrvides īpatnības atstāj iespaidu uz pagastu pašvaldību publisko bibliotēku darbību.

Lai šī darbība būtu optimāla, jāraugās, kādi resursi ir katras pagasta bibliotēkas rīcībā. Tā kā šīs bibliotēkas tiek skatītas pagastu pašvaldību kontekstā, bibliotēku ēkas, telpas, to iekārtojums un tehniskā atbilstība, mēbeles – ir tie resursi, kas tieši atkarīgi no katra konkrētā pagasta ekonomiskajām iespējām un pagasta pašvaldības izpratnes vai attieksmes pret bibliotēkas darbu. Pētījuma ietvaros veiktās anketēšanas rezultāti atklāj reālo fiziskās vides ainu Latvijas lauku bibliotēkās – kopumā vairāk ir to respondentu, kas vērtē šo vidi apmierinoši vai pat neapmierinoši, mazāk to, kas var atzīt savu darba vidi par labu vai ļoti labu. Pozitīvi vērtējama pašvaldību atsauce periodā, kad bibliotēkas gatavojās akreditācijai. Tika ievērojami uzlabota fiziskā vide ļoti daudzās Latvijas lauku bibliotēkās. Līdzīgas resursu problēmas lauku apvidu bibliotēkās atklāj arī 2004.gadā ASV veikts pētījums.

Bibliotēku sadarbība un kooperācija ir izplatīta parādība ne tikai Latvijā, bet arī citās valstīs. Taču, ņemot vērā Latvijas lauku sociālekonomiskās un kultūrvides īpatnības un resursu problēmas pētījuma periodā, Latvijas pagastu pašvaldību publiskajām bibliotēkām sadarbība ir vitāli nepieciešama, lai tās spētu veikt savu misiju un nodrošinātu kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu vietējiem iedzīvotājiem. Sadarbības tīkla veidošana varētu tikt skatīta arī kā bibliotēkas publicitātes forma. Anketēšanas rezultāti apstiprina, ka Latvijā pagastu publiskās bibliotēkas veido plašu sadarbības partneru loku. Visieciņītākie partneri ir sabiedriskās un nevalstiskās organizācijas, turklāt 26% respondentu apstiprina sadarbību ar vairākiem partneriem. Starp iestādēm vispopulārākie sadarbības partneri ir citas bibliotēkas,

skolas un kultūras iestādes. ASV veiktajā līdzīga rakstura pētījumā arī pirmajās vietās kā sadarbības partneri ir izglītības iestādes un bibliotēkas, taču ļoti populāra ir sadarbība ar biznesa iestādēm un organizācijām, kas Latvijā ir maz izmantota iespēja.

Bibliotēkas ir izveidojušās par daudzfunkcionālām iestādēm. Daudzviet Latvijas laukos pagasta bibliotēka ir viena no nedaudzajām, bet dažviet pat vienīgā iestāde, kas spēj iedzīvotājiem sniegt garīgas vērtības un zināšanas. Publisko bibliotēku spēja mainīt savu tēlu un attīstīt pakalpojumus, nezaudējot savas darbības kodolu, liecina par pielāgošanos un darbības elastību. Tradicionālajām bibliotēkas sastāvdaļām pagastu publiskajās bibliotēkās pievienojas arvien jaunas, par ko liecina pētījuma ietvaros veiktās anketēšanas rezultāti – tātad notiek struktūras bagātināšanās un paplašināšanās. Tā kā katras pagasta bibliotēkas aktivitātes nosaka vietējās sabiedrības vajadzības, šīm bibliotēkām ir jāklūst elastīgām funkcionāli un strukturāli. Anketēšanas rezultāti rāda, ka 70% aptaujāto bibliotēkas darbinieku apstiprina jaunu struktūrvienību integrēšanos bibliotēkā. 28% apstiprina, ka viņu bibliotēkā izveidojušies vairāki strukturāli jaunveidojumi. No tiem vispopulārākie ir kultūras centri, informācijas centri, pašdarbības kolektīvi un muzeji. Šie rezultāti apstiprina hipotēzi, ka Latvijas lauku sociālekonomiskās un kultūrvides ietekmē notiek izmaiņas pagasta bibliotēku darbībā, paplašinot to funkcijas un struktūru.

NOBEIGUMS

Lai realizētu pētījuma programmā izvirzīto mērķi - pierādītu publiskās bibliotēkas iespējas piedalīties reģionālās attīstības veicināšanā un atbalstīt Latvijas lauku sociālās un kultūrvides attīstību – tika veikti šādi uzdevumi:

1. Parādīt publiskās bibliotēkas saistību ar filozofijas atziņām, psiholoģijas un ekonomikas teorijām.

Lai izprastu, kā veidojusies publisko bibliotēku plašā iespēju amplitūda iekļauties dažādos sabiedrībai svarīgos procesos un pielāgot savu darbību jebkuriem apstākļiem, promocijas darba pirmajā nodaļā bibliotēka tiek aplūkota kā fenomens sabiedrības apziņā, balstot pierādījumus uz fenomenoloģijas atziņām. Turpat publiskā bibliotēka tiek aplūkota arī no psiholoģijas viedokļa, precīzāk – skatīta caur personības vajadzību teorijas atziņu prizmu. Reģionālā attīstība ir cieši saistīta ar sociālekonomisko attīstību, tādēļ publisko bibliotēku funkcijas ir samērotas arī ar ekonomikā salīdzinoši nesenu veidojušās teorijas – tautas attīstības teorijas – pamatatziņām.

2. Atklāt, kā likumos un citos dokumentos tiek atspoguļoti publisko bibliotēku pienākumi reģionālās attīstības un lauku sabiedrības apkalpošanas kontekstā.

Lai atklātu, kādus uzdevumus publiskajai bibliotēkai tieši reģionālās attīstības un, konkrētāk, lauku sabiedrības apkalpošanas kontekstā izvirza valsts un ar bibliotēku darbu saistītas profesionālās organizācijas, promocijas darbā publiskās bibliotēkas darbība skatīta gan Latvijas likumu un kultūrpolicies, gan lauku attīstības dokumentu, gan starptautiski pieņemtu bibliotēku darbību reglamentējošu dokumentu kontekstā.

3. Atklāt pagastu bibliotēku infrastruktūru, resursus un to attīstības dinamiku.

Savas iespējas iekļauties Latvijas lauku sociālās un kultūrvides attīstīšanā pagastu pašvaldību pārziņā esošās publiskās bibliotēkas var realizēt tikai ar tiem resursiem, kas ir to rīcībā, tādēļ viens no pētījuma uzdevumiem ir sniegt ieskatu publisko bibliotēku un tām pieejamo resursu attīstībā pētījuma periodā. Pētījumā izmantota oficiālā statistika un pētījuma ietvaros veiktās bibliotēku darbinieku anketēšanas rezultāti. Latvijā konstatētā situācija salīdzināta ar ASV veikta līdzīga rakstura pētījuma rezultātiem.

4. Noskaidrot, cik lielā mērā pagastu bibliotēkas iekļaujas vietējai sabiedrībai vitāli svarīgos procesos – tādos kā sociālās un kultūrvides attīstība, mūžizglītības organizācija, lauku iedzīvotāju integrācija informācijas sabiedrībā.

Lai noskaidrotu pagastu publisko bibliotēku iespējas iekļauties vietējai sabiedrībai svarīgos procesos, kā arī izzinātu bibliotēku jau paveikto darbu minētajās jomās, promocijas

darbā tika analizēti ar bibliotēku darbību saistīti statistikas dati, bibliotēku darba gada pārskati, anketēšanas rezultāti. Ir atsauces uz citu līdzīga rakstura pētījumu rezultātiem.

5. Noskaidrot, cik izvērsta ir pagasta bibliotēku sadarbība ar vietējām institūcijām.

Sadarbība veicina pakalpojumu kvalitāti un resursu taupīšanu, kā arī veido to pašu sociālo vidi, kuras sastāvdaļa ir pati bibliotēka. Lai noskaidrotu, kādas ir pagastu pašvaldību publisko bibliotēku iespējas un iestrādes sadarbības veidošanā un uzturēšanā, analizēti anketēšanas rezultāti un bibliotēku darba gada pārskati. Secinājumi ilustrēti ar piemēriem no līdzīga rakstura pētījuma ASV.

6. Izpētīt pagastu bibliotēku aktivitātes, saistot tās ar vietējās sabiedrības sociālās un kultūrvides attīstības ideju.

Tā kā publisko bibliotēku misija kopumā ir pildīt sabiedrības pasūtījumu, sekmīga darbība Latvijas lauku sociālekonomiskajā un kultūrvidē vispirms nozīmē izprast vietējās sabiedrības vajadzības un organizēt savu darbību saskaņā ar tām un pieejamajiem resursiem. Pagastu bibliotēku darbība pētīta, analizējot statistiku un anketēšanas rezultātus, iepazīstoties ar bibliotēku darba gada pārskatiem un izmantojot piemērus no 2006.gada pārskatiem 4 Latvijas rajonos (Kuldīga, Valka, Preiļi, Bauska).

7. Noskaidrot, kādas funkcionālas un strukturālas izmaiņas notiek bibliotēku darbībā un infrastruktūrā, darbojoties lauku sociālekonomiskajā un kultūrvidē.

Lai noskaidrotu, kādas funkcionālas un strukturālas izmaiņas šādu noteikumu diktēta darbība ienes pagastu pašvaldību publiskajās bibliotēkās, tika analizēti pētījuma anketēšanas rezultāti, bibliotēku darba gada pārskati, izmantojot piemērus no 4 rajonu (Kuldīga, Valka, Preiļi, Bauska) 2006.gada darba pārskatiem.

Tā kā pētījums saistīts ar publiskās bibliotēkas spēju izdzīvot un kalpot sabiedrībai visos laikos un jebkuros apstākļos, ar reģionālo attīstību un atbalstu personības attīstībā, respektējot sabiedrības kopumā un atsevišķu indivīdu vajadzības, tad promocijas darba pirmajā nodaļā sniegtais publiskās bibliotēkas darbības konceptuālais pamatojums saista publisko bibliotēku ar fenomenoloģijas virziena atziņām filozofijā, ar tautas attīstības teorijas pamatatziņām ekonomikā un personības vajadzību teoriju psiholoģijā.

Kā minētajās teorijās, tā arī bibliotēku darbības centrā ir cilvēks, viņa intereses un vajadzības, Minētā teorētiskā bāze palīdz izprast apkalpojamās sabiedrības vajadzības, izstrādāt optimālu darbības stratēģiju vietējās sabiedrības apkalpošanā. Skatot publisko bibliotēku kā fenomenu sabiedrības apziņā un salīdzinot publisko bibliotēku pamatfunkcijas ar tautas attīstības teorijas un personības vajadzību teorijas pamatatziņām, var secināt, ka šīm trim lietām ir daudz kopīga un ka uz pētījuma galveno problēmjautājumu – vai publiskajai bibliotēkai, ņemot vērā tās darbības specifiku un pamatfunkcijas, ir iespējams sniegt

ieguldījumu Latvijas lauku sabiedrībai vitāli svarīgos procesos, tādos kā sociālās un kultūrvides attīstība, mūžizglītības organizācija, lauku iedzīvotāju integrācija informācijas sabiedrībā – teorētiskās bāzes studijas dod daļēji pozitīvu atbildi.

Promocijas darba otrā nodaļa vēsta par valsts likumu un citu valdības dokumentu un starptautiska mēroga bibliotēku darbu reglamentējošu dokumentu ietekmi tieši uz tām publiskajām bibliotēkām, kas atrodas lauku reģionos un apkalpo lauku iedzīvotājus. Publisko bibliotēku darbība nenorisinās spontāni un patvaļīgi. To darbību nosaka sociālekonomiskās un politiskās izmaiņas, izmaiņas sabiedrības vērtību sistēmā un interesēs, starptautisko sakaru paplašināšanās, Latvijas dalība dažādās starptautiskās organizācijās, tirgus ekonomika, informācijas tehnoloģiju strauja ienākšana sabiedrības dzīvē. Bibliotēku darbību reglamentējošo dokumentu un normatīvo aktu izpēte atklāj publisko bibliotēku sociālo atbildību tieši tās sabiedrības daļas priekšā, kas dzīvo laukos. Tajā pašā nodaļā ir sniegts ieskats jautājumā, kas ir lauki un kādi darbības apstākļi ir publiskajām bibliotēkām Latvijas laukos. Lielā mērā šos darbības apstākļus nosaka arī vietējās pašvaldības, kuru pārziņā konkrētās publiskās bibliotēkas atrodas, tādēļ šajā nodaļā analizētas arī pagastu pašvaldību un publisko bibliotēku attiecības un sadarbības kvalitāte. Par šiem jautājumiem spriests pēc pētījuma ietvaros veiktās anketēšanas rezultātiem. Var secināt, ka

1. analizējot vairākus publisko bibliotēku darbību reglamentējošus dokumentus, tajos uzsvērtā publisko bibliotēku loma vispār to nozīme vietējās sabiedrības dzīvē tieši lauku reģionos;
2. Latvijā izstrādāti daudzi dokumenti un normatīvie akti, kas tieši vai netieši skar publisko bibliotēku darbu, bet Latvijas kontekstā arī dokumenti, kas saistīti tieši ar lauku attīstību, atklāj publisko bibliotēku darbības nišu tieši laukos;
3. Latvijas lauku sociālekonomiskā situācija ir devusi iespēju publiskajām bibliotēkām sniegt atbalstu iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanā;
4. pētījuma rezultātā parādās minēto bibliotēku un vietējo pašvaldību sadarbības nozīmība.

Šī nodaļa palīdz rast atbildi uz izpētes jautājumu – kāds ir publiskās bibliotēkas reālais ieguldījums reģionu un vietējās sabiedrības attīstībā Latvijā, jo šajā nodaļā skaidrāk var izprast situāciju Latvijas laukos un tur dzīvojošās sabiedrības vajadzības, kas arī nosaka, kādā virzienā jāvērs bibliotēku darbība. Tiek parādīta arī publiskās bibliotēkas un lauku sociālekonomiskās un kultūrvides savstarpējā iedarbība un daļēji atklājas, kāda ir publiskās bibliotēkas loma reģionu un vietējās sabiedrības attīstības kontekstā.

Trešā nodaļa palīdz atklāt publisko bibliotēku pamatfunkciju – informācija, izglītība, kultūra, sociālā funkcija – izpausmes un realizēšanas iespējas Latvijas lauku vidē. Secinājumi

norāda, ka lauku reģionos publiskās bibliotēkas nezaudē savas pamatfunkcijas, bet piepilda tās ar ļoti dažādām aktivitātēm, kas vērstas uz vietējās sabiedrības un sociālās un kultūrvides attīstību. Par to liecina pētījuma ietvaros veiktās anketēšanas rezultāti, bibliotēku darba gada pārskati. Ievadā izvirzītā hipotēze – darbība lauku vidē maina publisko bibliotēku tradicionālo infrastruktūru un pamatfunkcijas – attiecībā uz pamatfunkcijām apstiprinās daļēji pozitīvā nozīmē: tās nemainās pamatā, bet mainās un variējas tajās ietverto aktivitāšu saturs. Šī nodaļa arī papildina atbildi uz izpētes jautājumu - kāds ir publiskās bibliotēkas reālais ieguldījums reģionu un vietējās sabiedrības attīstībā Latvijā – nosaucot konkrētas aktivitātes katrā no funkcijām. Var secināt, ka

1. lauku reģionos esošās publiskās bibliotēkas ne tikai nezaudē savas funkcijas, bet piepilda tās ar dažādām aktivitātēm, kas vērstas uz vietējās sabiedrības vajadzību apmierināšanu;
2. pētījums parāda straujo attīstību lauku publiskajās bibliotēkās tieši informācijas tehnoloģiju un informācijas pakalpojumu pieejamības jomā;
3. kultūras funkcija minētajās bibliotēkās izpaužas ne tikai spējā saglabāt sava reģiona kultūras vērtības, bet arī radīt tās, tā uzturot dzīvu kultūrvidi laukos;
4. publiskās bibliotēkas laukos ir uzskatāmas par izglītības atbalsta iestādēm ne tikai tradicionālās izglītības nozīmē, bet arī mūžizglītības kontekstā;
5. publiskās bibliotēkas Latvijas laukos veic sociālo funkciju, nodrošinot sociālos kontaktus un sniedzot atbalstu vietējo sociālo dienestu darbā.

Ceturtnā nodaļa izceļ tās pagastu pašvaldību darbības specifiskās iezīmes, kas radušās tieši Latvijas lauku vides un lauku sabiedrības vajadzību ietekmē.

Vispirms tie ir bibliotēku rīcībā esošie resursi, kas ir reizē gan raksturīga pazīme, gan līdzeklis, ar kuru sasniegt bibliotēkām izvirzītos mērķus. Ar vietējo pašvaldību izpratni par bibliotēkas misiju un darbību un šīs pašvaldības vispārējo ekonomisko stāvokli visciešāk saistīti ir materiālie resursi un infrastruktūra, tādēļ pētījumā tam pievērsta galvenā uzmanība.

Otra specifiska iezīme – publiskā bibliotēka laukos nevar sniegt atbalstu sociālās un kultūrvides attīstīšanā, pati būdama no tās izolēta, tāpēc ļoti svarīgs sekmīgas darbības priekšnoteikums ir sadarbības tīkla veidošana gan pagasta ietvaros, gan ārpus tā. Sadarbība var tikt vērtēta kā metode savas misijas veikšanai ierobežotu resursu apstākļos, arī kā bibliotēku publicitātes forma.

Pētījuma ietvaros veiktās anketēšanas rezultāti liecina, ka Latvijas pagastu pašvaldību pārziņā esošās bibliotēkas veido plašu sadarbības tīklu, turklāt to partneri ir daudzveidīgi. Tā ir atbilde uz pētījuma sākumā izvirzīto jautājumu – kā publiskā bibliotēka atbalsta sociālās vides un sadarbības tīkla veidošanos Latvijas laukos – un apstiprinājums hipotēzei – publiskās

bibliotēkas pagastos realizē savu misiju sadarbībā ar citām pagasta institūcijām, veidojot plašu sadarbības tīklu.

Trešā iezīme, kas raksturo publisko bibliotēku Latvijas laukos, ir to daudzfunkcionalitāte un tradicionālās struktūras paplašināšanās. Tradicionālajām bibliotēkas sastāvdaļām pagastu publiskajās bibliotēkās pievienojas arvien jaunas, par ko liecina pētījuma ietvaros veiktās anketēšanas rezultāti. 70% aptaujāto apliecina jaunu strukturālu elementu izveidošanos bibliotēkās, tādēļ var uzskatīt, ka hipotēze – darbība Latvijas lauku vidē maina publisko bibliotēku tradicionālo infrastruktūru un pamatfunkcijas – attiecībā uz infrastruktūru apstiprinās. Atbildēts ir arī izpētes jautājums – kādas strukturālas un funkcionālas izmaiņas skar publisko bibliotēku, darbojoties laukos. Var secināt, ka

1. publisko bibliotēku resursi laukos ir tieši saistīti ar savu pašvaldību sociālekonomisko situāciju, taču pat ne visai labvēlīgos apstākļos spēj pildīt savu misiju vietējā sabiedrībā;
2. publiskās bibliotēkas laukos spēj veidot plašu sadarbības tīklu ar dažādām iestādēm un organizācijām kā savā pagastā, tā ārpus tā;
3. publisko bibliotēku daudzfunkcionalitāte lauku reģionos izpaužas īpaši spilgti, pielāgojoties sava reģiona sociālekonomiskajai un kultūrvidei.

Nobeigumā var secināt, ka pētījuma gaitā veikti visi izvirzītie pētījuma uzdevumi un, izmantojot pēc teorētiskās un empīriskās bāzes studijām radušās atziņas, atbildēti izvirzītie jautājumi, līdz ar to pozitīvu atbildi iegūst pētījuma sākumā izvirzītā problēma – vai publiskajai bibliotēkai, ņemot vērā tās darbības specifiku un pamatfunkcijas, ir iespējams sniegt ieguldījumu Latvijas lauku sabiedrībai vitāli svarīgos procesos. Pētījuma rezultāti un pētījuma gaitā iegūtas atziņas un secinājumi apstiprina arī darba ievadā izvirzītās hipotēzes, arī pirmo un svarīgāko no tām – publiskajām bibliotēkām ir pozitīva loma Latvijas lauku sociālās un kultūrvides veidošanā un saglabāšanā, tās sniedz atbalstu Latvijas reģionālās politikas īstenošanā un tautas attīstībā.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. Aleksandrijas manifesti par bibliotēkām un informācijas sabiedrību. *Bibliotēku Pasaule*, Nr.34, 2006, 5.lpp.
2. *American Association Task force on Rural School, Tribal and Public Libraries 2004* [tiešsaiste] : ALA pētījums. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.ala.org/ala/olos/outreachresource/servicesrural.htm.
3. *Association of Rural & Small Libraries* [tiešsaiste]. 2002. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://arsl.clarion.edu>.
4. **Bards, A., Sēderkvists, A.** *Netokrātija: jaunā varas elite NETOKRĀTIJA un dzīve pēc kapitālisma*. Rīga : Jumava, 2005. 162 lpp. ISBN 9984059014.
5. **Benešs, H.** *Psiholoģijas atlants: attēli un teksti*. 1.daļa. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 237 lpp. ISBN 998417879X.
6. *Bibliotēku akreditācijas noteikumi* [tiešsaiste] : LR Ministru kabineta noteikumi Nr.709. 2006. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=142695>
7. *Bibliotēku darbībai nepieciešamā finansējuma normatīvi* [tiešsaiste] : LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 415. 2001. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=11139>
8. *Bibliotēku materiālā un tehniskā pamata normatīvi* [tiešsaiste] : LR Ministru kabineta noteikumi Nr.395. 2001. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=10577>
9. **Borhess, L.H.** Bābeles bibliotēka. **No:** Borhess, L.H. *Stāsti*. Rīga : Jumava, 2002, 65.-74.lpp.
10. **Bredberijs, R.** *451 grāds pēc Fārenheita*. Rīga : Zinātne, 1975. 171 lpp. Fantastikas pasaulē.
11. *Calimera vadlīnijas. Kultūras lietotnes: vietējās institūcijas – starpnieki piekļuvei elektroniskiem resursiem* : Publisko bibliotēku, muzeju un arhīvu koordinējošs rīcības projekts Eiropas Komisijas 6.ietvarprogrammā [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/ui/imagebinary.asp?imageid=2738>.
12. *Center for the Study of Rural Librarianship* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://jupiter.clarion.edu>.
13. *Cilvēktiesību deklarācija* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.un.lv/uploaded_files/cilvekties_dekl.doc.

14. **Dora, Džesika.** Palīdzīga roka mērķtīcīgajiem : intervija ar Geitsu fonda pārstāvi Džesiku Doru. Pierakst. L.Kusiņa. *Latvijas Avīze*, 2007, 8.maijs, 5.lpp.
15. *Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.mkparstavis.am.gov.lv/lv/?id=41.
16. *Eiropas mūzizglītības vides izveidošana* [tiešsaiste] : Eiropas Komisijas ziņojums 2001.gada XI. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.tip.edu.lv/?F=opn&id=59.
17. **Eko, U.** *Rozes vārds*. Rīga : J.Rozes apgāds, 1998. 694 lpp. ISBN 9984-623-07-6.
18. *Enciklopēdiskā vārdnīca 2 sējums*. 1.sējums. Rīga : Latvijas Enciklopēdiiju redakcija, 1991. 447 lpp. ISBN 5-89960-022-5.
19. *E-pārvaldes koncepcijas galvenās atziņas* [tiešsaiste]. skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.itnet.lv/doc/atzinat.pdf>
20. *ES reģionālā politika un ES strukturālie fondi*. Rīga : [b.i.], 1999. 31 lpp.
21. *ES struktūrfondi Latvijai*. Rīga : [b.i.], 2004. 23 lpp.
22. **Gadamers, H. G.** Rituāli ir svarīgi. *Rīgas Laiks*, Nr.7, 2000, 14.-32.lpp.
23. *Gaismas pils: jaunumi* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.gaismaspils.lv/gp/index.php?I=lv&m=jaunumi&n_id=34&year=2005
24. **Gasmane, F.** *Kas un kur Latvijā ir nabadzīgs?* Rīga : LR Labklājības ministrija, UNDP, 2000. 72 lpp. Sociālās politikas pētījumu sērija. ISBN 9984-684-00-8.
25. **Gelnis, E.** *Arklis, zobens un grāmata*. Rīga : Madris, 2000. 238 lpp. ISBN 998459256-1.
26. **Gerkena, V.** Mūsdienu bibliotēkārās apkalpošanas pamattendences. *No: Platforma* : Latvijas Universitātes filoloģijas, mākslas (teātra un mūzikas) zinātnes un bibliotēkzinātnes doktorantu rakstu krājums. Rīga : Zinātne, 2003, 152.-159.lpp.
27. **Gerkena, V.** Publiskā bibliotēka – vietējās sabiedrības informācijas centrs. *No: Negotiating Futures – States, Societies and the World* : konferences materiāli. Rīga : LU, 2004, 349.- 359.lpp.
28. **Gerkena, V.** Vietējās sabiedrības apkalpošanas koncepcija un tautas bibliotēku attīstības perspektīvas. *No: Bibliotēka un sabiedrība* : Zinātniskie raksti, 3.krājums, 646.sēj., Rīga : LU, 2002, 84.-105.lpp.
29. **Glosiene, A.** *Sabiedrisko attiecību ABC bibliotekāriem*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 51 lpp. ISBN 9984-17-943-5.
30. **Hanovs, D., Mihailovs, I.J., Tēraudkalns, V.** *Globalizācija: teorijas un prakses* : mācību līdzeklis augstskolām. Rīga : [b.i.], 2006. 49.lpp. ISBN 9984-19-962-2.

31. **Hofmane, L.** Dzīves līmenis, politiskā situācija un bibliotēka : socioloģisks pētījums "Pagasta bibliotēka 20.gs. beigās". *Grāmatu Apskats*, Nr.6, 1997, 24.-25., 27., 47.lpp.
32. **Hudson, M.** *U.S. Libraries and the „War on Terrorism”* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.wpunj.edu/newpol/issue37/Hudson37.htm>.
33. **Huitt, W.G.** *Maslow's Hierarchy of Needs* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/regsys/maslow.html>.
34. **Huserls, E.** *Fenomenoloģija*. Rīga : FSI, 2002. 438 lpp. ISBN 9984624196.
35. *Informācijas sabiedrības pētījums* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: http://www.lattelekom.lv/ltk/dov/IS_petijums.pdf.
36. **Kalinka, I., Mauliņa, A.** Reģionālā reforma un bibliotēkas: socioloģisks pētījums „Pagasta bibliotēka 21.gadsimta sākumā”. *Bibliotēku pasaule*, 24, 2003, 11.-29. lpp.
37. **Karnītis, E.** Vispārēja informācijas pieejamība vai vienas bibliotēkas ēka? *Kapitāls*, Nr.3, 1998, 20.-22.lpp.
38. *Kas ir LEADER?* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.zm.gov.lv/?sadala=886.
39. Kopenhāgenas Deklarācija. *Es daru tā*, Nr.13, 1999, 18.-19.lpp.
40. **Kūle, M.** *Filosofija* : eksperimentāla mācību grāmata. Rīga : Zvaigzne ABC, 1998. 656 lpp. ISBN 9984-17-119-1.
41. *Kultūrvēsture* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.liis.lv/kultvest/kultura/kulje/teksts.htm-7k
42. **Kuncmanis, P.** *Filozofijas atlants* : attēli un teksti. Rīga : Zvaigzne ABC, [b.g.]. 251 lpp. ISBN 9984176010.
43. *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 1999* / ANO Attīstības programma. Rīga : [b.i.], 1999. 132 lpp. ISBN 9984-94060-8.
44. *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2000/2001* / ANO Attīstības programma. Rīga : [b.i.], 2001. 151 lpp. ISBN 9984-94060-8.
45. *Latvijas bibliotēku darba rādītāji 2005.gadā* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.lnb.lv/struktura/BAI/bkc.htm.
46. Latvijas Bibliotēku likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.167/169, 1998, 9.jūn., 2.-3.lpp.
47. *Latvijas Izglītības likums* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.likumi.lv/doc.php?id=50759-112k.

48. *Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007.-2013.gadam* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: http://www.zm.gov.lv/doc_upl/Strategija_EK_20061204.doc.
49. *Latvijas Republikas Satversme* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.likumi.lv/doc.php?id=57980-77k.
50. *Latvijas Valsts Kultūrpolicies pamatnostādnes, 1996* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.km.gov.lv/UI/Main.asp?id=11101.
51. *Lauki – Latvijas sirds* : grāmata par Latvijas laukiem, tās cilvēkiem. Jelgava : Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2002. 295 lpp. ISBN 9984-95086-7.
52. *Lauku attīstības rokasgrāmata*. [B.v.] : Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centrs : Eiropas Savienības PHARE programma, [b.g.]. 122 lpp.
53. *LR likums „Par Latvijas Nacionālo bibliotēku”* [tiešsaiste]. skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/Main.asp?id=10461>.
54. *LR likums „Par lauksaimniecības un lauku attīstību”* [tiešsaiste]. skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.likumi.lv/doc.php?id=87480-34k.
55. *LR likums „Par LNB projekta īstenošanu”* [tiešsaiste]. skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=13151>.
56. *LR likums „Par pašvaldībām”* [tiešsaiste] : 2005.g. redakcija. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: : www.likumi.lv/doc/.php?id=57255&mode=KDOC.
57. *LR likums „Par pašvaldībām”* [tiešsaiste] : 1994.g. red.. Pieejams: www.likumi.lv/doc.php?mode=KDOC&id=57225&version_date=09.06.1994.
58. *LR likums „Par vides aizsardzību”* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.vidm.gov.lv/vide/LIK/visp/Lvid_aizs.htm.
59. *LR likums „Reģionālās attīstības likums”* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=61002>.
60. **Magone, A.** *Ko lauku bibliotēkām dod Gaismas tīkls?* [tiešsaiste] : saruna ar VA „Kultūras informācijas sistēmas” direktoru A.Magoni [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.kis.gov.lv/lv/c3/n398.
61. **Mamardašvili, M.** *Domātprieks*. Rīga : Spektrs, 1994. 201 lpp. ISBN 9984900223.
62. **Marinetti, F.T.** Pirmais futūrisma manifests. *Grāmata*, Nr.4, 1991, 6.- 14.lpp.
63. **Maslow, A.H.** *A Theory of Human Motivation* (1943) [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>

64. **Mauliņa, A.** IFLA 70. ģenerālkonference „Bibliotēkas – izglītībai un attīstībai”. *Bibliotēku pasaule*, 29, 2004, 22.-23. lpp.
65. *Measuring Rurality: What is Rural?* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.ers.usda.gov/briefing/rurality/WhatIsRural/>.
66. *Mūžizglītības memorands* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: http://tip.edu.lv/faili/Muzizglitibas_memorands.doc.
67. *Mūžizglītības pieejamība un iespējas izglītoties Latvijā* [tiešsaiste] : socioloģisks pētījums, 2006. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: [www.tip.edu.lv/ ?f=opn&id=59](http://www.tip.edu.lv/?f=opn&id=59).
68. *Nacionālā bibliotēku krājuma noteikumi* [tiešsaiste] : MK noteikumi Nr.354. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=11021>.
69. *Nacionālā kopkataloga veidošanas un izmantošanas kārtība* [tiešsaiste] : MK noteikumi Nr.356. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=11022>.
70. *Nacionālā programma „Atbalsts profesionālajai izglītībai”* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: http://www.zm.gov.lv/doc_up/Apmacibas_nacionala_progr.doc.
71. *Nacionālā programma „Informātika”* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.iclub.lv/informatika/newpage5.htm.
72. *Nacionālā programma “Kultūra 2000–2010”* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=11103>.
73. *Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013.gadam* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.nap.lv.
74. *Nine Basic Human Needs* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.istime.com/jun97.htm.
75. **Norwood, G.** *Maslow's Hierarchy of Needs* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.deeperminde.com/20maslow.htm>.
76. *Noteikumi par bibliotēkas darbam nepieciešamo darbinieku skaitu un darbinieku amatu ieņemšanai nepieciešamo izglītību* [tiešsaiste] : MK noteikumi Nr.371.[skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/ui/main.asp?id=11024>.
77. *Obligāto eksemplāru likums* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/Main.asp?id=20543>.
78. *ODLIS : Online Dictionary of Library Science* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://lu.com/odlis/index.cfm>.

79. *Oeira Manifesto. PULMAN (2003)* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.pulmanweb.org>.
80. „*Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs*” : *Konkursa nolikums* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.biblioteka.lv/Zinas/Lists/Posts/Post.aspx?ID=495>.
81. **Penaks, D.** *Kā romāns*. Rīga : OMNIA MEA, 1999. 155 lpp. ISBN 9984925072.
82. **Priedītis, A.** *Latvijas kultūras vēsture* : no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām. Daugavpils : A.K.A., 2000. 333 lpp. ISBN 9984582116.
83. *Psiholoģijas vārdnīca*. Rīga : Mācību grāmata, 1999. 157 lpp. ISBN 9984-18-242-8.
84. *Public library service* : IFLA/UNESCO guidelines for development. Munchen : K.G. Saur, 2001. 116 p. ISBN 3-598-21827-3.
85. **Ranganathan, S.R.** *Five Laws of Library Science*. [B.v.] : Asia Publishing House, 1994. 240 p.
86. *Reģionālās attīstības likums* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=61002>.
87. **Reņģe, V.** *Psiholoģija* : personības psiholoģija. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 126 lpp. ISBN 9984-17-670-3.
88. **Rifkins, Dž.** *Jaunās ekonomikas laikmets* : kāpēc jūs tērējat vairāk, bet jums pieder mazāk . [Rīga] : Jumava, [2004]. 280 lpp. ISBN 9984057127.
89. *Rural Development Strategies* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.ers.usda.gov/Briefing/Rural_Development.html.
90. **Skot-Hansen, D.** *The Local Library – its profile and anchorage* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: http://www.db.dk/cks/skot_art2.htm.
91. **Smith, D.W.** *Phenomenology* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/phenomenology/>.
92. *Sociāli ekonomiskā programma "e-Latvija"* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.lem.gov.lv/files/e-latvija.doc>.
93. **Sporāne, B.** Bibliotēka mainīgā vidē. *Es daru tā*, Nr.1,1994, 5.-12.lpp.
94. **Sporāne, B.** Bibliotēkas fenomena filozofiskā izpratne. *No: Bibliotēka un sabiedrība*. LU raksti. Bibliotēku zinātne, Nr.699, 2006, 183.-200.lpp.
95. **Sporāne, B.** Bibliotēku filozofija – mīts vai reāla nepieciešamība? *No: Bibliotēkas pasaule*, 22, 2002, 5.-9.lpp.
96. *Statistics of the Human Development Report* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://hdr.undp.org/ne/statistics>.

97. *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga : Jumava, 1999. 911 lpp. ISBN 9984-05-266-4.
98. **Šlāpins, I.** Mīts par bibliotēku. *Rīgas Laiks*, Nr.6, 2000, 52.-55.lpp.
99. **Šumilo, Ē.** *Pasaule un Latvija. Ilgtspējīgas attīstības aspekti*. Rīga : Jāņa Rozes apgāds, 2002. 147 lpp. ISBN 9984230414.
100. *Tautas attīstība*. Rīga : Jumava, 2002. 267 lpp. ISBN 9984054969.
101. **Turlajs, J.** Bibliotēku politika Latvijā. *No: Bibliotēkas pasaule*, 16, Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2000, 5.-12.lpp.
102. UNESCO Publisko bibliotēku Manifests 1994. *Es daru tā*, 5, 1996, 7.-8.lpp.
103. *Urban and Rural Classification* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.census.gov/geo/www/ua/ua_2k.html.
104. *Valsts Kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015.g.* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.km.gov.lv/ui/imagebinary.asp?imageid=3525.
105. **Vavrek, B.** *Rural and Small Libraries: Providers for Lifelong Learning* [tiešsaiste]. Pieejams: www.ed.gov/pubs/PLLICConf95/librry.html.
106. *Vietējas nozīmes bibliotēku tīkla darbības noteikumi* [tiešsaiste] : LR Ministru kabineta noteikumi. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/UI/main.asp?id=11023>.
107. **Vilks, A.** Nacionālā bibliotēka – misija un caurspīdīgs menedžments. *No: Sarunas II : Lekcijas un diskusijas*, Rīga : Sabiedrības izglītības fonds “Jaunā akadēmija”, 2001, 59.-82.lpp.
108. *Vispārējie darba rādītāji – bibliotēkas* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.km.gov.lv/UI/Main.asp?id=114.
109. *VVBIS koncepcija* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.km.gov.lv/UI/Main.asp?id=11226.
110. *What is Calimera?* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.calimera.org/calimera_flyer.pdf.
111. *What is Rural?* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: <http://www.nal.usda.gov/ric/faqs/ruralfaq.htm>.
112. *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. Rīga : [b.i.], 2002. 144 lpp. ISSN 1407-4095.
113. **Маркова, А.** *Библиотека как феномен культуры* [tiešsaiste]. [skatīts 01.10.2008]. Pieejams: www.anthropology.ru.
114. **Шира, Дж.** *Введение в библиотековедение: основные элементы библиотечного обслуживания*. Москва : Высшая школа, 1983. 256 с.

Nepublicētie materiāli

115. *Bauskas rajona bibliotēku darbs* : pārskats par 2006.gadu. Bauska, 2007. 20 lpp.
116. **Cīrule, S.** *Pagasta bibliotēka Latvijas lauku sociālekonomiskajā vidē* : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2003. 93 lp.
117. **Justa, Dz.** *Latvijas publiskās bibliotēkas ceļā uz informācijas sabiedrību* : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga 2002. 98 lp.
118. **Korneta, A.** *Kultūra - literatūra- bibliotēka* : bakalaura darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2005. 69 lpp.
119. *Pārskats par darbu Kuldīgas rajona pagastu bibliotēkās 2006.gadā*. Kuldīga, 2007. 22 lpp.
120. *Pārskats par pagastu bibliotēku darbu Preiļu rajonā 2006.gadā*. Preiļi, 2007. 51 lpp.
121. **Petuchovaite, R.** *Lithuanian public librarianship from the past to the future: an experts panel view* : 7. Baltijas bibliotekāru kongresa materiāli, 2004.
122. **Rozenberga, G.** *Bibliotēka kā kultūras centrs* : bakalaura darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2004. 76 lp.
123. *Valkas rajona bibliotēku pārskats par darbu 2006.gadā*. Valka, 2007. 48 lpp.

PIELIKUMI

Aptaujas anketa pagastu bibliotekāriem

Cienījamie kolēģi, lūdzam Jūs atbildēt uz pievienotās anketas jautājumiem. Anketa izstrādāta Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļā un tās rezultāti tiks izmantoti doktorantūras līmeņa pētījumam. Jautājumos, kur doti atbilžu varianti, izvēlieties vispiemērotāko (os) un apvelciet tā kārtas skaitli. Anketa ir anonīma. Jūs tiekāt lūgtas(i) sniegt ziņas tikai par to, kurā rajonā atrodas bibliotēka, Jūsu vecumu, izglītību un darba stāžu. Šīs ziņas tiks izmantotas tikai apkopotā veidā.

I. Kurā rajonā atrodas bibliotēka?

II. Kāds ir iedzīvotāju skaits Jūsu pagastā? _____ Cik no tiem lasa Jūsu bibliotēkā? _____

III. Vai esat vienīgā bibliotēka pagastā:

1. Vienīgā;
2. Nē, pagastā vēl ir _____ bibliotēkas un _____ izsniegšanas punkti.

IV. Kā Jūs vērtējat savas bibliotēkas fizisko vidi (telpas, apkure, iekārtojums, ērtības u.c.)?

	Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Neapmierinoši
Ēka				
Telpas				
Apkure				
Mēbeles				
Sanitārais mezgls				

Lūdzu komentējiet situāciju (vai bibliotēkā pēdējā gada laikā ir veikts vai iecerēts remonts, iegādātas mēbeles, tehnika):

V. Kuri no šiem tehniskajiem un sakaru līdzekļiem ir Jūsu bibliotēkā:

3. Telefons	6. Interneta pieslēgums
4. Kopētājs	7. Citi (kādi) _____
5. Dators (cik?) _____	

VI. Vai bibliotēka ir viegli pieejama jebkuram apmeklētājam, neraugoties uz viņa vecumu, attālumu no bibliotēkas vai fizisko veselību? (Varat atzīmēt vairākus atbilžu variantus vai pierakstīt savu)

8. Jā, viegli pieejama	11. Grūtības ir cilvēkiem ar īpašām vajadzībām
9. Ir satiksmes neērtības	12. _____
10. Grūtības ir veciem cilvēkiem	

VII. Kā Jūs vērtējat savas pašvaldības interesi par bibliotēkas darbu?

1. Ļoti labi	3. Apmierinoši
2. Labi	4. Neapmierinoši

VIII. Vai pašvaldības piešķirtie līdzekļi bibliotēkas uzturēšanai, Jūsprāt, nodrošina sekmīgu bibliotēkas darbību?

1. Pilnībā nodrošina	3. Daļēji nodrošina
2. Var teikt, ka nodrošina	4. Nenodrošina

IX. Vai pašvaldības piešķirtie līdzekļi grāmatu un periodisko izdevumu iegādei atbilst Ministru kabineta noteikumos paredzētajam apjomam - Ls. 0.30 uz vienu iedzīvotāju?

1. Atbilst	3. Ir mazāki
2. Pārsniedz	4. _____

X. Vai Jūsu bibliotēka tiek iesaistīta dažādu pagasta pasākumu sagatavošanā un realizēšanā?

1. Vienmēr
2. Bieži
3. Dažreiz
4. Ļoti reti
5. Nekad

XI. Vai piedalāties pagasta avīzes veidošanā?

XII. Vai 2004/2005. gadā esat iesnieguši kādu projektu, ja esat, kādu(us)?

XIII. Vai apmācāt bibliotēkas lietotājus informācijas meklēšanā un darbā ar informācijas tehnoloģijām? (Atzīmējiet vienu atbildi!)

1. Jā, process norit organizēti	3. Interesentus neatraidītu
2. Jā, ikdienas darba ietvaros	4. Nē, bibliotēka ar to nenodarbojas

XIV. Atzīmējiet, ar kurām iestādēm Jūsu bibliotēkai izveidojusies sadarbība! Atzīmējiet visas atbilstošās!

1. Citas pagastu bibliotēkas	6. Pagasta sociālais dienests
2. Skolas bibliotēka	7. Kultūras nams
3. Skola	8. Pagasttiesa
4. Bērnu darbs	9. Citas iestādes (nosauciet) _____
5. Medicīnas iestādes	
-

XV. Atzīmējiet, ar kāda veida organizācijām Jūsu bibliotēkai ir bijusi sadarbība kopīgu pasākumu vai projektu realizēšanā! Atzīmējiet visas atbilstošās!

1. Nevalstiskās organizācijas	4. Reliģiskās organizācijas
2. Politiskās organizācijas	5. Biznesa organizācijas
3. Sabiedriskās organizācijas	

XVI. Atzīmējiet, kuras no nosauktajām institūcijām darbojas ciešā saistībā ar Jūsu bibliotēku vai ir tās sastāvā kā struktūrvienība! (Atzīmējiet visas atbilstošās!)

1. Informācijas centrs	6. Interesu klubs
2. Sociālais centrs	7. Pašdarbības kolektīvs
3. Ģimeņu centrs	8. Kultūras centrs
4. Pieaugušo izglītības centrs	9. Citas institūcijas (nosauciet) _____
5. Muzejs	
-

XVII. Atzīmējiet, kurš izteikums, Jūsaprāt, visvairāk atbilst patiesībai, runājot par pagasta bibliotēkas un lauku sociālās vides attiecībām! (Atzīmējiet vienu – visatbilstošāko!)

1. Bibliotēka – viena no galvenajām iestādēm Latvijas laukos, kura spēj pozitīvi ietekmēt sociālo vidi
2. Bibliotēka spēj dot ieguldījumu lauku sociālās vides uzlabošanā
3. Bibliotēka var piedalīties lauku sociālās vides uzlabošanā
4. Bibliotēkas nespēj jūtami ietekmēt sociālo vidi Latvijas laukos
5. Bibliotēka necīnās par sociālās vides uzlabošanu, tai ir citas funkcijas

XVIII. Kurš no šiem formulējumiem, Jūsaprāt, visvairāk atbilst bibliotekāra raksturojumam? Atzīmējiet vienu!

1. Skolotājs	4. Ceļvedis
2. Glabātājs	5. Informators
3. Misionārs	6. Komunikātors

Nobeigumā lūdzu dažas ziņas par Jums:

Vecums (atzīmēt atbilstošo): 18-30 31-50 51-60 61 un vairāk

Izglītība (atzīmēt atbilstošo):

1. vidējā	4. augstākā (citā specialitātē)
2. vidējā speciālā (citā specialitātē)	5. augstākā bibliotekārā (bakalaura grāds)
3. vidējā speciālā bibliotekārā	6. augstākā bibliotekārā (maģistra grāds)

Darba stāžs (atzīmēt atbilstošo): līdz 5 gadiem 6-10 gadi 11-20 gadi vairāk par 20 gadiem

Paldies par atsaucību! Veiksmi un izturību!

Anketa pašvaldību vadītājiem

Labdien!

Mans vārds ir Sandra Cīrule. Šobrīd studēju LU doktorantūrā bibliotēkzinātni un informācijas zinātni un veicu pētījumu, kas noskaidro Latvijas pagastu bibliotēku nozīmi lauku sociālekonomiskajā vidē 21.gadsimta sākumā. Lūdzu, katrā jautājumā pasvītrotiet 1 Jūsaprāt visatbilstošāko atbildi un anketu līdz š.g.15.augustam atsūtiet uz adresi **sandracr1@one.lv**

1. Kā Jūs vērtējat sava pagasta pašvaldības sadarbību ar pagasta bibliotēku (-ām) un interesi par tās darbu?

1.Ļoti labi	3.Apmierinoši
2.Labi	4.Neapmierinoši

2. Vai pašvaldības piešķirtie līdzekļi bibliotēkas uzturēšanai nodrošina bibliotēkas sekmīgu kalpošanu sabiedrībai?

1.Pilnībā nodrošina	3.Daļēji nodrošina
2.Var teikt, ka nodrošina	4.Nenodrošina

3. Vai pagasta bibliotēka (-as) tiek iesaistītas pagasta pasākumu sagatavošanā un realizēšanā?

1.Vienmēr	4.Ļoti reti
2.Bieži	5.Nekad
3.Dažreiz	

4. Kāda nozīme, Jūsaprāt, ir bibliotekāra personībai bibliotēkas darbā?

- 1.Noteicoša, jo tieši bibliotekārs nosaka bibliotēkas darba stilu
- 2.Nozīmīga, bet ne noteicoša
- 3.Neietekmē, jo bibliotēkas darbību reglamentē valsts un pašvaldības izstrādāti dokumenti

5. Kurš izteikums visvairāk atbilst patiesībai, runājot par pagasta bibliotēkas un lauku sociālās vides attiecībām?

- 1.Bibliotēka – viena no galvenajām iestādēm Latvijas laukos, kas pozitīvi iespaido sociālo vidi
- 2.Bibliotēka spēj dot ieguldījumu lauku sociālās vides uzlabošanā
- 3.Bibliotēka var piedalīties sociālās vides uzlabošanā
4. Bibliotēka nespēj jūtami ietekmēt sociālo vidi
- 5.Bibliotēka necīnās par sociālās vides uzlabošanu, tai ir citas funkcijas

6. Bibliotēkas (-ku) loma jūsu pagastā..

1. Pieaug, jo sniedz informāciju un citus sabiedrībai nozīmīgus pakalpojumus
2. Ir stabila, bet nemainīga
3. Mazinās

7. Kurš apzīmējums visvairāk atbilst mūsdienu pagasta bibliotēkai?

1. Kultūras centrs
2. Mūžizglītības centrs
3. Informācijas centrs
4. Sociālais centrs

Pateicos par atsaucību! Anketas dati tiek apstrādāti kā anonīmi.

3.pielikums

Latvijas Nacionālās bibliotēkas atbalsta biedrības dibinātās balvas
„Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” nolikums
un kandidātu pieteikumu vēstules

APSTIPRINĀTS

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrības
2007. gada 10. janvāra valdes sēdē, protokola nr. 1, 2007

LATVIJAS NACIONĀLĀS BIBLIOTĒKAS ATBALSTA BIEDRĪBAS
dibinātās balvas
“ **PAGASTA BIBLIOTEKĀRS - GAISMAS NESĒJS**”

NOLIKUMS

Lai paustu atzinību tiem pagastu bibliotekāriem, kuri vispārliciecinātāk un uzskatāmāk sekmē savas bibliotēkas attīstību, motivē vietējos iedzīvotājus vairāk to apmeklēt un veidot kā pagasta kultūras centru, Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) Atbalsta biedrība ir nodibinājusi balvu “**Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs**”.

Pēdējos gados jūtami izmainījusies un pieaugusi bibliotēku loma, bibliotekārs kļūst par „informācijas brokeri” un, izmantojot Gaismas tīkla radītās iespējas, palīdz lasītājam tikt pie nepieciešamās informācijas un zināšanām. Lielas pārmaiņas bibliotēku dzīvē ienesis LNB projekts. Tas ietver gan Gaismas pils celtniecību, gan visu Latvijas bibliotēku saslēgšanu vienotā informācijas jeb Gaismas tīklā. Ar Latvijas Kultūras ministrijas pārraudzībā esošās valsts aģentūras “Kultūras informācijas sistēmas” gādību uzlabojas bibliotēku tehniskais nodrošinājums. Datori un interneta pieslēgums paver lietotājiem plašākas iespējas iegūt nepieciešamo informāciju no dažādām datubāzēm un globālā tīmekļa resursiem. LNB Atbalsta biedrība ir devusi savu ieguldījumu pagastu bibliotēku modernizācijā, rīkojot akcijas “Uzdāvinini datoru savai bibliotēkai!” un “Ienes gaismu savā pilsētā – ziedo Gaismas tīklam!”, aicinot dāvināt lietotu datortehniku vai naudu. Ar Atbalsta biedrības palīdzību pāri par 200 Latvijas bibliotēkas ir saņēmušas datorus, bet 17 bibliotēkas – digitālo fotokameru, krāsu un melnbalto printeru, kopētāju, faksa aparātu u.c. tehnikas dāvinājumus.

Tieši pagastu bibliotekāri ir pirmie, kuri sajūt pārmaiņas, kas notikušas un arī tuvākajā nākotnē notiks bibliotēku sistēmā. Tādēļ ļoti svarīgi, lai bibliotekāri kļūst par patiesiem gaismas nesējiem savā pagastā, lai būtu kompetenti jautājumos, kas saistīti ar LNB projektu, lai sajustu sevi kā svarīgu posmu Gaismas tīklā un LNB projekta īstenošanā.

Konkursā “Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs” tiks vērtēta bibliotekāru pašiniciatīva vietējās bibliotēkas un kultūras dzīves attīstībā, Gaismas pilij un Gaismas tīklam draudzīgas sabiedriskās domas veidošanā.

Konkursa žūrijas locekļi būs LNB Atbalsta biedrības un Latvijas Bibliotekāru biedrības reģionālo nodaļu pārstāvji. Pretendentus balvai var izvirzīt gan žūrijas pārstāvji, gan vietējā pagasta iedzīvotāji, bibliotēkas lasītāji. Par katru pretendentu jāiesūta neliels apraksts – vārds uzvārds, kurā bibliotēkā strādā, ko nozīmīgu paveicis savas bibliotēkas un visa pagasta labā, kāpēc ir pelnījis saņemt balvu un saukties par Gaismas nesēju. Balvas saņemšanai no pretendentiem tiks izraudzīti pieci pagastu bibliotekāri – pa vienam no katra Latvijas reģiona.

Kritēriji bibliotekāru darba vērtēšanai.

1. Neatlaidība, mērķtiecība savas bibliotēkas attīstībā, darbības un sniegto pakalpojumu uzlabošanā (dalība dažādos projektpieteikumos un projektos, pasākumu un akciju organizēšanā).
2. Izpratne par LNB projekta būtību un struktūru, spēja to popularizēt sabiedrībā, iesaistīties diskusijās ar pretējā viedokļa paudējiem, uzskatāmas informācijas par LNB projektu izvietošana bibliotēkas telpās.
3. Pozitīva attieksme pret savu darbu un profesionālās pilnveidošanās iespējām – mācīties pašam un iegūtās zināšanas nodot tālāk bibliotēkas lasītājiem.
4. Bibliotēkas apmeklētāju un lasītāju skaita vairošana (samērojot to ar pagasta faktisko iedzīvotāju skaitu).
5. Publicitāte vietējā laikrakstā vai citos informatīvajos izdevumos par bibliotēkas jaunieguvumiem, rīkotajiem pasākumiem, nākotnes iecerēm u.c.
6. Bibliotēkas mājaslapas veidošana (ja ir interneta pieslēgums).
7. Bibliotēkas ikdienas dzīves kārtošana, telpu mājīguma uzturēšana (patīkama vide, laipna apkalpošana, apmeklētājiem izdevīgs darba laiks).
8. Bibliotēkas tehnisko iespēju maksimāla izmantošana ikdienas darbā (bibliotekāru informācijpratība, spēja apmācīt lasītājus datoru, printeru, kopētāju u.c. iekārtu un moderno tehnoloģiju izmantošanā).

Balva “Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs” tiks pasniegta katru gadu Latvijas Bibliotekāru biedrības gadskārtējās konferences vai kongresa laikā (izvirzot tēmas un vērtēšanas kritērijus, tiks ņemtas vērā konkrētā brīža aktualitātes).

Pieteikumus lūdzam sūtīt:

LNB Atbalsta biedrībai
Tērbatas iela 75
Rīga, LV-1001

vai arī uz e-pasta adresi

gaisma@gaisma.lv

LNB Atbalsta biedrības direktore

Karina Pētersone

**Balvas „PAGASTA BIBLIOTEKĀRS – GAISMAS NESĒJS”
pretendenti**

Nr.	VĀRDS, UZVĀRDS	BIBLIOTĒKA	REGIONS
1.	<i>Mārtiņš Lagzdons</i>	<i>Kursīšu pagasts, Saldus rajons</i>	<i>Kurzeme</i>
2.	Aina Zonenberga	Medzes pagasts, Liepājas rajons	Kurzeme
3.	<i>Ruta Bogdanova</i>	<i>Nīcgales pagasts, Daugavpils rajons</i>	<i>Latgale</i>
4.	Veronika Škestere	Mežvidu pagasts, Ludzas rajons	Latgale
5.	Indra Ruļuka	Dunavas pagasts, Jēkabpils rajons	Latgale
6.	Lidija Igaune	Ezernieku pagasts, Krāslavas rajons	Latgale
7.	Dzintra Savicka	Aglonas pagasts, Preiļu rajons	Latgale
8.	Ligita Kalnēja	Lazdukalna pagasts, Balvu rajons	Latgale
9.	<i>Ineta Zvirgzdiņa</i>	<i>Bērzaunes pagasts, Madonas rajons</i>	<i>Vidzeme</i>
10.	Anitra Markoviča	Līgo pagasts, Gulbenes rajons	Vidzeme
11.	Ina Balaņuka	Annas pagasts, Alūksnes rajons	Vidzeme
12.	Gunta Daļecka	Burtnieku pagasts, Valmieras rajons	Vidzeme
13.	Gita Kārnupe	Pāles pagasts, Limbažu rajons	Vidzeme
14.	<i>Brigita Krauze</i>	<i>Bārbeles pagasts, Bauskas rajons</i>	<i>Zemgale</i>
15.	<i>Daiga Brigmane</i>	<i>Stopiņu novads, Ulbrokas bibliotēka</i>	<i>Rīga</i>

LNB Atbalsta biedrībai
Tērbatas iela 75
Rīga
LV – 1001

Saldus pilsētas bibliotēkas
Metodiskā centra

Pieteikums.

Saldus pilsētas bibliotēkas Metodiskā centra vadība izvirza Saldus rajona Kursīšu pagasta bibliotēkas – informācijas centra vadītāju Mārtiņu Lagzdonu balvas „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs” saņemšanai.

Bibliotēka 2004.gadā ieguvusi jaunas, labi aprīkotas telpas, vienu telpu atvēlot jaunākajām IT. M. Lagzdons bibliotēkā strādā trešo gadu. Mārtiņa vadībā bibliotēka ieņem arvien lielāku vietu pagasta iedzīvotāju izglītošanas un kultūras dzīvē. Viņš ar prieku palīdz apmeklētājiem apgūt datoru lietošanas prasmes un iemaņas, konsultē interneta resursu izmantošanā, informē sabiedrību par visām bibliotēkas iespējām, veido elektronisku bibliotekārā darba uzskaiti. Pagasta ļaudis ar interesi apmeklē bibliotēkas pasākumus - mākslas izstādes, tikšanās ar māksliniekiem, piedalās anketēšanā ”Gada kursīšnieks”, konkursos bērniem un jauniešiem, projektos. Bibliotēkas vadītājs ir iniciatīvas bagāts un allaž atvērts jaunām idejām sava pagasta ļaužu kultūras dzīves uzlabošanai. Kursīšu bibliotēka – informācijas centrs ir vieta, kur, pateicoties tās vadītājam, mutuļo strauja un aizrautīga dzīve.

M. Lagzdona vadītā bibliotēka saņēmusi rajona akreditācijas konkursa komisijas atzinību un nomināciju „Mājīgākā bibliotēka”.

2007.gada 23.janvārī.

Saldus pilsētas bibliotēkas Metodiskā centra galvenā metodiķe Aija Pelīte.

LIEPĀJAS RAJONA BIBLIOTĒKU DIENESTS

Par LNB AB balvu
“Pagasta bibliotekārs –
gaismas nesējs”.

Liepājas rajona Bibliotēku dienests LNB AB balvas “Pagasta bibliotekārs –
gaismas nesējs” saņemšanai izvirza

Ainu Zonenbergu – Medzes pagasta bibliotēkas vadītāju.

Ainas Zonenbergas vadībā bibliotēka izveidota par pagasta informācijas centru. Par **Tūrisma attīstības valsts aģentūras** projekta saņemto finansējumu un pagasta līdzfinansējumu pagastā ir noformēts tūrisma informācijas stends. Tajā ir visaktuālākā informācija par tūrisma apskates objektiem rajonā un pagastā no Liepājas līdz Akmensragam. Bibliotēkā ir izveidots elektronisks žurnāls “Pagasta padomes lēmumi”. Bibliotēkas vadītāja katru pirmdienu apkopo informāciju par nedēļas pasākumiem pagastā un izsūta to pagasta iestādēm, deputātiem, novada laikrakstiem “Kurzemes Vārds” un “Kursas laiks”. Par pagastā organizētajiem kultūras pasākumiem Aina Zonenberga regulāri iesūta informāciju arī iknedēļas informatīvajam bukletam “Šonedēļ Liepājā” un ievieto to portālā www.kurzeme.lv.

Aina Zonenberga regulāri papildina zināšanas dažādosursos un mācību semināros, piedalās dažādu sarīkojumu sagatavošanā un vadīšanā.

Liepājas rajona Bibliotēku
dienesta vadītāja: I.Tālberga

**Nīcgales pagasta Tautas bibliotēkas lasītāju pieteikums par bibliotēkas vadītāju
Rutu Bogdanovu
Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrības dibinātajai balvai „Pagasta
bibliotekārs – gaismas nesējs”**

**Ruta Bogdanova Nīcgales pagasta tautas bibliotēkas vadītāja kopš 1989.
gada.**

Mainoties bibliotēkas darbiniekiem mainījās bibliotēkas kā kultūras iestādes
pienesums nozīme pagasta kultūras dzīvē.

1. Vislielākā vērība tika pievērsta darbam ar bērniem un jauniešiem. Mūsu
bibliotekāre organizēja tikšanos nīcgaliešiem ar filmas „Cilvēka bērns” galveno
varoni Boņuku.

Bibliotēkā aizsakās jaunas tradīcijas Leļļu svētki un radošo darbu konkursi
pavasārī, tam līdzī sekoja viss pagasts, jo tika piesaistīti vietējie uzņēmēji, žūrijas
darbam tika aicināti pārstāvji no visām Nīcgales ciema iestādēm, bērnu radošos
darbus varēja lasīt Daugavpils rajona avīzē.

Par tradīciju bibliotēkā kļuvusi „Aizgavēņa” svinēšana, kad bērni bibliotēkā
klāj svētku galdu un visa Nīcgale šim notikumam par godu cep pankūkas.

Šie pasākumi un darbs ar jaunatni bija sākums projektu izstrādāšanai
bibliotēkas attīstībai. Ruta izstrādājusi un saņēmusi atbalstu šādiem projektiem:

- 2006.g. KKF mērķprogrammā “Jaunu grāmatu un citu izdevumu iegāde
publiskajām bibliotēkām” ,
- 2006.g. KKF mērķprogrammas “Lasīšanas veicināšana un bibliotēku
pakalpojumu bērniem attīstīšana” 1.posms “Bērnu žūrija” ,
- 2005.g. KKF mērķprogrammā “Jaunu grāmatu un citu izdevumu iegāde
publiskajām bibliotēkām” ,
- 2005.g. KKF mērķprogrammas “Lasīšanas veicināšana un bibliotēku
pakalpojumu bērniem attīstīšana” 1.posms “Bērnu žūrija”
- 2004.g. KKF mērķprogrammā “Jaunu grāmatu un citu izdevumu iegāde
publiskajām bibliotēkām” ,
- 2004.g. KKF mērķprogrammas “Lasīšanas veicināšana un bibliotēku
pakalpojumu bērniem attīstīšana” 1.posms “Bērnu žūrija” ,

- 2003.g. KKF mērķprogrammas “Lasīšanas veicināšana un bibliotēku pakalpojumu bērniem attīstīšana” 1.posms “Bērnu žūrija”
- 2002.g. KKF mērķprogrammā “Jaunu grāmatu un citu izdevumu iegāde publiskajām bibliotēkām” projekts “Bibliotēku kooperācija – garantija nacionālās grāmatniecības izdevumu pieejamībai Latgalē”,
- 2002.g. KKF mērķprogrammas “Lasīšanas veicināšana un bibliotēku pakalpojumu bērniem attīstīšana” 1.posms “Bērnu žūrija”,
- 2002.g. “Grāmata – integrācijas katalizators” atbalsta lietišķās informācijas dienesta izpilddirektore A.Vīksna,
- 2001.g. “Grāmata garīgā spēka avots Nīcgalē”,
- 1999.g. “Kultūrizglītība pamatkapitāls ceļā uz Eiropas Savienību”,
- 1999.g. “Tagadnē nākotne aug”,
- 1998.g. “Nīcgales jaunatnes garīguma mantiniece Daugavas krastā”,
- 1997.g. “Grāmata kultūrvides saglabātāja Nīcgalē”,
- 1999.g. Eiropas kultūras mantojuma dienu organizēšana Nīcgalē,
- 1995. – 2000.g. garīguma nodarbību organizēšana sociāli izslēgtajām iedzīvotāju grupām.

Mūsu bibliotēkas vadītāja veic lielu novadpētniecības darbu vāc un apkopo materiālus par Nīcgalī, savākti dokumenti, atmiņu stāstījumi, tiek organizēti pasākumi novada kultūrvēstures popularizēšanai, tā 2005. gada maijā bibliotēkā ar plašu bērnu zīmējumu izstādi atzīmējām 750. gadadienu kopš Nīcgales vārds pirmo reizi minēts vēsturiskos dokumentos, šo pasākumu finansiāli atbalstīja ilggadīgs bibliotēkas sadarbības partneris „Daugavpils dzirnavnieks”.

Nīcgales katoļu draudzes vēstures pētīšanā un popularizēšanā ir paveikts neatsverams darbs garīgā mantojuma saglabāšanā.

R.Bogdanova 2005.gadā noorganizēja iniciatīvas grupu, izstrādāja un īstenoja 2 projektus: „Cerību māja Nīcgales jaunatnei” un „Gaismā staigāsim”, ko atbalstīja Daugavpils rajona partnerība.

Projektu konkursā „Sabiedrība ar dvēseli” projekts „Cerību māja Nīcgales jaunatnei” tika augstu novērtēts, iegūstot godpilno 2. vietu Latvijas mērogā.

2. Bibliotēkā izvietota informācija par LNB projektu, te ir preses klipu mape, plakāti. Bibliotēkas vadītāja bieži diskutē ar citādi domājošajiem par jauno bibliotēkas

celtniecību, viņas jautājums šiem lasītājiem skan: „Jums taču ir nepieciešama mūsu pagasta bibliotēka? Vai ar visas valsts bibliotēku tad iespējami citi varianti?”

3. Mūsu bibliotēkas vadītāja sistemātiski papildina savas profesionālās zināšanas dažādos profesionālās pilnveidesursos, semināros, konferencēs un kongresos, kā arī studē Rēzeknes augstskolā sociālo pedagogiju 4. kursā. Viņai izveidojies ciešs kontakts ar skolēniem, pedagogiem, studentiem, nesavtīgi dalās savās zināšanās un garīgajā bagātībā. Bibliotēkas vadītāja skolēnu un studentu vidū ir autoritāte, jo ir kompetenta un ar plašu redzesloku un spēj piedāvāt jaunāko, aktuālāko informāciju.

4. Bibliotēkas lasītāju skaits noturīgs virs 250, neskatoties, ka pagasta iedzīvotāju skaits samazinās un 2006. gadā samazinājies līdz 971 un vietējās pamatskolas audzēkņu skaits no 150 sarucis līdz 68. Daudzi lasītāji aiziet aizsaulē, citi aizbrauc strādāt uz ārzemēm, bet bibliotēka kā garīgs magnēts pievelk cilvēkus.

5. Par bibliotēkas darba aktualitātēm vadītāja pagasta iedzīvotājus regulāri informē Nīcgales pagasta izdevumā "Nīcgales Pagasta Vēstis", informāciju sniedz novada laikrakstā Latgales Laiks un Latvijas Avīzē.

Lasītāji pateicas bibliotēkas vadītājai par interesantajiem un saturīgajiem rakstiem, ko bieži lasām preses izdevumos.

Bibliotēkas darbs popularizēts Latgales televīzijā.

6. Tiek veikts nopietns darbs pie Daugavpils rajona padomes mājas lapas veidošanas, kur sadaļai BIBLIOTĒKAS, informācija jau sagatavota un iesniegta. Bibliotēkas vadītāja sadarbībā ar Nīcgales draudzes prāvestu F. Šneveli sagatavo novadpētniecības materiālus un ievieto draudzes mājas lapā.

7. Bibliotēka ar Valsts KKF atbalstu un pašvaldības līdzekļiem iekārtota ļoti plašās un gaišās telpās, te ir arī lasītava – konferenču zāle (30 vietas), ir audio istaba ar mūzikas centru un klasiskās mūzikas ierakstu kolekciju.

Bibliotēkas jaunās mēbeles un tehniskais aprīkojums iegūts ar projektiem.

Bibliotēka ir tā vieta, kur viss notiek, jo bez grāmatām bērniem ir izkārtots rotaļu stūrītis, kur viņi spēlējas ar rotaļlietām, skatās televīzijas pārraides un video pasakas, strādā pie 3 datoriem, te var izmantot kopēšanas pakalpojumus, skeneri. Viss ir radīts lasītāju ērtībām, ņemot vērā dažādās viņu vajadzības un intereses.

Jaunā paaudze bibliotēkā vienkārši dzīvojas, tā ir populāra ar savu sakārtoto kultūrvidi un daudzpusību bērnu un jauniešu vidū.

Mūsu bibliotēku iecienījuši un atzinīgi vērtē bērni un jaunieši, īpaši studenti, kas mācās dažādās Latvijas pilsētās, jo ir izstrādāts un saskaņots ļoti pateicīgs bibliotēkas darba laiks.

8. Bibliotēkas vadītāja sniedz individuālas konsultācijas ikvienam interesentam, kas ierodas bibliotēkā ar mērķi izmantot jaunās tehnoloģijas. Ir gandarījums, ka šogad datorprasmes sākuši apgūt arī pensionāri, piemēram, pensionārs S. Ružāns pēta un apkopo materiālus par savas dzimtas vēsturi.

9. Bibliotēkas vadītājam piemīt labas organizatores spējas, viņa spēj iedvesmot lasītājus un pagasta iedzīvotājus, tāpēc bibliotēka saņem lielu atbalstu no iedzīvotājiem un vietējiem uzņēmējiem, kuri sniedz finansiālu atbalstu pasākumiem, atbalsta ar grāmatu dāvinājumiem.

Ikviens nīcgaliētis par goda lietu uzskata atbalstīt bibliotēku, dāvina grāmatas no savam kolekcijām, dāvina dažādus savus rokdarbus, gleznas, kā arī palīdz ar transportu – atved jaunās grāmatas no Rīgas.

Nīcgales pagasta bibliotēkas lasītāju vārdā - Valentina Zvingule, Nīcgales pagasta amatierteātra vadītāja un Iveta Guģe, pirmsskolas izglītības iestādes "Sprīditis" vadītāja.

2007. 23. 01.

KONKURSAM „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”

Ludzas rajona Mežvidu pagasta bibliotēkas vadītāja Veronika Škestere.

2006. gadā Ludzas rajonā noritēja konkurss „Gatavojoties bibliotēku akreditācijai” Mežvidu pagasta bibliotēka tajā ieguva pirmo vietu.

Veronika ir bibliotekāre pēc sirds aicinājuma. Viņa mērķtiecīgi un plānveidīgi attīsta bibliotēku, kā mūsdienīgu informācijas centru.

Bibliotēkā ir sakārtots un optimizēts krājums; regulāri tiek pārskatīta un pilnveidota kartotēku sistēma. No dažādiem avotiem vākti un sakārtoti gan kartotēkā, gan dažādās tematiskajā mapēs novadpētniecības materiāli. Bibliotēkas telpās regulāri tiek izvietotas vietējo fotomākslinieku izstādes. Informatīvajā stendā bibliotēkas gaitenī tiek izvietota informācija gan par bibliotēkas, gan par pagasta darba aktualitātēm.

V. Škestere aktīvi piedalās visās bibliotēku sabiedrībā organizētajās akcijās, pasākumos, konkursos un iesaista tajos savas bibliotēkas lasītājus, kā arī pagasta iedzīvotājus, kuri vēl nav bibliotēkas lasītāji. Piemēram 2006. gada augustā piedalījās elektroniskā preses konferencē, ko organizēja Kultūras ministre Lauberes pagasta bibliotēkā. Neskatoties uz tālu ceļu līdz Rīgai, Veronika regulāri apmeklē Latvijas Bibliotekāru biedrības rīkotos pasākumus.

Bibliotēka ir izstrādājusi un iesniegusi projektus Valsts Kultūrkapitāla fondam, piedalās mērķprogrammā „Jaunu grāmatu un citu dokumentu iegāde publiskajām bibliotēkām” un „Bērnu Žūrija”. Kā sadarbības partneris bibliotēka piedalās arī pagasta padomes izstrādātajos projektos. 2006. gadā Mežvidos notika „Ludzas rajona 5.Grāmatu Svētki”. Tajos bija daudz jaukas un svētku apmeklētājiem patīkamas idejas, vērstas uz bibliotēkas un lasīšanas popularizēšanu.

V.Škestere ir viena no aktīvākajām LNB projekta atbalstītājām rajonā. Viņai ir dziļa izpratne pār LNB projekta būtību un viņa popularizē to dažādos veidos sava pagasta iedzīvotāju vidū: ir izvietoti plakāti ar informāciju par LNB par LNB projektu un „gaismas tīklu”, pagasta avīzē tika ievietoti raksti ar skaidrojumu par projekta nepieciešamību. Projekta būtība tiek skaidrota pagasta iedzīvotājiem arī individuālajās sarunās.

Veronika aktīvi piedalās dažādos tālākizglītības pasākumos. Tiek ņemta līdzdalība ne tikai bibliotēku jomā, bet arī citu organizāciju gan Ludzas rajonā gan ārpus tā robežām rīkotajos tālākizglītības pasākumos, kuri paplašina vispārējo redzesloku un palīdz ikdienas bibliotekāra darbā pie lasītāju apkalpošanas. Piemēram: piedalījās apmācībās „Kā uzrunāt, informēt, ietekmēt sabiedrību” Rēzeknes rajona padomes izstrādātā un Sabiedrības integrācijas fonda atbalstītā projekta ietvaros.

Protams, ka iegūtās zināšanas tiek nodotas bibliotēkas lasītājiem. Bibliotēkā mājvietu radusi pagasta sabiedriskā organizācija „Pieaugušo izglītības atbalsta klubs”. Tam līdzdarbībā ar bibliotēku tiek veidoti kopējās izstādes bibliotēkā.

Mežvidu pagasta bibliotēkā 2006. gadā salīdzinot ar 2005. gadu lasītāju un apmeklējumu skaits ir pieaudzis. Bibliotēkas vadītā skaidro to ar „gaismas tīkla” un jauno informācijas tehnoloģiju ienākšanu bibliotēkā.

Veronika Škestere ir pagasta avīzes „Mežvidu Ziņas” redkolēģijas sastāvā. Pagasta avīzītē regulāri tiek ievietota informācija ne tikai par Mežvidu bibliotēkas aktivitātēm, bet arī par VVBIS un LNB projektiem. Informācija par bibliotēkas aktivitātēm regulāri tiek ievietota rajona avīzē „Ludzas Zeme” un dažreiz arī Latgales reģionālajā avīzē „Vietējā Latgales Avīze”.

Savas mājas lapas bibliotēkai pagaidām nav.

Bibliotēkas telpu stāvoklis ir apmierinošs. Atbilstoši mūsdienu dizaina prasībām un lietotāju ērtībām, iegādāti jaunu lasītāju galdi un datorgaldi. Veronika aktīvi piedalās Ludzas pilsētas galvenās bibliotēkas rīkotajos radošajos braucienos, un ievērojot vietējo situāciju un redzēto ievieš dažādas novitātes savā bibliotēkā. Piemēram: bibliotēkas priekštelpā ir izveidotas jaunākās periodikas lasītavas vietas; ir izvietots Informācijas stends, kur atrodama informācija par bibliotēkas darba laiku, lietošanas noteikumi, autobusu kursēšanas saraksti u.c.

Bibliotēka atrodas vienās telpās ar pagasta padomi, tāpēc ir izgatavotas pievilcīgas norādes uz bibliotēku. Iebraucot Mežvidu ciema teritorijā ir izvietota vietu norādes zīme uz ciema centru, kur iekļauta arī bibliotēka.

Jauno tehnoloģiju izmantošanas prasmi Veronika aktīvi mācās gan apmeklējot kursus, gan no bibliotēkas apmeklētājiem (nav noslēpums, ka šīnī jomā ir ko mācīties no jaunās paaudzes). Protams, ka svece netiek turēta zem pūra un iegūtās zināšanas tiek nodotas tālāk bibliotēkas lasītājiem.

2006. gada beigās bibliotēkai tika piešķirtas papildus telpas lasītavas ierīkošanai.

Mežvidu pagasta bibliotēka ieņem nozīmīgu sava vietu pagasta dzīvē un ar savu sakārtotību un darba degsmi ir pelnījusi konkursa „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs” balvu.

Ludzas pilsētas galvenās
bibliotēkas direktore   Inta Kušnere

Mežvidu pagasta priekšsēdētāja   Zita Mortukāne

2006. gada 24. janvārī

JĒKABPILS PILSĒTAS PAŠVALDĪBA
JĒKABPILS GALVENĀ BIBLIOTĒKA

Rīgas ielā 210/212, Jēkabpilī, LV - 5202 ♦ tālrunis 52-32275 ♦ Fakss 52-32475 ♦ e-pasts jgb@dvit.lv

Jēkabpilī

29.01.2007.

Nr. 2/1-3

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrībai

Par dibinātās balvas „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” pretendentes izvirzīšanu balvas saņemšanai no Jēkabpils rajona

Jēkabpils galvenā bibliotēka par pretendenti balvas „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” saņemšanai izvirza **Jēkabpils rajona Dunavas pagasta Dunavas bibliotēkas vadītāju Indru Ruļuku**, pers. kods 060450-11166.

Neviena novitāte bibliotēku dzīvē nepaiet garām Dunavas pagasta bibliotēkai. Viss jaunais un vajadzīgais ātri vien tiek ieviests un izmantots Dunavas pagasta bibliotēkas darbā.

Tā jau piekto gadu Indras Ruļukas rakstītie projekti Valsts Kultūrkapitāla fonda kultūras programmām „Jaunu grāmatu un citu izdevumu iegāde publiskajām bibliotēkām” un Lasīšanas veicināšana programmai „Bērnu žūrija” gūst atbalstu. Tādā veidā bibliotēkas krājums ir papildināts ar 721 jaunu izdevumu.

2006. gadā, rūpējoties par pašiem mazākajiem bibliotēkas lasītājiem, Kultūrkapitāla fondā tika izsniegts un atbalstīts projekts „Pirmie burtiņi – lasītprieks un lasītprasme” jaunu grāmatu iegādei.

2005. gadā Kultūrkapitāla fonds atbalstīja uzrakstīto projektu „Pagasta bibliotēka - kultūrvides veidotāja”.

2004. gadā uzrakstīti un 2005. gadā realizēti divi projekti, ko atbalstīja Valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas”:

- „Cilvēks cilvēku vidū – cilvēku ar īpašām vajadzībām integrēšana sabiedrībā”, kura mērķis palīdzēt cilvēkiem ar īpašām vajadzībām integrēties sabiedrībā, lai viņi varētu dzīvot pilnvērtīgu dzīvi.
- „Iemācies sameklēt – pielieto”, kura mērķis palīdzēt bērniem apgūt datorprasmes un iemaņas darbā ar jaunajām informācijas tehnoloģijām.

Dunavas pagasta bibliotēkas apmeklētājiem ir iespēja izmantot datu bāzi NAIS un Letonika.

2006. gadā sabiedrība Tilde par piedalīšanos erudīcijas konkursā „Meklē un atrodi datu bāzē www.letonika.lv” Dunavas pagasta bibliotēkai piešķīra aktīvākās bibliotēkas nosaukumu Latvijā un tās vadītājai, Indrai Ruļukai, Valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas” piešķīra divus atzinības rakstus par aktīvu lasītāju iesaistīšanu konkursā. Zemgales novadā konkursā no 7 dalībniekiem 6 bija Dunavas bibliotēkas lasītāji. Konkursa uzvarētāja bija dunaviete Ligita Ķimse.

Lai palīdzētu ikvienam Dunavas pagasta bibliotēkas apmeklētājam apgūt datorprasmes, Bibliotēku nedēļas ietvaros tika rīkoti pasākumi „Bibliotēka – informācijas centrs”, kuru laikā apmeklētājus informēja par iespējām kādas sniedz tehnoloģiju izmantošana.

Indrai Ruļukai ir arī pozitīva attieksme pret savu darbu un profesionālo sevis pilnveidošanu, jo viņa regulāri piedalās dažādos profesionālās pilnveidošanas pasākumos:

- 2006. gadā apmeklēja LNB rīkotos 36 stundu kursus „Profesionālās pilnveides pamatzināšanu programma bibliotekāriem”;
- 2005. gadā Jēkabpils rajona padomē apmeklēja mācību semināru par projektizstrādi un biedrības „Lauku partnerība Sēlija” rīkotos mācību pasākumus.

Ikviens pagasta iedzīvotājs var apmeklēt bibliotēku un saņemt sev nepieciešamo izdevumu vai informāciju – gan students, kurš brīvdienas pavada mājās, un kuram nepieciešams izziņas materiāls kursa darbam vai diplomdarbam, gan zemnieks vai pensionārs, kuram jānoskaidro noteikti jautājumi likumdošanā, gan bezdarbnieks, kurš var meklēt un ievietot darba sludinājumus internetā. Bibliotēkas apmeklētāji var izmantot elektroniskos pakalpojumus – norēķināties ar bankām, veikt naudas pārskaitījumus vai vienkārši izmantot skenera, kopētāja vai CD ierakstu pakalpojumus. Dunavas pagasta pašvaldība, ņemot vērā bibliotēkas vadītājas iniciatīvu, no 2005. gada 1. janvāra pieņēma bibliotēkā vēl vienu darbinieku – informācijas darba speciālistu un bibliotēka savus apmeklētājus sāka apkalpot 6 dienas nedēļā (arī sestdienās).

Pagasta avīzītē „Dunavas Vēstis” regulāri var iepazīties ar informāciju par norisēm bibliotēkā.

Par Indru Ruļuku var teikt, ka viņa ir sava novada izpētes entuziaste, personība novadpētniecībā, kultūras mantojuma saglabātāja un tā popularizētāja savā novadā. Pateicoties novada izpētei, Dunavas pagasta bibliotēkā ir izveidots plašs novadpētniecības materiālu klāsts, kā arī ar Indras palīdzību tapis ceļvedis par Dunavas pagastu. Latvijā, atdzimstot mutvārdu vēstures vākšanai un apkopošanai, arī Indras vāktās pagasta iedzīvotāju atmiņas par savu dzīvi un dažādiem notikumiem būs ne tikai īsts kultūras piemineklis, bet arī ieguls nozīmīgu pētījumu pamatā.

Tāpēc varam teikt, ka Dunavas pagasta bibliotēka un tās vadītāja Indra Ruļuka ir gaismas nesējs sava pagasta iedzīvotājiem.

Bibliotēkas direktore:

/Z.Rabša/

I. Grīnberga 5232275

KRĀSLAVAS CENTRĀLĀ BIBLIOTĒKA

tālr./fakss **5624096**

tālr. **5681100**

e-pasts: kraslbibl@apollo.lv

Krāslava, Dīķu 5

LV-5601

29. 01.07.Nr.1

LNB Atbalsta biedrībai

Pretendenta pieteikums balvai
„Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs”

Krāslavas centrālā bibliotēka kā reģiona galvenā bibliotēka balvai „Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs” rekomendē Ezernieku pagasta bibliotēkas vadītāju **Lidiju IGAUNI**.

Lidija IGAUNE, pers.kods 220746-12403
Ezernieku ciems, Krāslavas rajons

Lidija IGAUNE Ezernieku pagasta bibliotēkā strādā no 1964.gada, kas ir vienīgā viņas darba vieta 43 gadus. Ir beigusi Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikumu.

Šajos gados Lidija ir pierādījusi sevi kā gudru, prasmīgu speciālistu, ar cieņas pilnu attieksmi pret apmeklētājiem. Bibliotekāre vienmēr ir uzsvērusi, ka lasītājs ir bibliotēkas darba jēga un darbinieka uzdevums ir nodrošināt to ar nepieciešamo informāciju. Lai arī sabiedrības sociālās pārmaiņas skārušas Ezernieku bibliotēku, Lidija IGAUNE katru klientu uztver kā personību ar sev raksturīgām īpašībām. Bibliotēkā mājvietu savstarpējai saskarsmei raduši grūti audzināmie pusaudži un cilvēki, kas jūt psiholoģisku diskomfortu.

Samazinoties iedzīvotāju skaitam pašā pagastā, bibliotēkas apmeklētāju skaits palielinājies 2006.gadā par 940, kas liecina par bibliotekāres ieinteresētību par klientorientētu bibliotēku.

Lidija IGAUNE iet kopsolī ar laiku un nepieciešamo informāciju apmeklētājiem piedāvā internetā. Bibliotēkā ir 3 datori un Lidija IGAUNE piedāvā savu prasmi informācijas tehnoloģiju un elektronisko resursu izmantošanā. 2006.gadā bibliotēkas apmeklētāji piedalījās konkursā „Meklē un atrodi datu bāzē www.letonika.lv”

Ezernieku pagasta bibliotēka ir labākā starp reģiona bibliotēkām novadpētniecības darbā. Ar bibliotekāres centību ir savākts liels novadpētniecības materiālu krājums, kas sistematizēts tematiskajās mapēs un kartotēkā. Bibliotekāre ir pētījusi vietējo folkloru, vākusi atmiņu stāstus, aprakstījusi novada tradīcijas un apzinājusi visus novadniekus. Katru gadu kādam no pagasta novadniekiem tiek rīkoti plaši pasākumi, tā popularizējot viņu devumu novada attīstībā.

Lidija IGAUNE aktīvi piedalās projektu konkursos. Ezernieku bibliotēkas krājumi katru gadu bagātinās ar Valsts Kultūrkapitāla fonda mērķprogrammām „Jaunu grāmatu un citu izdevumu iegāde publiskajām bibliotēkām” un „Lasīšanas veicināšanas programmu bērniem”. Bibliotekāre arī iesniedza projektu VKKF Latgales programmai „Ezernieku pagasta kultūrvēsturiskais mantojums” grāmatas izdošanai.

Lidija IGAUNE aktīvi dzīvo līdz jaunajam laikam, regulāri apmeklējot visus iespējamus kursus, apmācības un seminārus, tā profesionāli sevi pilnveidojot un maksimāli paaugstinot bibliotēkas pakalpojumu kvalitāti.

Lidijas IGAUNES vadībā Ezernieku pagasta bibliotēka kļūst modernāka un lasītājiem ērtāka, gaumīgais interjers un mājīgums rada komfortu jebkuram klientam.

Lidija IGAUNE ir pelnījusi saņemt gada balvu un saukties par „Gaismas nesēju” savā novadā.

Krāslavas centrālās bibliotēkas direktore

V.Magidas

Aglonas pagasta bibliotēka, ko vada Dzintra Savitska, ir kļuvusi par atpazīstamu pašvaldības iestādi savā novadā. Bibliotēkā strādā 3 darbinieki.

2004. gadā ,iegūstot jaunas telpas un tehnisko aprīkojumu, bibliotekārais darbs un piedāvātie pakalpojumi kļuvuši ievērojami kvalitatīvāki. Atgriezeniskā saite starp bibliotēku un lasītājiem Aglonā bijusi vienmēr, jo šeit mērķtiecīgi apzinātas un analizētas cilvēku vajadzības. Bibliotēkas panākumu pamatā ir laipna pretimnākšana ikvienam tās apmeklētājam. 2006.gadā savas zināšanas bibliotēkā nostiprināja un pilnveidoja bezdarbnieki, kas beiguši interneta lietošanas pamatkursus „Apmācība datoru un interneta lietošanā Latvijas bezdarbniekiem.” Nestacionārās apkalpošanas punkti ir attālās apdzīvotās vietās – Kapiņos, Saleniekos, bet aizvadītajā gadā arī valsts sociālās aprūpes centrā „ Aglona ”. Aktīvs ir SBA darbs, izpildot lasītāju pieprasījumus un izmantojot elektronisko pasūtīšanu no LNB elektronisko resursu un SBA sektora.

Bibliotēkas automatizācija, jauno informācijas tehnoloģiju ienākšana ikdienā ,devusi iespēju lietotājiem izmantot internet tīkla priekšrocības. No 688 lasītājiem 276 ir bērni un jaunieši līdz 18.gadiem.Bibliotēkā šobrīd ir 10 aprīkotas datorvietas. No 2004.gada veidots elektroniskais katalogs jaunieguvumiem, tiek veikta krājuma rekatalogizācija. Elektroniskā formā katalogizēta ¼ daļa no bibliotēkas krājuma. Lasītājiem abonētas datu bāzes „Letonika” un „Lursoft” laikrakstu bibliotēka, kā arī piedāvātas izmēģinājuma versijas citām datu bāzēm.

Katru gadu Aglonas bibliotēkas lasītāji organizēti brauc uz rajona Grāmatu svētkiem, dzejas dienām Jasmuižā, Bērnu žūrijas eksperti dodas izzinošās ekskursijās. Visi lielākie pasākumi Aglonā notiek ar bibliotekāru līdzdalību un radošo izdomu.

Lasītāju apkalpošanas mērķis Aglonā ir viens – palīdzēt cilvēkiem izmantot piedāvātās iespējas.

Bibliotēkas vadītāja izmanto profesionālās pilnveidošanas iespējas, ko piedāvā LNB Mācību centrs.Viņa piedalās visos Preiļu RGB rīkotajos semināros, informatīvajās sanāksmēs, pieredzes apmaiņas braucienos, Latgales novada bibliotekāru saietos. Ar savu piemēru rosina mācīties savas kolēģes. Angļu valodas kursus pabeidza visi darbinieki. 2006.gada nogalē Dzintra Savitska kopā ar pašvaldības darbiniekiem apguva mācību kursu „ Projektu izstrāde un vadība .”

Bibliotēkā ir patīkami uzkavēties gan bērnam, gan pieaugušam cilvēkam. Estētiska vide ir svarīgs faktors lietotāju iesaistīšanai. Tas ir kolektīvs nopelns, bet šo mazo kolektīvu vada Dzintra, kas bibliotēkas attīstību redz ciešā sadarbībā ar pašvaldību, kas pēdējos gados piešķirusi ievērojamus finansiālus līdzekļus savas bibliotēkas sakārtošanai.Viņa prot pārliecināt darba devēju par „Gaismas tīkla ”realitāti Latvijā un savā novadā.

Velta Beča,
Preiļu RGB metodiķe

LNB Atbalsta biedrībai
Tērbatas iela 75
Rīga, LV – 1001

Balvu rajona Centrālā bibliotēka
Partizānu iela 18
Balvi, LV – 4501
e-pasts biblioteka@balvurcb.lv
tālrunis 4522168

PIETEIKUMS

Atsaucoties LNB Atbalsta biedrības nolikumu par balvas „**PAGASTA BIBLIOTEKĀRS - GAISMAS NESĒJS**” piešķiršanu vēlamies ieteikt apbalvošanai Lazdukalna pagasta 1. bibliotēkas vadītāju Ligitu Kalnēju.

Ligita Kalnēja Lazdukalna pagasta 1. bibliotēkā strādā 25 gadus. Viņas darbu raksturo uzcītīgums un mērķtiecība kvalitatīvi apkalpojot bibliotēkas mikrorajona iedzīvotājus, sniedzot viņiem vajadzīgo informāciju, komplektējot aktuālu, vispusīgu bibliotēkas fondu, popularizējot latviešu oriģinālliteratūru un jaunāko nozaru literatūru.

Lai uzlabotu lietotāju apkalpošanu un labiekārtotu bibliotēkas telpas viņa ir piedalījies KKF un Latviešu fonda projektu konkursos, iegūstot papildus līdzekļus krājumu komplektēšanai, mēbeļu un tehniskā aprīkojuma iegādei:

- Latviešu fonds piešķīra 1000 \$ latviešu oriģinālliteratūras un bērnu literatūras iegādei.
- Par KKF piešķirto finansējumu tika iegādāts kopētājs (LVL 790), mēbeles (LVL 200), plauktu daleņi un grāmatas pirmskolas vecuma bērniem (LVL 280).
- Pie bibliotēkas ir ierīkota uzbrauktuve, lai cilvēki ar īpašām vajadzībām varētu apmeklēt bibliotēku.

Lielas pārmaiņas lauku bibliotēku darbā ir ienesis Gaismas tīkla projekts. Tas ir nozīmīgākais 21.gadsimta projekts Latvijā, jo tā ietvaros visas Latvijas publiskās bibliotēkas tika saslēgtas vienotā informācijas tīklā, veidojot modernu informācijas tehnoloģiju infrastruktūru un nodrošinot interneta pieslēgumu vistālākajos Latvijas nostūros. Lauku bibliotekāri ļoti pateicīgi LNB atbalsta fondam par piešķirtajiem datoriem u.c. informācijas tehnoloģiju . Lazdukalna pirmajā bibliotēkā bija izvietoti plakāti, bukleti u.c. informatīvie materiāli par LNB projektu, tika organizētas pārrunas, ko dos jaunā LNB visiem Latvijas iedzīvotājiem.

Ligitai Kalnējai ir vidējā bibliotekārā izglītība. Pašlaik viņa sekmīgi mācās Latvijas kultūras koledžā, lai iegūtu pirmās pakāpes augstāko izglītību. Mācību programmas ietvaros viņa veica nozīmīgu apkopojumu par Latvijas bibliotēku devumu novadu vēstures pētīšanā un popularizēšanā. 2006. gadā viņa ir apmeklējusi 7 profesionālās izglītības kvalifikācijas pasākumus. Ir labas iemaņas darbā ar informācijas tehnoloģijām, kuras nemitīgi papildina(2006. gadā - VVBIS datorzinību padziļinātais kurss , Informācijas resursu veidošanas un izmantošanas pieredze). Lazdukalna pagasta 1. bibliotēkā lietotājiem ir pieejami 3 datori, kuri tiek intensīvi izmantoti gan informācijas ieguvei, gan mācību darbu veidošanai, gan brīvā laika

hobijiem. Bibliotēkas lietotāji var izmantot kopētāju, printeri un skeneri. Bibliotēkas vadītāja ir spējīga iemācīt apmeklētājiem izmantot tos dokumentu veidošanā un pavairošanā. Lietotājiem tiek organizētas informatīvās stundas „Tiem, kas ar datoru uz Jūs”. Ir pieejama datu bāze „Letonika” un elektroniskie katalogi.

Pagastā teritorijā ir 2 publiskās bibliotēkas. Bibliotekārais aptvērums 34 %. 2006. gadā krietni palielinājies apmeklētāju skaits, jo radusies vajadzība pēc aktuālas informācijas par ES maksājumiem zemniekiem, par darba piedāvājumiem bezdarbniekiem u.c., jo bibliotēka laukos ir vienīgā vieta, kur rodama bezmaksas pieeja internetam. Ligita ir izveidojusi savas bibliotēkas prezentāciju, kura ir pieejama ne tikai pagasta iedzīvotājiem, bet arī Balvu rajona Centrālās bibliotēkas apmeklētājiem.

Lietotājiem saistošas ir mājīgi iekārtotās bibliotēkas telpas un interesantās izstādes - novada gleznotāju gleznu, pagasta tālāko ciemu rokdarbnieču darbu izstādes, gaumīgs krājumu noformējums, daudzie istabas augi, patīkama vide lasītavā, viņus iepriecina prasmīga un laipna apkalpošana, padomi dažādās dzīves situācijās.

Ligita labprāt dalās pieredzē ar kolēģiem rajona bibliotēku kvalifikācijas celšanas semināros par darbu ar bērniem, bibliotēkas un literatūras popularizēšanas pasākumiem.

Balvu rajona Centrālā bibliotēka iesaka Lazdukalna pagasta 1. bibliotēkas vadītājai Ligitai Kalnējai piešķirt balvu „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”.

Balvu rajona Centrālās
bibliotēkas direktore

Rūta Baranova

26. 01. 2007

**GULBENES
BIBLIOTĒKA**

Gulbenes pilsētas dome Reģ. Nr. 90000017472

GULBENES BIBLIOTĒKA
O.Kalpaka ielā 60, Gulbene, LV-4401, tālr./fax 44-71459.

Gulbenē

2007.gada 24.janvārī Nr.8

LNB Atbalsta biedrībai

***Gulbenes rajona pieteikums
balvai
„Pagasta bibliotekārs – gaismas nesējs”***

Kandidāte: Anitra Markoviča – Līgo pagasta bibliotēkas vadītāja kopš 2004.gada

Līgo ir vismazākais Gulbenes rajona pagasts ar 470 iedzīvotājiem. No tiem 197 ir bibliotēkas lasītāji. Salīdzinoši ar 2005.gadu lasītāju skaits ir pieaudzis par 64 jeb 42%. Apmeklējumu skaits ir pieaudzis par 1896 apmeklējumiem jeb 40%. Tas liecina par jaunā bibliotēkara aktīvo darbību. Bibliotekāre strādā tikai 0,75 slodzi, bet darba laiks ir piemērots visu apmeklētāju vajadzībām, tā ir atvērta gan rīta pusēs, gan arī vakaros.

Neskatoties uz to, ka viņa ir ilgus gadus strādājusi pastā, Anitra ar lielu degsmi dažādos kursos apguva bibliotēkara prasmes: Darbs ar bērniem, Bibliotēkas publicitāte, Bibliotēku krājuma komplektēšana, Bibliotēku darba plānošana, LNB Mācību centra „Profesionālās pilnveides pamatzināšanu programma”, VVBIS datorzinību pamatkursu, projekta „E-Vidzeme” datorkursus (ECDL sertifikāts, kuru rajonā ir ieguvušas tikai 2 bibliotekāres).

Līgo pagasta bibliotēka aktīvi iesaistījusies „Gaismas tīkla” projektā. Bibliotēka saviem lasītājiem piedāvā izmantot 6 datorus ar interneta pieslēgumu, skenēšanas, kopēšanas un printēšanas pakalpojumus. Saviem lasītājiem Anitra piedāvā izmantot dažādas datu bāzes, proti, NAIS, Letonika, Lursoft. Iegūtās datorzināšanas viņa nodod tālāk saviem lasītājiem, organizējot apmācības uz vietas bibliotēkā.

Viņa neatlaidīgi un mērķtiecīgi iegulda savas prasmes bibliotēkas darbības attīstībā un pilnveidošanā. 2004.gadā Līgo pagasta padomei iesaistoties Valsts reģionālās attīstības aģentūras projektā bibliotēkā tika izveidots informācijas centrs ar visu nepieciešamo tehniku. 2005.gadā piedaloties akcijā „Uzdāvinī datoru savai bibliotēkai” iegūst divus datorus. Triju gadu laikā Anitra ir patstāvīgi izstrādājusi un realizējusi projektus: „Līgo pagasts laikmetu griežos”, „Pagasta bibliotēka – informācijas un uzziņu avots”. Katru gadu aktīvi piedalās „Bērnu žūrijā”. 2006.gadā viņa ir spējusi papildus bibliotēkas budžeta līdzekļiem savai mazajai bibliotēkai piedaloties projektu konkursos piesaistīt finanšu resursus Ls 767.00 apjomā.

2006.gadā pagasta un bibliotēkas darbība padziļināti pievērsās novadpētniecības darba izpētei, lai pēc iespējas vairāk apzinātu sava novada vēsturi un cilvēkus, lai apkopoto informāciju atstātu nākošajām paaudzēm. Anitras vadībā top arī buklets par Līgo pagastu. Novadpētnieku grupas darbu vada Līgo bibliotēkas bibliotekāre Anitra Markoviča. Anitra ir arī laikraksta „Līgo Pagasta Vēstis” redkolēģijā.

Gulbenes rajona bibliotekāri uzskata, ka Anitra Markoviča ir “Gaismas nesēja” savā pagastā.

Direktore

Antra Sprudzāne

Sprudzāne 29491582

ALŪKSNES PILSĒTAS DOME

ALŪKSNES PILSĒTAS BIBLIOTĒKA

Lielā Ezera ielā 24, Alūksne LV-4301, tālr./fakss 43 22197,
e-pasts: Aluksne.bibl@inbox.lv

24.01.2007. Nr. 1-11/27

LATVIJAS NACIONĀLĀS BIBLIOTĒKAS
ATBALSTA BIEDRĪBAI

Pieteikums balvai
“Pagasta bibliotekārs- Gaismas nesējs”.

Izvirzām pretendenti balvai “Pagasta bibliotekārs- Gaismas nesējs”-
Alūksnes rajona Annas pagasta bibliotēkas vadītāju **INU BALAŅUKU** par

- mērķtiecīgu darbību Annas pagasta bibliotēkas attīstībā, bibliotēkas pakalpojumu pieejamības veicināšanā;
- aktīvu darbību jaunu informācijas tehnoloģiju ieviešanā;
- radošu veikumu pagasta kultūras dzīves attīstībā, pagasta vēstures izzināšanā un popularizēšanā.

Pielikumā: apraksts.

Alūksnes pilsētas bibliotēkas direktore

Iveta Ozoliņa

OZOLIŅA
4322179

Annas pagasta bibliotēka tikko nosvinējusi savu 110. dzimšanas dienu un droši varam teikt, ka bibliotēka Annā visos laikos ir bijis īsts kultūras centrs pagasta ļaudīm. Bet par to liels paldies jāsaka bibliotēkas vadītājiem!

No 2000.gada Annas pagasta bibliotēku vada **Ina Balaņuka**. Viens no bibliotēkas popularitātes rādītājiem ir tas, ka vairāk nekā puse pagasta iedzīvotāju ir bibliotēkas lasītāji- 242. Ina vienmēr ir domājusi par bibliotēkas attīstību, par bibliotēkas sniegto pakalpojumu uzlabošanu un dažādošanu. Viens no mērķa sasniegšanas veidiem- projektu izstrāde. Katru gadu tiek izstrādāti un pieteikti aptuveni 5 projekti (VKKF, Alūksnes rajona padomei, Pasaules bankas un ANO Attīstības programmai, Alūksnes Novada fondam, Baltijas- Amerikas Partnerattiecību programmai u.c.)

Tā jau 2002.gadā, kad lielākoties pagastu bibliotēkas vēl tikai sapņoja par jaunākajām informācijas tehnoloģijām, Ina tika izstrādājusi un iesniegusi projektu toreizējam Bibliotēku informācijas tīklu konsorcijam- “Informācijas pieejas punkta izveide Annas pagasta bibliotēkā”, kura rezultātā bibliotēkā tika ierīkotas 2 darba vietas ar datoriem un interneta pieslēgumu, iegādāts skeneris, printeris. Anneniešiem tā bija pirmā vieta, kur apgūt datorprasmes, iespēja piekļūt internetam. Ina dažādos kursos veiksmīgi apguvusi datorprasmes un ikdienā tās neliedz saviem apmeklētājiem. Pašlaik bibliotēkā, pateicoties Gaismas tīklam un pašvaldībai, pieejamas 4 darba stacijas ar interneta pieslēgumu

2005.- 2006.gadā Ina aktīvi piedalās Pasaules Bankas un ANO Attīstības programmas atbalstītajā projektā “Jauniešu apmācības un saturīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas Annas pagastā”, kurā viena no aktivitātēm- darbā ar jaunajām informācijas tehnoloģijām tika apmācīti bibliotēkas lietotāji.

Viens no svarīgākajiem bibliotēkas darba virzieniem- novadpētniecības darbs. Līdzās jau tradicionālajām darba formām- materiālu par pagasta vēsturi, cilvēkiem, dabu u.c. vākšana, sistematizēšana, Ina kopā ar saviem lasītājiem- skolēniem piedalās virtuālās enciklopēdijas “Latvijas ļaudis uz 21.gadsimta sliekšņa” (www.gramata21.lv) veidošanā, sagatavojot un iesūtot sava novada cilvēku dzīvesstāstus (“Latvieši pasaulē”, “Latviskās dzīvesziņas nesēji”, “Dvēseļu pulcēšana”). CD formātā ir sagatavots disks par Alūksnes un Annas pagasta skaistākajām vietām un norisēm.

Parādīt Annas puses bagātīgo kultūras mantojumu- tāds ir Inas viens no darba mērķiem. Tiek uzrakstīti un realizēti projekti Valsts Kultūrkapitāla fondam: “Annas bibliotēkai- 110”, “Annas teātrim- 120”.

Neiztrūkstošas bibliotēkā ir literatūras izstādes, tikšanās ar rakstniekiem- novadniekiem, bibliotēkmācībstundas skolēniem, literāras pēcpusdienas, konkursi, akcijas (“Uzdāvinu vienu jaunu grāmatu pagasta bibliotēkai!). Bibliotēkas vadītāja aicināja pagasta ļaudis piedalīties akcijā “Ienes Gaismu savā pilsētā- ziedo Gaismas tīklam!”, pateicoties ziedotājiem un LNB Atbalsta fondam, bibliotēkas īpašumā nonāca stends grāmatām un preses izdevumiem.

Ina ir aktīva pagasta sabiedriskās dzīves veidotāja ne tikai kā bibliotēkas vadītāja, bet iesaistoties arī citās pagasta norisēs. Viņa veido pagasta padomes ikmēneša informatīvo izdevumu “Mēle”, ir Annas pagasta Vanadzēnu kopas vadītāja, sabiedriskās organizācijas “Nāc pretim” priekšsēdētāja, dzied ansamblī, spēlē teātri...

Ina aktīvi seko visam jaunākajam bibliotēku darbā, apmeklējot seminārus un kursus, iegūtās zināšanas pēc tam pielietojot savā darbā. Visas bibliotēkas darba aktivitātes tiek atspoguļotas laikrakstos “Malienas Ziņas”, “Alūksnes Ziņas”, pagasta izdevumā “Mēle”.

Ir patīkami iegriezties Annas pagasta bibliotēkā, kur jūs sagaidīs vienmēr laipna un zinoša bibliotekāre- Ina Balaņuka! Esam pārliecināti, ka Ina ir cienīga balvas “Pagasta bibliotekārs- Gaismas nesējs” pretendente!

Alūksnes pilsētas bibliotēkas direktore

Iveta Ozoliņa

Valmieras bibliotēka

Rīgas iela 18, Valmiera, LV-4201, Latvija, Tālr. 4222464. tālr. /fakss 4281434
e-pasts biblioteka@vcb.valmiera.lv www.biblioteka.valmiera.lv

20.01.2007

Nr. 2/01-07

Pieteikums LNB Atbalsta biedrības balvai
„Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”.

Valmieras bibliotēka Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrības balvai „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs” izvirza **Valmieras rajona Burtnieku pagasta bibliotēkas vadītāju Gunta Daļecku.**

Gunta Daļeckka ir prasmīga un radoša bibliotekāre, kas nozīmīgi ietekmējusi kultūrvides attīstību Burtnieku pagastā, aktīvi iekļāvusies Valmieras rajona un starprajonu kultūras aktivitātēs.

Burtnieku pagastā vienā ēkā izvietots gan tautas nams, gan bibliotēka – kultūras, izglītības un informācijas centrs.

Par Burtnieku pagasta bibliotēkas vadītāju Gunta Daļeckka strādā no 1997.gada, vienlaicīgi ir arī pagasta avīzes „Burtnieku Vēstis” redaktore. Izdevums vērsts uz vietējo kultūras vērtību apzināšanu, saglabāšanu un popularizēšanu. Tajā tiek sniegta regulāra informācija par bibliotēkas darbu un aktualitātēm.

2003.gadā dibināta sabiedriskā organizācija „Salacas baseina bibliotēkas”. Organizācijā apvienojušās 11 bibliotēkas no Valmieras un Limbažu rajoniem. Jau otro gadu organizācija rīko Patriotiskās dzejas festivālus. Organizācijā iesaistīto bibliotēku darbinieki savu cieņu un vērtējumu izteikuši, ievēlot Gunta Daļecku par organizācijas prezidenti.

2006.gadā Burtniekos nodibināta biedrība „Burtnieku kultūrvide”, Gunta ir ievēlēta par biedrības valdes priekšsēdētāju. Biedrības mērķis apzināt, sakopt, saglabāt un atjaunot ievērojamus Burtnieku pagasta kultūrvides objektus. Biedrība veiksmīgi startēja Valmieras novada fonda projektu konkursos. Par Guntas prasmi vadīt projektus un būt radošai liecina dalība VKKF finansētajā lasīšanas veicināšanas programmā „Bērnu žūrija” (jau 5 gadus). Veiksmīgi startēts arī KKF konkursā „Jaunu grāmatu un citu izdevumu iegāde publiskajām bibliotēkām”. Burtnieku bibliotēka sadarbībā ar skolas muzeju uzsākusi darbu pie projekta „Burtnieki. Notikumi, ievērojami cilvēki, atmiņas”, kas paredz grāmatas izdošanu par Burtnieku vēsturi.

2005.gadā Burtniekos notika LBB Vidzemes nodaļas 8. saiets – konference „Bibliotēka izglītībai, informācijai, izklaidei”. Izprotot bibliotēku nozares aktualitātes, Gunta ar aizrautību un ieinteresētību uzņēmās konferences organizatorisko darbu, ko arī teicami veica.

Gunta regulāri pilnveido savas profesionālās zināšanas. 2006.gadā izmantota iespēja apgūt apmācības kursu „Profesionālās pilnveides pamatzināšanu programma” Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas (VVBIS) ieviešanas ietvaros. VVBIS projekta jeb *Gaismas tīkla* realizācijas ietvaros Burtnieku bibliotēka saņēmusi 3 jaunus datorus, lokālo datu pārraides

tīklu. Izmantojot bibliotēkas tehniskās iespējas, decembrī 10 cilvēkiem, bibliotēkas apmeklētājiem, notika apmācības datorzinību pamatos.

Burtnieku pagasta bibliotēka piedāvā apmeklētājiem izdevīgu darba laiku, tā ir atvērta sestdienās, pasākumu un pašdarbības kolektīvu mēģinājumu laikā. Bibliotēkas telpās notiek dažādas izstādes (piem., keramiķu Dinas un Jura Līču darbu izstāde). Bibliotēka sadarbojas ar izdevniecību „Nordik” un regulāri saņem izdevniecības jaunāko grāmatu dāvinājumus. Sadarbībā ar mākslinieci Anitu Jansoni – Zirnīti tiek realizētas dažādas ieceres, jau vairākus gadus notikuši literārie sarīkojumi „Rudens tikšanās”. 2006.gada rudenī Eiropas valodu nedēļas ietvaros burtniecieši tikās ar dzejnieku, atdzejotāju un literatūras kritiķi Knutu Skujenieku.

Mērķtiecīgi tiek domāts par bibliotēkas attīstību, materiāli tehniskās bāzes pilnveidošanu. 2006.gadā par pagasta padomes līdzekļiem bibliotēkai iegādāta multifunkcionālā iekārta, kas uzlabo iedzīvotājiem sniegtos pakalpojumus (kopēšana, printēšana, skenēšana, fakss). 2006.gadā ir veikts bibliotēkas fasādes remonts. Šogad tiks saremontēts bibliotēkas lievenis un veikts telpu kosmētiskais remonts.

Profesionāla un radoša personība pozitīvi ietekmē kopīgo bibliotēku tīkla attīstību. Novērtējot Guntas darbu, mēs iesakām un atbalstām viņas kandidatūru balvai „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”.

Ar cieņu,
Valmieras rajona bibliotekāru saimes vārdā,
Valmieras bibliotēkas direktore Daiga Rokpelne

**Par Pāles bibliotēkas vadītājas
Gitas Kārnupes izvirzīšanu
balvai konkursam
„Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”**

Motivācijas vēstule

Limbažu rajona Pāles pagastā darbojas divas bibliotēkas, viena no tām ir **Pāles pagasta bibliotēka**, kuru vada **Gita Kārnupe**.

2003./2004. gadā Pāles pagasta bibliotēku skāra lielas pārmaiņas – bibliotēka tika pārvietota uz jaunām telpām, izremontēta un mūsdienīgi iekārtota. Taču lielākās pārvērtības bibliotēkā sākās tad, kad te par vadītāju sāka strādāt jaunā bibliotēkas vadītāja. Grūti noticēt, ka dažu gadu laikā Pāles bibliotēka no mazas, necilas lauku bibliotēkas pārvērtās par gaišu kultūras centru pagastā. Daļa no šīs „gaismas” nāk no Gitas pašas – mērķtiecīgas, izglītotas, komunikablas bibliotēkas vadītājas, kura savu sūtību ir atradusi vienkāršā lauku pagastā un ar patiesu pietāti izturas pret cilvēkiem un kultūras vērtībām tajā, uzskatot par savu pienākumu bagātināt pagasta kultūras dzīvi, radīt vidi, kas ir draudzīga un saistoša apmeklētājiem.

Tai pašā laikā Gita Kārnupe ir sevi apliecinājusi kā cilvēku ar vēlmi īstenot un sakārtot globālas lietas – ir aktīva un pozitīvi domājoša attiecībā uz pārmaiņām, veidojot savas bibliotēkas tēlu un Gaismas tīklam draudzīgu sabiedrisko domu savā pagastā. Pozitīvi faktori šajā procesā ir bibliotēkas vadītājas **labā sadarbība ar Pāles pagasta padomi**, kā arī aktīva iesaistīšanās valsts nozīmes projektos – LNB **Gaismas tīkla** projektā un VVBIS projektā **Elektroniskās publikācijas Latvijas bibliotēkām**.

2006. gadā Gita ir beigusi Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļu, patreiz turpina studijas Daugavpils Universitātes Izglītības un vadības fakultātes programmas *Sabiedrības un iestāžu vadība* maģistrantūrā. Bibliotēkas vadītāja aktīvi iesaistās tālākizglītībā – 2006. gadā apmeklējusi VVBIS kursus „*Angļu valoda bibliotekāriem*” ar priekšzināšanām un saņēmusi apliecinājumu par kursu beigšanu, kā arī piedalījies citās kvalifikācijas celšanas aktivitātēs rajonā un republikā.

Pāles pagastā iedzīvotāju skaits nav liels, taču ar katru gadu pieaug bibliotēkas apmeklējumu skaits, palielinās literatūras izsniegums. Īpaši bibliotēkā tiek domāts par jauno paaudzi – 2005. gadā atbalstu guva Gitas Kārnupes VKKF iesniegtais projekts **Grāmatu, spēļu un rotaļu pasaule bērniem**, kurš tika realizēts aizvadītajā gadā, iekārtojot bērniem atsevišķu telpu ar modernu aprīkojumu un skaistu dizainu. Pateicoties bibliotēkas telpu viesmīlībai, sakārtotībai un gaišajai aurai, krietni pieaudzis arī bērnu lasītāju skaits. Uz šī projekta bāzes tiek realizēta virkne pasākumu ciešā sadarbībā ar vietējo skolu.

Bibliotēkas vadītāja aktīvi iesaistās ES informācijas popularizēšanā savu apmeklētāju vidū, regulāri saņemot materiālus no Limbažu Galvenās bibliotēkas ES Informācijas punkta.

Savā ikdienas darbā Gita cenšas izmantot un nodot bibliotēkas lietotājiem savas zināšanas un prasmes – gan maksimālu bibliotēkas tehnisko iespēju izmantošanā, gan lietot savas komunikācijas prasmes, saskarsmes kultūru un zināšanas.

Limbažu rajona **Pāles pagasta bibliotēkas** vadītāju **Gitu Kārnupi** izvirzām LNBAB balvai konkursā „*Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs*”, jo savā aktīvajā darbības laikā viņa ir izvirzījusi savu bibliotēku rajona labāko vidū, sevi pierādījusi kā perspektīvu bibliotekārā darba speciālisti.

29.01.2007

**Limbažu rajona
Bibliotēku sadarbības padomes vārdā**
Limbažu Galvenās bibliotēkas
Klientu apkalpošanas centra vadītāja
Broņislava Sauka

Bauskas Centrālā bibliotēka

Reģ. Nr. 90000046645

Kalna iela 18, Bauska, LV – 3901, Latvija. Tālr. 3960578, tālr./fakss 3960581

24. 01. 2007.

Nr. 3.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrībai

Balvas „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”

PIETEIKUMS.

Bauskas Centrālā bibliotēka izvirza no Zemgales reģiona Bauskas rajona Bārbeles bibliotēkas vadītāju Brigitu Krauzi balvai „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”.

Brigita Krauze 22 gadus ar savu mērķtiecīgo darbu ir veidojusi un attīstījusi Bārbeles pagasta bibliotēku, kura ir kļuvusi par modernu informācijas centru.

Tieši Brigitas Krauzes aktīvā darbība ir veicinājusi vērtīga grāmatu krājuma izveidi un integrējusi bibliotēku pagasta kultūras dzīvē, dodot iespējas katram bibliotēkas lietotājam izmantot bibliotēkas potenciālu izglītībai visa mūža garumā. Bibliotēkas projekti četrus gadus atbalstīti VKKF mērķprogrammā „Jaunu grāmatu un citu materiālu iegāde publiskām bibliotēkām”.

Nenovērtējams ir Brigitas Krauzes ieguldījums sava novada kultūrvēsturiskā mantojuma apzināšanā, saglabāšanā, sistematizēšanā, digitalizēšanā un popularizēšanā, tādējādi sekmējot visa Bauskas rajona novadpētniecības darba attīstību jaunā kvalitātē.

Brigitas Krauzes izstrādātais projekts „Digitālā Bārbeles vēstures grāmata – 20. gadsimts” guva Kultūrkapitāla fonda atbalstu un rezultātā izveidoti seši digitālie albūmi: „Bārbeles sēravots”, „Bārbeles ev. – luteriskā baznīca”, „Bārbeles pamatskola”, „Represijas Bārbelē”, „Karsta procesi Bārbelē”, „Lauku sētas Bārbele”, kuri ietver 500 fotouzņēmumus, dokumentus, liecības, atmiņu pierakstus u. c.

Brigitai Krauzei izdevies bibliotēku pārveidot par modernu informācijas un kultūras centru, kurā izmantojot Gaismas tīkla projektā iegūtās informācijas tehnoloģijas, kā arī piesaistot privāto sponsoru dāvinājumus (videoprojektors, videokamera, fotoprinteris) nodrošināti

kvalitatīvi pakalpojumi, kas veicina bibliotēkas lietotāju skaita un apmeklējumu pieaugumu.

Tieši ar bibliotēkas vadītājas iniciatīvu Bārbelē notiek saistošas tikšanās ar grāmatu autoriem, izdevniecību darbiniekiem, aktieriem. Organizēti Ziemeļu Bibliotēku nedēļas pasākumi, tematiskās pēcpusdienas, kurās piedalās sadarbības partneri – Baldones Baltā pils mūzikas skolas pedagogi. Aizvadītā gadā organizēts konkurss „Ar ticības spēku”, lai atzīmētu janvāra barikāžu atceri un, lai izzinātu bārbeliešus šo dienu dalībniekus un virzītu viņus valsts apbalvojumam „1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīmes” saņemšanai.

Brigita Krauze ir daudzu Bārbeles pagasta kultūras aktivitāšu iniciatore un realizētāja.

Bibliotēku profesionālajos pasākumos – konferencēs, semināros dalījusies pieredzē ar Latvijas un ārvalstu bibliotēku speciālistiem, sagatavojot ziņojumus un prezentācijas par paveikto bibliotekārajā darbā. Publicējusi apjomīgus rakstus rajona avīzē „Bauskas Dzīve” par Bārbeles pagasta kultūras mantojumu un aktivitātēm, bet 2006. gadā piedalījies radiatoraidījumā „Dzīves ziņa”, sniedzot ieskatu pagasta vēsturē, kultūras norisēs.

Atzinīgi vērtējums Brigitas Krauzes ieguldījums skolēnu iesaistīšanā vietējās kultūras dzīvē un sadarbība ar biedrību „Jaunatne smaidam”, kura realizēja ES neformālās izglītības programmas „Jaunatne” projektu „Atrast sevi”, kura rezultātā tapa 18 atklātnes par Bārbeli 19. un 20. gs.

Bauskas Centrālās bibliotēkas administrācija Brigitu Krauzi uzskata par Zemgales reģionā vispiemērotāko kandidātu Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrības balvai „Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs”.

Bauskas CB direktore
Baiba Tormane

Rīgas rajons.

Salaspils novada bibliotēka, kura no 2005.gada 1.marta pilda Rīgas rajona Galvenās bibliotēkas funkcijas, izvirza konkursam „**Pagasta bibliotekārs – Gaismas nesējs**”

Stopiņu novada Ulbrokas bibliotēkas vadītāju Daigu Brigmani.

Ulbrokas bibliotēka Stopiņu jaunizveidotajā novadā ir iekļauta kultūras centra ansablī un atvērta sabiedriska saskarsmes vieta plānveidīgām aktivitātēm un pasākumiem. Tā ir klientorientēta bibliotēka, kur ikviens tiek mīļi sagaidīts ar smaidu, ar laipnu vārdu un kafijas tasi.

Daiga Ulbrokas bibliotēku vada astoto gadu un šajā laika periodā radījusi modernu bibliotēku, kura nodrošina Stopiņu iedzīvotājus ar kvalitatīviem informācijas pakalpojumiem un grāmatu krājumu, kas veidots atbilstoši bibliotēkas profilam, uzdevumiem, lietotāju interesēm un vajadzībām.

Ņemot vērā Stopiņu novada iedzīvotāju intereses un informacionālās vajadzības, Ulbrokas bibliotēka piedāvā daudzveidīgus pasākumus – kolektīvus teātra izrāžu apmeklējumus, ekskursijas pa Latviju, literāro pasākumu ciklus, video un DVD filmu demonstrējumus, Ziemeļvalstu bibliotēku nedēļas ietvaros KRĒSLAS STUNDAS literāro darbu lasījumus, literāri muzikālus vakarus ar rakstnieku un mūziķu piedalīšanos.

Augsti vērtējama Daigas uzstāšanās Latvijas pagastu bibliotekāru 4. kongresa sesijā „Mans pagasts – mana bibliotēka”, publikācijas Stopiņu novada domes informatīvajā izdevumā „Tēvzemīte”, kā arī intervija Latvijas Radio 1 raidījumā „Pagasta stāsti”.

Jau otro gadu Rīgas rajona bibliotekāriem tiek piešķirta nominācija „Gada bibliotekārs”. 2006.gadā par radošu darbu un nozīmīgu ieguldījumu bibliotēkas publicitātes veidošanā to ieguva Stopiņu novada Ulbrokas bibliotēkas vadītāja Daiga Brigmane.

Daiga ir ieguvusi augstāko izglītību latviešu valodas un literatūras specialitātē un pašreiz apgūst profesionālās augstākās izglītības maģistra studiju programmu Informācijas un bibliotēku studiju nodaļā, Latvijas Universitātē.

Par Daigu saņemtas tikai pozitīvas atsauksmes, sākot ar Stopiņu novada domes vadību, un beidzot ar jebkuru lasītāju, kurš ierodas bibliotēkā, jo Daiga vienmēr ir laipna un atsaucīga.

Ņemot vērā augstāk minēto, uzskatu, ka Daiga ir „gaismiņa” mūsu Rīgas rajonam, savam novadam un saviem lasītājiem, viņa ir pelnījusi saņemt šo nomināciju.

Daigas radošo pieeju darbam, viņas iekšējo harmoniju varam raksturot ar Paulu Koelju vārdiem: „Gaismas bruņinieks pievērš īpašu uzmanību ikdienas dzīves mazajiem brīnumiem. Viņš spēj saskatīt visu skaisto tāpēc, ka skaistums mīt viņā pašā, jo pasaule ir milzīgs spoguļis, kas atspoguļo katra cilvēka vissīkāko sejas vaibstu”.

Welcome

The Association of Rural and Small Libraries is comprised of libraries of all types including public, school, small urban branches, special and corporate, and small academic. The defining characteristics are a library with a limited budget and a diverse clientele. Librarians, support staff, governmental officials, trustees, friends of libraries, and professionals from other fields comprise this movement. This endeavor is supported by the [Center for the Study of Rural Librarianship](#), Clarion University of Pennsylvania in cooperation with the H. W. Wilson Foundation, Bronx, New York.

To join, go to [Membership Registration](#) or contact the association at arsl@clarion.edu.

Please Email [Web Master](#) with all suggestions and comments regarding this site.
 This site is designed to be viewed with Microsoft Internet Explorer.
 Copyright © 2002 Association of Rural and Small Libraries

Welcome to the . . .

Association for Rural and Small Libraries Wiki

The mission of the Association is to provide a network of people and materials to support rural and small library staff, volunteers, and trustees to integrate the library thoroughly with the life and work of the community it serves.

The objectives of the Association are:

- To organize a network of members concerned about the growth and development of useful library services in rural and small libraries;
- To provide opportunities for the continuing education of members;
- To provide mechanisms for members to exchange ideas and to meet on a regular basis;
- To cultivate the practice of librarianship and to foster a spirit of cooperation among members of the profession, enabling them to act together for mutual goals;
- To serve as a source of current information about trends, issues, and strategies;
- To partner with other library and non-library groups and organizations serving rural and small library communities;

□ To collect and disseminate information and resources that are critical to this network;

□ To advocate for rural and small libraries at the local, state, and national levels.

Center for the Study of Rural Librarianship

Clarion University of Pennsylvania, Clarion, PA

- About Us
- Services and Publications
- Contact Information
- Bookmobile and Outreach Services
- Association of Rural and Small Libraries
- BKOS/ARSL Joint Conference
- CU Department of Library Science

Copyright 2007
Center for the Study of Rural Librarianship

center for the study of rural librarianship

In 1978, the Department of Library Science at [Clarion University of Pennsylvania](#) established the Center for the Study of Rural Librarianship (CSRL). The center is a research, publishing, consultative, and continuing education facility. Its most recent endeavor is to support library outreach and particularly bookmobile services in the United States and overseas. Additionally, the CSRL is concerned with the development and use of information technology in rural communities.

Mission:

To extend the knowledge relative to the nature and role of rural libraries on a national and international basis.

Objectives of the CSRL:

- To stimulate imaginative thinking relative to rural library services;
- To identify problems endemic with library services--for those currently being served and those who are unserved;
- To provide consultative services in designing new service patterns in rural libraries;
- To conduct and/or coordinate research relative to identifiable library problems;
- To stimulate continuing education;
- To coordinate physical and human resources which could be lent to analyze library services; and,
- To collect data relevant to the needs of rural libraries.

6.pielikums Foto no pagastu bibliotēkām

1.attēls. Interneta lasītavas un abonementa apvienojums, lai racionāli izmantotu ierobežoto telpu platību (Bauskas rajona Mežotnes pagasta 1.bibliotēka).

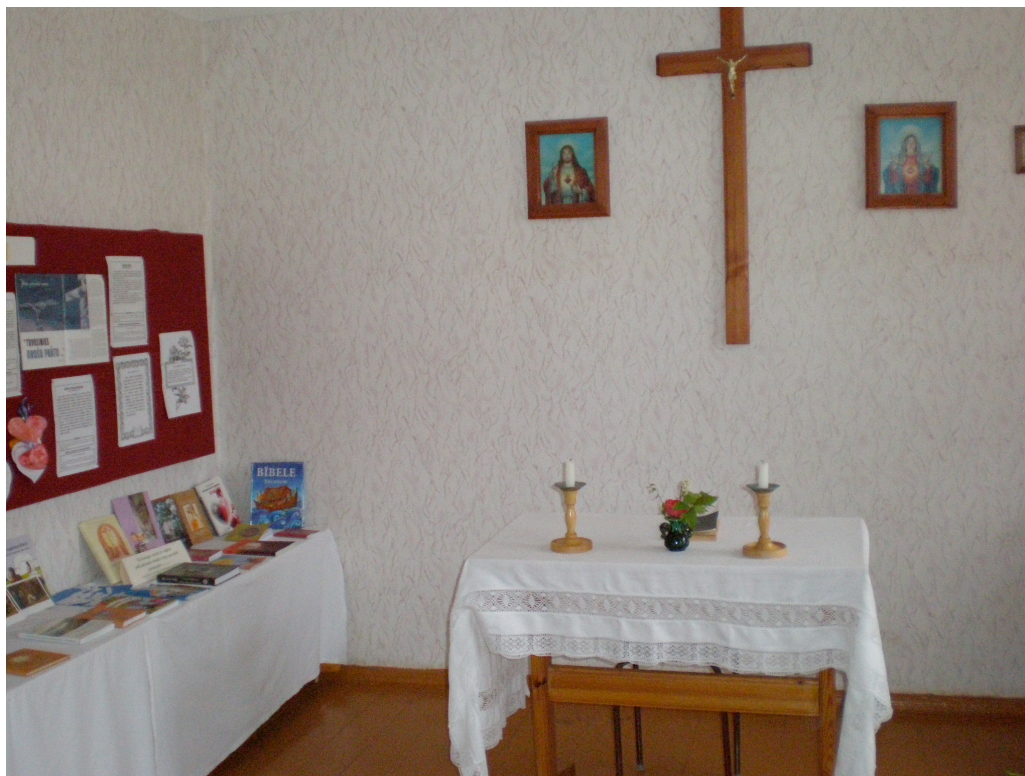
2.attēls. Skolēni skolas projektu nedēļā palīdz savā pagasta bibliotēkā (Bauskas rajona Mežotnes pagasta 1.bibliotēka).

3.attēls. Bibliotēkas apmeklētājas uzdāvina savai bibliotēkai krustiņdūrienā izšūtu gleznu (Daugavpils rajona Nīcgales bibliotēka).

4.attēls. Lūgšanu kapela Bauskas rajona Vecsaulē bibliotēkā.

5.attēls. Pagasta novadpētniecības muzejs Bauskas rajona Bārbeles bibliotēkā.